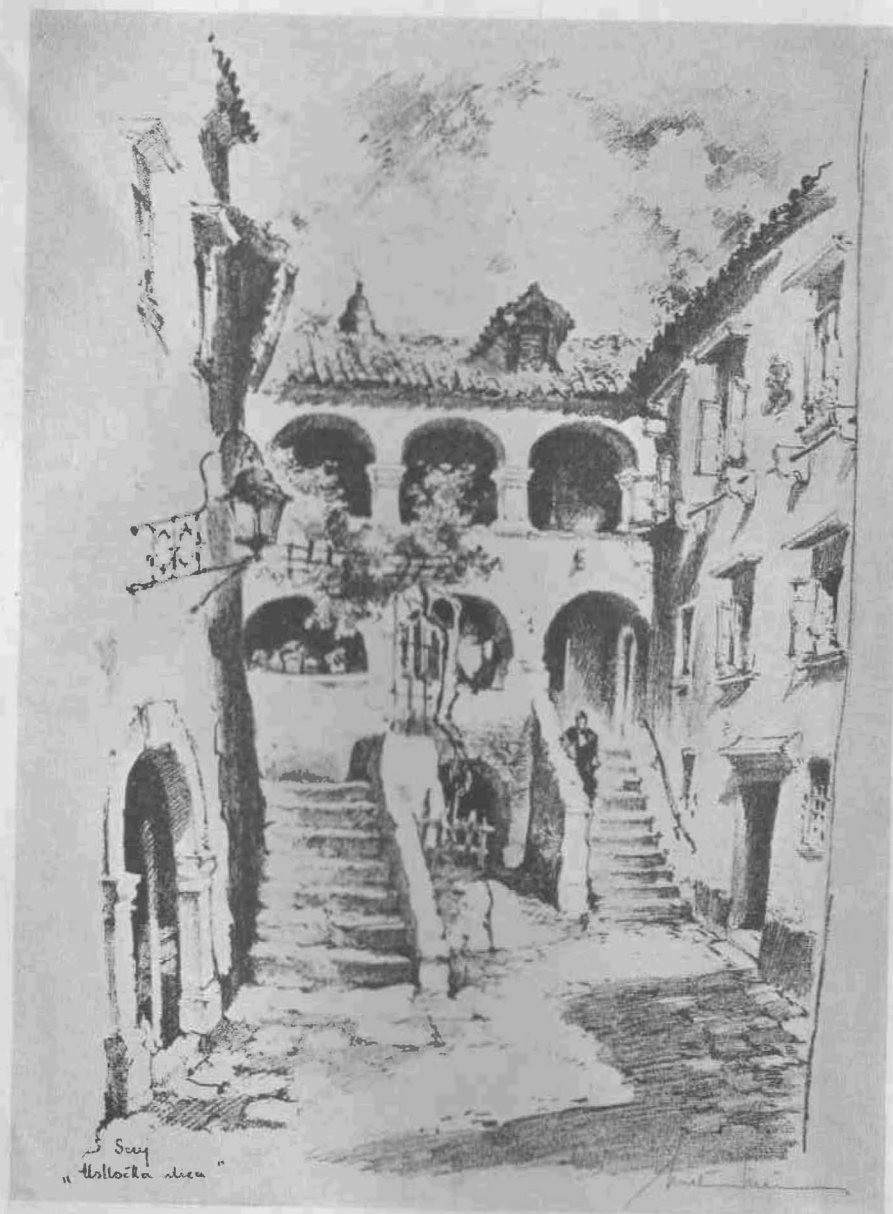

Senj
"Uskočka ulica"

VLADIMIR KIRIN

Senj, Uskočka ulica

BARE POPARIĆ

POVIJEST SENJSKIH USKOKA

ZAGREB 1936

REDOVITO IZDANJE MATICE HRVATSKE

STARODREVNOMU
HRVATSKOM GRADU
JUNAČKOM SENJU
O ČETVRTOJ STOLJETNICI
(MDXXXVII—MCMXXXVI)
OTKAD DADE UTOČIŠTA
PRVIM HRABRIM USKOCIMA
OVE STRANICE
NJEGOVE I NJIHOVE POVIJESTI
MATICA HRVATSKA

P.

Tisak
Zaklade Tiskare
Narodnih Novina - Zagreb

S A D R Ž A J

I. O izvorima za povijest Senjskih Uskoka	5
II. Grad Senj u doba Uskoka	12
III. Prvi uskočki naleti po Jadranu	32
IV. Od svršetka ciparskoga rata do drugoga zauzeća Klisa	39
V. Od gubitka Klisa do povjereništva Josipa Rabatte .	67
VI. Josip Rabatta i Markantun de Dominis u Senju . .	98
VII. Pitanje senjskih šuma	134
VIII. Rabattina smrt i Dominisovo promaknuće . . .	143
IX. Poslije smrti Josipa Rabatte do kraja primirja . .	161
X. Izazivanja i reakcije na moru	170
XI. Uoči uskočkoga rata	179
XII. Uskočki rat do mletačkoga manifesta	191
XIII. Mletački manifest i austrijski odgovor	207
XIV. Svršetak uskočkoga rata	216
XV. Madridski mir	234

I. O IZVORIMA ZA POVIJEST SENJSKIH USKOKA

U povijesti nijednoga kulturnog grada na bijelom svijetu ne nalazimo stranica, koje bi bile nalik na stranice povijesti najstarijega hrvatskog grada, koje se bave tako zvanim Senjskim Uskocima.

Senjski su Uskoci osamljena pojava i u povijesti kršćanskih naroda novoga vijeka. Ne bijahu oni ni posebno pleme, ni pripadnici samo jednoga naroda. Broj im nije nikad premašio hiljadu ljudi sposobnih za vojevanje. Bijahu zapravo skupina ljudi, pribjeglih u Senj iz različitih zemalja što no leže na obalama Jadrana; ali srčiku su njihovu sačinjavali uvijek i samo sinovi hrvatskoga naroda, koji, da se spasu od turskoga zuluma, »uskočiše« iz svojih domova, s rođene svoje grude, kad im otadžbina, po divljem ratnom pravu, postade turskom zemljom, pa se zakloniše kod svoje braće na morskoj obali, ali se i zavjetovali, da će se za opustjela svoja ognjišta i za napuštene grobove otaca osvećivati Turčinu sveder i svagdje, i da će strašni svoj zavjet namrijeti kao sveti amanet i potomstvu.

Kolikogod je osveta, kao sveti amanet, nešto užasno, što se kosi s temeljnim načelima, na kojima se osniva kršćanska zajednica, danas je ipak čovjek prisiljen da se divi tome uskočkom zavjetu, ako uoči prilike XVI. stoljeća, kad je ta uskočka, recimo guerrillska borba započela. Da neznatna šaka ubogih bjeGUNACA preuzme takvu zadaću u doba, kad je otomanska sila kulminirala, kad je Zapad pred Prorokovim sljedbenicima strepio i kad su se moćni kršćanski vladari u međusobnim razmiricama, pokoravajući se načelu »svrha opravdava sredstva«, kukavički ulagivali Visokoj Porti za njezinu »sklonost«, koju su oni, da sebe i druge obmane, »savezom« nazivali; u doba, kad se je Beč kao po čudu spasio od prve turske opsade i kad

je nad kraljevskim dvorom u Budimu izvjšešen konjski rep; u takvo strašno, za Hrvate apokaliptičko gotovo doba, da se šaka ubogih ljudi zavjetuje, da će se sustavno osvećivati državi, koja se prostirae od Perzijskoga zaljeva do Jadrana i čak do ispod uspona zapadnih Karpata, pričinja se ludo poduzeće ili pusta bajka. Pa ipak Senjski su Uskoci baš tada zametnuli i tijekom dugih osamdeset godina izdržali tu nejednaku borbu. Ne ćemo ustvrditi, da su oni Turcima zadavali baš *teških* briga, ali su im ipak krvavo dodijavali, od Save do Boke Kotorske kao i na širokom i burnom Jadranu, toliko, da se je kojiput o njima čak u Stambulu ozbiljno raspravljalo. Senjski su Uskoci tu strašnu borbu izdržali sve dokle im kršćanske države toga ne onemoguće. Protiv Turaka uskočka je borba potrajala, rekosmo, punih osamdeset godina na jednoj fronti, a nešto kraće protiv stare neprijateljice Hrvata, ohole Venecije, na drugoj, ne toliko na kopnu koliko na moru. Opća je povjesnica bila često puta prisiljena, da na svojim stranicama zabilježi nevjerovatne uspjehe tih osvjetnika, za koje Venecija ne nađe prikladnijega naziva do li »barbari«, dok njezina kupljena pera napeše sve sile, da ih okleveću i ocrne pred čitavim svijetom, da tako opravdaju naziv »barbara«.

Uskočko se ratovanje na jednoj i drugoj fronti može nazvati tragedijom, u kojoj se, pri zadnjem činu, poznatom pod imenom »uskočkoga rata« ili »rata za Gradišku«, pojaviše na ratnoj pozornici, osim mornarice španjolskoga kralja kao saveznika rimsko-njemačkoga cara i brodovlja »silnoga« turskog cara kao saveznika Venecije, pripadnici razliĉnih naroda srednje i zapadne Evrope, i to kao plaćeni vojnici, bilo pod zastavom svetoga Marka *protiv* Uskoka, bilo pod zastavom austrijskih suverena *za* njih. Ne smije se naime zaboraviti, da su Uskoci, od prvoga početka, teritorijalno spadali ne samo pod austrijske suverene u Beču, već i pod polusuverene, austrijske nadvojvode, u štajerskom Gracu. U ono doba najmanju je riječ imao, na žalost, u kamenom Senju ban »ostataka slavnoga nekoć kraljevstva hrvatskoga«, dok su se hrvatska vlastela kojiput otimala za čast i službu »senjskoga kapetana«, ne iz banovih ruku, već

iz ruku spomenutih suverena ili polusuverena. Između uputa, koje je tako imenovani senjski kapetan dobivao od dvora, jedna je glasila: »Ne ćeš dopustiti, da se išta dogodi na uštrb naše jurisdikcije u pitanju plovidbe na Jadranu«.

Pitanje Senjskih Uskoka bijaše s vremenom postalo međunarodno, pa se je njime bavila od prvoga početka diplomacija susjednih, a kasnije i podaljih država. Toj činjenici imademo da zahvalimo, što danas raspolazemo golemim brojem diplomatskih isprava, od kojih je velik dio i štampan. Između tih isprava dolaze svakako na prvo mjesto, po vjerodostojnosti, mnogobrojni izvještaji papinskih nuncijatura u Mlecima, u Gracu i Pragu, te i dopisi, što ih je u uskočkom pitanju tim svojim podređenim organima slao državni tajnik iz Rima. Da se ta vjerodostojnost potkrijepi, ne treba već da se istakne, da su, pored svih vladara i država, *jedini* rimski pape zaštićivali, pomagali, dapače i odlikovali Senjske Uskoke. A nije baš izlišna ni druga historijska činjenica, da je Rim u doba interdikta, kojim je Pavao V. (1605.—1607.) kaznio Veneciju, razmišljao, ne bi li u borbi protiv Venecije uzeo u svoju službu nekoliko uskočkih brodova s uskočkom momčadi.

Poslije izvještaja papinskih nuncijatura dolaze po svojoj važnosti, s relativnom vjerodostojnošću, dopisi mletačkih poslanika kod razliĉnih dvorova.

Lijepi niz isprava iz mletačkog arhiva stampao je još godine 1870. *Šime Ljubić* u II. knjizi »Starina« Jugoslavenske akademije, među prilogima za povijest Markantuna Dominisa, koji bijaše najprije administrator, pa onda, vrlo kratko vrijeme, biskup senjske dieceze, dok konačno ne postade nadbiskupom i primasom u Splitu. — Profesor *Karlo Horvat* stekao je znatnu zaslugu time, što je s velikim trudom sabrao i stampao, također u izdanju Akademije, preko dvanaest stotina isprava od prvoga početka Senjskih Uskoka pa do njihova raspusta. Ta je golema zbirka izašla g. 1910. i 1913. u dva omašna sveska pod natpisom »Monumenta Uscocchorum«. Među tim ispravama imade tridesetak samih papinskih brevea i preko 50 izvještaja, što ih je francuski poslanik u Veneciji *Charles Brulart* slao kralju

Ljudevitu XIII., pa kraljici-materi *Mariji Medici*, te državnomu tajniku za vanjske poslove *Puysieuxu*. U toj se zbirci nalazi i spomenica *Markantuna Dominisa* o djelovanju zlosretnoga senjskog povjerenika *Josipa Rabatte*. Ta je spomenica anonimna, ali ćemo na drugome mjestu dokazati, da je potekla iz pera biskupa Dominisa. Tu istu spomenicu štampao je i Ljubić g. 1870., ali u odlomcima, po primjerku, što ga je našao u mletačkom arhivu, dok je Horvatova iz rimskoga arhiva. Kako ovoj drugoj fali zadnji dio, obje se te publikacije lijepo upotpunjuju. — Tolikim brojem prvotnih izvora, ponajviše iz pera različitih diplomata, ne raspolažemo ni za jedno drugo pitanje u našoj prošlosti. Koliko pak imade još isprava — glede Uskoka — neistraženih i neproučenih u različnim arhivima talijanskim i negdašnjim austrijskim, pogotovu u arhivu bivše vlade u gradu Zadru, može se samo nagađati. Ali diplomatskih isprava dosele nepoznatih može da bude vrlo malo, a one su najvažnije.

Uz te brojne isprave imademo i dvije Uskocima suvremene ili skoro suvremene povijesne radnje, napisane od trojice Talijana, od kojih su dvojica bila u službi Venecije, te su umakali svoja pera u žuč, dok je treći vedro napisao svoje djelo protiv one dvojice, i to, kao što je lako shvatljivo, anonimno, da sačuva svoju kožu pred svemoćnom Serenissimom. Prvi od tih pisaca bijaše nadbiskup u Zadru, a zvao se *Minucio Minuci*. Njegovo djelce »*Historia degli Uscocchi*«, više puta štampano u Mlecima,¹⁾ nastavio je od g. 1602. do pod konac »uskočkoga rata« glasoviti *Paolo Sarpi*, »teologo della Serenissima«. To su dva dodatka Minucijevoj historiji. Prvi nosi naslov: »*Aggiunta all'istoria degli Uscocchi di Monsignor Minucio Minuci fino all'anno 1613.*«, a drugi »*Suplemento dell'istoria degli Uscocchi*« ecc.

Djelce talijanskoga Anonima nije bilo tada štampano, već nam se je sačuvalo u rukopisu, koji nekoć bijaše vlasništvo fiorentinske obitelji Strozzi, dok nije g. 1786., pod toskanskim velikim vojvodom Leopoldom, prešao u državno vlasništvo.

1) Ja sam imao pri ruci mletačko izdanje iz g. 1677.

Franjo Rački pribavio je g. 1875. ovjеровljeni prijepis toga rukopisa, te ga je g. 1877. u IX. knjizi »*Starina*« naše Akademije i objelodanio. O piscu toga rukopisa znade se samo to, da se u njemu on krije pod imenom »*Giovanni*« i da bijaše iz grada Ferma, gdje se je rodio g. 1577. Njegov stric bijaše veletržac, te je imao velika skladišta svakojake robe na Rijeci. U 16. godini svoga života došao je i »*Giovanni*« na Rijeku, da pomaže stricu u trgovini. Ostao je na Rijeci i u našim stranama punih 47 godina, ali, razumije se, često je i putovao trgovačkim poslom ne samo po hrvatskom i dalmatinskom primorju, već i po Italiji, osobito u Firencu i Veneciju. Tako je dospio u priliku, da u Veneciji doživi neke događaje, a u našim krajevima da se upozna s našim narodom i da nauči hrvatski jezik. Imajući prečesto posla u Senju baš za Uskoke, on je i prijateljevao s odličnijima, kao što bijaše nadvojvoda uskočki *Đuro Daničić*,²⁾ a odsjedao je redovno kod biskupa, kad je donosio novac doznačen od pape Grgura XIII. za Uskoke. Tad su ga Senjani dočekivali s velikim veseljem i pucanjem.

Posve je razumljivo, da »*Giovanni*« ne bijaše po zanimanju nikakav pisac, već imućan i lijepo naobražen trgovac. Njega je natjerao da se lati pera jedino osjećaj pravde. On je u svojoj duši bio duboko potresen, kad je čitao i slušao, što su plaćenička pera širila po Italiji i kulturnom svijetu, da što bolje osvijetljaju Republiku, a što više ocrne Uskoke. »*Giovanni*« je napisao i predgovor svome spisu. Taj je predgovor doduše kratak, ali ipak vrlo važan, i ovdje ga prenosimo, da se istakne njegova poštena duša, koja je reagirala na nepravedno pisanje o Uskocima, premda je time morala da tangira dva odličnika, oba u Republici na visokom položaju. »*Giovanni*« tu piše:

»Rat, što su ga zadnjih godina vodili u Furlanskoj Mlečani protiv nadvojvode Ferdinanda, *pod izlikom*, da oslobode svoja mora od uskočke najezde, pruža mi gradiva da opišem istinito, poput kakve povjesnice, prve početke, običaje i način života, kako ga Uskoci dnevice provode u gradu Senju, gdje borave.

2) Đuro Daničić stariji i mlađi jesu jedini uskočki »nadvojvode«, koje spominju izvori.

Za taj se pothvat pogotovu oduševljavam stoga, što su mnogi, razlažući o njima, pripisali Uskocima stvari, koje su vrlo daleko od njihove prirode. Mnogi zbog takvih prikaza povjerovali su u svojoj duši drže, da su Uskoci po prirodi svojoj divljaci, koji samo krađu i pljačkaju; da je to jedina njihova sklonost, te da na drugo i ne misle, već kako će na moru gusariti, na kopnu otimati i ljude ubijati; dapače da oni nemaju druge nakane ni svrhe, do li kako će smučivati duše, spaljivati obitavališta i napadati uboge pomorce, *a sve je to daleko od istine, i to su nepravde, koje poštenji ljudi ne mogu da podnesu.*

Kada sam slušao takve krive prikaze, tako nepravedne riječi i tako protivna mišljenja, činilo mi se, da bi bilo i pošteno i pravedno, da se najspremnije latim obrane Uskoka, te da napišem njihovu povijest, budući da sam dugo vremena boravio u onome kraju, te njihove životne navike i vjersko vladanje toliko poznajem, koliko je nužno da se može prikazati svijetu prava istina o tim ljudima.

Ali da se u nikome ne pojavi nikakva sumnja glede same stvari, odlučio sam, da to napišem u obliku razgovora, da bude raspršena svaka sumnja i da se sve to lakše shvati.

Da u ovome svom uvodu dalje ne duljim, bit će dovoljno, ako ukratko izjavim, da se ja ne bih bio latio pisanja ove povijesti, da nisam slušao krive optužbe, kojima su se Uskoci napadali. Stoga neka nitko ne pomisli, da me je potaknuo bilo kakav interes da se ovime pozabavim, osim poštovanja prema istini, budući da sam dobro obaviješten čovjek, jer sam imao mnogo prigoda da crpem pouzdane vijesti, a daleko je od mene svaka druga strast, osim one, koja je nužna, a to je promicanje mira između kršćanskih vladara, spokojnost i sigurnost nedužnoga naroda, te spas tolikih duša što se upropašćuju.«

Kako pisac svoga djela nije potpisao, dosele mu se je mogla pokloniti onolika vjera, koliko je anonimni pisac zaslužuje. Ali danas, kad nam je moguće da uporedimo njegove vijesti sa sadržajem isprava u Ljubićevoj i Horvatovoj zbirci što smo ih spomenuli u uvodu, njegova vjerodostojnost izbija iznad svake sumnje.

Dosljedan svojoj zadaći, *da samo opovrgne neistinu o Uskocima*, on, kao gorljiv katolik, nastoji oprati već spomenutoga zadarskog nadbiskupa Minucia Minuci, dok senjskoga Markantuna Dominisa uopće ne spominje. Isto tako ne bavi se s povjereništvom Rabatte u Senju, da izbjegne neugodnostima, koje su ga mogle snaći kao tuđinca (iz Ferma u Italiji), koji se je nastanio na Rijeci, gdje je trgovao naveliko s krajevima podložnim caru i gradačkom nadvojvodi.

Naš Anonim dakle ne iskrivljuje i ne izopačuje ništa, već samo prešućuje neke stvari, koje bismo mi voljeli da nije prešutio. Ali on nam zato pripovijeda mnogo toga vrlo važna, o čemu dokumenti šute i čega oni, po svojoj prirodi, ne mogu sadržavati, a to su vijesti o životu, opremi i vojevanju Uskoka, te o prilikama i običajima u Senju koncem XVI. i početkom XVII. stoljeća, odvažno rušeći izmišljotine, kojima se je s izvjesne strane nastojalo oboriti poštenje Uskoka. Eto, tim njegovim vijestima moramo da poklonimo punu vjeru, jer nas ništa ne ovlašćuje da im je uskratimo, pogotovu kad je on jedini pisac, koji nam je te vijesti, kao tuđinac na našem tlu, ostavio.

Kolika bijaše čestitost našega Anonima, najbolje se odražuje u onom dijelu njegova spisa, gdje se on, kako rekosmo, napreže da opere zadarskoga nadbiskupa Minucia Minuci poradi neistina sadržanih u njegovoj »Historia degli Uscocchi«. Naš Anonim piše, da mu je sami nadbiskupov brat dao na čitanje *prvobitni* rukopis toga djela, i veli, da u njemu ne bijaše baš onih rugoba, što se pripisuju Uskocima. Ali ipak dodaje, da je nadbiskup, kao podanik Republike, prešutio neke stvari, koje bi bile Uskocima na čast, hoteći time, kako veli poslovica, da »spasi i kozu i kupus«. Konačno izjavljuje, da mu je taj isti Minucijev brat povjerio, da je *za štampanja toga djela* (u Veneciji) *brisano sve ono, što je u njemu bilo lijepo i dobro, a umetnuto ono, što je moglo da bude sramotno za Uskoke.* To je priznanje dragocjeno, jer nam sjajno ilustrira izvjesne metode što su u pogledu štampe vladale u Veneciji. Što se pak tiče dodatka Minucijevoj knjizi (od Paola Sarpi), duhovito ističe, da se te »povjesničice« međusobno ne slažu ni u

broju, ni u rodu, ni u padežu. Stoga kad bi on htio da odgovori na sve što oni (Minuci i Sarpi) iznose, njegov bi spis bio preopsežan. Pa da ne bude dosadan, ograničit će se da pripovjedi samo nekoje stvari.

Moramo istaknuti, da mu obrana Minucija nije uspjela, jer su nam se sačuvala nekoja Minucijeva pisma, koja nisu našem Anonimu mogla biti poznata, a iz kojih izbija, da je Minuci bio obični zagrižljivač i proračunani izopačitelj istine na štetu Uskoka, dok je na drugoj strani intimno prijateljevao s amoralnim čovjekom biskupom Dominisom, kojega je ne samo zaštićivao i preporučivao, već kojemu bi bio spremno ustupio i svoju nadbiskupsku stolicu u Zadru.

Osim kod Ljubića i Horvata, nalazi se isprava o Uskocima i u stranim zbirkama, kao kod *Eugenia Alberi*, »Relationi degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo XVI.«, Firenze 1839.—1862. (vol. VII.); pa u »*Fontes rerum austriacarum*« XXX. Wien, 1870., te kod *Stich-Turba*, »*Venetianische Depeschen von Kaiserhofe*«. Wien 1889.—95.³⁾

II. GRAD SENJ U DOBA USKOKA

Život, običaji, nošnja i vojevanje Senjskih Uskoka

Senj, nekoć metropola Liburnije, cvatući grad i u rimsko doba, najstariji je od hrvatskih gradova. U XVI. stoljeću bijaše prilično i utvrđen. S istoka ga je branio kaštel Nehaj, kojega ime znači »nikoga se ne bojim«. U tom kaštelu nije trebala velika posada, da odoli svakoj navali. Uz ostalu artiljeriju, tada su u Nehaju bila dva neobično velika topa. Jedan su duhoviti Senjani zvali »Fratar«, a drugi »Samson«. Na zapadnoj je strani štitila grad utvrda »Šabac«, što no se izdizala na

³⁾ Tko bi se htio upoznati s marljivo i iscrpljivo priređenim bibliografskim popisom glede Senjskih Uskoka, naći će ga u knjizi *Pavla Tiana* »Senj«, koju je g. 1931. izdao Senjski Klub u Zagrebu.

samom gradskom bedemu.⁴⁾ Sa sjevera je branio grad »Papin kaštel«, što ga je dao sagraditi Leon X. iz kuće Medici. Taj je kaštel bio okrugla oblika. Na sjevero-istočnoj strani, u tako zvanom »Gradskom kaštelu« boravio je gradski kapetan. I taj je kaštel bio čestito opskrbljen topovima. Ipak, duljina čitave gradske perimetrijske crte nije iznosila više od dvije tisuće metara.

S izborom Ferdinanda I. g. 1527. potpao je i Senj pod Habsburgovce. Oni su odmah uvidjeli, da je taj grad nenadoknadiv branič njihovih nasljednih zemalja, pa su se požurili, da ga izravno podlože svojoj kruni. I Senj je doista bio prava kost u grlu susjednih Turaka. Ali važnost Senja nije se primijetila samo u Senju, već i u Rimu s obzirom na sigurnost Italije, pa je samo stoga papa Leon X. dao sagraditi spomenuti okrugli kaštel na onoj strani, gdje no izgledaše da je grad slabije zaštićen. Taj je papa u tom kaštelu uzdržavao o svom trošku nešto konjice i 25 pješaka. To isto je nastavio njegov nasljednik Klement VII., dok je još prije njih papa Aleksandar VI. pomagao Senjane hranom i zairom, konjicom i pješadijom. Senjska pak luka bijaše toliko duboka, da je uz svaku točku njezine obale mogao pristati veliki brod i lako prebaciti most na kraj.

Senj bijaše uvijek znamenito trgovačko središte. Uvijek je posjedovao lijep broj velikih trgovačkih brodova, kakve je imao i Dubrovnik. Dugo vremena bijaše trgovačka luka za čitavo zaleđe, koje je prelazilo i samu Dravu. Pridolazili su u Senj trgovci iz Italije, osobito iz Firence. Iz ovoga su se grada, kad su bili protjerani »Ghibellini«, nekoje obitelji i doselile u Senj, kao na pr. *Strozzi*, *Salviati*, *Pasquini*, *Giacomini*, *Altoviti* i druge, koje su podigle u Senju svoje kuće, a u crkvama sagradile svoje grobnice, jedne i druge ukrašene svojim grbovima. Kako su fiorentinski trgovci dospjeli u Senj, lako se shvaća, kad se

⁴⁾ Naš Anonim (Starine IX., p. 175.) veli, da »Šabac« znači divan, veličanstven. — Grad su branila još dva kaštela. Jedan je »Papin kaštel«, što ga je dao sagraditi Leon X., a drugi se još danas zove »Okrugla kula«.

broju, ni u rodu, ni u padežu. Stoga kad bi on htio da odgovori na sve što oni (Minuci i Sarpi) iznose, njegov bi spis bio preopsežan. Pa da ne bude dosadan, ograničit će se da pripovjedi samo nekoje stvari.

Moramo istaknuti, da mu obrana Minucija nije uspjela, jer su nam se sačuvala nekoja Minucijeva pisma, koja nisu našem Anonimu mogla biti poznata, a iz kojih izbija, da je Minuci bio obični zagrižljivac i proračunani izopačitelj istine na štetu Uskoka, dok je na drugoj strani intimno prijateljevao s amoralnim čovjekom biskupom Dominisom, kojega je ne samo zaštićivao i preporučivao, već kojemu bi bio spremno ustupio i svoju nadbiskupsku stolicu u Zadru.

Osim kod Ljubića i Horvata, nalazi se isprava o Uskocima i u stranim zbirkama, kao kod *Eugenia Alberi*, »Relationi degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo XVI.«, Firenze 1839.—1862. (vol. VII.); pa u »*Fontes rerum austriacarum*« XXX. Wien, 1870., te kod *Stich-Turba*, »*Venetianische Depeschen von Kaiserhofe*«. Wien 1889.—95.³⁾

II. GRAD SENJ U DOBA USKOKA

Život, običaji, nošnja i vojevanje Senjskih Uskoka

Senj, nekoć metropola Liburnije, cvatući grad i u rimsko doba, najstariji je od hrvatskih gradova. U XVI. stoljeću bijaše prilično i utvrđen. S istoka ga je branio kaštel Nehaj, kojega ime znači »nikoga se ne bojim«. U tom kaštelu nije trebala velika posada, da odoli svakoj navali. Uz ostalu artiljeriju, tada su u Nehaju bila dva neobično velika topa. Jedan su duhoviti Senjani zvali »Fratar«, a drugi »Samson«. Na zapadnoj je strani štitila grad utvrda »Šabac«, što no se izdizala na

³⁾ Tko bi se htio upoznati s marljivo i iscrpljivo priređenim bibliografskim popisom glede Senjskih Uskoka, naći će ga u knjizi *Paula Tiana* »Senj«, koju je g. 1931. izdao Senjski Klub u Zagrebu.

samom gradskom bedemu.⁴⁾ Sa sjevera je branio grad »Papin kaštel«, što ga je dao sagraditi Leon X. iz kuće Medici. Taj je kaštel bio okrugla oblika. Na sjevero-istočnoj strani, u tako zvanom »Gradskom kaštelu« boravio je gradski kapetan. I taj je kaštel bio čestito opskrbljen topovima. Ipak, duljina čitave gradske perimetrijske crte nije iznosila više od dvije tisuće metara.

S izborom Ferdinanda I. g. 1527. potpao je i Senj pod Habsburgovce. Oni su odmah uvidjeli, da je taj grad nenadoknadiv branič njihovih nasljednih zemalja, pa su se požurili, da ga izravno podlože svojoj kruni. I Senj je doista bio prava kost u grlu susjednih Turaka. Ali važnost Senja nije se primijetila samo u Senju, već i u Rimu s obzirom na sigurnost Italije, pa je samo stoga papa Leon X. dao sagraditi spomenuti okrugli kaštel na onoj strani, gdje no izgledaše da je grad slabije zaštićen. Taj je papa u tom kaštelu uzdržavao o svom trošku nešto konjice i 25 pješaka. To isto je nastavio njegov nasljednik Klement VII., dok je još prije njih papa Aleksandar VI. pomagao Senjane hranom i zairom, konjicom i pješadijom. Senjska pak luka bijaše toliko duboka, da je uz svaku točku njezine obale mogao pristati veliki brod i lako prebaciti most na kraj.

Senj bijaše uvijek znamenito trgovačko središte. Uvijek je posjedovao lijep broj velikih trgovačkih brodova, kakve je imao i Dubrovnik. Dugo vremena bijaše trgovačka luka za čitavo zaleđe, koje je prelazilo i samu Dravu. Pridolazili su u Senj trgovci iz Italije, osobito iz Firence. Iz ovoga su se grada, kad su bili protjerani »Ghibellini«, nekoje obitelji i doselile u Senj, kao na pr. *Strozzi*, *Salviati*, *Pasquini*, *Giacomini*, *Altoviti* i druge, koje su podigle u Senju svoje kuće, a u crkvama sagradile svoje grobnice, jedne i druge ukrašene svojim grbovima. Kako su fiorentinski trgovci dospjeli u Senj, lako se shvaća, kad se

⁴⁾ Naš Anonim (Starine IX., p. 175.) veli, da »Šabac« znači divan, veličanstven. — Grad su branila još dva kaštela. Jedan je »Papin kaštel«, što ga je dao sagraditi Leon X., a drugi se još danas zove »Okrugla kula«.

podsjeti, da u ono doba Firenca još ne posjedovale luku Livorno, pa je držala dio svoga brodovlja u luci Ankoni, koja je tad spadala u Crkvenu državu. Nema sumnje, da je fiorentinskim trgovcima bilo vrlo neprilično dopremati svoju robu preko apeninskoga gorja, što su obavljali na mazgama, ali to znači da su njihove trgovačke veze s istočnom jadranskom obalom bile doista izdašne. Pod izvjesno znamo, da su Fiorentinci trgovali tada ne samo s Neretvom i s Bosnom, već preko Senja čak i s Ugarskom.

Poznato je, da je prvo zaklonište Uskoka, dakle prvo uskočko gnijezdo, bio Klis, za koji su Uskoci prolili mnogo svoje junačke krvi. Turci su im ga oteli g. 1537. Taj je događaj opširno već opisan u našoj književnosti.⁵⁾ Kad su izgubili Klis, Uskoci su se povukli u tvrdu Senj, koji im se pričinio najpodesnijim za veliku svrhu: osvećivanje Turcima i prigodno oslobođanje bijedne svoje kršćanske braće.

Makar je Turčin, gospodar Like i Krbave, bio tada Senju najbliži susjed, ipak su se teško odvaživali i konjica i pješadija turska preko brdina, što zaštićuju Senj, pogotovu kroz tada još guste šume, da se probiju do mora, da zagospodare u Senju. Šume su napose bile velika njegova obrana, pa ćemo vidjeti, koliko su se napinjali nekoji himbeni njegovi skrbnici, da prikažu i u Gracu i u Pragu, gdje se je tada vedrilo i oblačilo, da samo sjeća tih šuma može da obezbijedi grad Senj protiv Turaka, jer bi ona donijela carskoj blagajni toliko novaca, da bi se lako utvrdila čitava granica; dok bi uistinu takva sjeća bila ogolila i lišila granicu njezine prirodne obrane, a prodaja drvla samo bi napunila džepove tih vajnih senjskih skrbnika, koji kao da su bolovali od te fiksne ideje, koju na svu sreću u ono doba nisu dospjeli da ostvare.⁶⁾ Značajno je i to, što se baš ona brda, što zaštićuju Senj, u nekim ispravama XVI. vijeka zovu

⁵⁾ Perojević Marko: Petar Kružić, kapetan i knez grada Klisa. — Izdanje Matice Hrvatske 1931.

⁶⁾ »Imade velikih šuma jelovih svake vrste, hrastovih, bukovih i drugoga drveća za brodogradnju i za gorivo.« — Anonim u »Starinama« IX., p. 232.

»martološke gore«, vjerojatno stoga, što su hrabri Senjani u njima pobili više puta martološke⁷⁾ čete, koje su zadavale kršćanskim narodima veći strah i trepet od same redovne turske vojske. Klanci u onom gorju zapravo su se mogli nazvati »Senjske Termopile«, ako im ne bi bolje odgovarao naziv »Jadranske Termopile«, budući da je u njima više puta šaka naših ljudi znala potući brojne turske čete, koje su htjele prodrijeti do jadranske obale.

Nisu Senjski Uskoci dodijavali Turcima samo na kopnu, već su im se osvećivali i na moru, pa je Visoka Porta češće zaprijetila, da će poslati u Jadran svoje ratne brodove, da kazni Uskoke i da osvoji Senj s mora; ali je uvijek ostalo kod pustih prijetnja. Istina, pod konac uskočkoga rata Porta je konačno odlučila, da pošalje svoju ratnu mornaricu u pomoć Mlečanima, ali se zapovjedniku toga brodovlja nije nikako dalo da zađe iz Jonskoga u Jadransko more, dapače on je već u Jonskome moru izgubio nekoliko brodova, kao što ćemo na svome mjestu i razložiti. Možda i nije suzdržavao pred Jadranom tursko brodovlje toliko strah od Uskoka, koliko činjenica, što su Turci dobro znali, a znadu i danas inozemni pomorci, da se nije baš lako snaći u našem arhipelagu ni po danu, kamoli u ono doba po noći, kad ne bijaše nikakve rasvjete. Uz to su pomorci od pamtivijeka strepili u svako doba godine pred poslovičnom jadranskom burom, koja je u Kvarneru najbjesnija, i za koju se veli, da se baš »u Senju rađa«. Te se bure samo Senjski Uskok nije bojao! Samo on je znao, da je iskoristi za svoje jedro,

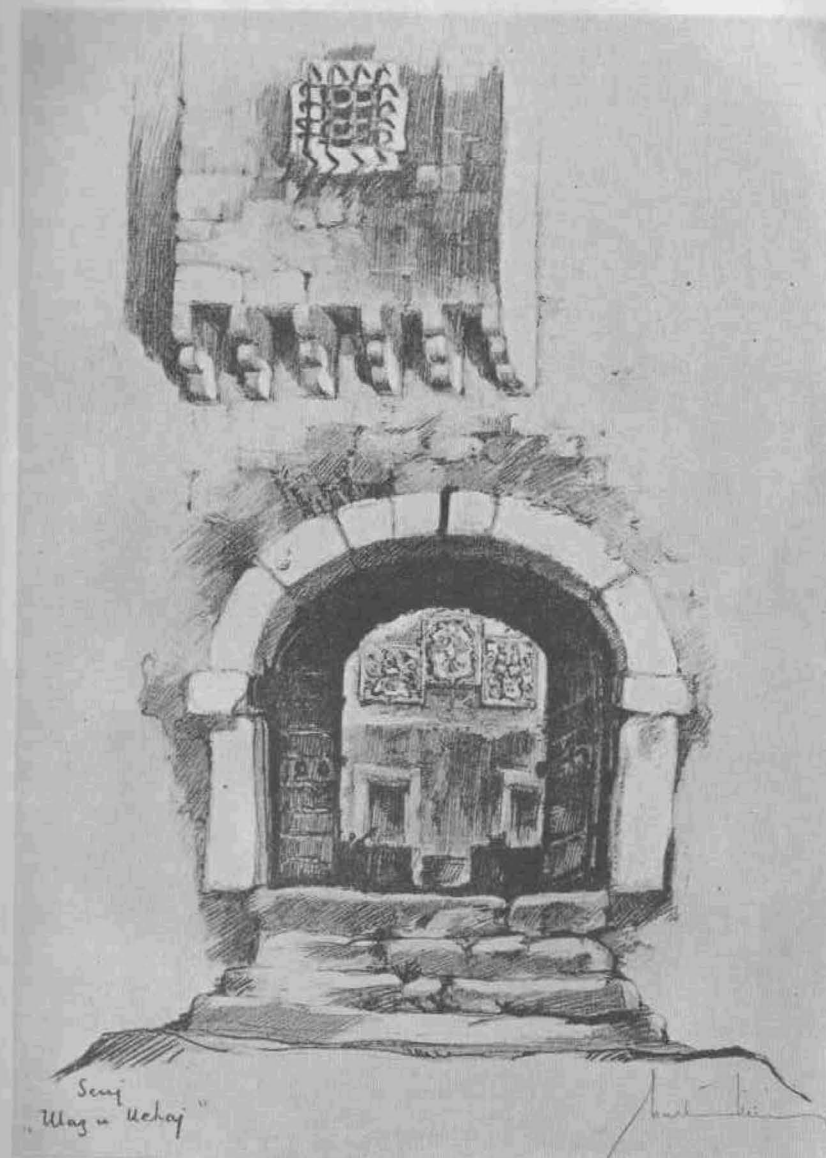
⁷⁾ Riječ »martoloz« naš Anonim tumači (o. c. p. 200.) *drumski razbojnik*. — O martolozima piše *Smičiklas* (Poviest Hrvatska I. str. 96): »Pred sultanovom vojskom znalo bi ići dvadeset do trideset hiljada neuređene neplaćene vojske, *martoloz*a zvanih, koji bi se u većih i manjih čoporih lievo i desno razlietali, da sebi hranu i plien narobe, kršćanom strah zadadu i sultanovoj vojski glase donesu o kretanju kršćanske vojske. I u doba mira slobodno je bilo martolozom sabrati se u čete i čopore, koji su više puta bili jaki i više hiljada, a stavio bi im se na čelo kakav beg ili aga, kadgod bi sa svojimi četami pristao uz nje i sam paša.«

i samo se je on usuđivao da joj prkosi, da se protiv nje bori naporom svojih vesala, dok je za sve ostale pomorce »senjska bura« bila crna avet, koja ždere i ljude i brodove. To se znade, a znalo se i onda, da se senjska bura, i u pasjim danima, posred žarkoga ljeta, znade razbjesnjeti s takvom silom, da joj ništa ne odoli, čak ni sidro prikvačeno na morskom dnu, koje počne, što no riječ, orati, kamoli da joj odoli čovjek, izuzevši dakako hrvatskoga mornara i Senjskoga Uskoka. Je li stoga čudo, što se na sva uskočka izazivanja turska flota nije nikad usudila da se pokaže i da kazni Uskoke u onome jadranskom kraju, gdje se podiže i stoljećima prkosi naš dragi i slavni Senj? Sami mletački pisci na više mjesta zabilježiše, da Uskoci znadu ploviti i kad bura »najstrašnije bjesni, kad ne mogu da joj odole ni galije ni oboružani brodovi mletački«. ⁸⁾

Ne bijaše Uskoka samo u Senju, već i po ostalom primorju hrvatskom, na posjedima knezova Zrinskih i Frankopana Tržačkih. Ti su hrvatski velikaši u vlastitom interesu zaštićivali Uskoke, budući da su im oni ne samo pomagali braniti kule i gradove, već su od njih dobivali i skupocjenih darova, kadagod su se Uskoci vraćali s obilnijim plijenom.

Ali uz Uskoke s vremenom su se sjatili u primorskim našim stranama i tako zvani »Venturini«. Njih bijaše i na samim mletačkim otocima, ne samo u Kvarneru već i niže, na svim prikladnijim otocima našega arhipelaga. Ti su se ljudi više puta izdavali za »prave« Uskoke, jer su ih oni kojiput uzimali kao pomagače u svojim naletima po moru, ali treba da se odmah naglasi, da, dok je postanak Uskoka čist, idealan, »Venturini« ne bijahu do li izbjeglice iz različnih krajeva oko Jadrana, koji izmakoše, što no riječ, »kocu i konopcu«. Ti se ljudi prijevarno ušuljaše u uskočke redove, da kasnije svojim nedjelima pomognu oskvrnuti sveti uskočki zavjet i da omoguće neprijateljima Uskoka da ih proglase prostim razbojnicima. »Venturini« bijahu onaj crv, koji je podmuklo podgrizao ugled pravih Uskoka,

⁸⁾ »Nei tempi più fortunevoli di Bora, quando nè le galere nè le barche armate potevano reggersi alla furia del vento.« Minuci, ibid.

VLADIMIR KIRIN

Senj, Ulaz u Nehaj

pa su ih oni konačno istjerali iz Senja i protiv njih poduzimali prave hajke na moru. »Venturini« značilo je u XVI. i početku XVII. vijeka pustolovi; ali oni ne bijahu ni nalik na prave pustolove onoga doba, poznate pod nazivom »venturieri«, makar su oba naziva slična, a i značenje im je jednako. »Venturieri« bijahu po zanimanju vojnici, a svijet ih je tako nazvao, što su tražili »la buona ventura« (dobru sreću), pa su stupali pod zastavu sad jednoga sad drugoga vođe uz ugovorenu plaću. Takav se je vođa zvao »condottiere«, i on je vojevao za onu ratujuću stranku, koja je njega i njegove ljude bolje platila. »Venturini« naprotiv ne bijahu po zanatu vojnici, već čeljad svake fele, kojoj u rodnom kraju bijaše postalo prevruće pod nogama, pa su krišom iz domovine nestali. »Venturini« su pribjegavali najviše iz talijanskih državica onoga doba, te iz same Venecije, kao i iz mletačkog dijela Istre. Posve je prirodno, što »Venturini« nisu nosili hrvatskih prezimena.⁹⁾

Bijaše u Senju znatan broj pribjeglica također iz mletačke Dalmacije i s njezinih otoka, kao i s mletačkih galija, ali se ti nisu smatrali niti su se ubrajali među »Venturine«. Kako su ti ljudi bili ponajviše hrvatske krvi, u svojoj prošlosti gotovo svi prijatelji i pouzdanici Uskoka, to su ih u Senju i spremno i rado primali i uvrštavali u redove pravih Uskoka. Razlika dakle između Uskoka i »Venturina« postojala, bez obzira na moralna svojstva, i u tom, što je prve međusobno vezala i plemenska, više puta i krvna veza, i zajednički zavjet protiv svojih zatornika, bili oni na istočnom ili na zapadnom jadranskom kraju, dok su drugi pridolazili, ne bi li mogli da u uskočkim poduzećima u mutnome love i da uz to budu dionici uskočkoga plijena.¹⁰⁾ Nije se stoga čuditi, što je široka evropska javnost

⁹⁾ Riječ »venturino« upotrebljavala se samo na obalama mletačke države i u našim krajevima pri moru. Stvorena je u XVI. a nestala u XVII. stoljeću, jer u književni jezik nije dobila pristupa, premda se u historijskim spomenicima onih vjekova često spominje.

¹⁰⁾ Monumenta Uscochorum I. p. 152, u izvještaju Kristofora Valiera o Dalmaciji g. 1596. — Valier lijepo razlikuje prave Uskoke od »Venturina«.

s vremenom prestala razlikovati jedne od drugih, pa je časno ime Uskoka počelo, i kod prijatelja njihovih, gubiti od svoga ugleda, te su i nekoji diplomatski predstavnici, koji u početku bijahu pravedni, najviše pod sugestijom Mlečana, počeli da bilježe zlodjela »Venturina« na teret Uskoka uopće. Eto, kako je i široka evropska javnost dospjela da često puta krivo sudi o pravim Uskocima. Tomu su pak doprinijele i spletke gdje kojega uskočkog neprijatelja na najvišim mjestima, kao što je to radio kod Svete Stolice Austrijanac *Josip Rabatta*; pogotovu je pak utjecala onodobna štampa, kojom isključivo raspolagale drugi, najopasniji dušmanin Uskoka, gizdava Venecija, dok se je rijetko kad ugledniji čovjek založio zborom i perom svojim u prilog istine, ako se izuzme koji diplomatski predstavnik Svete Stolice, ili član koje redovničke obitelji.

Tijekom vremena, dakle, uskočka su se gnijezda proširila i po otocima. Ali ta bijahu uskočka samo po imenu, dok su u njima, rekosmo, bili ponajviše zlosretni »Venturini«. Bilo ih je na Braču toliko, da su nekoji i nazivali taj otok »Novi Senj«. Tamo su »Venturini« znali pridonašati koji put i svoj plijen, pa su ga tu i dijelili; tamo su dopremali i svoje zarobljenike, te su za pojedinoga određivali otkupninu, a nesretnike su držali u nekakvim spiljama, dokle ne bi stigla određena otkupnina.¹¹⁾ Nije »Venturine« na otoku mogao da iznenadi ni sami »kapetan gulfa«, to jest zapovjednik tako zvanih »galija na straži«, jer su mu oni na veliku udaljenost ugledali brodove, pa su uvijek imali vremena da se sakriju na sigurna mjesta, i da postave sigurne zasjede, a svaki se je razboriti čovjek bojao njihovih zasjeda.

Uskoci, oni pravi, bijahu ponajviše čvrsti i stasiti ljudi, protiv neprijatelja od zakletve nesmiljeni, a u naporima i oskudici nevjerovatno izdržljivi. Po vjeri bijahu katolici, a što se ćudoređa tiče, bijahu čista života, nabožni i poštteni, muškarci

¹¹⁾ Ibidem.

i žene.¹²⁾ Propalih žena, rođenih Senjkinja, u gradu ne bijaše. Je li se desilo, da je Senjkinja zaniжела izvan braka, mogla je očekivati smrt od strane svoga roda ili svojte. Je li pak koji sudac osudio takova ubojicu, ustalo bi protiv njega cijelo pučanstvo. A nije ni zavodnik prolazio bolje. Je li pak koji Uskok pao prilikom četovanja protiv Turaka ili prigodom kakova nalleta po Jadranu, njegovom se je udovicom oženio koji uskočki momak, koji se od toga časa skrbio za nju i za njezinu djecu. On je ne samo preuzimao upravu udovičina imutka, već je u neku ruku postao gospodarom toga imutka, pa su ga djeca iz prvoga braka smatrala svojim ocem. Možda smo najbliži istini, ako ustvrdimo, da su naši Uskoci bili nalik na drevne

¹²⁾ Gotovo je nevjerovatno što o tome piše naš anonimni suvremenik. On veli, da poste tri dana, kad se spremaju da pristupe svetoj pričesti, a kad prisustvuju sv. misi da drže upaljenu svijeću. Odatle običaj, da na blagdane, kad su dućani zatvoreni, trgovci u Senju ostavljaju pred svojim dućanima po jednu klupu, čilimom pokritu, a na njoj više razvezanih svežanja svijeća od pravoga žutog voska. Tu robu nitko nije nadzirao. Ljudi, polazeći u crkvu, uzimali su svijeća koliko im drago, a novac su, jer im bijaše cijena poznata, stavljali ispod svežnja. Nikad se nije dogodilo, da je netko trgovca prevario. I neimućni je Senjanin nastojao da uštedi, makar od isprošene milostinje, barem pola t. zv. solda za svoju blagdansku svijeću.

Glede božićnoga čestitanja naš nam Anonim zapisa, da je bio g. 1580. u Senju, da preda Uskocima papinsku pripomoć. Na Božić ujutro prisustvovao je biskupskoj misi. Klečao je na posebnom klecalu zajedno s nadvojvodom *Đurom Daničićem* (mlađim). Kad je biskup izrekao »Jaganjče božji... daruj nam mir«, pristupi k njemu plemenita jedna gospođa, od kakvih 45 godina, vrlo lijepa, a među najuglednijima u gradu, i poljubi ga. Da se ne pokaže nepristojan, on uzvрати poljubac, a ona tad reče: »Bog Vam dao dobar Božić!«, a tada poljubi i Daničića. U prvi čas, veli, da je pomislio, da ta žena možda nije pri zdravoj pameti; ali Daničić mu protumači, da je to narodni običaj, da se svi, muški i ženske izljube u znak mira, što ga je Spasitelj donio na zemlju. Ali, kasnijih godina, kad su nekoji Talijani htjeli da iskoriste priliku, pa se nisu zadovoljili poljupcem, već su htjeli da i grle žene, običaj je bio izmijenjen, pa se je uvelo, da muški poljube muške a žene ženske. — Cf. *Starine IX.* p. 236.

Spartance. U teškim naporima života bijahu potpuno otvrdnuli, a svijest dužnosti bijaše kod njih jača od nagona. Naš Anonim, koji nam sve to pripovijeda, dodaje, da su pravi Uskoci bili visoki, krasni ljudi, što on pripisuje križanju bosanske i senjske krvi.¹³⁾ Što su pak bili nedostiživi u trci, to on pripisuje senjskoj klimi. Dapače spominje zgodu, kad je on sam vidio Uskoka, koji je dostigao zeca i ulovio ga; ali, odmah dodaje, da to nije bilo na ravnicima, već u brdu. On je bio nakanio, da g. 1504. odvede sa sobom u Italiju jednoga takova brzoteču, da ga daruje velikomu vojvodi Ferdinandu toskanskomu, ali ga poslovi prisiliše, da tada posjeti samo Mletke. Što se pak tjelesne jakosti tiče, naš Anonim veli, da kad je velika vojvotkinja Kristina lotaringijska bila trudna, da mu je njezin suprug naručio, da pošalje u Firencu četiri snažna Uskoka, najjedrija što nađe, da nose vojvotkinju u nosiljci. I on je te ljude poslao, te veli, da su se gospodarima toliko svidjeli, da su ih pridržali u Firenci, gdje su se oni kasnije i okućili.

Nošnja senjskoga Uskoka bijaše onakova, kakvu je nosio u svojem prvom zavičaju. Inače, oni su se općenito odijevali ovako. Hlače im imadahu nogavice uske do koljena, a površ koljena znatno šire. Nogavice preko listova do pete bijahu rastržene bez priglavlja, opskrbljene kopčicama željeznim, mjedenim ili srebrnim. K tomu su još bile suknene natikače i na nogama opanci. Povrh košulje imali su prsluk ili jačermu, a preko svega bi navukli halju do koljena. Je li trebalo pregaziti vodu, Uskok je u trenutku raskopčao na listovima kopče i povukao nogavice visoko, do stegna. Opanci su bili od sirove dlakave kože, a dugo su odolijevali, makar se hodalo po oštrom kamenju. Osim kape sa ždralovim perom druge zaštite za glavu nisu imali. Svaki je Uskok nosio uvijek sa sobom gunj složen na četvero, da ga štiti od kiše, dok zimi imadahu i kabanicu, s obilatim naplećkom, do pasa. Tim je naplećkom za nevremena pokrivao glavu, a

¹³⁾ Ibid. 190—191. — Napominjemo, da se u uskočko doba nije pod Bosnom razumijevala samo Bosna, već i sva zagorska Dalmacija, koju su držali Turci.

privezivao ga je tako, da mu je stvarao neku vrstu kukuljice, koju mu vjetar nikako nije mogao strgnuti s glave.

Oružje Senjskoga Uskoka sastojalo se od lagana mušketa, čorde ili sjekirice, ili pak od buzdovana. Običajno je imao jošte nož ili bodež. Prema tomu, Uskoci, osim barutane, možda i ne imadahu kakvo drugo vojno skladište.

Što se ličnoga poštenja tiče, naš nam Anonim pripovijeda, da je poštena riječ bila Uskoku svetinja. Pogotovu je pak bio pošten u pitanju dugova. Je li se Uskok zadužio, za novac ili za robu, a nije znao pisati, zadužnicu mu je napisao koji prijatelj ili sam trgovac, a svršavala je obično riječima: »Budući da rečeni ne zna pisati, on će na ovo pismo staviti svoj pečat.« Svaki, pa i slabije imućni Uskok imadahu svoj srebrni pečatnik. Ako li ipak dotičnik nije imao pečatnika, onda je gornja klauzula glasila ovako: »Budući da dotičnik nema pečatnika, učinit će vlastoručni križ (+), prisizučiti pred Bogom, da je dužnik.« Je li se dogodilo, da je trgovac ili prijatelj tražio svoje, a dužnik zaniijekao dugovanje, pokesali bi se njegovi drugovi i platili dug, ali dotičnik bi ostao na zlu glasu: ne bi mogao na vjeru dobiti ništa ni kod trgovca ni kod svojih drugova, i svi bi mu se uklanjali. Najgore je bilo, kad su takovu vojniku postavljali na svaku stranu po jednu preslicu, i kad bi mu povezali glavu kao da je žena, te ga vodali po gradu kao čovjeka bez časti. — Je li pak dužnik izjavio svome vjerovniku: »platit ću ti, kad se povratim s plijenom«, ili »platit ću ti do 15 dana«, tako bi i bilo.

Senjski Uskoci redovne pomoći nisu dobivali ni od koga, pa ni od svojih suverena. Događalo se dapače, da se ti njihovi suvereni u carskom, kao i polusuvereni u gradačkom nadvojvodskom dvoru nisu stidjeli, da im ostanu dužni kukavnu soldačku plaću, ne samo za više mjeseci, već i za više godina. Naš Anonim zabilježi, da se je sam više puta desio na Rijeci i u Senju, kad su dolazili povjerenici, da im unatrag plate po 20, 30, čak i 40 mjesečnina. Doduše, ti su im povjerenici kojiput dali i po 20 plaća unaprijed, ali to plaćanje i unatrag i unaprijed vršilo se ovako. Uskok je trećinu dobio u gotovu, trećinu u različnim srebrnim predmetima, a trećinu u raznobojnim tkani-

nama. Ubogi Uskok, da dođe do novca, bijaše najzad prisiljen, da tu robu razdaje u bescijenje. Suvremenik ističe, da je tu bila lična spekulacija gospode povjerenika, koji su novac primljen za Uskoke zadržavali za sebe, a robu uzimali na dugu veresiju, i još su Uskocima nabijali barem 3% na onu cijenu, za koju su robu dobivali, a nisu je plaćali. Naravno, za Uskoke se je kojiput pravio dug i kod trgovačke tvrtke njegova strica, i taj je dug znao doseći 6, 8, pa i 10 tisuća dukata; ali čim bi došli povjerenici, Uskoci su svoj dug podmirivali.¹⁴⁾

Ni pola jada, da je ostalo kod toga plaćanja, jer, ako ćemo vjerovati tuđim izvorima, ne samo što nisu Uskoci redovno dobivali svojih soldačkih plaća, već su morali slati u dvorove svojih visokih dužnika skupe darove, naravno od plijena, samo da ih ne sprječavaju u vršenju njihova zavjeta i u pribavljanju svega, što im je za život trebalo, plijeneći po turskoj zemlji i progoneći svoje neprijatelje također po Jadranu. Njihove prve po redu žrtve na moru, već po zavjetu, bijahu turski brodovi i turski trgovci. Odmah iza njih bili su Mlečani i Židovi, kojiput i Dubrovčani. Pljačkanje Turaka bijaše prva dužnost pravoga Uskoka. Takva se je dužnost protekla i na Mlečane, kada god su im se zamjerili nepravdom ili pogaženom vjerom. Židove su Uskoci smatrali saveznicima Turaka utoliko, što je vladalo opće uvjerenje, da su mletački Židovi turski doušnici protiv kršćana. Kako su pak dospjeli među uskočke izopćenike podanici republike svetoga Vlaha, pripovjedit će nam sam naš Anonim.

Kad su se Uskoci vraćali — pripovijeda nam isti svjedok — s turskim plijenom, najprije su polazili u crkvu, da Bogu zahvale, što su se povratili zdravi i čitavi na svoja ognjišta. Poslije toga su se sastajali radi diobe plijena. Najprije su izlučili iz mase dar, primjeren količini plijena, što su ga predavali senjskim redovnicima, koji su bili vrlo siromašni, kad iz polja nisu mogli da izvuku nikakva ploda. Takvo je darivanje dalo povoda — veli naš izvor — brbljarijama, kao da Uskoci to

¹⁴⁾ Ibidem, p. 192.

rade, da ih redovnici lakše odriješe. Naš izvor bi rado pobio i one glasine, kao da visoko položeni u dvorovima i uopće visoki dostojanstvenici primaju darove od Uskoka. On priznaje, da su Uskoci, ako su slučajno zaplijenili kakav lijepi komad oružja, kakav krasni ćilim ili krzno, darivali takve predmete senjskim guvernerima i kapetanima, ako su s narodom lijepo postupali. Ta što bi inače mogli oni da rade — veli — nojevim perjem, kad bi ga zaplijenili? Isto tako, kad su određivali iznos otkupnine za zarobljene odličnije Turke, znali su osim gotovine tražiti pod istim naslovom i par gospodskih konja i desetak vučjih koža, pa i koji komad oružja srebrom okovana. Eto, ovakve su predmete — veli naš Anonim — darivali njemačkim velikašima, kao i povjerenicima, kad bi im donosili zaostale plaće. Ali se je događalo, da nisu mogli ili, zbog zabrane, nisu smjeli rasprodavati zaplijenjenu robu na teritoriju nadvojvode, pa su tad prodavali takvu robu u bescijenje na Krku, Rabu, Pagu, Osoru i u mletačkoj Istri, i to samim mletačkim upraviteljima. Tada se je dešavalo, da su razdavali po dukat baršun i druge skupocjene tkanine, koje su se inače plaćale lakat po četiri dukata. Mletački bi upravitelji tako sabrali mnogo te robe, pa su je na svome povratku nosili u Veneciju i ondje preprodavali Turcima. Mletačkim upraviteljima bijaše dapače ugodno, kad su Uskoci sretno plijenili, jer su i sami polazili u Senj, da kupuju stvari, kad god su im Uskoci zadali vjeru, da im se ne će dogoditi ništa neugodna.¹⁵⁾

U Senju i u ostalom primorju moglo je biti oko 1.200 Uskoka vještih ratovanju. Kad je trebalo poći po kakav veliki plijen, pozivali su, da im se pridruže, drugove iz Otočca, Vinodola, Brloga, pa i podaljih mjesta, tako da im je kojiput broj narastao do 2000. Imali su pak svoje vojvode, i svoga nadvojvodu. Tako je poslije pada Klisa (g. 1537.) došao u Senj Đuro Daničić, plemenita roda a vjere katoličke. On se je u Senju oženio iz vrlo odlične senjske porodice, i u tom je braku imao tri sina i kćer. Sinovi su mu se zvali: Đuro, Matija i Ivan.

¹⁵⁾ O. c. p. 242—43.

Pošto su ga izabrali za svoga nadvojvodu, neki su ga vojvode odveli na dvor k caru Ferdinandu, kojemu ga predstaviše, opišahu njegove zasluge u vojevanju i zamoliše cara, da ga u toj časti potvrdi. Kad ga je car potvrdio, veselo se povraća u Senj, da nastave vojevanje. Prodirali su u tursku zemlju ne samo na sjeveru, već i dolje, u tursku Neretvu, gdje tada bijaše skela za svu Bosnu, pa su ondje pljačkali brojne karavane, što su prenosile tursku robu. Kako se je to pljačkanje više puta vršilo u neposrednoj blizini dubrovačke granice, Turčin prosvjedova, zašto republika sv. Vlaha ne sprječava takve uskočke ispade, dapače i zaprijeti, da će joj se ljuto osvetiti, ako tomu ne stane na put. Dubrovčani se nisu pobrinuli, da Turcima razjasne, kako se to dešava bez njihove krivice, već, kad su jednom doznali, da se Đuro Daničić s brodicama svojim nalazi u bližnjoj jednoj luci, odaslaše k njemu poslanika, da ga zamoli, neka posjeti njihov grad, jer bi senat rado s njime raspravio neke svoje i njihove stvari. Poručio mu, da dođe na riječ Republike, a u znak vjere poslaše mu državni pečat. Daničić im odgovori, da on pečatima ne vjeruje, već samo Kristu. Kad se je poslanik povratio s tim odgovorom, senat ga pošalje natrag s jednim raspelom i s porukom neka dođe, a za svjedoka zadane vjere da uzimaju Krista. Sad Đuro povjerova, uzme to raspelo, koje bijaše maleno, i sa svima svojim brodicama uniđe u Dubrovačku luku. Ali ne dopusti, da se tko iskrca osim njega i još sedam vojvoda: svega osam ljudi. Kad su unišli u grad, tobožnji je razgovor bio to, da su im u jednoj bašči svima odrubili glave. Đurinu glavu nataknuše na motku i pokazaše s bedema ostalim Uskocima. Kad su Uskoci to vidjeli i uvjerali se o tolikoj nevjeri i okrutnosti, odvezaše svoje brodice i žurno isploviše, da ih ne bi s gradskih bedema topovima još i potopili. Pristadoše u jednu luku, gdje oplakaše svoga nadvojvodu i sedam vojvoda. Kako se tad našao s njima na brodicama Daničićev stariji sin, kojemu također bijaše ime Đuro, mladić od 18 godina, i jer bijaše momak odvažan i lijepe vanjštine, svi ga prisutni izvikahu svojim nadvojvodom, prisegnuše mu slijepu poslušnost, ali prisegnuše također, da će osvetiti i umorenoga nadvojvodu

i ostalu svoju braću. A kad su pristali pod Senjom, dadoše služiti zadušnice za mile svoje pokojnike. Poslije zadušnica ugledniji vojvode odvedoše mladoga Đuru u carski dvor, gdje izvještio o dubrovačkom događaju i zamoliše cara, da potvrdi njihov izbor. Kad su to postigli, požuriše se u Senj i tu se svi Senjani složno zakleše, da će osvetiti krv svojih drugova. Odmah stadoše opremiti nekoliko svojih brodica, da krenu u potjeru za dubrovačkim brodovima. Svojom su lukavošću ulovili sad veći sad manji trgovački brod dubrovački; a u ono se doba govorilo, da Dubrovnik posjeduje 60 brodova duge plovidbe. Zbog toga uskočkog djelovanja skela je neretvanska prenesena u Split. Ali, koliko god su zatekli na tim brodovima Dubrovčana, ili su ih sve posmicali, ili su ih odveli na pučinu, pa ih zajedno s brodom potopili, da pokažu svijetu, da im nije do kršćanske robe, što je njihov brod vozi, već samo hoće da osveti krv prolitu na izdaju. Istom nakon 2 ili 3 godine što su tako postupali, i kad im se krv donekle primirila, nekoji između Uskoka primijetiše, da je ipak šteta, što se tolika roba uništava, pa su takav brod teglili do Senja, i tu su probirali samo dubrovačku, tursku i židovsku robu, Dubrovčane bi pogubili, a Turke i Židove pridržali kao zarobljenike. Poslije tih događaja, kršćansku, tursku i židovsku robu vozile su u Veneciju dvije velike galije »trgovačke«. Jedna je od tih pristajala pod Splitom, a druga je vozila ravno u Mletke. Kako su te galije prevažale i putnike, bile su opskrbljene jakim topovima i imale su još vojničku posadu. Ipak se ni takva »trgovačka galija« nije usudila da plovi sama, već ju je pratila po koja ratna galija i nekoliko oružanih brodova. Jednaku su pratnju imale i na povratku iz Mletaka, od Istre pa sve do Splita. Uskočki je bijes potrajao kakvih 25 godina, sve do g. 1579. Dubrovčani su čitavo to vrijeme molili i pape, i careve i kraljeve, da posreduju kod Uskoka, ne bi li prestali proganjanjem, ali sve uzaman. Pokušali su da sami to postignu bogatim darom,¹⁶⁾ pa su otpremili u Senj k Đuri Daničiću i

¹⁶⁾ I Turci su više puta pokušali da darovima kupe mir od Uskoka. O. c. p. 188.

njegovoj braći poslanike s poklonom od dvadeset hiljada dukata, ali to je braću još više ogorčilo, pa su smjesta otpravili poslanika s tim novcem natrag u Dubrovnik *uz poruku, da će se oni već pokazati, što su samo i pomisliti mogli, da će Daničići prodati krv svoga oca*. I nastaviše progoniti Dubrovčane još oštrije negoli dotle.

To je, rekosmo, potrajalo do g. 1579., kad je sjedio na Petrovoj Stolici papa Grgur XIII. Te je godine¹⁷⁾ pohodio Rim Đuro Daničić sa svoja dva brata i nekoliko vojvoda, da se poklone Papi, koji ih je veselo primio, odriješio od svih cenzura, i nadario. Daničić i drugovi tom prigodom obećaše sv. Ocu, za se i za sve Senjane, da ne će više napadati ni Dubrovčane ni luke mletačke gospode, nego će i sami proganjati razbojнике, koji pod uskočkim imenom vrše napadaje na moru. Tom je prigodom Papa riješio jednu molbu nadvojvode Ferdinanda, i doznačio Uskocima stalnu godišnju pripomoć od 2000 škuda, a napose za senjske siromahe 400.¹⁸⁾

Nisu svi Dubrovčani odmah doznali za obvezu, koju bijahu Uskoci preuzeli pred Papom, pa se je dogodilo, da su slijedeće godine, 1581., Uskoci ulovili veliki jedan brod, što je dolazio iz Levanta, na kojemu bijaše Turaka, Židova i drugih trgovaca, najviše kršćana. Netom su Uskoci zaposjeli brod, zapovjediše: »Turci i Židovi na jednu, kršćani na drugu stranu!« Tad se Dubrovčani, koji se još prije bijahu preobukli po levantinsku, pomiješale među Židove. Bilo ih je pet ili šest. Uskoci, kad su se iskricali u Senju, darovale baš te tobožnje Židove kapetanu barunu *Lambergeru*, da im sam po volji odredi iznos otkupnine. Tad su se oni istom otkrili kapetanu i povjerali mu, zašto su se prijavili kao Židovi, na što ih je Lamberger smjesta oslobodio.

¹⁷⁾ Anonim to pogrešno bilježi pod g. 1580., moglo je biti samo g. 1579.

¹⁸⁾ Prvu papinsku pripomoć ponio je u Senj, po nalogu iz Rima, naš Anonim, budući da ju je papinska komora i doznačila preko tvrtke njegova strica na Rijeci. Tada je došao po nju na Rijeku sam Đuro Daničić s braćom i s još 300 Uskoka, da bude sigurnija plovidba do Senja. U njihovu je društvu prispio u Senj u zoru Badnjaka, dočekan s velikim slavljem.

Strah pred Uskocima bijaše golem, pa im stoga ne bijaše uvijek teško da osvoje i poveći brod. Tako g. 1575., prije uskočkoga pohoda u Rim, u badnjoj noći, Daničić i njegova braća sa 250 Uskoka zaposjednuše u jednoj luci možda najveći trgovački brod mletački, t. zv. »nave Contarina« po prezimenu brodovlasnika. Brod je plovio iz Levanta s vrlo skupocjenim raznovrsnim teretom. Na brodu bijaše i 300 vojnika, što su se vraćali s Kandije. Uskoci su imali samo pet brodica, u kojima bijahu najvećim dijelom sakriti, a tek nekolicina se je vidjela. Uskoci se prikazaše kao ribari, koji nude svoj lov na prodaju. Brodski pisar pozove ih, da se popnu na brod, i oni poslušale, ali taj čas provališe i svi drugi i osvojiše krasni brod. Zaplijeniše svu tursku, židovsku i dubrovačku robu. Zahtijevali su knjigu teretnicu i po njoj su doznali, koja je roba kršćanska, i tu su robu ostavili. Turke i Židove su zasušnjili, a Dubrovčane pobili. Mornare i vojnike su poštedili. Kad je došla u Mletke vijest o toj sramoti, brodovlasnik je htio da poludi, pa se je na samom trgu Sv. Marka udarao šakama po glavi, neprestano ponavljajući: »Pet je čamaca osvojilo moj krasni brod, koji imadaše nalog, da ne uzmiče ni ispred 50 galija!«

Događalo se i to, da bi Uskoci, kad su osvojili mletački brod, koji je plovio put Levanta, odmah upitali kapetana broda: »Gdje je bala s tim i tim znakom?« Kapetan, naravno, morao je da je pokaže, a u njoj bijaše ništa manje nego 80 hiljada dukata. Uskoci su ponijeli sa sobom zlato i uzeli svaki za sebe toliko sukna, koliko je trebalo svakomu za jedno odijelo.

Ovoliko smo naveli kao ilustraciju uskočkoga djelovanja, dok su inače *Uskoci, jedina zapreka Veneciji da se ne proglaš gospodaricom čitavoga Jadrana, bili prepušteni sami sebi i svojoj sreći*. Ali oni se nisu bojali ni turske sile na kopnu ni sile Lava sv. Marka na moru: *bojali su se samo nevjere svojih gospodara*, naime, ne će li ih gospodari u izvjesnom času žrtvovati svojim i uskočkim neprijateljima! Inače oni su prezirali ljude, koji su vjerovali i zapisano ostavili, da Senjani mogu, po miloj volji, razulariti strašnu senjsku buru, kada god im se prohtije,

i to tako, što u izvjesnom brdskom ponoru raspale veliku vatru, koja po nekakvim nepoznatim rovovima tako ugrije žile zemlje, da one kroz nekakve tajne oduške ispuštaju toliku sapu, da se iz nje izvija vjetar neodoljive bjesnoće, — senjska bura!¹⁹⁾

Ipak Uskocima ne bi bio lak posao ni na kopnu ni na moru, da nisu imali u neprijateljskoj zemlji bezbroj tajnih prijetelja, koji su ih i opskrbljivali svim i svačim, i koji su im po danu davali ugovorene znakove dimom, a po noći vatrom. Ti znakovi bijahu uskočka tajna, a po njima su bili obaviješteni o svakom kretanju ratnih i trgovačkih brodova mletačkih. Tako su oni kojiput znali u Senju danas, da je jučer, prije 24 sata, prošao koji neprijateljski brod mimo koji otok srednje Dalmacije.

Da ne bi čitatelj krivo shvatio, odmah ćemo naglasiti, da Uskoci doista nisu pravili razlike između podanika Sv. Marka i podanika Visoke Porte, ali ćemo također naglasiti, da su Mlečani više puta zamjerili Turcima, što nisu ulovljene Uskoke odmah posmicali, već su im dopuštali, da se novcem otkupe. Utvrdit ćemo brojnim podacima i to, da za ulovljenoga Uskoka Venecija nije imala do li konopac ili okove uz veslo.

Za svoje nalete po moru — a njima ćemo se mi pozabaviti — Uskoci su trebali mnogo malenih brodova, kadšto 20 do 30. Veliki brodovi ne bi kod njih odgovarali uskočkoj svrsi; a da su ih i trebali, nisu imali sredstava, da ih grade. Uz to, veliki su brodovi trebali i veliki broj veslača, bez kojih, sa samim jedrima, ili ne bi mogli, ili bi teško plovili po našim kanalima. A kako da Uskoci uzdržavaju veliki broj veslača, kad su i sami često oskudijevali u hrani i u svemu! Stoga uskočke brodice po nosivosti ne bijahu znatno jače od današnje jadranske »bracere«, ali posebnoga tipa, brzoplovke,²⁰⁾ i na jedra i na vesla,

19) Minucio Minuci: Historia degli Uscocchi, Venetia 1577., pag. 14. — Nije sam Minuci zabilježio tu glupost, već i nekoji drugi suvremenici, uključivši dapače i našega Anonima. Koliko u tome, bit će toliko istine i u drugim Minucijevim tvrdnjama, kao na pr. da Senjkinja ne zna ni što je igla ni što je preslica; da u Senju redovnici nagovaraju ljude na lupeštine; te da su najplemenitije obitelji u Senju one, koje se mogu iskazati s najvećim brojem predaka, koji su svršili na vješalima.

20) Minucio, o. c. p. 20. »Usando barchette velocissime, minori delle venete.«

a podesne za gusarenje. Koliko je redovno takva brodica imala vesala, danas točno ne znamo; ali znademo, da se je razlikovala od svojih drugarica, koje bijahu namijenjene prijevozu trgovine. U sačuvanim nam je ispravama ta razlika naglašena.²¹⁾ Gradnja tih brzoplovka ne bijaše skopčana s većim troškom, pa stoga ako su kada koje izgubili, gubitka nisu teško osjetili. Na takvim brodicama, pod snažnim udarcima vesala, plovili su s velikom brzinom uzduž svakoga žala i obale; mogli su se verati po najužim kanalima i nad vrlo plitkim dnom; mogli su ih s najvećom lakoćom izvući na kraj, a tad se sami posakrivati u zasjedu, po danu i po noći, iza najmanjih klisura, pogotovu iza otočića i školja. Takve su se brodice mogle uvući i u najmanju uvalicu ili dražicu, koja je jačemu brodu, bez opasnosti da se nasuče, nepristupna. Uskoci nisu nikad postavljali zasjedu, a da nisu pouzdano saznali, da će mimo proći ili neprijateljski ili koji drugi, recimo neutralni brod s neprijateljskim teretom, turskim ili židovskim. Ta njihova obavještajna služba bijaše tako savršena, da su redovno bili Mlečani iznenađeni, kad su ih najedared zaokružile uskočke brodice i kad je s njih odjeknuo uskočki mušket.

Ako su se galiје ili oboružani manji mletački brodovi dali u potjeru za kojom uskočkom brodicom, ona im je kojiput nestala, kao da ju je ponor progutao; a što se je dogodilo? Kad bi Uskoci uvidjeli, da će okršaj biti nejednak, s obzirom na znatnu brojčanu nadmoć progonitelja, oni bi uprli u vesla koliko su samo mogli, da umaknu, gdje im je bila poznata pličina, pa bi tu izvukli čep na dnu svoje brodice, koja bi lagano počela tonuti. Oni bi tad žurno poskakali u more, dokopali se kraja i tu se posakrivali iza grmlja i kamenja, a međutim je njihovu brodicu već pokrio slani val.²²⁾ Je li se progonitelj

21) Monumenta Usc. I. str. 315. u prijedlogu praškoga nuncija, monsignora Spinelli, za rješenje uskočkoga pitanja.

22) Svaki je uskočki brod imao na dnu rupu i u njoj čvrsti čep. Uskoci su kojiput potapljali na taj način svoje brodice i u vlastitim pristaništima, kakva su imali na pr. u Planinskom kanalu. — Zgodno je kazao već spomenuti Mlečanin Valier, da je »razbor nadahnua pametnim ljudima svakovrsni otpor protiv sile, običaj je poučio o tom ljude uopće, nužda je pak nadahnula barbare, kao što je i priroda zvijeri.«

zaletio na samu pličinu, on se je nasukao, posakriveni su Uskoci tad na nj otvorili vatru i često puta poubijali mu ljude. Ako je pak veći brod progonitelj spustio čamce, da mu ljudi nastave potjeru na kraju, Uskoci su i njih oštrom vatrom iz busije dijelom postrijeljali, dijelom prisilili na uzmak. Oni su naime bili općenito poznati kao izvrsni strijelci. A nisu ni smjeli da svoje zaire u ludo troše: svaki je njihov hitac morao da pogodi! Stoga, ako su Mlečani najedared izgubili s vida uskočku brodicu, bojeći se varke, da očuvaju vlastitu kožu, često su odustali od daljnijega proganjanja. Ali osim te, Uskoci su se služili i različnim drugim lukavštinama, koje im je nevolja i prirođena domišljatost nadahnjivala. Nije stoga čudo, što su i Turci u Carigradu znali reći: »Bog te čuvao senjske ruke!«

Uza sve to, još i danas je gotovo neshvatljivo, kako su Uskoci mogli da sa svojim malenim brodicama²³⁾ toliko puta osvoje mletačku »fregatu« i »galiju«, na kojima, baš koncem XVI. stoljeća, bijaše i mušketa i topova, k tomu još i strjelica. Da su takva osvajanja zabilježili naši kroničari u našim anama, mogle bi se odbiti te vijesti kao plod njihove patriotske mašte, ali takve su događaje registrirali tuđi ljudi i opisali ih u diplomatskim ispravama, koje se još i danas čuvaju u arhivima talijanskim, ponajviše mletačkim; dapače, o gdje kojoj tako otetoj mletačkoj galiji govore i sami njihovi historici. Dakako, kao što je i prirodno, nisu Uskoci uvijek potapljali tako osvojenu mletačku fregatu ili galiju. Oni su se kojiput zadovoljili da takav brod potpuno opljačkaju i ostave na miru; kojiput su pak poubijali samo časnike, koji su prije skrivali smrt njihove braće, a veslačima bi zapovjedili da veslaju i da ga do vuku čak do Senja, gdje su najprije iskricali topove i ostalo ubojito oružje, onda ispraznili skladište municije, pa sve ostalo što im je moglo poslužiti; i kad su topovima bolje opskrbili svoje kule a municijom svoju barutanu, istom tada su potapljali

23) Na običnom uskočkom brodu nije bilo više od 30 ljudi. Kad su s vremenom sagradili i koji veći brod, bivalo ih je do 50. Suviše nije spomenuti, da o kakvoj udobnosti na tim brodovima nije bilo ni govora, pa ni za same vojvode.

brod. Stoga se je događalo, da su Uskoci kojiput pucali na Mlečane iz njihovih vlastitih topova, njihovom vlastitom municijom! Po svemu se čini, da su u ono doba mletačke galije strepile pred uskočkim brodicama, kao što danas strepe goleme oklopnjače pred podmornicama!

Da upotpunimo ove općenite vijesti o Uskocima, dodajemo još da su, u XVII. stoljeću, kad se neprijateljstva između Uskoka i Mlečana bijahu do kraja raspalila, Uskoci raspolagali i kojim jačim brodom. Tako se u vatikanskoj biblioteci čuva vijest, od 15. travnja 1606., koja glasi: »Kažu, da su Uskoci, njih 700 na broju, budući da im se pridružio znatan broj Vlaha (Morlacchi),²⁴⁾ opljačkali i jednu marcilijanu,²⁵⁾ te da su isplovili s dugim brodovima, poput fusta,²⁶⁾ a na svakom su bile 22 veslačke klupe.« Dakle Uskoci su kojiput imali na brodu čak 44 veslača, ali oni ne bijahu okovani uz veslo kao »galioti«,

24) Vlah (tal. Morlacco) je naziv za hrvatske žitelje na istočnoj obali Jadrana sve do blizu Splita. Primorci dalmatinski zovu tim imenom žitelje dalmatinske Zagore, a otočani tako nazivlju primorce. Taj naziv potječe iz grčkoga *Mauróvlahos*. U uskočko doba pod imenom Vlaha razumijevali se samo Zagorci dalmatinski.

Zanimljivo je, da se kod Germana nalazi riječ *Welsch*, koja se upotrebljava u značenju *tuđinac*, naročito za Romane. Isto je tako bilo kod Anglosasa, koji su riječju *Wealas* = tuđinac označivali Kelte, koje bijahu potisnuli u brda. Taj se naziv onda ustalio za stanovnike pokrajine Walesa. Glasovni prijelaz od *Wealas* i *Welsch* nije teško razumjeti. Ovaj germanski naziv lako su primili Slaveni kao oznaku za tuđinca. Tako i danas Slovenci nazivlju Talijana *Lah*, gdje je početno *V* ispalo. (Isporedi kajkavsku riječ *ladanje*, koja je postala od *vladanje* = posjed, a onda *selo* uopće.) Kad su Hrvati zagospodovali Dalmacijom i potisnuli u brda Romane, koji nisu ostali u gradovima, lako je moguće da ih stoga, što im nisu razumjeli govora, nazivom *Vlah* označiše kao tuđince. Hrvati su tu riječ mogli lako baštiniti od Gota kao Germana.

25) »Marcilijana« bijaše jači trgovački brod, prozvan tako možda u čast dužda, koji se je zvao Marcel, a pod kojim se je sagradio prvi brod toga tipa, kao što se je po duždu Marcelu prozvao mletački jedan novac »Marcello«, u vrijednosti od današnjih 60 centima.

26) »Fusta« bijaše manji brod, na vesla, s niskom palubom, brzo-plovka vrlo zgodna i za ratovanje i za gusarenje.

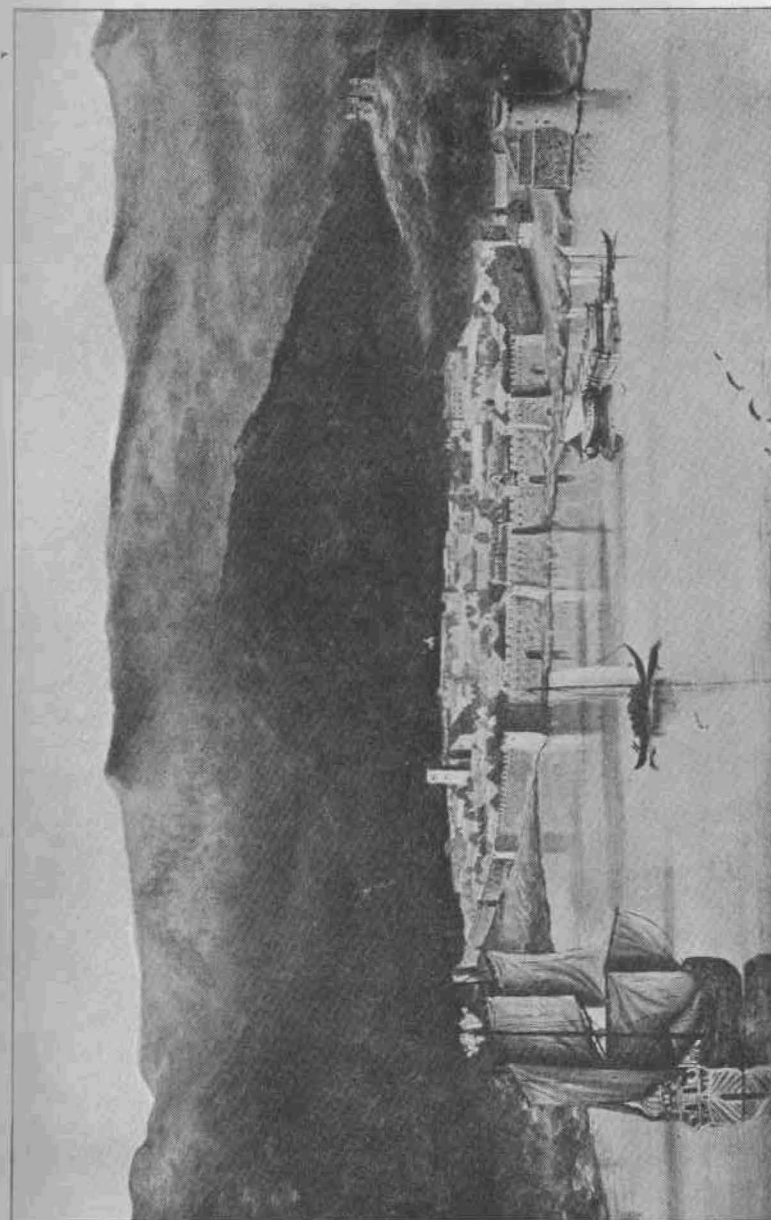
već slobodni ljudi i zatočnici slobode. Svoje su brodove Uskoci gradili donekle u Senju, ali ponajviše na Rijeci.

Mlečani više puta bijahu gotovo nemoćni protiv Uskoka, ali kao da su se u takvim prilikama tješili pričom, u kojoj se pripovijeda, kako je i lav, kralj životinja, bio nemoćan protiv komarca, koji mu je neprestano oko uha zvrndao. Da je pak mjesto Austrije koja druga država u ono doba mogla raspolagati takvim »komarcem«, kao što bijahu Senjski Uskoci, bila bi osigurala sebi drugačiji položaj na Jadranu. Ali, trebalo je da proteku poslije uskočke epopeje još dvije stotine i pedeset godina, da se na plavom Dunavu počne shvaćati važnost mora za narode i države! Značajno je, i treba da se više puta naglasi, da se je Austrija, kad je žrtvovala Uskoke, sama lišila sjajnoga sredstva, da se u ono doba afirmira na Jadranu, a s vremenom da i zagospoduje njime. *Nikad nije posjed same zapadne jadranske obale davao pravo na gospodstvo, »dominium«, nad Jadranom, već je to pravo vršio samo onaj, koji je vladao na njegovoj istočnoj obali.* Ali kako da shvate nešto takova u ono doba ljudi, koji nisu uopće znali, da li je more slano!

III. PRVI USKOČKI NALETI PO JADRANU

(g. 1537.—1573.)

Premda nam se iz prvih trideset i pet godina, otkad se Uskoci udomiše u Senju, nije sačuvalo o njihovim naletima na more više od pet šest diplomatskih bilježaka, ipak iz toga ne smijemo izvesti, da su oni u čitavom tom razdoblju doista i istupili samo toliko puta. Tko bi mogao znati, da li je svaki njihov ispad bio registriran; pogotovu, tko može jamčiti, da su u Veneciji — a bilježilo se je samo ondje — uopće doznali za svaki njihov nalet na more. Zar nije more toliko puta zamelo svaki trag brodovima i ljudima? Zar nije more neizmjereno groblje, bez križeva i nadgrobnih spomenika, na kojemu su ljudi u neprijateljskom bijesu potapljali jedni druge? Za koliko se brodova još i u naše doba — kad vlada na moru brzojav bez

Sl. 1. Idealna rekonstrukcija Senja u XVI. stoljeću. (Dobrotom g. ravnatelj D. Szaboa)

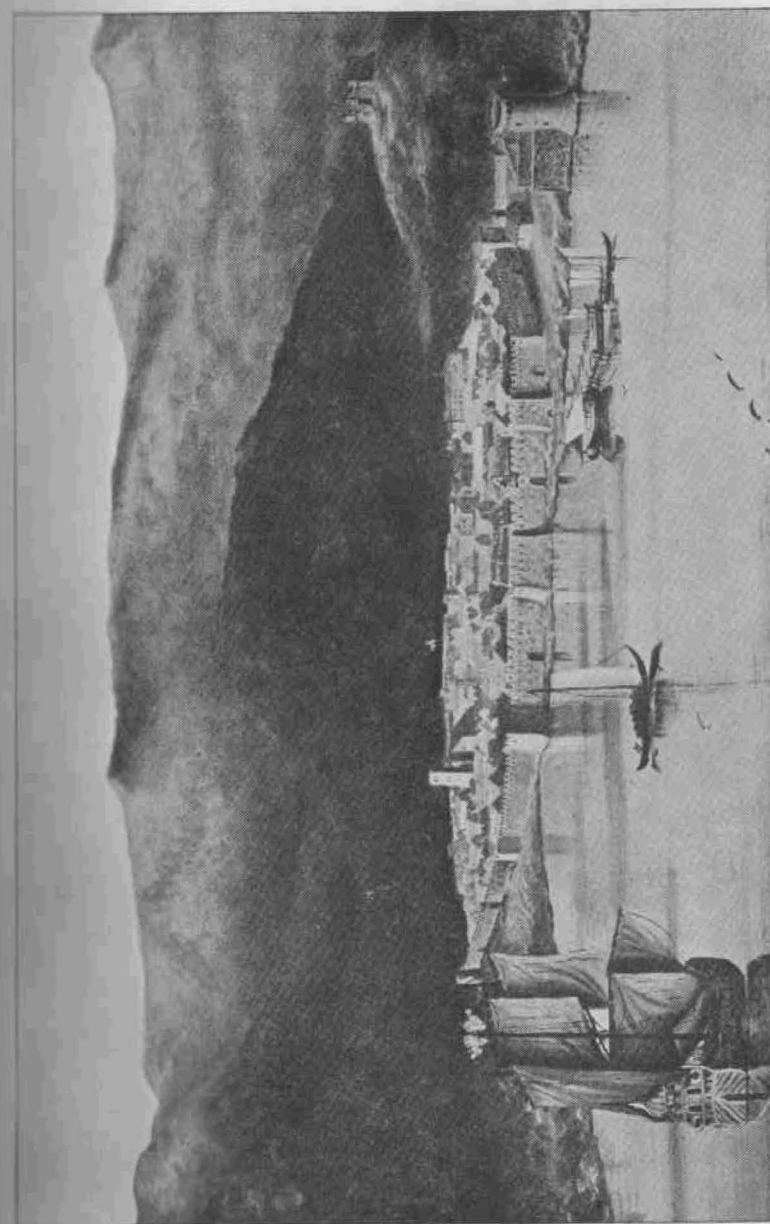
već slobodni ljudi i zatočnici slobode. Svoje su brodove Uskoci gradili donekle u Senju, ali ponajviše na Rijeci.

Mlečani više puta bijahu gotovo nemoćni protiv Uskoka, ali kao da su se u takvim prilikama tješili pričom, u kojoj se pripovijeda, kako je i lav, kralj životinja, bio nemoćan protiv komarca, koji mu je neprestano oko uha zvrndao. Da je pak mjesto Austrije koja druga država u ono doba mogla raspolagati takvim »komarcem«, kao što bijahu Senjski Uskoci, bila bi osigurala sebi drugačiji položaj na Jadranu. Ali, trebalo je da proteku poslije uskočke epopeje još dvije stotine i pedeset godina, da se na plavom Dunavu počne shvaćati važnost mora za narode i države! Značajno je, i treba da se više puta naglasi, da se je Austrija, kad je žrtvovala Uskoke, sama lišila sjajnoga sredstva, da se u ono doba afirmira na Jadranu, a s vremenom da i zagospoduje njime. *Nikad nije posjed same zapadne jadranske obale davao pravo na gospodstvo, »dominium«, nad Jadranom, već je to pravo vršio samo onaj, koji je vladao na njegovoj istočnoj obali.* Ali kako da shvate nešto takova u ono doba ljudi, koji nisu uopće znali, da li je more slano!

III. PRVI USKOČKI NALETI PO JADRANU

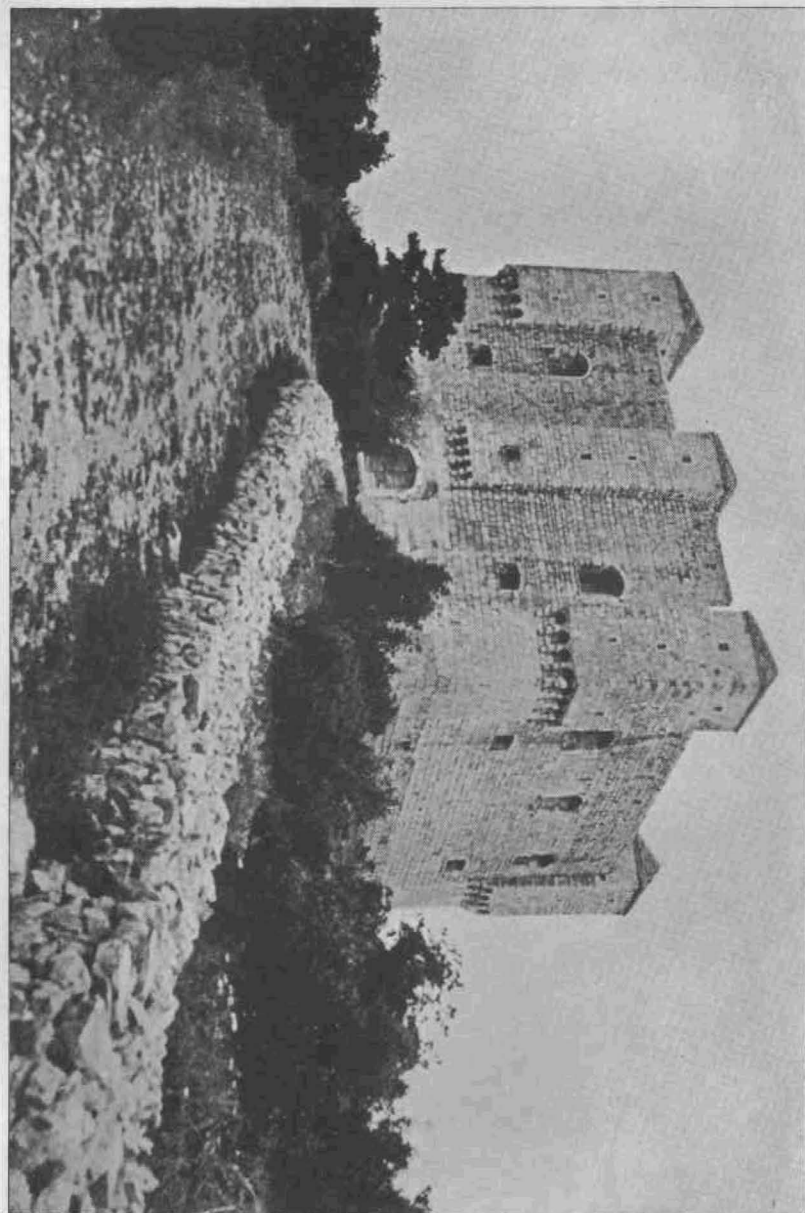
(g. 1537.—1573.)

Premda nam se iz prvih trideset i pet godina, otkad se Uskoci udomiše u Senju, nije sačuvalo o njihovim naletima na more više od pet šest diplomatskih bilježaka, ipak iz toga ne smijemo izvesti, da su oni u čitavom tom razdoblju doista i istupili samo toliko puta. Tko bi mogao znati, da li je svaki njihov ispad bio registriran; pogotovu, tko može jamčiti, da su u Veneciji — a bilježilo se je samo ondje — uopće doznali za svaki njihov nalet na more. Zar nije more toliko puta zamelo svaki trag brodovima i ljudima? Zar nije more neizmjereno groblje, bez križeva i nadgrobnih spomenika, na kojemu su ljudi u neprijateljskom bijesu potapljali jedni druge? Za koliko se brodova još i u naše doba — kad vlada na moru brzojav bez

Sl. 1. Idealna rekonstrukcija Senja u XVI. stoljeću. (Dobrotom g. ravnatelja Đ. Szaboa)

Sl. 2. Nehaj u Senju

lica! — javilo da su otplovili, a nikad ne stigoše vijesti, da su **i** prispjeli u luke svoga odredišta? Kad uvažimo tu činjenicu, moramo se zadovoljiti i s tim rijetkim i mršavim bilješcima za prilično dugo razdoblje od tri i po decenija. Mi ćemo ipak nastojati, da ih potanko ispitamo.

Prva bilješka nosi nadnevak 19. prosinca 1550.,²⁷⁾ a u njoj stoji, da su nekoji trgovci iz Dubrovnika početkom toga mjeseca uputili u Ankonu naročiti brigantin,²⁸⁾ da obavijesti onamošnje trgovce, da se je pojavilo na Jadranu ništa manje od četiri do pet stotina Uskoka, koji da nemilo pljačkaju svaki brod, na koji se namjere, i da su već oteli nekoliko brodova nakrcanih žitom. Tu je vijest priopćio državni tajnik pape Julija III. nunciju Sv. Stolice u Veneciji. Ostale su bilješke sve iz g. 1567., a u njima stoji i to, da su Uskoci oteli Mlečanima jednu fregatu²⁹⁾ i da su im u gotovu zaplijenili 2.000 talira.

Prijateljski čin Dubrovčana prema ankonskim trgovcima nije nimalo napadan, kad se uvaži, da je Dubrovnik čak od dvanaestoga stoljeća bio u prijateljskim odnošajima s Ankomom. To je prijateljstvo bilo utvrđeno trgovačkim ugovorima, u kojima su se izmjene oprastali od svakoga nameta dubrovački trgovci u Ankoni, a ankonski u Dubrovniku. Očito je, da je takovo stoljetno prijateljstvo moglo i potaknuti Dubrovčane, da pošalju u Ankonu brigantin s naročitom zadaćom, da upozori trgovce na veliku uskočku opasnost. Za bolje razumijevanje dodajemo, da je trgovačko poslovanje između ta dva grada bilo uvijek vrlo živo; življe između Ankone i Dubrovnika, negoli obratno.

²⁷⁾ *Upozorenje čitatelju!* Kad nije za pojedine vijesti naveden pod crtom izvor, treba ga tražiti u »Monumenta Uscochorum« pod nadnevkom, kojim je popraćena dotična vijest.

²⁸⁾ Brigantin je brzoplovka, koju su usavršili morski gusari — briganti —, pa joj odatle i naziv.

²⁹⁾ Fregata bijaše do kraja XV. stoljeća manji brod bez palube. U XVI. stoljeću, pa dalje, gradile su se fregate sve veće i dobile su topove. U novo doba postadoše vrlo važni ratni brodovi sa tri jarbola i dvije baterije topova.

Iz gornje vijesti izlazi, da je ime Uskoka već tada bilo strašno na moru, što nam neizravno potvrđuje druga jedna bilješka. Papinski nuncij u Veneciji piše 28. lipnja 1567. državnom tajniku kardinalu *Alessandrinu* u Rim izvještaj, u kojemu se čita neobična vijest, da je neki *Donato*, nadkomes³⁰⁾ mletačke galije, navalio na jedan turski brod »misleći da je uskočki«. Iz te vijesti izbija u prvom redu čudna psihoza kod mletačkih pomoraca, koji su od pustoga straha svuda i svagdje vidjeli na moru Uskoke! Da se taj strah nije mogao naprećac roditi, iz kakova osamljenoga sukoba s Uskocima, razumijeva se samo po sebi. Bit će dakle, da je već dotle bilo više sukoba s Uskocima, inače nam ne bi bila shvatljiva mora, što je tako pritiskala mozak mletačkim pomorcima, da su svuda viđali same Uskoke.

Ali imamo još jednu važnu vijest od 10. svibnja 1567., koja nas ovlašćuje da utvrdimo, da su već tada Mlečani držali »na straži« nekoliko galija, da nadziru plovidbu Uskoka, i to ne samo u Kvarneru i po našim vodama, u našem arhipelagu, već i blizu istočne apeninske obale. Ta vijest, sadržana u izvještaju spomenutoga nuncija, glasila je, da su u silnoj oluji nastradale blizu Senigallie dvije mletačke galije, »koje su imale zadaću, da zaštićuju plovidbu«. Tu vijest dapače nuncij upotpu- njuje, jer dodaje, da je u toj nezgodi poginulo više mornara i veslača (galiota). Senigallia je na istočnoj talijanskoj obali, sjeverno od Ankone, te se čini, da su i u onom kraju ljudi strepili pred Uskocima.

Sve kad ne bismo imali tih vijesti o tadašnjoj uskočkoj aveti na Jadranu, bio bi nam više nego dovoljan izvještaj mletačkoga poslanika *Jeronima Lippomana* o razgovoru, što ga je imao s austrijskim nadvojvodom *Karlom*, kad je ovaj g. 1568. pohodio Goricu. Poslanik taj piše senatu, da je potanko razložio nadvojvodi, koliko može da naškodi caru i Republici, što Uskoci neprestano dodijavaju Turcima na kopnu, te što svojim

30) *Nadkomes* = zapovjednik galije. — Nadkomes je redovno dobivao mjesečno 20 dukata plaće. — (O galijama i galiotima opširnije u »Pregledu povijesti pomorstva« I. sv., poglavlje XXVII. Izdanje Matice Hrvatske za g. 1932.)

naletima na moru kočte svako trgovanje i carevih i mletačkih podanika. Nadvojvoda da je na to uzvratio poslaniku, da on djelovanje Uskoka svakako osuđuje, i da im na njegovu teritoriju ne će biti opstanka; dapače, da je već dao objesiti trojicu, koje su ulovili njegovi ljudi; ali, što se tiče teritorija njegova brata,³¹⁾ cara Maksimilijana, nadvojvoda žali, što nije imao drugoga ovlaštenja već da povede protiv njih istragu. Poslanik ističe, da time nadvojvoda u neku ruku optužuje cara, kao da on zaštićuje Uskoke.

Na te vijesti taj mletački poslanik nadovezuje nekoje primjedbe, koje kulminiraju u tome, što on vjeruje, da car, kad dopušta Uskocima da slobodno pljačkaju po moru, i sam imade nekoje svrhe, a između tih da mu je svakako prva, da poremeti »pravo i pravedno gospodstvo Venecije nad Jadranom«, da uzdrma njezinu nadmoć, a uz to da bude bez prekida ugrožen mir između Turaka i Republike. Poslanik veli još i to, da su Uskoci krivi, što *Venecija velikim troškom mora da podržava na Jadranu oboružane brodove*, da zaštiti slobodno trgovanje. Sve to njemu izgleda kao potajno osvećivanje carevaca, za neostvarene nekoje zahtjeve od Republike. On nadalje tvrdi, da *car bez sumnje, dobiva od Uskoka darove*, dok Senj, Bakar i Ledenice, te još nekoja obližnja mjesta bila bi naprosto pusta, da ne pružaju zakloništa uskočkim zlotvorima. Ovi pak ne samo što čuvaju mjesta, u kojima borave, već i druga uz tursku granicu, a sve za malu i nikakvu plaću, budući da od plijena, što

31) Da se shvati ovo razlikovanje teritorija cara Maksimilijana od teritorija nadvojvode Karla, treba imati na umu, da su poslije smrti Ferdinanda I. (25. srpnja 1564.) njegovi sinovi, u smislu njegove oporuke, razdijelili između sebe njegove zemlje, i to tako, da je najstariji, *Maksimilijan*, koga Mađari i Hrvati okruniše (8. rujna 1563.) još za očeva života, dobio Češku, Ugarsku, Hrvatsku te Gornju i Donju Austriju a *Bečom*, *Ferdinand* je dobio Tirol, a *Karlo* Štajersku, Korušku, Kranjsku, Goricu, Trst, Istru i grad Rijeku. Senj je dakle ostao izravno pod carem, ali je u njemu vrlo često s carevom privolom vršio vlast i gradački nadvojvoda. — Ostalo primorje hrvatsko, od Senja do Rijeke, bijaše posjed knezova Zrinskih i Frankopana.

ga otimlju, imaju ne samo koliko im treba za življenje, već im i pretiče. A što je najvažnije, tvrdi poslanik, kapetani i upravnici tih krajeva, kao na pr. sinovi Zrinskoga, koji je poginuo u Sigetu, pa Lenković³²⁾ i ostala *gospoda, zaslužna za cara, dobivaju od svakoga uskočkog plijena polovicu*, pa se tako i oni, mjesto debelih plaća, što bi im imao davati car, zadovoljavaju takvom koristi. S obzirom na sve te razloge i na nekoje druge, kojih ne će da spominje, poslanik veli, da je uvjeren, da car ne će nikad izdati oštih naredaba, kakvih bi trebalo, protiv Uskoka, kojima da je broj znatno porastao, ne samo s bjeguncima iz turske zemlje, već i s mnogim zločincima iz Ankone, Urbina i Pulje, kao i sa zločincima s različnih otoka, pa i s umaklim robijašima s galija. Poslanik je uvjeren, da i kad bi se pojačao broj brodova »na straži«, ne bi mnogo pomoglo, *budući da su Uskoci u varkama i lukavštinama neiscrpivi*. Ne bi po njegovu mišljenju pomoglo ni da se Senj blokira, jer bi grad po kopnu dobivao koliko god bi živeža trebao. Dapače, kad bi se provelo i oboružanje trgovačkih brodova, ako bi na to pristala Visoka Porta, opet bi sve bilo izlišno. Poslanik završuje svoj izvještaj time, da mu je, kod oproštaja, rekao nadvojvoda: »Poslaniče, izvijestite senat, da u mojoj domeni Uskoci ne će nikad naći zakloništa, što ću i činom dokazati; ako mi pak carsko veličanstvo, moj brat i gospodar, kao što mi je zapovjedio da povedem istragu i da izvijestim o uskočkim štetama, što sam već izvršio, naloži i ovlasti me, da ih kaznim, ja ću to učiniti vrlo rado.«³³⁾

Eto kakvi su bili odnosi između Uskoka i Mlečana do g. 1568. *Eto, kako im se je napijalo u Veneciji i u Gracu!* Ali to nije spriječilo »Signoriju«, da se, samo dvije godine poslije toga izvještaja, s Uskocima sporazumije, u neku ruku prijatelji. Iz

³²⁾ Lenković Đuro, general hrvatske krajine. Njegova sposobnost nije odgovarala njegovu časnomu naslovu, premda bijaše vrlo odvažan. Monum. Usc. I. p. 92. — Izvori spominju Lenkovića kao »*generale di Croazia*«, što bi se moglo prevesti *general Hrvatske* i hrvatski general; ali njegov najispravniji naslov bio bi: *vojvoda hrvatske krajine*.

³³⁾ Monumenta Usccchorum. I. p. 3—5.

piama mletačkoga nuncija u Rim od 8. ožujka 1570. doznajemo, da je senat naložio providuru u Dalmaciji, neka se protiv **Turaka** posluži Uskocima ne samo za obranu, već i za navalu. Tad **naime** bijaše započeo rat između Venecije i Selima III., koji je naslijedio godine 1566. svoga oca Sulejmana, preminuloga pod Sigetom. Taj je rat trajao g. 1570.—1573., a poznat je pod imenom ciparskoga rata.³⁴⁾ U tom su ratu Uskoci revno vršili preuzete obaveze, zadajući Turcima velikih jada po čitavoj **turskoj** Dalmaciji sve do Boke, tako da su se u tim krajevima **Turci** samo povlačili.

U doba toga rata spada i časovito zaposjednuće Klisa g. 1572. O tome imamo izvještaj mletačkoga nuncija Sv. Stolic, zanimljiv u mnogom pogledu. U njemu se čita, kako se neki **Mustafa**, kliski Turčin, koji se bijaše tajno pokrstio, bijaše dogovorio s Mlečanima, da će im u zgodan čas predati Klis. Zgodna se je prilika desila, kad je kliski sandžak pošao sa svojom konjicom u Novigrad blizu Zadra i kad je u Klisu vladao veliki pomor među posadom. Mustafa je sve to stavio do znanja dalmatinskom providuru, koji naloži *Hektoru Tronu*,³⁵⁾ neka izvrši taj pothvat. Trono krene s velikim brojem pješaka i konjanika prema jednom kaštelu blizu Klisa, i jedne noći, od subote na nedjelju, otpremi sa spomenutim Mustafom pješadiju protiv Klisa.

Nekoji su nosili ljestve, drugi umjetne vatre. Oni se približe kliskim bedemima, i kad je počelo daniti, uniđoše u tvrđavu bez osobita otpora. Kad je Trono dobio o tom sretnom uspjehu prvi glas, a bijaše s konjicom kod spomenutoga kaštela, krene u Klis s najvećom žurbom, ali bez municije, koja se nalazila na brodovima, iz kojih je on ne bijaše dospio da iskrca.

³⁴⁾ U doba toga rata mletački su Židovi pripomogli Republici sa 700.000 dukata. U doba saveza između Venecije i Uskoka došlo je 7. listopada 1571. do znamenite, ali neiskorišćene bitke i pobjede kod Lepanta.

³⁵⁾ Porodica Trono ili Tron valjda je bila mletačka. U ispravama g. 1614. i 1615. nalazimo potpisane u svojstvu kneza grada **Trogira** najprije Augustina pa Frančeska Trona. Cf. Starine II. p. 136 i 141.

Kad je stupio u tvrđavu, zapovjedio je nekom kapetanu, koji se je zvao *Cesana*, neka čuva Klis s onim ljudima, koji ga bijahu i zauzeli, a on s konjicom krene na povratak. Kad je dospio u Solin, izjaše iz solinske kule 7 turskih konjanika, protiv kojih krene kapetan Ivan *Vitturi*, te ih rastjera. Kad je malo poslije toga Trono primijetio, da u istoj kuli imade još i drugih konjanika turskih, — a moglo ih je biti svega desetak! —, koji se spremahu da izjašu, više s nakanom da pobjegnu, negoli da nasrnu na mletačku čet, Trono se uplaši i bezodvlačno se povuče u gore spomenuti kaštel. Posada je u Klisu čekala, da se Trono povraća s municijom; pa kad su ljudi vidjeli, da se on ne vraća, pohlepni za plijenom podaše se pljačkanju po tvrđavi, na više mjesta je zapališe, i pobravši što je bilo zlata, srebra i drugih vrijednih stvari, što no ljudi bijahu pohranili u tvrđavi, povратиše se na svoja mjesta, jedni u Split, a drugi u Zadar. — Ovakove kukavštine nisu nikad registrirali anali naših borba s Turcima! I mletačkom je senatu bilo u tom događaju previše kukavičluka, te je naložio generalu *Venieru*, neka sve točno istraži i neka kukavice najstrože kazni. Kako je ta istraga svršila i je li tko bio kažnjen, ne znamo. Znamo tek to, da se je Venier spremao, da opet zauzme Klis, a da se ne bi Turci bolje pripravili za obranu, bijaše prosuo glas, da namjerava otploviti u Neretvu, ne bi li je dobio za Republiku. Znamo, da je tad u Klisu bilo nešto malo Turaka, ali bit će da se je i *Venier* bojač pomora, što je harao u tvrđavi.

Osim ove kliske epizode, ne znamo, da se je u doba mletačko-turskoga rata g. 1570.—1573. dogodilo što važnije u Dalmaciji. Mlečani su očito htjeli da sami, bez Uskoka, poberu jeftine lovore u Klisu, pa je sve svršilo s velikom sramotom. Da su Mlečani pozvali tadanje svoje saveznike Uskoke, da i oni sudjeluju, bio bi se taj pothvat svršio drugačije, jer su Uskocima bile previše svete zidine kliske tvrđave, koje su oni toliko puta polili svojom krv, a da bi uzmaknuli, pa ni pred jačom silom, da ih spasu za kršćansku stvar, kamoli da ih od pusta straha ostave u posjedu Turaka.

U ožujku 1573. bio je kraj tome savezu i prijateljstvu Uskoka i Mlečana. Tad bijaše jaka četa Uskoka provalila preko trogirskoga teritorija u turski posjed u dalmatinskoj Zagori.³⁶⁾ Njihovoj su se četi pridružili i Trogirani. Pola dana hoda od Trogira noću navališe na Turke, te ih poubijaše oko 125, a oko 200 zarobiše, a da nisu u okršaju izgubili više od 36 ljudi. Plijen, ako ćemo vjerovati mletačkomu izvještaju, bijaše nevjerovatno: 18.000 glava sitne, a 2.000 glava krupne stoke, te 800 konja. Sav taj plijen dovedoše u Trogir s velikim slavljem. Ali kod same se diobe posvadiše: nastade grdna tučnjava, u kojoj pogibe nekoliko Trogirana, a Uskoci odvedoše zarobljene Turke u Zadar.

IV. OD SVRŠETKA CIPARSKOGA RATA DO DRUGOGA ZAUZEĆA KLISA

(g. 1573.—1596.)

Nije prošla ni godina dana poslije mletačko-turskoga rata, a prijateljstvo se s Uskocima konačno razišlo. U samoj Badnjoj noći 1574. »Venturini« zaskočise jedan mletački brod, koji se je borio s valovljem. Koliko je uzburkano more uvijek pogodovalo Uskocima, kao da je najljepše vrijeme, toliko su pred njim strepili mletački pomorci i redovno se zaklanjali u prirodne ili umjetne naše luke. »Venturini« ovoga puta oteše čitav teret. Mlečani su poradi toga, posve prirodno, podigli veliku uzbunu, diplomatsko se je dopisivanje proteglo na čitavu 1575. i 1576. godinu, kad im je ipak uspjelo da spasu dio toga plijena.

³⁶⁾ U ovo doba Mlečani su posjedovali samo primorske gradove dalmatinske i donekle njihov teritorij, te otoke. Sva ostala Dalmacija, mjestimice i koji komad obale, bijaše turska. Ne samo Klis, već i Solin držali su sada Turci. Neretvanski kraj bijaše u turskim rukama, i on je dijelio mletački posjed od teritorija dubrovačke republike. Dubrovčani su voljeli imati za susjede Turke negoli Mlečane.

Kad je stupio u tvrđavu, zapovjedio je nekom kapetanu, koji se je zvao *Cesana*, neka čuva Klis s onim ljudima, koji ga bijahu i zauzeli, a on s konjicom krene na povratak. Kad je dospio u Solin, izjaše iz solinske kule 7 turskih konjanika, protiv kojih krene kapetan Ivan *Vitturi*, te ih rastjera. Kad je malo poslije toga Trono primijetio, da u istoj kuli imade još i drugih konjanika turskih, — a moglo ih je biti svega desetak! —, koji se spremahu da izjašu, više s nakanom da pobjegnu, negoli da nasrnu na mletačku čet, Trono se uplaši i bezodvlačno se povuče u gore spomenuti kaštel. Posada je u Klisu čekala, da se Trono povрати s municijom; pa kad su ljudi vidjeli, da se on ne vraća, pohlepni za plijenom podaše se pljačkanju po tvrđavi, na više mjesta je zapališe, i pobravši što je bilo zlata, srebra i drugih vrijednih stvari, što no ljudi bijahu pohranili u tvrđavi, povратиše se na svoja mjesta, jedni u Split, a drugi u Zadar. — Ovakove kukavštine nisu nikad registrirali anali naših borba s Turcima! I mletačkom je senatu bilo u tom događaju previše kukavičluka, te je naložio generalu *Venieru*, neka sve točno istraži i neka kukavice najstrože kazni. Kako je ta istraga svršila i je li tko bio kažnjen, ne znamo. Znamo tek to, da se je *Venier* spremao, da opet zauzme Klis, a da se ne bi Turci bolje pripravili za obranu, bijaše prosuo glas, da namjerava otploviti u Neretvu, ne bi li je dobio za Republiku. Znamo, da je tad u Klisu bilo nešto malo Turaka, ali bit će da se je i *Venier* bojao pomora, što je harao u tvrđavi.

Osim ove kliske epizode, ne znamo, da se je u doba mletačko-turskoga rata g. 1570.—1573. dogodilo što važnije u Dalmaciji. Mlečani su očito htjeli da sami, bez Uskoka, poberu jeftine lovore u Klisu, pa je sve svršilo s velikom sramotom. Da su Mlečani pozvali tadanje svoje saveznike Uskoke, da i oni sudjeluju, bio bi se taj pothvat svršio drugačije, jer su Uskocima bile previše svete zidine kliske tvrđave, koje su oni toliko puta polili svojom krv, a da bi uzmaknuli, pa ni pred jačom silom, da ih spasu za kršćansku stvar, kamoli da ih od pusta straha ostave u posjedu Turaka.

U ožujku 1573. bio je kraj tome savezu i prijateljstvu Uskoka i Mlečana. Tad bijaše jaka četa Uskoka provalila preko trogirskega teritorija u turski posjed u dalmatinskoj Zagori.³⁶⁾ Njihovoj su se četi pridružili i Trogirani. Pola dana hoda od Trogira noću navalise na Turke, te ih poubijaše oko 125, a oko 200 zarobiše, a da nisu u okršaju izgubili više od 36 ljudi. Plijen, ako ćemo vjerovati mletačkomu izvještaju, bijaše nevjerovatno: 18.000 glava sitne, a 2.000 glava krupne stoke, te 800 konja. Sav taj plijen dovedoše u Trogir s velikim slavljem. Ali kod same se diobe posvadiše: nastade grdna tučnjava, u kojoj pogibe nekoliko Trogirana, a Uskoci odvedoše zarobljene Turke u Zadar.

IV. OD SVRŠETKA CIPARSKOGA RATA DO DRUGOGA ZAUZEĆA KLISA

(g. 1573.—1596.)

Nije prošla ni godina dana poslije mletačko-turskoga rata, a prijateljstvo se s Uskocima konačno razišlo. U samoj Badnjoj noći 1574. »Venturini« zaskočiše jedan mletački brod, koji se je borio s valovljem. Koliko je uzburkano more uvijek pogodovalo Uskocima, kao da je najljepše vrijeme, toliko su pred njim strepili mletački pomorci i redovno se zaklanjali u prirodne ili umjetne naše luke. »Venturini« ovoga puta oteše čitav teret. Mlečani su poradi toga, posve prirodno, podigli veliku uzbunu, diplomatsko se je dopisivanje proteglo na čitavu 1575. i 1576. godinu, kad im je ipak uspelo da spasu dio toga plijena.

³⁶⁾ U ovo doba Mlečani su posjedovali samo primorske gradove dalmatinske i donekle njihov teritorij, te otoke. Sva ostala Dalmacija, mjestimice i koji komad obale, bijaše turska. Ne samo Klis, već i Solin držali su sada Turci. Neretvanski kraj bijaše u turskim rukama, i on je dijelio mletački posjed od teritorija dubrovačke republike. Dubrovčani su voljeli imati za susjede Turke negoli Mlečane.

Još ne bijaše svršila rasprava i dopisivanje o toj pljački, kad »Venturini«, početkom veljače 1575., sa 7 uskočkih brodica naiđeše blizu Zadra na veliku galiju, koja je, s raznovrsnim teretom, plovila iz Jakina put Neretve. Taj je teret bio procijenjen na više od sto hiljada škuda. Nije »Venturina« smetalo, što taj teret bijaše vlasništvo ankonskih trgovaca, dakle podanika Crkvene države. Oni jednostavno oteše sve, što je bilo vrednijega na brodu, a u prvom redu sav novac. Tko im se je opro, toga su ubili, a nekoliko Židova su sa sobom odveli kao sužnje, u nadi dobre otkupnine. Papinski se guverner u Ankoni odmah zauzeo preko nuncija u Mlecima, da se ta roba spase. Kako Mlečani već bijahu izaslali potjeru, jednoj je njihovoj galiji uspjelo, da spase nešto plijena, što se je nalazio na dvije uskočke brodice, dok je ostalih pet, s najvećim dijelom plijena, umaklo u Senj. Oštećenim trgovcima nije preostalo, već da pođu glavom u Senj, ne bi li otkupili svoju vlastitu robu.

Sad su se samo nizali uskočki naleti po moru. Dneva 21. svibnja 1575. mletački nuncij piše u Rim državnomu tajniku: »Ova su gospoda nekud zamišljena poradi Uskoka, koji dnevice napadaju i oštećuju brodove na Jadranu, tako da se boje, ne će li se u Carigradu nagomilati toliko pritužaba, da će jednom odanle odaslati u ove strane ratno brodovlje, da ih kazni. Stoga sad vijećaju, ne bi li opremili protiv Uskoka još nekoliko brodova, da im spale brodice i suzbiju njihovu drskost.« Međutim je protekla godina dana, a Mlečani ne dospješe da opreme te brodove, već istom druge godine, kad su Uskoci oplijenili još jedan veliki brod, koji je vozio u Mletke samu malvaziju i drugu levantinsku robu. Zanimljivo je i značajno, što nuncij dodaje tome izvještaju, da, kad se je Republika potužila radi toga carskomu poslaniku u Veneciji, on je odgovorio: »I samo Njegovo Veličanstvo malo može u onom kraju (Senju), jer kad je ovih dana (car) poslao onamo svoga povjerenika, oni (Senjani) ga nisu jednostavno primili; i tako eto oni rade sve na svoju ruku i žive po svojoj miloj volji.«

Zimi g. 1576. razbješnješe se Uskoci pogotovu, ne samo protiv Mlečana i Turaka, već i protiv Dubrovčana.³⁷⁾ Glasovi su iz Carigrada potvrđivali, da će Visoka Porta poslati u Jadran čitavu armadu, koja će spaliti Rijeku i onaj kraj, da se Uskocima onemogući zaklonište. Nadalje da će Turci držati na Jadranu trajnu stražu, ako se inače ne doskoči tomu zlu, jer ako Venecija može da obuzda Uskoke, neka ih obuzda; ako li pak ona ne će, kaznit će ih oni, Turci. Dakako da su se u Veneciji silno prestrašili, kad su dobili takve glase, pomišljajući, ako bi se Turci pod tom izlikom uvukli u Jadran, kako bi se snašla ne samo Venecija, već i Crkvena država, te Napuljsko kraljevstvo,

37) Sačuvaše nam se dva izvještaja, što su iz Dalmacije bila upravljena duždu mletačkomu mjeseca travnja 1576., u kojima su nabrojena uskočka nasilja u prva tri mjeseca te godine. Iz tih izvještaja vadimo ove podatke:

»Uskočki jedan brod, nalik na trgovačku marciljanu, napao je vatrom iz mušketa u zoru 27. siječnja u luci Silbe galijun patrona (gospodara) Vranića, koji se bijaše u Dubrovniku nakrcao različnom robom za mletačke trgovce, te ga je, poslije trosatne borbe, osvojio. Uto prispiješe još sedam uskočkih brodica, pa se nakrcase svakojakom robom. Kada primijetiše, da dolazi u pomoć jedna galija, svukoše mornarima, koji bijahu ranjeni, čak i košulje, isprazniše blagajnu i nestadoše.«

»Uskoci uloviše kotorsku fregatu, koja je nosila poštu iz Carigrada. Na brodu bijaše i jedan Turčin, kojemu oduzeše dvjestu cekina, odjeću, pa i samu čalmu. Gospodar broda, da otkupi Turčina, morao im je izbrojiti još 200 talira, ali ipak oni Turčina svezaše, povukoše ga visoko do križa (lantine), te ga izmlatiše.«

»Šest je uskočkih brodica haralo oko otoka Cresa, oplijenivši kuće i čitava sela, a ni ljudi ne pošteđiše.«

»U jednoj luci otoka Cresa četiri uskočke brodice zauzeše navu tvrtke Maurici, krcatu robom velike vrijednosti, pogubiše kapetana i još četiri čovjeka, a navu otegliše u Senj.«

»Na otoku Šolti bijaše se iskrcalo 400 Uskoka (Venturina), koji navaliliše na momčad galije nadkomesa Lippomana. Ostavivši Šoltu, navaliliše na dubrovačku brzoplovku od kakvih 200 bačava (nosivosti), navaliliše i svladaše je. Kapetana izraniše, a poručnika (škrivana) ubiše. Stali su da tegle brod, ali ga moradoše otpustiti, kad je nadošla galija Contarini.«

a konačno i cijela Italija! Stoga se odmah obratiše caru, neka odlučno zabrani Uskocima, da se zaklanjaju na Rijeci i ostalim bližnjim mjestima. Bude li car to odlučno htio, Uskoci će na njegovu teritoriju ostati najzad bez ikakova zakloništa, pa bi se mogli razbježati kojekuda, pogotovu kad naskoro i Republika pošalje u one vode svoje ratne brodove s posebnim zapovjednikom. Priopćujući pak sve to 15. veljače 1576. u Rim, mletački je nuncij priklopio svome izvještaju popis različitih šteta, što su ih Uskoci samo zadnjih dana počinili, ne bi li tu akciju podupro i sam Sveti Otac. Papa je spremno posredovao preko svoga nuncija kod carskoga dvora. To je Mlečane vrlo utješilo, pa da iskažu Papi svoju zahvalnost, a tad je vladao *Grgur XIII.*, odlikovao svojim plemstvom gubernatora Crkvene države. Dapače je Papa, uz diplomatsko posredovanje, uputio caru *Maksimilijanu II.* i svoj breve od 28. veljače 1576., u kojemu ističe golemu opasnost eventualnoga dolaska turskoga brodovlja u Jadran.

Čini se, da je na cara ipak djelovalo papinsko pismo, kad je već polovicom ožujka odredio, da pođu u Senj kao carski povjerenici: biskup zagrebački *Đuro Drašković*, brat carskoga poslanika u Veneciji *Vida Dorimberga de Dornegg*, pa neki gospodin *Unghenot* i jedan bečki građanin. Ti su povjerenici imali nalog, da porade, kako će se zaplijenjena roba povratiti i da maknu senjskoga kapetana *Ivana Fernberga*, dok se je sama posada senjska imala kasnije zamijeniti s drugom. Netom je biskup zagrebački dobio od cara vlastoručno pismo, odmah je krenuo put Senja, ali ostali povjerenici izostaše, pa stoga biskup *Drašković* nije mogao da sam sve uredi. Čini se, da su ostali povjerenici izostali sa znanjem carevim, budući da im car nije smogao da preda potrebiti novac, da se Uskocima namire zaostale plaće, koje su, kako veli bečki nuncij u pismu od 14. travnja, iznosile već golemu svotu »Una somma assai grossa.«

Svakako, dolazak zagrebačkoga biskupa u Senj, i bez ostala tri člana povjerenstva, valja da je pomirljivo djelovao na Uskoce, kad nemamo nikakvih vijesti o njihovim naletima na

more ne samo kroz preostalih devet mjeseci godine 1576., već ni čitave 1577. i 1578. U tom nas mišljenju utvrđuje i instrukcija nadvojvode Karla štajerskoga iz g. 1579., kojom upućuje svoga poslanika spomenutomu papi *Grguru XIII.* Taj je poslanik imao da zamoli Papu, da pošalje pomoći Uskocima i hrvatskoj krajini. U toj instrukciji *nadvojvoda zove Uskoke hrabrim muževima* (»fortes viri«), koji Turcima nanose najveću štetu. On dapače moli, da ta pripomoć Uskocima bude u obliku redovite plaće. Ističe, da imade dvije vrste Uskoka: jedni su u Senju i obližnjim mjestima, a drugi u Kranjskoj između Kupe i Save, i da su se ovi u ovo malo godina tako umnožili, da dopiru do 3000. Nadvojvoda je u nemogućnosti, da ih sve plaća, jer ima na brizi i druge hrvatske čete, pa moli i zaklinje Papu »per viscera misericordiae Dei Salvatoris nostri« i u samom interesu sigurnosti plovidbe na Jadranu, neka mjesečnom doznakom priskoči u pomoć Uskocima i ostalim hrvatskim granicarima, *budući da je ta granica obrana čitavoga kršćanstva, a napose Italije.* Inače, budući da su njegove (nadvojvodine) blagajne prazne, on će biti prisiljen da napusti tu granicu bez ikakvih posada, a to bi značilo, da će Turci moći da za nekoliko dana provale sve do Tagliamenta. Kad bi pak — ne dao Bog! — Turci osvojili onaj dio krajine, gdje je glavno mjesto Senj, mogli bi se zalijetati ne samo do Tagliamenta bez i najmanje zapreke, već bi mogli prodirati i dalje, u samu Italiju, dapače i preploviti svojim brodovljem more, na njemu spriječiti svaki promet, od drvlja golemih senjskih šuma graditi brodove, te popaliti i opustošiti sve do Venecije. Veća nesreća ne bi mogla da snađe kršćanski svijet! On nadvojvoda i podanici njegovih pokrajina doprinose zajedno svake godine pet stotina hiljada forinti za zaštitu granice Hrvatske i Slavonije. A da je sve to živa istina, Papa se može lako uvjeriti, ako pošalje svoje ljude, da sve potanko izvide na licu mjesta, na Rijeci i u Senju, pa da mu onda podnesu detaljni izvještaj. Tad će se osvjedočiti ne samo Papa, već i svi, da se je sve dosele, čak od g. 1526., kad su Turci u Ugarsku provalili, zlo postupalo od strane svih susjeda prema nadvojvodinim zemljama, koje su mo-

rale da same odbijaju neprestane turske navale, jer su im pružali malu ili nikakovu pomoć. Napusti li pak nadvojvoda spomenute hrvatske granice, bit će kao da je ostavio otvorena vrata Turcima, da prodru u samu Italiju i da je sebi podlože. To bi jaše suština te instrukcije.

Papa je 7. lipnja 1579. otpisao nadvojvodi, da, makar imade mnogo golemih i neotklonjivih izdataka, *ipak šalje za Uskoke pomoć, koliko mu je moguće, a ne koliko bi želio*. Kad je pak nadvojvoda dobio to rješenje, pismom od 7. rujna zahvalio je državnomu tajniku kardinalu *di Como*, što je podupro kod Pape njegovu molbu. Znademo pak iz jedne druge isprave, da je Papa tada doznačio Uskocima dvije hiljade škuda na godinu, koje je nosio u Senj naš Anonim, član velike trgovačke kuće na Rijeci, koja je dobavljala Uskocima u prvom redu živež. Kako je te iste godine zavládala i velika oskudica žita, to su predstavnici i posada grada Senja poslali Papi u Rim posebno poslanstvo s molbom, da Papa pripomogne gradu Senju žitom. Isti je Papa doznačivao napose godišnje 400 škuda za senjske siromahe.³⁸⁾

Iduće se je godine 1580. stalo iznova raspravljati o starom pitanju, kako bi grad Klis opet došao u kršćanske ruke. Za tu se je svrhu svojski založio neki fra *Anđeo Trogiranin*, kao opunomoćenik nekih krajeva Dalmacije što su bili pod Turčinom. Taj je fratar imao gotovu osnovu, kako da se to provede, ali mu se na prvi mah nije poklanjala mnoga vjera, dokle god se savjetnici nadvojvode Karla ne uvjeriše, da je ta osnova ipak izvediva. Dogovaranja su se protekla i u godinu 1581., kad je nadvojvoda izdao povelju, u kojoj jamči i obriče, da će izvršiti sve, što je u ugovorenim uvjetima sadržano, ako fra *Anđeo* privede s drugovima svoju osnovu do sretna svršetka.

Ali, raditi o zauzeću Klisa uz protivnost Mlečana bijaše nemoguće. *Mlečani su pak zlorado sve osujećivali*, jedno da se

38) Anonim u »Starinama« IX. p. 183. i 188. Od te svote dobio je 72 škuđe na godinu Đuro Daničić, a ostali viđeniji po 50 škuda. Na blagdan Mladenaca razdijelila se papina milostinja siromasima grada Senja.

dodvore Turcima, a drugo, *što su voljeli, da se nad Klisom vije turska negoli kršćanska zastava, kad to ne može da bude njihova zastava Sv. Marka*. Znademo iz izvještaja, što ga je Mehmed-beg, zamjenik kliskoga sandžaka, 12. veljače 1582. poslao u Carigrad, da je providur mletački *Ivan Contarini* stao tada da nemilo proganja Uskoke, hoteći da time pokaže, kako Venecija brani turske granice. *Contarini je dapače dao objesiti trojicu Uskoka*, devetoricu je protjerao s mletačkoga zemljišta u Dalmaciji, a obećao je napose znatnu nagradu onomu, koji ubije *Đuru Daničića* i *Luku Miličića*, vođe Uskoka.

U Mletke je polovicom siječnja 1583. stigla vijest, da je uciijenjeni uskočki vojvoda Đuro Daničić, u sporazumu s nekim Vlasima,³⁹⁾ turskim podanicima, otplovio iz Senja s tri dobro oboružana broda, dok je ostale svoje ljude kopnom poslao pod Klis. Daničiću su morske oluje spriječile da prispije u pravo doba; dok oni, što su pošli krajem, držeći da ih imade dosta da sami izvedu Daničićevu osnovu, pokušashe da na svoju ruku zauzmu tvrđavu. Ali nepouzđani uskočki konfidenti u Klisu bijahu odali Turcima tu osnovu, pa su ovi lako odbili uskočku navalu. Poginulo je nekoliko Uskoka, ali je palo i stotinjak Turaka.⁴⁰⁾ Nekoliko uskočkih ortaka Turci su objesili, a tvrđavu još bolje opskrbili. Budući pak da je u tom nesretnom poduzeću sudjelovalo i nešto mletačkih podanika, Mlečani odaslaše odmah u Dalmaciju kao općega providura Ivana *Contarini dal Zaffo*, s nalogom, da provede strogu istragu i da učesnike najoštrije kazni. Poradi ružna vremena nije ni Contarini mogao da odmah otplovi, a kad je prispio u Trogir, našao je grad gotovo pust, jer su se svi viđeniji posakrivali od straha pred mletačkom kaznom. Međutim providur nije baš strogo uzeo taj pokušaj da se otme Klis, pa je postupao s priličnom blagošću protiv uskočkih saveznika; a turski čauš, koji tada bijaše na

39) Vidi notu 24) na strani 31.

40) Poslije ovoga neuspjeha iselilo se iz kliske krajine 860 obitelji, koje je grof Zrinski naselio na svojim zemljištima povrh grada Bakra. Doseljenici su doveli sa sobom mnogo stoke. Starine IX. p. 199.

putu iz Carigrada u Mletke, navratio se je tom prilikom u Klis, da izbatina kliskoga sandžaka, što nije bolje pripazio na povjerenu mu tvrđavu. Taj je čauš uz put odredio i pravu granicu između turskoga i mletačkoga posjeda u trogirskoj i šibenskoj krajini. Čauš je tad ravno otplovio put Venecije, da, između ostaloga, traži od Republike, da se ona zauzme za oslobođenje neretvanskoga kadije, koga su Uskoci prije više mjeseci zarobili. To je značilo, da ga Republika mora da otkupi. Ali, dok se je čauš zadržavao u Veneciji, kadija je međutim umro.

Svoje prijatelje, u Klisu obješene, Uskoci su brzo, već u travnju 1583., osvetili, kad su provalili u turski dio trogirске krajine, poubijali dvadesetak Turaka i odveli mnogo stoke. S njima su pobjegli svi Vlasi (Morlacchi) iz jednoga turskog sela.

Od tada pa do polovice 1585. kao da je vladalo nekakovo primirje. Istom u lipnju te godine Mlečani su zaplijenili nekoliko brodica, što su vozile vino u Senj. Uskoci nato zarobiše sina krčkoga providura *Bemba*, kojega su pustili na slobodu istom onda, kad su Mlečani propustili njihovo vino. Poslije te epizode opet je zavladao primirje, bit će ponajviše stoga, da se Mlečani udobrovolje i da ne prave neprimirje, kad se Uskoci opet odvaže, da oslobode Klis. Tako se je činilo kao da je već 1586. dozrijevalo pitanje oslobođenja toga važnoga grada.

Mjeseca travnja 1586. nekoliko mletačkih podanika iz okolice Splita poslaše u Gradac pismo puno prijekora na ruke nekoga *Nikole Stojanovića*. U tom se pismu nalaze prijekori, što su eto svi posve zaboravili na Klis, koji oni nazivlju »zakapareni konj«, koji da nije više u rukama svojih gospodara već njihovih slugana, budući da su mu gospodari, malne svi, pošli u Perziju, gdje je sultan ratovao. Taj je spis potpisao i neki Dominik, podčasnik na mletačkoj galiji.

Kako je te iste godine 1586. isticalo primirje između cara i Turaka, moglo se je slobodnije pomišljati na osvojenje Klisa, pa se je za tu svrhu u Dalmaciji stvorila gotova urota. U tu su urotu pristupila mnoga zagorska sela, koje je bijeda i očaj na to natjerao. Nije ni čudo, jer su ta sela morala da plaćaju

Turcima i od kuće i od glave, a povrh toga da daju i dio poljskih plodova. Mušku pristalu djecu Turci su im otkidali, da je poturče; morali su da sudjeluju u vojnama protiv kršćanske braće; oskvrnjivali su im žene; batinali ljude za svaku sitnicu; ranjavali, vješali, na kolac nabijali, sve bez prava i zakona, već po miloj svojoj turskoj volji. S druge pak strane nisu ni Uskoci uvijek štedili tih nesretnika, jer su ih kojiput pljačkali nemilo, kao podanike cara u Stambulu. Te su neprimirje natjerale ljude na urotu; i oni nisu tražili, kad im uspije, da se oslobode, već da ih Sv. Stolica uzme pod svoju zaštitu i da im dade kakvu neotklonjivo nužnu pripomoć. Bilo je nade, kad se osvoji Klis i oslobodi njegova Zagora, da će i drugi turski posjedi oko Šibenika i Zadra otpasti, a možda i sva turska Dalmacija. Papinska je pomoć mogla da najbrže dođe, jer je galija brzoplovka mogla, s vrsnim veslačima, da preplovi udaljenost iz solinske luke do Ferma, odnosno do Porto San Giorgio u Italiji, za ciglu jednu noć.⁴¹⁾ Papa je obećao, izvrši li se sretno zauzeće Klisa i oslobođenje još nekih sela, da će odmah poslati brod pun baškota, tri stotine laganih a trideset teških mušketa, šest tisuća funti baruta i tri tisuće funti olova, te četiri pet topova. Klis i sva oslobođena mjesta zato će priznati Papu svojim suverenom. Tad je bio baš izabran Siksto V.

Fra *Anđeo Trogiranin* bijaše najsigurniji da će osnova uspjeti, tako da se je ugovorom obvezao, da će osvojiti Klis do Miholja iste godine. Nisu kod fra Anđela bili samo idealni razlozi što su ga oduševljavali za taj pothvat, budući da je on bio dao razumjeti caru, da bi u ime nagrade želio dobiti koju biskupiju, bila to baš i senjska.

Sve je bilo utanačeno, nada je u uspjeh bila velika, tek je jedna crna misao morila ljude, koji se bijahu zavjetovali za

⁴¹⁾ U ono doba galija je imala do 150 veslača, koji su se izmjenjivali tako, da je stotina veslala dok je pedaset počivalo. Na mahove su veslali svi. Kod mirna mora brzina je mogla doseći 20 km na uru. Pripominje se, da su tada vesla bila vrlo dugačka i da su na svakom veslu bila tri čovjeka. Kasnije, kad su se uvela još dulja vesla, bilo je na svakom po pet i šest ljudi.

svetu klisku stvar. Vladala je bojazan, *poznajući u dušu Mlečane i njihovu plašljivu odanost prema Visokoj Porti*, ne će li oni omesti sve time, što će na moru zaustaviti Transporte hrane, zaire i četa. Sva se je nada stoga polagala u Papinu intervenciju kod Mlečana, neka dužd izda otvorenu zapovijed svima zapovjednicima svojih galija i svim upraviteljima gradova i mjesta, da ne samo nitko ne smije smetati u plovidbi papinske brodove, već da im, do potrebe, budu pri ruci i da ih prime u svoje luke. Papa se bijaše naime obvezao poslati u Klis tri satnije svojih vojnika, dakle tri stotine ljudi, kojima bi se na moru pridružile dvije stotine Uskoka pod vodstvom samoga fra Anđela. Osim već spomenutoga broda baškota, Papa bijaše obrekao i brod pšenice.

Nade su u taj pothvat bile velike. Ta valjda ne će Venecija osujetiti uspjeh pothvata, kojemu je na čelu poglavar katoličke crkve! Kako su ljudi bili optimistički raspoloženi, tako su i njihove nade samo rasle. Umovali su ovako: dok se oslobodi jedan kraj, svi sposobni za vojevanje stupit će dobrovoljno u redove slavodobitne kršćanske vojske, koja bi zbog toga mogla lako da naraste i na 12.000! S tolikim bi se brojem moglo lako provaliti u Bosnu, osvojiti je bez prolijevanja krvi, i nastaviti oslobođenje svih krajeva, koji ostadoše bez turskih četa, budući da su sve pošle u rat na Perziju.

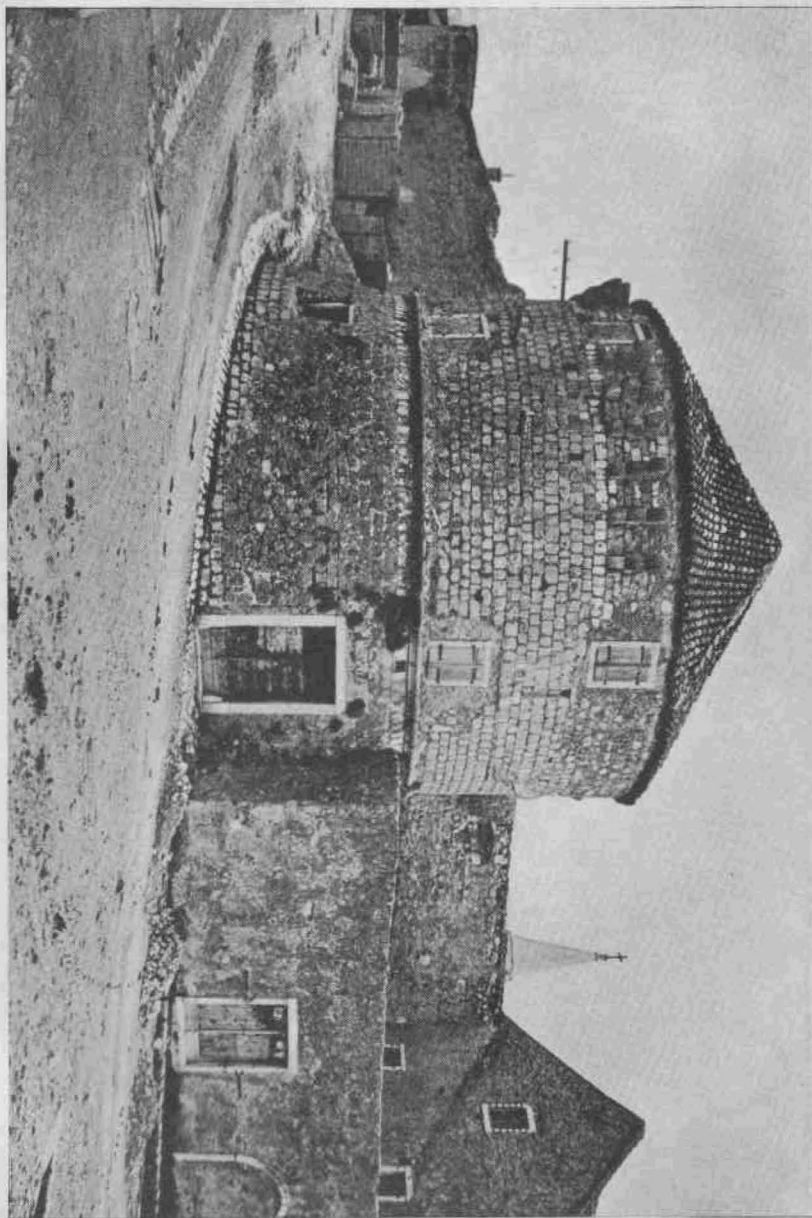
Kao što je bilo očekivati, Mlečanima taj pothvat nikako ne bijaše po volji. Oni su dapače na smrt odsudili Bračanina *Franju Prodića*, što bijaše obavijestio Uskoke o prolazu nekih turskih brodova, koje su oni doista i opljačkali. Kasnije su mu smrtnu kaznu zamijenili doživotnom robijom. Uskoci im doduše ne ostadoše dužni, ali i Mlečani uzvратиše represalijama, čak i nad nedužnim podanicima Crkvene države, koji su vozili robu iz austrijskih luka na nadvojvodinim brodovima, a plovili su u luke Crkvene države. Papa je, to se zna, oštro prosvjedovao protiv takova postupka, ali se je dužd ispričavao time, što su Trst i Rijeka zaklonište Uskoka, koji danomice izazivlju Turčina, pa bi on mogao poslati svoje brodovlje u Jadran. A i vrapci su u našim krajevima znali, da je Turčin bio

Sl. 3. Grbovi u Nehaju

Foto D. Szabo

Sl. 4. Okrugla kula u Senju

tada toliko zabavljen u Istoku, da nije mogao ni pomišljati na kakovo vojevanje u Evropi, najmanje pak na Jadranu. Tako *Uskocima nije preostalo već da i nadalje vrše svoj zavjet protiv Turaka*. Njihov kapetan *Fulvio Molza* mjeseca lipnja 1589. navalio s 200 Uskoka na 500 Turaka, koji u boju većinom izginuše. Dakako da su i Uskoci izgubili tom zgodom nekoliko drugova. A ne priuštio mira na Jadranu ni Turcima ni Židovima, tako da je već mjeseca kolovoza došao u Veneciju turski čauš baš poslom štete nanesene jednima i drugima. Napose je koncem iste godine sam sultan *Murat III.* pisao caru *Rudolfu*, tražeći od njega da kazni Uskoke, uz prijetnju, da će se inače on sam pobrinuti za obranu svojih podanika.

Ne će biti suvišno, da se bolje upoznaju pravi Uskoci, ako ovdje spomenemo događaj, što se je zbio na Jadranu početkom listopada iste godine. Jedna je mletačka »marcilijana« plovila iz Levanta, krcata različne robe. Navališe na nju prosti morski razbojnici, koji su se čak iz sjevernih afričkih luka amo zalijetali. U zametnutoj borbi mletački su se mornari očajno borili. U najočajniji čas nabasaše dvije uskočke brodice, koje bez premišljanja odmah navalise na razbojнике, brzo ih svladaše, te ih sve skupa vezaše užetom za vrat i pobacaše u more. *Tim je mletački brod bio oslobođen, i mogao je mirno da nastavi svoj put.* I dok su se Uskoci tako veledušno ponijeli prema mletačkom brodu, ne prođe neko vrijeme, mjeseca studenoga, kad se mletački zapovjednik protiv Uskoka namjerio u Južnom Jadranu na dubrovački brod, koji je vozio pet tisuća vagana pšenice u Dubrovnik, pa je jednostavno oteo svu tu pšenicu i prenio je u Zadar, gdje je tobože vladala oskudica. Mlečani su nastojali kasnije da tu vijest opovrgnu.

Nije ni 1591. godina započela dobro. Početkom veljače nekoliko je uskočkih brodice nabasalo na mletačke galiје, što one su stražarile na Jadranu. Galiје bijahu, dakako, premoćne, i one stadoše proganjati malene uskočke brodice, koje su samo bježale, dok nisu pristale uz obalu otoka Paga i tu iskrcale svoju momčad. Tad je mletački zapovjednik dao također iskr-

cati četv »kapeleta«;⁴²⁾ ali kad se je ta četa srazila s Uskocima, ostavila je na bojištu osamdeset mrtvih i mnogo ranjenih, dok su Uskoci imali neznatnih gubitaka. Ako se može vjerovati jednoj vijesti iz Rijeke, kapeleta je dapače palo 160, dok su Uskoci imali samo 5 mrtvih i 20 ranjenih.

U ožujku 1591. pak piše kliski sandžak bosanskomu beglerbegu Hasan paši, da mu se je Husein-aga pritužio, da je 15 uskočkih brodica sa 200 Uskoka isplovilo iz Primoštena, da su se iskrcali i provalili u tursku Zagoru u kliskom sandžakatu, gdje su zarobili 20 Turaka i odveli mnogo stoke. U pritužbi ističe, da je među Uskocima bilo više mletačkih podanika, pa stoga da se je taj upad izveo svakako s privolom mletačkoga kneza u Trogiru. Moli beglerbega, da zaštiti sultanove podanike.

Zanimljiva je i vijest od 20. travnja iste godine 1591., u kojoj se priopćuje u Rim, da su Uskoci zaustavili na pučini fregatu, koja je plovila iz Kotora. Stupivši oboružani na brod, Uskoci su zahtijevali uvid u sva pisma, što ih je fregata vozila sa sobom. Zapovjednik im je to morao dopustiti, i tako su oni naišli na jedno *sultanovo pismo* upravljeno duždu. Kad su ga pročitali, da vide, ne sadržava li što protiv njih, fregata je mogla mirno nastaviti svoj put. Isto su tako Uskoci zaustavili i drugu fregatu, koja bijaše iz Mletaka krenula put Kotora, pa su i s njome jednako viteški postupali. Ali to je *viteštvo* silno razbjesnulo mletačku gospodu, pa su smjesta zapovjedili, neka pukovnik *Petar Conti* počne novačiti ljude protiv Uskoka.

Sad su pritužbe protiv Uskoka iz Venecije i Carigrada tako učestale na carskom dvoru, da je car konačno naložio gradačkomu nadvojvodi, da ima pod svaku cijenu onemogućiti

* 42) »Cappelletti« su se nazivale nekoje plaćeničke čete u službi Republike. Bijahu ponajviše Arbanasi, turski podanici. Mlečani su im plaćali 4—5 škuda mjesečno, dobivali su baškot, i *bilo im je slobodno da dalmatinskomu seljaku oduzimlju sve što trebaju, a da ne plate*. Kad su ih Mlečani otpuštali, bilo im je teško vraćati se poljskim radovima, pa su umicali među Venturine. Kapeleta je bilo u kopnenoj vojsci, i na oboružanim brodovima. Cf. Anonim, 180.

Uskocima svaki ispad. Nadvojvoda pozva k sebi u Gradac senjskoga kapetana, već spomenutoga Fulvija Molzu, koji dobi nalog, da pošalje hrvatskomu generalu Lenkoviću glavare onih brodica, što su se u zadnje doba istakle, neka ih on kazni najstrože; a povrh toga, kad ustanovi, koji dio plijena pripada pojedinim narodima, neka to povrati, dok će sam kapetan ubuduće budno pripaziti da se uskočki ispadi ne ponove.

Uskoci su sad dospjeli među dvije vatre: s careve strane najveća strogost, a s mletačke zvjerska žeđa za njihovom krvi. Uskoci su doista u živac pogodili Mlečane, kad su se ono ograničili, da im tek pretraže poštu na fregatama! Posljedica je bila, da je 18. svibnja 1591. osvanulo na oglasnom stupu u Mlecima *jedanaest uskočkih glava*, i to sve s jedne njihove brodice, na kojoj su bila samo 22 čovjeka, dakle su ih ravno polovicu poklali i glave im odrubili. Ali, ta brodica bijaše jedna od onih, što bijahu zaustavile mletačku fregatu! Ta je nesreća snašla Uskoke kod Ilovika (San Pietro de'Nembi).⁴³⁾ Početkom studenoga iste godine osvanuše na oglasnom stupu opet *četiri glave Uskoka*, ulovljenih kod rta Sv. Križa na otoku Cresu.

Poslije takvih krvoločnih ispada mletačkih kapetana nisu se Uskoci obzirali više ni na carske ni na nadvojvodske zabrane, ni na turske fermane, već su se zakleli na novu strašnu osvetu. Mlečani su doduše bili odredili, da imaju bez prestanka krstariti Jadranom, sve do ušća Neretve, dvije galije, ali to Uskoke nije smetalo. Mogli su Mlečani uspijevati protiv koje pojedine njihove brodice, ali protiv njihovih malenih »eskadrila« nikako. I tako se je desilo, da su doznali preko svojih pouzdanika, da je u veljači 1592. krenula iz Venecije brzoplovka »Vidale« put Aleksandrije, krcata vunjenih i svilenih tkanina, da je na njoj 10 hiljada cekina u gotovu, a teret da vrijedi oko 90 hiljada škuda, i da se je brzoplovka razbila malo niže od Kvarnera.

43) **Ilovik** (San Pietro de'Nembi), važna luka u Kvarneru kao prolazite put Venecije i iz nje; tu su brodovi običavali čekati povoljan vjetar.

Makar da su interesirani vlasnici robe bili već spasili najveći dio tereta, doploviše na lice mjesta oko 400 Uskoka, koji navalise na Mlečane i oteše im sve. Iz Venecije su odmah poslali u pomoć jednu galiju, ali mletački izvori o njezinu uspjehu šute, dok Uskoci nisu uopće nikad bilježili ništa. Malo poslije toga Uskoci su opet opljačkali jedan mletački brod blizu Biograda.

Kakve su još sve Uskoci zadali jade Mlečanima, ne znamo, ali valjda su strašno osvećivali one glave svojih drugova izložene na oglasnom stupu u Veneciji, kad je, iza nepuna četiri mjeseca što su zadnje četiri bile izložene, papa Klement VIII. upravio 10. ožujka 1592. prvi, a već 21. istoga mjeseca drugi svoj breve nadvojvodi štajerskomu, ljuto se tužeći na uskočke nepravde, što »ne razlikuju prijatelja od neprijatelja, već se prema svakomu vladaju neprijateljski, te plijene stvari i robu svačiju«. Napose pak prigovara, što su u zadnje doba oduzeli mletačkim trgovcima mnoštvo različne svile.⁴⁴⁾

Uskoci su ipak najoštrije istupali protiv priznatih razbojnika. Kad su, nekako u prvoj polovici istoga mjeseca ožujka, iznenada nabasali na dva broda bandita, što su iz Marke plovili prema Istri s velikim plijenom, a imali su, uz ostalo, i dvije bačvice kovana novca, nasrnuli su na njih s takovom žestinom, da su im sve oteli, a njih jednostavno isjekli na komade. Istom su prilikom navalili i na jedan drugi manji brod, što je plovio put Mletaka, pa su ga potpuno opljačkali.

Sad su u Veneciji stali ozbiljno razmišljati, kako da tome jadu doskoče. Odlučise sagraditi blizu Rijeke tvrđavu, koja će onemogućiti Uskocima, da barem u zapadnom smjeru ne mogu isploviti na gusarenje. Osim toga imenovali su *Almora Tiepola* zapovjednikom nad svim galijama na Jadranu s najvećim ovlaštenjima, dok za vojevanje na kopnu imenovali su vrhovnim zapovjednikom već spomenutoga pukovnika Petra Conti. Ovaj je, što je vrlo značajno, odmah zatražio od senata privolu, da može

⁴⁴⁾ Bit će to dalo povoda mletačkim službenim piscima Minuciju, Dominisu i Pavlu Sarpi, da zabilježe, kako se uskočke žene svilom odijevaju. U ono je doba svila bila silno skupa.

sa sobom uzeti glasovitoga razbojnika Marka Sciarra. Senat je na to pristao, izdao dapače »salvum conductum« za toga razbojnika, koji se je obvezao, da će vrlo rado sudjelovati s velikim brojem svojih vrijednih drugova.

Providur Tiepolo otplovio je odmah, da preuzme zapovijed nad eskadrom, a pukovnik je Conti unovačio najprije 500 talijanskih momaka, kojima se je imalo pridružiti ništa manje nego 500 Zadrana, povrh gore spomenutih Sciarrinih razbojnika. Kad su Uskoci čuli za te razbojnike u mletačkoj vojsci, poručise pukovniku, da će mu oni već pokazati, s kim imade posla. Tiepolo je ponajprije blokirao Senj i zaplijenio nekoje teretne brodice, što su prenosile živež. Carski povjerenici u Senju odmah su prosvjedovali protiv te blokade, ali su istodobno i naložili Uskocima, da imaju izvući svoje brodice na kraj, i da ih ne smiju opet porinuti. Tiepolo je tad odustao od blokade, ali je zato iskreao dio svojih ljudi na kraj. Oni se sukobiše s Uskocima blizu Bakra.⁴⁵⁾ Ako ćemo vjerovati mletačkom izvoru, bilo je znatnih gubitaka na obje strane, a Mlečani su zarobili dvije uskočke vojvode, koje je Tiepolo odmah dao objesiti. Isti izvor veli nadalje, da je Tiepolo osvojio i kulu na ulazu u bakarsku dragu, u kojoj se nalazilo 25 Uskoka, od kojih da je 10 poginulo. Ali su zato i Uskoci poubijali mnoge od Tiepolovih ljudi, između njih i jednoga od vođa spomenutih razbojnika, koji se je zvao *Pazzarotta*, a bijaše rođak Marka Sciarre, i još jednoga razbojnika, koji je prije bio dvorjanik vojvode od Ferrare. Mletački izvor dodaje, da je Tiepolo poručio u Senj, neka pošalju u bakarsku luku novu posadu, budući da je prvu on istrijebio. Grof Zrinski, kao što je i prirodno, nije propustio da se osveti Mlečanima za bakarsku kulu, pa im je nekoliko dana poslije toga zaplijenio 800 volova, što je mletački trgovac *Pollini* nabavio u Ugarskoj i vodio u Veneciju.⁴⁶⁾

Makar da su ih Mlečani bili ljuto pritisnuli s mora, nisu zato Uskoci puštali s vida ni Turke. Kad su Turci u listopadu

⁴⁵⁾ Mon. Usc. I. p. 68.

⁴⁶⁾ O. c. p. 69.

1592. krenuli protiv Zagreba na pljačkanje, Uskoci provališe u njihovu Krajinu sve do Novigrada i Smilčića, te odvedoše bogat plijen. Sad se je opet pojavila u Veneciji strava, što će Turci na sve to, pa *su se već čuli glasovi, da bi trebalo razoriti uskočko gnijezdo, grad Senj*. Turci graničari u Dalmaciji podigoše veliku graju na Mlečane i stadoše zahtijevati od providura Tiepola, da im naknadi ne samo pretrpljenu štetu, već ga proglašiše odgovornim i za onu štetu, što će im Uskoci nanijeti u budućnosti!

Da su Mlečani rado primali razbojнике u svoje čete protiv Uskoka, dokazuje najbolje vijest mletačkoga nuncija, koji 6. veljače 1593. javlja u Rim: »Prošle noći 45 razbojnika, koji su od strane ove Signorije bili zadržani na otoku Krku da vojuju protiv Uskoka, sada, kad se je radilo o tom da ih pošalju na Kandiju, premda su im Mlečani dugovali mnogo na plaćama, ukrcali su se u jedan brod s mornarima i otplovili pod vodstvom kapetana Dominika. Čini se da će to isto uraditi i njihovi drugovi, što se nalaze na Rabu.« *Kad se uvažuje i ovake činjenice, uskočki se istupi puno lakše shvaćaju!*

Krajem zime, nekako u ožujku 1593., kao da su Mlečani počeli zepsti u toplom turskom zagrljaju. Bosanski je paša Hasan poslao u Mletke svoga čauša, koji je doplovio na naročitoj galiji, da u ime svoga gospodara upita senat, je li istina, što se je proćulo u Carigradu, da se je složio savez katoličkih vladara protiv Turaka, da je u taj savez stupila i Republika, dapače da se je obvezala o svom trošku uzdržavati 15 hiljada mušketira. On želi znati ne samo, da li je to istina, već i to: da li će Republika pomagati Turke, ako sultan navali na Austrijance! Nato je senat čaušu uzvratio, da o kakvom savezu protiv Turaka nema ni govora, ali da je Republika u prijateljstvu s carem i sa svim ostalim kršćanskim vladarima, i stoga želi da uzdrži mir i sa sultanom. Taj isti paša pisao je pak napose Tiepolu, da li bi on htio sudjelovati s njime kod osvajanja Senja. Kad je providur o tome izvijestio senat, ovaj ga je uputio, neka odgovori paši, da će on i nadalje proganjati Uskoke i poduzeti sve što je moguće da ih uništi, ali da nema nikakova naloga

glede osvajanja grada Senja. Da su se Turci tada samo kostrušili, dokazuje vijest iz Carigrada, ožujka 1593., da je *Sinan-paša* bio naložio, da se imade opremiti i poslati u Jadran ništa manje nego stotina galija, a nije bila opremljena ni poslata niti jedna jedina! Mlečani pak, u vječnom strahu od strane Turaka, bojeći se da ne bi bosanski paša opet poslao kakovu poruku providuru Tiepolu za bilo kakvo sudjelovanje protiv grada Senja, zaključiše, početkom travnja 1593., u svoj tajnosti, neka Tiepolo krene s galijama put Kandije. Ali to bijaše više uputa, kako bi Tiepolo imao odgovoriti bosanskomu paši, negoli nalog, koji je on trebao izvršiti. Tiepolo je nastavio blokadom hrvatskoga primorja i lovio po moru austrijske trgovačke brodove. Dapače doglavnici nadvojvode Ferdinanda raspisaše mjeseca svibnja ucjenu od 6.000 škuda na glavu Tiepolovu. Kad je pak kršćanska vojska 22. lipnja kod Siska gotovo uništila vojsku bosanskoga paše *Hasana*,⁴⁷⁾ tu je poginuo i sam paša, pa ga se Mlečani nisu više trebali bojati. Tu su pobjedu uglavnom izvojevale hrvatske čete, koje je doveo ban *Erdödy*. U rijeci Kupi i na bojnom polju ostalo je 18.000 Turaka, više paša i begova. Slava ove pobjede odjeknula je čitavom Evropom; svuda su se širile prigodne slike i pjevale pjesme o velikom kršćanskom uspjehu. Jedina mrka gospodarica na Lagunama nije se tome radovala, već je ravnodušno i dalje podržavala blokadu, poradi koje, dva mjeseca poslije velike kršćanske pobjede kod Siska, suci i vijeće grada Rijeke šalju pismenu pritužbu Sv. Stolici protiv nepravednih sve to većih represalija mletačkih, koje su, s obzirom na veliku oskudicu žita, dovele pučanstvo Rijeke do oćaja. Mole, da se Sv. Stolica zauzme, neka Venecija odustane od daljnjega pritiska i neka im pošalje što prije veću količinu žita, da ih glad posvema ne umori.

Da je Sv. Stolica doista uvažila molbu Rijećana, najbolje nam dokazuje vijest, da je iste jeseni i Tiepolo s brodovljem

⁴⁷⁾ Naš Anonim (Starine IX. p. 200) veli, da je Hasan rođen u Mantovi, i da je kao dječak odveden u tursku zemlju, gdje se je penjao od ćasti do ćasti.

krenuo niz Jadran, a Uskoci su to odmah iskoristili, te ih je 800 u studenom 1593. prodrlo do pod Novigrad, gdje spalilo nekoliko sela, zarobiše 80 Turaka i odvedoše u Senj oko 2.000 glava stoke.

Poslije sjajne sisačke pobjede moglo se je opet staviti na dnevni red pitanje Klisa. Za tu se je stvar najviše zanimala Sv. Stolica, i ona je izabrala kapetana *Franju Allegretti* kao svoga pouzdanika za taj posao. Allegretti bijaše dubrovački plemić i zapovjednik na jednoj papinskoj galiji. Na papinskom dvoru uživao je velik ugled, a govorio je i hrvatski, pa su mu stoga i povjerovali tu vrlo važnu zadaću, za koju je dobio i vrlo delikatne upute 11. i 13. travnja 1594. U tim je uputama stajalo, da je zapovjednik u Klisu potajni kršćanin, koji bi se rado riješio službovanja nevjernicima i pribjegao u Italiju. Ali, da dokaže svoju privrženost katoličkoj crkvi, on hoće da ponajprije preda kršćanima znamenitu klisku tvrđavu. Allegretti zato treba da pođe u Split i onamo da potraži kapetana *Demetra Arnerija*. Taj će kapetan sve udesiti, kako će se Allegretti sastati sa samim kliskim zapovjednikom, koji će mu pak omogućiti, da uđe u tvrđavu,⁴⁸⁾ da je čitavu pregleda iznutra i izvana, te da se uvjeri, je li doista neosvojiva, ili bi se mogla ipak napasti s koje slabije strane. Allegretti će također prosuditi, da li bi tvrđava trebala za svoju obranu veću ili manju posadu. On će nadalje razviditi, kakvo joj je okolišno zemljište, te da li bi joj bilo moguće pomoći i po kopnu i po moru. Allegretti je imao još da točno izvidi, imade li kliski zapovjednik djece i koliko, te da ih lično upozna. Uvidi li, da bi bilo uputno osvojiti tvrđavu, neka o tome izvijesti kapetana Demetra i neka ga nagovori, da se i on svojski zauzme za tu stvar. Pođe li pothvat sretno za rukom, te bude li kliski zapovjednik tad konačno odlučio da pođe u Italiju, neka mu obeća, da će uživati sve moguće udobnosti; riješi li se pak, da ostane u Klisu, neka mu zajamči, da će biti opskrbljen svim i svačim.

48) Allegretti, odjeven i opremljen kao torbar, nudeći nekoje predmete na prodaju, unišao je u tvrđavu. — Minucio, o. c. p. 55.

U tim je uputama bilo napose naglašeno, da kad bude Allegretti razgovarao s kliskim zapovjednikom, treba da dobro pripazi, ne krije li se kakova prijevara s njegove strane. Pripravljalo se doduše, da su *Bosanci doista otvoreni i iskreni ljudi*, ali da ipak opreznost nije nikad bila suvišna. Kad se upozna s njegovom djecom, neka lukavo naglasi, kako im u Italiji pod papinom zaštitom ne će uzmanjkati ničega, ni njima ni njihovu ocu. Pogotovu neka dobro pripazi, da mu zapovjednik ne podmetne kao taoce tuđu djecu mjesto svoje. I neka još doda, da će mu djeca biti odgojena u Italiji onako, kako se odgajaju djeca plemenitaških porodica. Zapovjednik i njegova obitelj preplovit će more na istim brodovima, koji dovedu papinske čete. Kad se pak utanači, *kako će uslijediti predaja*, treba da se ustanovi i to, da li će biti dovoljna stotina ljudi da se prvi usuljaju u tvrđavu, te kako će se i po kojim sporazumnim znakovima to izvesti. Treba ugovoriti sve i o opskrbi tvrđave. Treba doznati, koliko je u njoj municije, da se znade, koliko treba da je sa sobom uzme svaki vojnik kad se iskrca na obalu. Svakako će trebati da se točno izvijesti, gdje će se tad nalaziti bosanski paša, koji obično stoluje u Banjoj Luci, a gdje sandžak, koji zapovijeda turskom konjicom, a obično boravi u Livnu. Budu li oni tad, poradi rata u Ugarskoj, odsutni, tim bolje. Budući pak da i turski kapetan u Herceg-Novom pokazuje jednaku sklonost kao i kliski, jer je i on potajni kršćanin, dopuste li mu prilike, neka se Allegretti potruži i do njega. Konačno se dodaje u tim uputama, da je u cijelu stvar potanko upućen Splitsanin dr. Ivan Alberti,⁴⁹⁾ koji će ga pratiti. Jer Alberti drži, da bi se pothvat mogao izvršiti i bez inozemnih četa, koje ipak, kad bude sve gotovo, treba da se nađu na licu mjesta. Kad se potanko sve utanači, *trebat će da se dogovori s Uskocima*, da se i oni u pravi čas nađu u blizini, pa da se s njihovom pomoći izvede kakav prepad u tursku zemlju.

49) Minucio o. c. p. 55. objeđuje brata Ivanova, koji bijaše arčidakon splitski, da je govorio, da Hrvati ne će sudjelovati u tome pothvatu, ako Papa ne učini kardinalom jednoga Hrvata, nadajući se da bi ta visoka čast mogla zapasti baš njega.

Osnova bijaše vrlo lijepa, nade su bile velike, ali su i ovaj put Mlečani predstavljali nesavladivu zapreku. *Oni su otvoreno držali s Turcima.* Kad je mjeseca lipnja 1594. uskočki kapetan *Ivan Barbo* pošao da plijeni po turskoj krajini u Dalmaciji, dok su se Uskoci ljuto borili s Turcima, dojezdila je ovima u pomoć mletačka laka konjica iz Zadra i navalila na kršćane, tako da su poginuli mnogi Uskoci, izgubili sav plijen, a na bojnem polju ostavili među mrtvima i svoga kapetana.

Kad se uzme na um ta prokleta mletačka uloga, ne smijemo se čuditi ni uskočkoj osveti. Ovoga puta nije slijedila odmah, ali je ipak nadošla. U srcu zime, mjeseca siječnja 1595. osvojiše Uskoci dvije mletačke fregate s čitavim teretom. Teret je pripadao poglavito židovskim trgovcima u Veneciji, a vrijedio je 30.000 škuda. Osim toga zaslužniše osam Turaka i dva Židova. Mletački Židovi, kad su za to doznali, požuriše se u Senj u pratnji tajnika carskoga poslanika, da otkupe ljude i robu. Jednu su fregatu Uskoci već bili spalili, a na drugu su prekricali robu, za koju su znali da pripada kršćanskim trgovcima, te su je pustili da otplovi dalje.

Dneva 19. veljače 1595. Uskoci napadoše pod Korčulom i potpuno opljačkaše dva broda: jedan je plovio krcat put Sicilije, a bijaše mletački, a drugi put Levanta, a taj bijaše dubrovački, po svoj prilici s teretom namijenjenim turskim trgovcima. Iskrcase se pak na Pelješcu, gdje učiniše velikih šteta. Poradi toga Mlečani poslaše za njima potjeru od nekoliko galija, koje su ih i progonile sve do blizu Senja. Ali su im se Uskoci brzo osvetili i za tu potjeru, jer nije protekla ni sedmica dana, a oni osvojiše galiju, kojom je baš u onoj potjeri zapovijedao hvarski gradski knez, dovedoše je u luku grada Korčule, tu joj oduzeše što im se je svidjelo, a tad je pustiše da otplovi. I kad su još na samom otoku učinili različnih šteta, povratili se u Senj.

Uskočki uspjesi protiv mletačkih ratnih galija valja da su se uvijek neobično bolno doimali Signorije. Da im zarobe ili opljačkaju kakav manji pa i naoružani brod, mogli su lako pregorjeti; ali kad god su im zarobili ili opljačkali kakovu ratnu

galiju, smatrali su da je to sramota. Tako i sad, odmah poslije događaja u korčulanskoj luci, mletački nuncij javlja u Rim, da su došle pod Senj tri galije s više oboružanih brodova, da su iskrcale nešto arbanaske vojske i da su tad počele pucati iz topova protiv nekih ribarskih brodica. Senjska im je tvrđa uzvratila vatru. Uskoci se međutim bijahu opremili da isplove na svojim brodicama, ali uto se je spustio mrak, kojim valja da su se okoristile galije, pa ih je nestalo.

Koncem ožujka Uskoci opet opljačkaše veliki mletački brod, što je plovio iz Venecije put Neretve i zarobiše Turke i Židove, što su na njemu plovili. A u prvoj polovici travnja opljačkaše dapače tri mletačke fregate i zaplijeniše, što u robu što u novcu, oko 50.000 škuda. Sami fiorentinski trgovci *Baglioni* i *Strozzi* izgubiše tom prigodom 20.000 cekina, što su ih jednim od tih brodova slali u Carigrad.

Doista, Uskoci su pljačkali, i to nije bilo lijepo; ali Mlečani su samo vješali, a to je moglo samo da podjari Uskoke.

Zambattista Michiel, mletački kapetan protiv Uskoka, ulovio je mjeseca kolovoza 1595. jednu uskočku brodicu, na kojoj bijaše 11 ljudi. Od tih su dva poginula u borbi, a devetoricu je objesio. Je li čudo, što su Uskoci takve zajmove Mlečanima ljuto naplaćivali?

Kako Uskoci nisu štedili ni dubrovačkih brodova, ako su nosili mletačku, tursku ili židovsku robu, Dubrovčani su poslali u Rim jednoga dominikanca, imenom *fra Dominika*, da se u njihovo ime prituži papi Klementu VIII., jer da ih Uskoci pljačkaju i na moru i na kopnu, i da preko dubrovačkoga teritorija provaljuju u tursku zemlju, premda bi mogli i s koje druge strane. Za te njihove upade da Turčin traži od njih odštetu, pa mole Papu, neka se za njih zauzme. Nato je Klement VIII. poslao 10. listopada 1595. breve caru Rudolfu, moleći ga, da se zauzme za dubrovačku stvar kao da je njegova, neka Dubrovčani odmah uvide, da se je Papa za njih zauzeo. A tri dana poslije toga, šalje Papa caru novi breve, u kojemu ponavlja svoje preporuke u prilog Dubrovčana, i dodaje, da su se Uskoci ogriježili novim pljačkanjem, i to baš papinskih po-

turske posade, zamjenik sandžaka predao im je gradske ključeve. Klis je, tu se veli, od velike važnosti i za Hrvatsku⁵⁰⁾ i za dio Bosne. Čini se, da su Uskoci istodobno zaposjeli i solinsku kulu, i kulu na Kamenu.

Mletački nuncij šalje isti dan, 13. travnja, posebni izvještaj u Rim. Ističe važnost Klisa, ali ističe i to, da se je zauzeće Klisa teško dojmilo u Veneciji, budući da Turci sve svoje nedaće pišu na rovaš Republici. Ponovno ističe više puta naglašeni strah Mlečana, ne će li Turci sad poslati svoje brodovlje u Jadran, jer bi to opet primoralo Republiku na velike izdatke za opremu svojih galija. Taj strah pred eventualnim dolaskom turskoga brodovlja u Jadran mletački nuncij naglašuje i u drugom svojem izvještaju, istoga dana, u kojemu ističe, kako se sad Mlečani nalaze u velikom škripcu. »Danas« — veli nuncij doslovno — »promarširale su gradskim ulicama tri stotine pješaka, koje namjeravaju poslati protiv Uskoka. Ali se također pripovijeda, da su to oni učinili samo naoko, neka špijuni, koji se ovdje nalaze među Židovima, pišu u Carigrad, da, netom se je čulo za osvojenje Klisa, odmah je Republika poslala protiv Uskoka jaku četu.« Nuncij dodaje, kako se u Veneciji govorka, da je pri sporazumu o Klisu imao udjela i Sv. Otac, dapače da je i pomagao. To znadu svakako i gospoda na vladi, ali oni o tome uporno šute, »budući da se je kod njih već uobičajilo, da prešućuju stranim poslanicima i ono, što je u Veneciji već poznato svakome«.

General hrvatske krajine *Juraj Lenković* piše također papi Klementu VIII. dne 18. travnja 1596., te veli između ostaloga, da je jedan od uskočkih vođa, neki *Lasinović*,⁵¹⁾ poslao jednom brodicom nekoga *Bijankina* s osam turskih zastava zaplijenjenih u Klisu, k tomu s dvije Turkinje i s različnom robom u vrijed-

50) Hrvatska je teritorijalno dopirala tada sve do Solina, tako da i mletačke isprave spominju »Clissa in Croazia«. *Dalmacijom* su se pak nazivali primorski gradovi, podložni u ono doba Mlečanima, i njihovi teritoriji.

51) U crkvi Sv. Franje u Senju nalazi se nadgrobna ploča vojvode Pavla Lasinovića, koji je umro g. 1588.

nosti od više tisuća dukata. Putem u Senj zateklo je tu brodicu, baš na Veliki četvrtak, jako nevrijeme kod Zlarina, i tu su na nju navalile dvije galije i još 12 oboružanih mletačkih brodova, tako da je Bijankini bio prisiljen da se nasuče između šibenske tvrđave i Vodica, gdje su mu Mlečani oduzeli brodicu sa zastavama i sa svime što bijaše u njoj. Bijankini je sretno bježao po turskoj zemlji i konačno, 18. travnja, prispio u Ljubljano. Tu je pripovjedio generalu, kako je bio zauzet Klis, te sve neprilike i neophodnu nuždu da mu se odmah pomogne, inače će tvrđava propasti, a s njom i više kršćanskih krajina, gdje će Turci sve opustošiti i poklati. Stoga — veli general — da se on žuri u pomoć Klisu, a moli Papu, da se zauzme kod Mlečana, da mu ne bi sprječavali plovidbe, ni njemu ni njegovim ljudima, ni njegovoj artiljeriji ni municiji. On će, Lenković, ploviti, da ga nitko ne vidi, samo noću. Rado bi opskrbio tvrđavu barem za šest mjeseci. Papa neka pošalje baškota, ali između tih vreća neka bude i koja s finim barutom za topove. Sve to neka se otpremi na otok Brač, i to u Postire i Sutivan, pa i u ostala susjedna mjesta, a on će sve noću prenijeti u Klis. S onom municijom, kojom tvrđava raspolaže, mogla bi se ona održati — po njegovu sudu — najdulje mjesec dana. Osvoje li je pak opet Turci, odoše glave svima bosanskim franjevcima, budući da je poznato, da su oni sve pripremili, da se izvede taj pothvat. Fratere bi u tom slučaju odali oni, koje bi Turci zatekli žive u Klisu, te bi ih sve sasjekli na komade.

Najiscrpljiviji izvještaj o zauzeću Klisa poslao je iz Venecije, 20. travnja 1596., *Jeronim Pavon*, splitski kanonik, arcidjaku splitskomu *Nikoli Albertiju*, bratu kliskoga junaka Ivana Albertija. Kanonik Pavon bijaše prispio u Veneciju ravno iz Splita. Zauzeće je — on veli — uslijedilo po sporazumu deseterice Klišana s Ivanom Albertijem. Između te deseterice bijaše i momak kliskoga dizdara, koji je svome gospodaru odrubio glavu, netom je krišom unišlo u grad 49 Albertijevih drugova, koji su razvili nad Klisom zastavu sa slikom raspetoga Spasitelja. Momak je dizdarevu glavu zajedno s gradskim ključevima uručio Albertiju. Uskoci i kaštelanci dočekaše pak u zasjedi

tursku četu od 700 mušketira i 150 konjanika, što je dolazila u pomoć Klisu, poraziše ih i progoniše sve do Trilja, a mnoštvo turskih glava nanizaše u vijence i njima iskitiše kliske zidine, onako, kao što su Turci običavali s glavama kršćanskih junaka. Poslije zauzeća Klisa pridošli su u pomoć poljički knezovi *Pavao Pavić* i *Vicko Zabezić*, pa više od 1.000 Vlaha,⁵²⁾ a napose nebrojeni Splićani, Trogirani i Šibenčani, te kapetan *Marko Margitić* s pet uskočkih brodica iz Neretve, odakle su dopremili u Klis 17 topova. Proti očekivanju kršćana Republika je u noći 20. travnja poslala 600 vojnika iz Venecije, koji su imali da onemoguće opskrbljivanje Klisa, premda je međutim splitski knez opskrbio u dva navratka Turke u Solinu i Kamenu ne samo džebanom, već i hranom, i to: rižom, uljem, vinom, kruhom, rogačima i smokvama. Taj je isti knez zaprijetio vješalima, zapljenom imutka i drugim strašnim kaznama svakomu, tko bi prekoračio granicu, da pomogne Klisu.

O zauzeću Klisa pisali su se izvještaji i širile radosne vijesti na sve strane. Crkve su dan i noć ostajale otvorene, a milostinje su se i darovi doprinosili za nastavak svetog vojevanja. *Jedini su Mlečani gledali mrkim okom, što se to zbiva.* U prirođenoj im kukavštini nisu znali, na što da se odluče. Caru su doduše čestitali na tom uspjehu, ali su i nestrpljivo čekali vijesti iz Carigrada. Vrlo je značajno, što o tome piše za Mlečane nuncij iz Venecije u Rim državnomu tajniku: »Netom mi zdravlje dopusti, izvršit ću ozbiljno, što mi Vaše Pr. Gospodstvo nalaže glede zapreka što su postavljane onima, koji su nastojali da pomognu Klisu. *To je doista čin vrlo sablažnjiv*, i koji će kod ostalih vladara samo proširiti ružno mišljenje, osim što je time teško i Bog uvrijeđen. Teška je naime uvreda Bogu, ako se uskraćuje, kad se može pomoći kršćanima protiv nevjernika; pogotovu pak, ako se kršćani u njihovim naporima sprječavaju, pa se radije pomažu nevjernici. To je pred Bogom velik grijeh, i bojati se je teške osвете iz njegove pravedne božanske ruke...« Pripovijeda se po Mlecima — piše dalje

52) Vidi notu 24) na str. 31.

nuncij — da se je pod Klisom pojavilo 2.000 Turaka, ali izgleda, više da se pokažu i da zaprijetе, negoli da ostanu i da što pokušaju. »Ti su Turci upitali, za koga je i u čije ime tvrđava zauzeta; pa kad su čuli u ime carevo, da su poručili onima unutra, neka se dobro priprave za obranu, jer će naskoro osjetiti, s kime imadu posla.«

Dneva 2. svibnja prispio je u Veneciju trogirski plemić *Celio Cega*. On je po nalogu »desetorice« bio odmah uhapšen, što je pomagao kod zauzeća Klisa i što je iz Ankone prenio u Klis hrane. On je došao u Veneciju da primi novac, što ga Papa šalje osvojiteljima Klisa. I dok to javlja u Rim, nuncij dodaje, da se drži, da će ga Republika osuditi na smrt.⁵³⁾

U drugoj sedmici mjeseca svibnja eto pod Klisom 3.000 Turaka sa sedam topova. Činilo se, kao da su s njima bili sporazumni nekoji Poljičani, koji bi rado bili izručili grad Turcima. Tih je urotnika bilo svega pet, i svi su bili najstrože kažnjeni. Također su okrenuti pod mač i svi janjičari, a bilo ih je do 100, koje bijahu urotnici naumice propustili u grad. Ostali Turci, koji se bijahu približili tvrđavi, videći da im se je osnova izjalovila, povukoše se, i kod toga im povlačenja Uskoci poubijaše do stotinu ljudi, a nekoliko ih zarobiše. Osim tih 3.000 Turaka bijaše pridošlo pod Klis i 4.000 Vlaha (Morlacchi) njima u pomoć.

Poslije nekoliko dana Turci smisliše, ne bi li *otkupili* tvrđavu, kad ne mogu da je osvoje. Za tu svrhu *ponudiše svakom Uskoku po tri stotine cekina*, a vođama njihovim, to se zna, mnogo više. Kad su tu ponudu Uskoci odlučno odbili, Turci navalise i prisloniše na gradske zidine do 300 ljestava. Ali ih branitelji odbiše s velikim gubicima.

Uskocima je prijetila opasnost, da će im nestati olova, pa su stoga skinuli krov s kliske džamije, da ga upotrijebe za svoje

53) Naš Anonim to drugačije pripovijeda. Celio je doduše preuzeo u Ankoni brod s hranom i municijom, ali da on toga nije izručio komu je trebao, već da je rasprodavao po Dalmaciji kao da je njegova svojina. Bio je osuđen na 12 godina strogog zatvora. Poslije izvršene kazne ponovno je dospio u zatvor, i to doživotni (Starine IX. p. 202.).

svrhe. Polovicom svibnja imali su u skladištima do 500 vagana ječma i pšenice, k tomu soljena mesa i vina za više mjeseci. Osim toga bili su oteli Turcima mnogo stoke i dotjerali je u grad. Tako je tvrđava bila prilično opskrbljena svačim, osim vodom. Izvor vode bijaše u turskim rukama. Ali, kao da je Bog htio da pomogne braniteljima grada, nenadano je počela kiša, i padala je zasebice tri dana.

Broj Turaka i njihovih pomoćnika pod Klisom neprestano se množio. Čini se, da je dosegao 10.000. Čete, koje bijahu spremne u Senju da se ukrcaju na dvadesetak brodova prispjelih iz papinske luke Ankone, nisu brojile više od 1.900 ljudi. I oni su trebali ploviti samo noću, dok su danju počivali. Prema dogovoru Vlasi, koji su bili u turskoj vojsci, imali su se pridružiti kršćanima, netom stigne pod grad uskočka pomoć. Papa je poslao 800 svojih ljudi na nekoliko brodova. Oni su imali da dočekaju generala Lenkovića sa Senjanima blizu Splita.

Pod Klisom se zametnula bitka odmah po dolasku Lenkovića, 27. svibnja 1596. Ali Turci potukoše njegove čete.⁵⁴⁾ Vele, da je izgubio 1500 ljudi. Među mrtvima bijaše i biskup senjski *Antun de Dominis*.⁵⁵⁾ On je bio imenovan g. 1591., a Papa ga je potvrdio istom g. 1593. Osim njega poginuše tada i tri splitska kanonika: *Mate Veselić, Vicenco Vitalić i Dujam Skanić*, te nekoji svećenici iz Trogira. Nakon četiri dana Klis se je predao, 31. svibnja. Turci su junaku Albertiju odrubili glavu i poslali je u Carigrad,⁵⁶⁾ dok su ostale kršćane poštedili. Premda je mnogo mletačkih podanika palo pod Klisom, izgleda da su Mlečani i u ovoj tužnoj zgodi potajno pomagali Tur-

54) Bježeći ispod Klisa Lenković je izgubio carsku zastavu, koju je našao neki Vlah (Morlacco) i prodao je jednomu Dalmatincu, koji ju je opet dalje prodao, i tako joj se zametnuo trag.

55) Starine 2. p. 77—78. — Dominis je stupao na čelu kršćanskih četa, noseći propelo. On je stric biskupa Markantuna de Dominis, s kojim ćemo se potanko pozabaviti. — Bijaše krupan i težak čovjek.

56) Kćeri junaka Ivana Albertija doznao je car Rudolf, posredovanjem Nikole Marulića, pripomoć u iznosu od 3.000 škuda. — Starine II., p. 78.

cima.⁵⁷⁾ Dapače, Republika se odmah počela osvećivati svojim ljudima, koji su ispod Klisa iznijeli živu glavu. Kad je mletački providur *Moro* zapovjedio, da se nekoji od njih u Splitu uhapsu, oni pribjegoše u biskupov kaštel Sućurac, i tu se utvrdiše. Moro je krenuo za njima s topovima i prisilio ih na predaju. Providuru su Moru ponudili Turci u pomoć 400 ljudi. Moru nije trebala ta pomoć. On je zatvorio pedesetoricu podanika Sv. Marka, a između njih je petnaesticu odlučio prebaciti u Mletke. Odanle se redovno nije vraćao nitko, ako se je zamjerio Signoriji. Takvi su zadnji put u životu vidjeli božje sunce kad su prolazili preko Mosta uzdisaja, »Ponte dei sospiri«!

Uskocima ne preosta od Klisa ništa drugo do li ključevi grada, koji se još i danas čuvaju u riznici senjske katedrale, a kanonicima senjskim pravo na t. zv. »Capa magna« u svečanim zgodama. Papa Klement VIII. podijelio im je to odlikovanje povodom njihova junačkog držanja u kliskoj tragediji.

V. OD GUBITKA KLISA DO POVJERENIŠTVA JOSIPA RABATTE.

Da su sad Uskoci odmah preuzeli stari svoj zanat, ne treba da se tek spomene. *Gubitak Klisa i pokolj kršćanske vojske uglavnom skrivije Mlečani, koje Uskoci sad zamrziše kao nikad dotle.* Možda je njihova mržnja na Mlečane bila sad jača, negoli i na same Turke.

Odmah početkom srpnja 1596. oplijeniše Uskoci jednu njihovu fregatu punu sukna i svile, što je većim dijelom bilo vlasništvo židovskih trgovaca. Samomu jednomu oduzeše robe u vrijednosti od 8.000 cekina. U kolovozu pak navališe na jedan veliki dubrovački brod blizu Korčule, i to pred očima mletačkih galija, koje bijahu usidrene pod Hvarom. Uskočkih je brodica

57) Minuci (Historia p. 63.) opravdava postupak Mlečana, jer da bi ovima bili puno neugodniji u Klisu Uskoci negoli Turci, s kojima da se je u mirno doba moglo barem trgovati.

svrhe. Polovicom svibnja imali su u skladištima do 500 vagana ječma i pšenice, k tomu soljena mesa i vina za više mjeseci. Osim toga bili su oteli Turcima mnogo stoke i dotjerali je u grad. Tako je tvrđava bila prilično opskrbljena svačim, osim vodom. Izvor vode bijaše u turskim rukama. Ali, kao da je Bog htio da pomogne braniteljima grada, nenadano je počela kiša, i padala je zasebice tri dana.

Broj Turaka i njihovih pomoćnika pod Klisom neprestano se množio. Čini se, da je dosegao 10.000. Čete, koje bijahu spremne u Senju da se ukrcaju na dvadesetak brodova prispjelih iz papinske luke Ankone, nisu brojile više od 1.900 ljudi. I oni su trebali ploviti samo noću, dok su danju počivali. Prema dogovoru Vlasi, koji su bili u turskoj vojsci, imali su se pridružiti kršćanima, netom stigne pod grad uskočka pomoć. Papa je poslao 800 svojih ljudi na nekoliko brodova. Oni su imali da dočekaju generala Lenkovića sa Senjanima blizu Splita.

Pod Klisom se zametnula bitka odmah po dolasku Lenkovića, 27. svibnja 1596. Ali Turci potukoše njegove čete.⁵⁴⁾ Vele, da je izgubio 1500 ljudi. Među mrtvima bijaše i biskup senjski *Antun de Dominis*.⁵⁵⁾ On je bio imenovan g. 1591., a Papa ga je potvrdio istom g. 1593. Osim njega poginuše tada i tri splitska kanonika: *Mate Veselić*, *Vicenco Vitalić* i *Dujam Skanić*, te nekoji svećenici iz Trogira. Nakon četiri dana Klis se je predao, 31. svibnja. Turci su junaku Albertiju odrubili glavu i poslali je u Carigrad,⁵⁶⁾ dok su ostale kršćane poštediti. Premda je mnogo mletačkih podanika palo pod Klisom, izgleda da su Mlečani i u ovoj tužnoj zgodi potajno pomagali Tur-

54) Bježeći ispod Klisa Lenković je izgubio carsku zastavu, koju je našao neki Vlah (Morlacco) i prodao je jednomu Dalmatincu, koji ju je opet dalje prodao, i tako joj se zametnuo trag.

55) Starine 2. p. 77—78. — Dominis je stupao na čelu kršćanskih četa, noseći propelo. On je stric biskupa Markantuna de Dominis, s kojim ćemo se potanko pozabaviti. — Bijaše krupan i težak čovjek.

56) Kćeri junaka Ivana Albertija doznačio je car Rudolf, posredovanjem Nikole Marulića, pripomoć u iznosu od 3.000 škuda. — Starine II., p. 78.

cima.⁵⁷⁾ Dapače, Republika se odmah počela osvećivati svojim ljudima, koji su ispod Klisa iznijeli živu glavu. Kad je mletački providur *Moro* zapovjedio, da se nekoji od njih u Splitu uhapsu, oni pribjegoše u biskupov kaštel Sućurac, i tu se utvrdiše. Moro je krenuo za njima s topovima i prisilio ih na predaju. Providuru su Moru ponudili Turci u pomoć 400 ljudi. Moru nije trebala ta pomoć. On je zatvorio pedeseticu podanika Sv. Marka, a između njih je petnaesticu odlučio prebaciti u Mletke. Odanle se redovno nije vraćao nitko, ako se je zamjerio Signoriji. Takvi su zadnji put u životu vidjeli božje sunce kad su prolazili preko Mosta uzdisaja, »Ponte dei sospiri«!

Uskocima ne preosta od Klisa ništa drugo do li ključevi grada, koji se još i danas čuvaju u riznici senjske katedrale, a kanonicima senjskim pravo na t. zv. »Capa magna« u svečanim zgodama. Papa Klement VIII. podijelio im je to odlikovanje povodom njihova junačkog držanja u kliskoj tragediji.

V. OD GUBITKA KLISA DO POVJERENIŠTVA JOSIPA RABATTE.

Da su sad Uskoci odmah preuzeli stari svoj zanat, ne treba da se tek spomene. *Gubitak Klisa i pokolj kršćanske vojske uglavnom skriviše Mlečani, koje Uskoci sad zamrziše kao nikad dotle.* Možda je njihova mržnja na Mlečane bila sad jača, negoli i na same Turke.

Odmah početkom srpnja 1596. oplijeniše Uskoci jednu njihovu fregatu punu sukna i svile, što je većim dijelom bilo vlasništvo židovskih trgovaca. Samomu jednomu oduzeše robe u vrijednosti od 8.000 cekina. U kolovozu pak navalise na jedan veliki dubrovački brod blizu Korčule, i to pred očima mletačkih galija, koje bijahu usidrene pod Hvarom. Uskočkih je brodica

57) Minuci (Historia p. 63.) opravdava postupak Mlečana, jer da bi ovima bili puno neugodniji u Klisu Uskoci negoli Turci, s kojima da se je u mirno doba moglo barem trgovati.

bilo 16 sa 400 ljudi. Njihov je plijen ovoga puta bio izvanredno velik, u vrijednosti od 200 hiljada škuda, od toga 20 hiljada cekina u gotovu. Roba je pripadala najvećim dijelom Turcima i levantinskim Židovima, a tek malim dijelom Dubrovčanima. Na brodu su bili i gospodari tereta, od kojih su nekoji pokušali da se opru, ali su ih Uskoci poubijali. U tom su okršaju i Uskoci izgubili 25 svojih drugova. Taj je plijen bio tako golem, da je odmah palo pod stečaj nekoliko židovskih trgovaca u Veneciji, u prvom redu neki *Benedetto Calimaco*, kojemu je propalo 60 hiljada dukata. A početkom rujna Uskoci opet oplijeniše tri turska broda, na putu u Veneciju, i poubijaše sve Turke, što su bili na njima.

Prestrogo postupanje providura Benedetta Mora protiv svećenstva, koje je pomagalo Uskocima, izazvalo je šibenskoga biskupa *Vincenca Bassa*, te je izopćio svemoćnoga providura. Ovaj bijaše dao zatvoriti jednoga svećenika poradi šurovanja i ortaštva s Uskocima. Biskup Basso, u pratnji cijeloga svećenstva, pođe k providuru i zatraži, da taj svećenik bude pušten na slobodu. Čini se, da je providur rekao biskupu, neka se drugi od strane, pa će na samu s njime raspraviti stvar. Biskup mu uzvрати, neka pred svima izjavi, da li hoće ili ne će pustiti svećenika. Kad je providur ponovno rekao, neka najprije odstrani druge, biskup mu izjavi, da ga izopćuje, i to dade proglasiti po svim crkvama grada Šibenika, uz nalog, da providura ne smiju pustiti unutra, budući da je izopćen. Providur se nije usudio da reagira, već je otplovio iz Šibenika, ali je sa sobom odveo i uhapšenoga svećenika.

Kad je o tom događaju stigao glas u Veneciju, providuru su zamjerili, što je bio preobziran prema biskupu. Nije naime to bio prvi dalmatinski biskup, što se je zamjerio Republici. Ova je imala neprilika i s korčulanskim biskupom *Augustinom Quinciusom*, i s trogirskim *Antunom Guidom*, pa evo sad i sa šibenskim Vincencom Bassom. Zanimljivo je, što nijedan od tih nepokornih biskupa nije nosio hrvatsko prezime!

Lako je bilo predvidjeti, koja će strana u ovoj nejednakoj borbi pobijediti. Šibenski je biskup konačno morao poći u Rim,

da mu sam Papa sudi; dok se je glede ostalih svećenika i redovnika, uhapšenih poradi šurovanja s Uskocima ili što su skrivali njihov plijen, zametnula duga rasprava između Rima i Venecije. Papa naime nije nikako htio dopustiti, da im sude državni sudovi, budući da je za to nadležan samo crkveni sud, a Republika je držala, da se krnji njezin ugled, ako njezinim podanicima sudi koji drugi sud, koji nije državni mletački.⁵⁸⁾

Početkom rujna 1596. dogodilo se nešto, što ipak dovoljno osvjetljuje ono, što smo već ustvrdili, da su Mlečani strašno zebli u »prijateljskom« zagrljaju Turaka. Pet uskočkih brodica bijaše oplijenilo jedan mletački brod. Uto je naišao svojom eskadrom galija providur Moro, koji, progoneći te uskočke brodice, bijaše ih natjerao u jednu morską dražicu, tako da mu nisu mogli umaknuti. Uskoci su, po staroj svojoj taktici, namjeravali potopiti svoje brodice i sami poskakati na kraj, te tako umaknuti. Ali u najkobniji se čas pojaviše na obali Turci, spremni da ih sasijeku do jednoga. Uskocima ne preosta već da se upuste u pregovore s providurom, koji se je zadovoljio da mu Uskoci predadu čitavi plijen, a tad ih je pustio da umaknu. Poradi toga viteškog čina providur je dobio iz Venecije *ukor*, i tako se on nije više smio da ogriješi humanim postupkom prema Uskocima! *Stoga je Moro uznastojao, da se brutalnošću što prije rehabilitira pred Republikom.*

Za to mu se je naskoro desila prilika, kad je dobio vijest iz Trogira, da su Uskoci zaskočili jedan brod, što je plovio iz Lješa, i da su poubijali sve Turke, što su ih na njemu zatekli. Tri dana poslije toga providur Moro posebnom fregatom javi u Veneciju, da je ulovio nekoliko uskočkih brodica, zarobio 15 njihovih ljudi, od kojih je *petoricu dao objesiti*, a ostale okovati uz veslo. *Moro se je time rehabilitirao*, ali su se i Uskoci već

58) Prema Minucijevu pisanju, u ovo su doba Uskoci poslali u Rim oca *Ciprijana Guidi*, dominikanca, rodом iz Lūke, koji je riječju i spisima branio Uskoke, slavio ih kao Makabejce i pripisivao im u zaslugu spas Italije. Minuci i njemu slični dali su ga zatvoriti u Rimu, ali on je iz zatvora pobjegao i povratio se u Hrvatsku.

nakon nekoliko dana donekle osvetili, zaplijenivši jedan mletački brod krcat vune.

Jedan izvještaj gradačkoga nuncija u Rim, 14. listopada 1596., dovoljno nam osvjetljuje razlog, zašto Uskoci prestadoše štediti Dubrovčane i njihove brodove.⁵⁹⁾ U tom izvještaju stoji, da su prispjeli u Gradac jedan vijećnik dubrovačke republike i jedan dubrovački trgovac. Nadvojvoda je saslušao njihove pritužbe, te izdao odredbe, da budu kažnjeni nekoji *bjegunci iz Dubrovnika*, i koje ona Republika traži, da joj budu izručeni. *Ti su dubrovački begunci udešavali one rijetke uskočke hajke protiv dubrovačkih brodova*, pa nam je sad stvar jasna. Te je Dubrovčane posebno zaštićivao senjski kapetan *Juraj Paradajser*, pa je stoga osobito papinski nuncij nastojao da ga makne iz Senja, ističući u svom prijedlogu, da je Paradajser luteranin, i da se ne pristoji, da inovjerac bude na čelu grada, koji je potpuno katolički. Isti je nuncij nastojao, da na mjesto Paradajsera bude imenovan senjskim kapetanom barun *Gregorijanec*.

U ovo doba pada nekako i izvještaj *Kristofora Valiera* o Dalmaciji, koji smo već spomenuli, a koji sadržava mnoge zanimljive podatke o Uskocima, kao i mnoge mjere, što bi Republika imala da poduzme protiv njih.

Osvrćući se na oružanu silu Venecije protiv Uskoka, Valier veli između ostaloga, da je Republika trajno držala u svojoj službi na više puta spomenutim oboružanim malim brodovima tri stotine ljudi, od kojih bijaše polovica Arbanasa, a polovica Hrvata, ali ne primoraca, već kontinentalnih Hrvata. Po mnijenju Valiera, Republika je od tih oboružanih brodova imala neznatnu korist, pa stoga on, kao iskusan Mlečanin, baš poslije gubitka Klisa predlaže, da se onih 150 Hrvata otpusti i da se uzme na te brodove još 150 Arbanasa. I onako razlike u trošku nije bilo. Za svakog čovjeka na tim brodovima, bio Arbanas ili Hrvat, Republika je izdavala uz baškot mjesečno jošte 6 škuda. Naravno, tu ne dolazi u obzir trošak za vesla, šatore i uzdržavanje brodova. Hrvati u službi mletačkoj, po Valierovu mi-

⁵⁹⁾ Cf. p. 17.

šljenju, nisu mogli biti pouzdani, jedno, što je gdje-koga rodbinska veza vezala s Uskocima; drugo, što su im ovi prijetili, da će im popaliti i uništiti ako su što posjedovali u domovini; a napose je bila golema opasnost u tom, što se ti Hrvati mogu lako sporazumijevati s Uskocima. *Ti Hrvati i onako — veli Valier — po svojoj čudi naginju na neposluh i bunu, pa kad im se nešto zapovjedi, znadu se pokazati i surovi i nestrpljivi*. Stoga bi bilo najuputnije, da se mjesto njih uzme još 150 Arbanasa, pa neka na tim oboružanim brodovima budu sami Arbanasi. Valieru je žao, što mora s istinom van, ali on je osvjedočen, da je bolje tako, negoli skrivati mane. *Već 60 godina*, veli on, *senat mletački raspravlja, zaključuje, poprima mjere protiv Uskoka, a dosele bez ikakove koristi*, stoga on, Valier, hoće da ovom zgodom stavi jedan novi prijedlog, od kojega se nada uspjehu.

Doista je Valierov prijedlog sadržavao nešto nova, ali i užasna. On je predlagao, da se raspiše nagrada od 100 talira za svaku uskočku glavu, koja se donese mletačkim vlastima. Valier veli, da su Uskoci po prirodi vrlo lakomi i da čeznu za dobitkom, pa stoga da nije isključeno, da će se među njima naći mnogi, koje će požuda za novcem natjerati, da nekoga ubiju. A osim toga, kad se te ucjene proglase, posijati će se među uskočke redove nepovjerenje, što može da rastoči svako društvo. Neka samo netko počne, pa će se stvar sama od sebe razvijati. Doduše, može se i ne obistiniti ovo, u što se on ufa; ali minulo iskustvo dokazuje, da bi ipak stvar mogla uspjeti. Jer, kad je pred koji mjesec dana zapovjednik protiv Uskoka raspisao nagradu od stotinu talira onomu, koji mu donese glavu jednoga od poznatih poglavica, on je tu glavu nakon malo dana i dobio. *Nada u veliku zaradu često je nagnala ljude na svaki zločin*. »Pa što bi bio trošak — naglasuje Valier — makar od četiri, pa i šest tisuća dukata na godinu, ako bi radi toga poginulo pedeset ili šezdeset tih zločinaca, dok se sad troši više od dvadeset i pet tisuća dukata, a bez ikakve koristi. Onako će im barem opadati broj! Da ih sasvim nestane, ne bi ni bilo dobro, jer tko bi u takom slučaju mogao držati na uzdi Turke i Vlahe (Morlacchi) da ne upadaju preko granice u posjede Republike?

Sad ih strah pred Uskocima drži daleko, pa mletački podanici mogu da mirno obrađuju svoja polja, dok bi inače bez Uskoka granica bila pretvorena u pustoš.« Konačno Valier napominje i to, da, *kada god se je Republika zaratila s Turcima, Uskoci su uvijek vojevali na strani i na plaći njezinoj, i oni su sačinjavali najjače i najstrahovitije čete protiv Turaka*, da se boljih nije moglo ni željeti. — O sudbini Valierova prijedloga ne znamo ništa.

Godina 1597. također je puna Uskoka. U drugoj polovici mjeseca veljače oni su se razletjeli svuda po turskoj zemlji, da plijene i pljačkaju, najviše na teritorijima oko Splita i Trogira, u blizini neprežaljenoga Klisa. U Senju bijaše tada oko 80 zarobljenih Turaka. Kako su tom zgodom ostale u gradu gotovo same žene, ove su, po običaju, dopustile Turcima, da se malo na slobodi prođu. Turci, kad se osvjedočiše, da su u gradu doista same žene, nešto staraca i djeca, sporazumno provališe u kuće, oboružase se te stadoše ubijati senjske žene. Nekoji od njih htjedoše zauzeti i Kaštel, ali se jedna Senjkinja jadu dosjetila i brže bolje zatvorila na Kaštelu vrata, a Turci se tad razbježaše i tako se domogoše slobode.

Šteta, što su je Uskoci počinili početkom 1597., nadmašuje štetu svake prijašnje godine. Stradala je ne samo Dalmacija, već i Istra. Po selima su mjestimice oduzeli ljudima sve, i tako prisilili seljake, da im se pridruže. U Istri su bez i najmanjega straha došli u grad Pulj, i tu se na trgu zabavljali igranjem. Ozlijedili ni uvrijedili nisu nikoga, ali su zato opljačkali cijeli grad, a da se načelnik grada nije usudio da išta poduzme protiv njih. Kažu, da su odnijeli sa sobom vrijednosti od kakvih 400 hiljada škuda, i da su zbog toga propali mnogi puljski trgovci. Kad su pak otplovili, namjerili su se na mletački jedan brod, koji su opljačkali i ispraznili, pa su ga zapalili, protiv svoga dotadašnjeg običaja.

Senat je sad naložio, da se imaju sabrati galije na Jadranu i imenovao je providurom s vlašću pomorskoga vojvode staroga pomorca *Almora Tiepola*, koji je već g. 1592. i 1593. bio opći

providur protiv Uskoka.⁶⁰⁾ Bio je to čovjek lukav, odlučan i krvoločan. On je dobio odmah nalog, da provede pravu potpunu blokadu hrvatskoga primorja, da lovi sve carske brodove, i da vraća natrag sve inozemne, koji plove put Trsta, Rijeke i Senja. Mnogi su prosuđivali te mletačke mjere skeptički, te su isticali bojazan, da će zlo biti još veće, ako se u uskočkim stranama ugnijezde Turci. Stoga su umjereniji Mlečani savjetovali, neka se ne ide za tim, da se Uskoci baš iskorijene, jer ono, što danas izvode oni, mogli bi sutra raditi, i još gore, Turci, kada Uskoka nestane. Najveću je brigu Mlečanima zadavalo to, što je kod zadnjih uskočkih pljačkanja propalo mnogo robe turskih trgovaca, pa će Carigrad zahtijevati, da Republika tu robu naknadi drugom ili da je plati. A trle su Republiku još i druge brige. Dubrovnik je u zadnje doba jednom prilikom pokazao, da ne drži baš mnogo do mletačke moći. Bilo je nesuglasica i sa Španjolskom, i u tim su se prigodama Mlečani izigrali pred čitavim svijetom. Sad je pak nadošla ova uskočka uvreda, u kojoj se isticao njihov prezir. K tomu svemu bijaše pridošlo i pitanje krivotvorenih novaca, osobito cekina, protiv čega je Republika bila sasvim nemoćna; a povrh svega pritiskase je i silan strah, ako se u Ugarskoj car nagodi s Turcima, da bi se mogla čitava osmanlijska sila oboriti na Republiku. Sve je to zadavalo mletačkoj gospodi crnih briga. Nisu pak u Veneciji bili zaboravili ni to, da kad je prije 3 godine Republika odlučila da s velikom silom pritisne Uskoke, najedared je došao u senat tadašnji španjolski poslanik *Inigo de Mendoza*, i on je zamolio Signoriju, neka umjereno postupa u stvari, jer da njegov kralj, kojega krvna veza veže s carskom obitelji, ne bi mogao da ne vodi računa o onome, što bi Republika poduzela protiv austrijske kuće.

Glede postupka s Dalmatincima okrivljenima sa šurovanja s Uskocima, u Veneciji su se bojali, ne će li oštre providurove

⁶⁰⁾ Ovakav se providur birao u Pregadima između kapetana mletačkih plemića. Mjesečna mu je plaća iznosila 30 dukata. Mogao je suditi Uskocima i momčadi na svojim galijama. Obično je zapovijedao nad eskadrom od 5 galija, od kojih jedna bijaše njegova.

mjere, mjesto da izliječe rane, rastrovati ih još jače. Zbog tih oštih mjera i potanke istrage moglo bi izaći na vidjelo, da uskočkih ortaka imade mnogo više, negoli se misli. Nekoji će doista biti kažnjeni, ali će ih najveći dio pobjeći i pomnožati uskočke redove. Njihovi pak rođaci i prijatelji bit će uvijek spremni na novotarije, pa će se sadanje zlo još više pogoršati.

Nije bilo neznatno ni pitanje silnih troškova za uzdržavanje galija protiv Uskoka. Doduše, Republika je već bila nametnula posebne pristojbe, baš za to pokriće, na levantinsku robu, i te su pristojbe izbacivale oko četrdeset hiljada škuda na godinu. *Neki su govorili, da bi bilo uputnije, da Republika polovicu toga prihoda namijeni uzdržavanju Uskoka, pa će plovidba na Jadranu biti osigurana, dok bi druga polovica ostala državi.* Plovidba, kao i trgovina, nesmetano bi se razvijale, a carine bi daleko obilnije pritjecale u državne blagajne. Uskoci bi se s dvadeset hiljada škuda na godinu zadovoljili, te bi se ograničili na same ispade protiv Turaka na kopnu, a za te ispade ne bi Carigrad nikako mogao da pozove na odgovornost Republiku, još manje bi mogao da od nje traži kakve odštete, kao što je dosele radio za svako pljačkanje njihovih podanika na moru. Ali mnogi su u Veneciji također umovali, da *Republika nikako ne smije da dobrovoljno plaća Uskoke, jer se to ne bi nikako slagalo s dostojanstvom jedne države.*

Providur Tiepolo nije dospio da provede svoje zadaće ni svojih osnova protiv Uskoka. On je blizu Zadra naglo i teško obolio. Kad su u Veneciju stigli liječnički izvještaji, da nade da bi mogao ozdraviti, Signorija je bila konsternirana, jer začudo, nisu imali pri ruci čovjeka osobito prikladna, da preuzme njegovu službu. Dvojica ili trojica, na koje je Republika mogla da računa, bili su daleko od Mletaka. Stoga kad je stigla vijest, da je Tiepolo podlegao svojoj bolesti, senat je isti dan imenovao njegovim nasljednikom u providurskoj časti običnoga senatora *Ivana Bemba.*

Međutim gradački nadvojvoda, kao i sam car, htjeli su se ugnuti ratu s Venecijom, pa se je sad, već na stari način, ispoljila uloga jednoga i drugoga dvora. Nadvojvoda je želio, da

mu Venecija poštedi njegove nasljedne zemlje i gradove Trst i Rijeku, i zato, da je udobrovolji, *dade objesiti na Rijeci dva Uskoka*, od kojih jedan bijaše mletački, a jedan njegov podanik. Car se je također izjavio spremnim, da najoštrije postupa protiv Uskoka, dapače je obećao, da će i zaplijenjena roba biti povraćena, makar je znao, da je to nemoguće, prije negoli Uskocima budu isplaćene zaostale plaće, a novaca nije bilo. Ali ipak, da pokaže svoju dobru volju, poslao je u Senj generala Lenkovića, čijom je zaslugom bio Klis izgubljen, da istraži glede spomenutoga upada u Istru i glede spaljenja mletačkoga broda. *Lenković je dao objesiti u Senju osam Uskoka i k tomu još podići vješala na Rijeci*, na veliko zaprepaštenje građana. *Lenković bijaše dobar sluga svojih gospodara i ništa drugo*, pa je možda samo stoga uživao glas, koji nije ničim zaslužio.

Providur Bembo nastavio je s blokadom hrvatskoga primorja, a istodobno je iskrcao na Braču nekoje čete, da opsjednu 300 Uskoka, zapravo »venturina«, što su bili na otoku. Ali sve to nije pomoglo, niti je spriječilo Uskoke u njihovim naletima po moru. Broj se Uskoka dapače uzmnažao s mletačkim bjeguncima iz Dalmacije, a pod konac rujna, usprkos mletačke blokade, Uskoci su nenadano navalili na jednu mletačku galiju kod Raba, poubijali osam ili deset ljudi, što im se bijahu oprli, i kad su je potpuno oplijenili, onda su otišli. Kako je pak tada nastupilo ekvinocijalno doba s velikim olujama, nije se desilo ništa važnije do početka studenoga, kad je novi mletački providur *Filip Pasqualigo* ulovio na jednom otočiću blizu Trogira 23 Uskoka, koje je dao okovati uz veslo.

Nastala zima protekla je prilično mirno. Valja da su vladale užasne zimske bure, koje osujećuju svaki život u Kvarneru i uzduž naše obale sve do Neretve. Istom u drugoj polovici veljače 1598. providuru je uspjelo, da u rogozničkom zatonu ispod Šibenika iznenadi i zatvori ništa manje nego 670 Uskoka na 18 njihovih brodica. Taj zaton bijaše za galije preplitak, pa su ostale vani. U nezgodnijem se položaju nikad prije nije našao

toliki broj Uskoka,⁶¹⁾ pogotovu što su ih s kopna držali blokirane Šibenčani i Turci, zatvorivši im prolaze i klance, a s morske strane devet galija i 18 oboružanih brodova. Ali, kad su se našli u najvećoj nevolji, priskočila im je u pomoć sreća, jer se je najedared razbjesnila takva jugovina, da su galijske morale uzmaknuti sve do Primoštena, dakle četiri milje daleko. Uskoci su na sreću imali sve dotle dovoljno i mesa i vina od plijena, pa su mogli čekati; a držali su na oku osobito one na kopnu. Kad se je pak nevrijeme toliko razbjesnilo, da su bili sigurni, te se ne će mletačko brodovlje usuditi da ih progoni, pošto su izdržali 13 dana blokadu i s morske i s kopnene strane, oni su u 14. noći, u crnoj tami, izvukli sidra, uprli u vesla, isplovili iz zatona, razapeli jedra i umaknuli put Senja!⁶²⁾ Kad su dospjeli do otoka Krka, a jugovina je sveudilj bjesnila, izvukli su čepove svojim brodicama i potopili ih na zgodnom mjestu, a tad su pješice krenuli prema gradu Krku. Tu su bile usidrene dvije galijske: Canale i Morosini, te još pet oboružanih brodova s Arbanasima. Na galijama te noći ne bijaše uopće časnika, jer se bijahu, po običaju, kada god je oluja bjesnila, iskricali i spavali na kraju, a bit će da su se za njihovim primjerom povelili i mnogi vojnici. I tako, dva sata prije zore, Uskoci nenadano navalise najprije na oboružane brodove s tolikom silom, da se je od 180 Arbanasa bijegom spasilo samo šest, a tad se oni popeše i na galijske, te raskovaše jadne galijske i pustiše ih na slobodu. I kad su haraćili po miloj volji, iskrcaše se i ostaviše grad Krk, a da nisu izgubili ni jednoga čovjeka. Taj događaj sjajno osvjetljuje ne samo junaštvo Uskoka, već i točnost dojavljivanja njihovih ortaka. Većega omalovaženja mletačka sila na moru nije nikad doživjela!

Ova je godina bila uopće vrlo teška za Uskoke. Sigurno na nagovor Mlečana provališe 8.000 Turaka sve do Senja, odakle se prosuše po bližoj i daljoj okolici. Ali mali broj Uskoka,

⁶¹⁾ Na uskočkim brodovima tom zgodom bijaše i 70 mušketa nje-mačke narodnosti, koji su služili u senjskoj posadi (Anonim, p. 203.).

⁶²⁾ Minucio, o. c. p. 82., pišući o vještini i sreći Uskoka veli: »Izgleda da su imali pogodne i vjetrove, i more, i đavole.«

koji su u pravi čas zatvorili nekoje klance, koji vode prema Grobniku, stisnuše u jednoj dolini Turke sa svih strana, tako da ih je veći dio pao na bojištu.⁶³⁾

U Veneciji su gotovo bjesnili. Jedni su predlagali, da brodovlje krene na osvajanje Senja, a drugi, da najprije navali na Trst. Međutim je sve svršilo time, što su svrgli oba zapovjednika onih galija pod Krkom, i što su odaslali šest kapetana, da nakupe hiljadu plaćenika, da se pojačaju posade u Dalmaciji. Najprije bijahu zaključili 1500, pa su nakon nekoliko dana spustili broj na 1000. A imenovali su s najvećim ovlaštenjima generalnim potprefektom Jadranskoga mora *Antonija Justinijana*.

Papa Klement VIII. odlučio, da sad provede izmirenje između Mlečana i Uskoka. Za tu je svrhu delegirao zadarskoga nadbiskupa Minucia Minuci, nekadašnjega svoga kućnog prelata i tajnika, držeći da je on najzgodniji za tu svrhu, pogotovu kad se je za to *sam* ponudio Papi. Minuci je doduše poznao uskočko pitanje kao malo tko, tako da je napisao i poznatu nam knjigu o Uskocima, ali kako je baš on i mrzio Uskoke kao malo tko, ta njegova knjiga vrvi izmišljotinama.⁶⁴⁾ Bio je lukav i prepreden čovjek, ali bez ijedne vrline, koja treba da resi natpastira. On je, vidjet ćemo, svijesno klevetao. Papa mu je poslao iz Ferrare 2. rujna 1598. svoj breve, kojim mu povjerala zadaću izmirenja, te ga upozorava, da je istodobno pisao i senjskomu biskupu,⁶⁵⁾ i senjskom kapetanu, vitezu njemačkoga reda barunu *Fridriku Herbersteinu*, te carskim i nadvojvodskim povjerenicima u Senju.⁶⁶⁾ Na mletačkoj strani poslao

⁶³⁾ Anonim, p. 205.

⁶⁴⁾ Minucijeva »*Historia degli Uscocchi*« seže do 1. studenoga 1602. Nastavak njezin do 1616. napisao je Paolo de Servi (Paolo Sarpi), koji je imao naslov »*Teologo della Serenissima Repubblica di Venetia*«.

⁶⁵⁾ Breve je upravljen »biskupu senjskomu«, bez naznake imena i prezimena, kao da u papinskoj kancelariji nisu znali, da je biskup senjski Antun Dominis poginuo pod Klisom g. 1596., i da senjskom dijecezom upravlja njegov sinovac Markantun de Dominis, kao administrator.

⁶⁶⁾ I u ovom breveu nema imena povjerenika, koji su možda imali doći, ali još ne bijahu stigli u Senj.

je breve novo imenovanom potprefektu Antoniju Justinijanu. Papa se u tom pismu mnogo nada od Justinijanove umjerenosti⁶⁷⁾ i razboritosti, te ga upozoruje, koliku će zaslugu steći pred cijelim kršćanskim svijetom, uspije li mu provesti pomirenje. U pismu upravljenom senjskim povjerenicima ističe Papa nuždu, da se obuzdaju Uskoci, da ne bi dodali zlo na zlo, pljačkajući i plije-neći ne samo mletačke podanike, već i podanike Crkvene države.

Nije prošlo ni 5 sedmica od tih pisama, a Papa je upravio novi breve nadvojvodi Ferdinandu austrijskomu. Taj breve nosi nadnevak 14. listopada 1598., a izdan je također u Ferrari. Uglavnom taj breve radi o tome, da će doći u Gradac k nadvojvodi budući biskup senjski, »odličan muž« (imena mu ne spominje!), u poslu Uskoka, koji, ustreba li, poći će i do samoga izabranog cara Rudolfa, njegova stričevića. Papa uvelike preporučuje nadvojvodi toga budućeg senjskog biskupa.

Zajedno s tim kobnim čovjekom, Markantunom Dominisom,⁶⁸⁾ budućim senjskim biskupom, javlja se u povijesti i

67) Justinijanova je »umjerenost« posvjedočena baš od samoga Minucija, koji u svojoj knjizi na str. 86. piše, da je J. ulovio kod otoka Drvenika blizu Trogira 17 Uskoka, kojima je *svima dao odrubiti glave* i dao ih izložiti na javnom mjestu. Tako »il nome del Giustiniano veniva in Venetia alzato sopra le stelle« (Justinijanovo se ime u Veneciji uznosilo do nebesa).

68) Od brojnih obitelji *Gospodnetić* u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, nekoje su se u doba humanizma prometnule u *Dominis*. U ono doba bijaše moda, da se prezimena prevedu ili na latinski ili na grčki, a kod nas da im se dočetak *ić* zamijeni kakvim romanskim. Tako su se i *Tomšići* prometnuli u *Tommaseo*, *Lučići* u *Lucius* i *Lucio*, *Marulići* u *Marulo* i *Maroli*, *Kašići* u *Cassio*. Ali, takve su promjene izvodili pojedinci *bez ikakova pritiska Venecije*. To nam najbolje dokazuje činjenica, što je ta manija bila gotovo zarazila i naš slobodni Dubrovnik, gdje je *Gundulić* postao *Gondula* i *Gondola*, *Kabužić* — *Caboga*, *Palmotić* — *Palmotta*, *Gučetić* — *Gozze*, *Bunić* — *Bona*. Naravno da je Mlečanima bilo lakše i ugodnije izgovarati *Giovannizio* negoli *Ivanišević*, ali *Serenissima* nije nimalo na takova šta utjecala. *Miošići* su pod njom mogli biti visoki crkveni dostojanstvenici, a *Matutinovići* »koluneli« na njezinoj plaći.

druga strašna ličnost, *Josip Rabatta*, savjetnik gradačkoga nadvojvode, koga je njegov gospodar mjeseca studenoga iste godine poslao papi Klementu VIII. Papa je Rabattu primio i saslušao u Bologni, a posebnim svojim pismom od 30. studenoga odgovorio je nadvojvodi, da je zadovoljan s Rabattinim izvještajem o uskočkim stvarima, te mu obriče zamoljenu pomoć protiv Turaka, koliko mu bude moguće.

Eto, kako su se na samim uzvišenim papinskim ispravama počela javljati na pozornici svijeta dva čovjeka, od kojih će prvi ostaviti žalosnu uspomenu u povijesti katoličke crkve, i kao sadist, i kao neprijatelj svoga stada u Senju, i kao pronevjeritelj one siromašne crkve, te konačno i kao raskolnik, koji nije to postao iz kakova uvjerenja, već što se je nadao, da će kod Anglikanaca, pod okriljem kralja Jakova II., moći lakše provoditi raskošan život. Dapače, ta ista nada, da bi mogao i u Rimu dobiti veliku dotaciju, da i u vječnom gradu nastavi raskošan život, sklonula ga je, da se odreče anglikanske sljedbe i da se povrati u krilo katoličke crkve, gdje je konačno dospio pred sud inkvizicije. Njegov prijatelj, krvolok Josip Rabatta, *konfident mletački u službi austrijskoj*, pošto dobije za svoje izdajničko djelovanje u Senju nagradu od Venecije, platit će svoja krvološtva u Senju smrću, u kakvu je poslao mnoge, samo da steče zasluga kod neprijatelja svoga gospodara.

Markantuna de Dominis možda su nekoji odmah pronikli i u Gracu i u Beču, pa ga ne primiše onako, kako se je on nadao. To je častohlepnoga čovjeka upeklo, pa se je žurno pritužio Papi i zamolio njegovu novu preporuku. I Papa mu je nasjeo, pa je već 15. siječnja 1599. otprovio novi breve, napose caru, napose nadvojvodi. Sad su Dominisu u papinskoj kancelariji ipak dali pravi naslov, i to »administratora senjske biskupije«. Papa u tim svojim pismima preporučuje i caru i nadvojvodi, da ga uzmu u zaštitu protiv nepravda nekih dvorjanika, koji da ga progone iz pukog jala.

Međutim odnosi između Uskoka i Mlečana, mjesto da se ublažuju, samo su se pogoršavali. Mlečani su dapače mjeseca veljače iskrcali blizu Rijeke oko 500 ljudi, koji su u nekim

selima nanijeli znatne štete, osobito mlinovima. Signorija se je svaki čas odlučivala na nove oštrije mjere protiv Uskoka, pa je senat između ostaloga konačno zaključio, da će poslati protiv njih 4.000 vojnika, deset do dvanaest potpuno opremljenih galija, a eventualno i 40 manjih oboružanih brodova, da ih progone i onamo, kuda galijske ne mogu da plove. Poslanici Republike kod raznih dvorova dobiše dapače nalog, da o tome obavijeste dotične vladare.

Posve je naravno, što ni car ni nadvojvoda ne ostadoše prekrštenih ruku na te vijesti. I oni su se počeli brinuti za svoje granice prema moru, a jedan od knezova Zrinskih dovede odmah u primorje svoju konjicu. Ali, kako je nadvojvoda bio izložen s morske strane jačem udarcu, budući da su njemu izravno potpadale luke Trst i Rijeka, on posla u Mletke spomenutoga Rabattu, ne bi li mu uspjela kakva posebna nagodba s Republikom. Uz to se i sami Riječani obratiše papinskomu nunciju u Veneciji s molbom, da se zauzme za njihov grad kod Republike, budući da oni nemaju ništa zajedničko s Uskocima. Ali je nuncij Riječanima odgovorio, da im on, bez izričitoga naloga Sv. Oca, ne može učiniti po volji, ali da će kao privatnik nastojati kod pojedinih senatora, da se spor između Republike i nadvojvode izgladi.

Polovicom veljače 1599. piše Klement VIII. caru Rudolfu breve, u kojemu ističe, da su Uskoci postali doista nepodnošljivi, kad eto provaljuju čak u gradove, a ne štete ni one brodove, koji plove u luke Crkvene države. Stoga će mu poslati kao svoga posebnog legata *Flaminija Delfina*, rimskoga plemića, kojemu neka pokloni svu vjeru, kao da sluša glas samoga Kristova Namjesnika, pa neka obuzda bijes Uskoka. Kako je pak Papa znao, da je car lutka u rukama svojih doglavnika, koji o svemu sami odlučuju, on je istoga dana, 15. veljače, poslao posebni breve svakomu od glavnijih, i to: potkancelaru *Rudolfu Corraducci*, te carskim savjetnicima *Wolfgangu Romfu* i *Pavlu Trauzzenu*. Kako je pak Flaminij Delfini imao da se putem svrne i nadvojvodu Ferdinandu u Gradac, to je i ovomu poslao

posebni svoj breve. U svim tim pismima Papa ističe, da Uskoci ne štete ni njegovih luka, ni njegovih pomoraca.

Isti dan, kad su u Rimu pisali tih pet brevea, španjolski poslanik u Mlecima izvijestio je nadvojvodu Ferdinanda, da je u senatu saslušao nabrojena sva mletačka gravamina glede »los Escoques«, i da su mu na njegovu primjedbu, da treba da poštede Rijeku i Trst, odgovorili, da će jednakom mjerom mjeriti tim gradovima kao i Uskocima. Poslanik je razabrao, da će oni zaratovati na nadvojvodu, ali da nisu htjeli započeti a da ga prije ne obavijeste.

S gore spomenutim papinskim breveima isti dan, 15. veljače 1599., poslao je caru papinski državni tajnik kardinal *Aldobrandini* posebno pismo, u kojemu predlaže mjere, koje bi car imao da poprими za uspješno rješenje uskočkoga pitanja. Nekoje su točke vrlo značajne, pa ih prenosimo. Kardinal veli, »da zapovijedajući general ima da bude katolik, a isto tako i kapetan grada Senja . . . Njima treba da se preda neograničena vlast. Treba da im se zabrani, da primaju dio plijena ili dar, ili da kupuju što od Uskoka i ostalih vojnika gradske posade . . . Kasnije, neka se postepeno maknu iz Senja i njemu bližih mjesta svi Uskoci, ali tako, da ih car upotrijebi u drugim krajevima. Mjesto Uskoka neka se dovedu druge čete, uredne i pokorne, ali da budu i plaćene . . . Treba da se Uskocima oduzmu brodovi, što ih sad imaju, i da im se onemogući, da ih opet dobiju. U Senj se ne smiju primati nikakvi prognanici ni bjegunci, osobito iz mletačke države. Ali, treba doznačivati uredno i plaće za senjsku posadu, da se ne bi opet povratile stare prilike.«

Izbija očito, da su i u Rimu znali, otkud potječe glavno zlo, naime da Uskoci bez plaće nisu mogli živjeti, i da su bili prisiljeni pomagati se plijenom i pljačkom, ali su to vješto maskirali ishitrivši i druge razloge.

Dok se je tako na sve strane trošilo mnogo papira, poglavito u Rimu, u Veneciji je 20. veljače izdan nalog providuru »gulfa«, da ima potopiti sve brodove, na koje naiđe. A da se poradi toga izbjegne nesporazumcima i nesuglasticama s ostalim državama, upozoriše različne poslanike, neka obavijeste svoje

vlade, da zabrane svojim brodovima ploviti mletačkim vodama. *Republika je dakako vješto iskoristila i ovu priliku, da istakne svoje gospodstvo nad Jadranom.*

Određeno novačenje onih 4.000 pješaka nije tako glatko teklo. Međutim Uskoci učiniše silne štete na otoku Rabu. U Veneciji se je sad opet bučilo, ali samo bučilo. Stariji su senatori treznije prosuđivali i položaj i eventualni rat; dok su mladi predlagali, kad nije moguće osvojiti Senj, neka se opsjedne Rijeka.

Gradački se nadvojvoda sad još više uplašio od mletačkih grožnja. On je opet svrnuo svoju pažnju na Josipa Rabattu i povjerio mu zadaću, da pođe u Veneciju, pa da mešetari kako bude bolje mogao. Rabatta se je putem navratio, na želju akvilejskog patrijarha Franje Barbarò, u Udine. Kod patrijarha se je sastao Rabatta s providurom *Nikolom Donato*, koji je o tom sastanku poslao duždu izvještaj. Suština je njihova razgovora bila: Uskoci su doduše učinili mnogo zla, ali da nije njih, tko bi suzbijao Turke u Lici i Krbavi. Samo su Uskoci mogli da dvaput razore tvrđavu, koju Turci bijahu podigli u Novigradskom tjesnacu. Premda bez sumnje imadu svojih zasluga, *ipak ih treba maknuti iz Senja, plativši im dakako zaostale plaće.* Nadvojvodi je to nemoguće, jer nema čime. Republika pak imade golemih izdataka protiv Uskoka, to stoji; ali, kad bi ona jednim dijelom tih izdataka omogućila nadvojvodi da plaća Uskoke, stvar bi bila riješena. Čitav senjski kraj nije ni od kakve koristi ni caru ni nadvojvodi, te svu korist od one krajine vuče poglavito Republika, jer Uskoci onemogućuju Turcima, da pregaze one strane i da dodijavaju mletačkim posjedima. Ona krajina jednako štiti i Veneciju i Planinski kanal, makar je u njemu jedna jedina utvrda, koja bi se mogla osvojiti tako reći s pomoću samih ljestava. Ipak se ne može s kopna na nju navaliti, jer nema nigdje u blizini vode, a zemljište je sve naokolo grebenasto. Ni s morske joj se strane ne može nitko da približi, jer *Uskoci, kad god im se prohtije, mogu učiniti da*

*zaduva bura. Oni jednostavno zapale malo strni, i bura je gotova.*⁶⁹⁾

Govoreno je nadalje, da treba postaviti za kapetana u Senju čovjeka odrješita, koji će znati spriječiti Uskocima da isplove, dok »venturine« treba jednostavno odstraniti, budući da su oni i tako najvećim dijelom podanici Republike. Konačno je plemeniti nadvojvodin poslanik izlanuo i to, *da bi se mogao sravniti Senj s licem zemlje a Uskoci premjestiti u Otočac*, gdje bi oni mogli da još uspješnije vrše svoju službu protiv Turaka. Ali najprije bi trebalo opskrbiti ih za četiri pet godina sredstvima za život, a u tom bi se razdoblju oni privikli i ratarstvu, pa bi se najzad u onome plodnom kraju mogli uzdržavati sami od poljskoga priroda bez ikakve plaće.

Ova misao mogla je niknuti samo u glavi čovjeka, koji je dobro poznao senjsku krajinu, i mi ćemo tu misao naći istaknutu *samo* u spomenicama biskupa Markantuna Dominisa, koji je jedini mogao da Rabattu uputi u to prigodom svoga boravka u Gracu, kad su se te dvije ličnosti po svoj prilici i tijesno sprijateljile.

Providur Donato, misleći da je razgovor s Rabattom time bio svršen, pisao je odmah u Mletke izvještaj, iz kojega smo izvadili glavne točke. Ali iduće jutro Rabatta ga je sam potražio, i opet se zadržao s njime u razgovoru čitav sat. Sad je Rabatta zašao i na polje visoke politike, gdje se je opet pokazao smiješnim, kao i s pričom o senjskoj buri. Stao je razlagati o eventualnoj provali u Bosnu, pa sve do Macedonije, budući da oni narodi to neprestano vapiju i sami bi odmah pograbili oružje. Nadvojvoda bi za takvu svrhu mogao podići oko deset tisuća konjanika i lijepi broj pješaka u vlastitim zemljama, ali ne bi ih mogao uzdržavati dulje od četiri mjeseca. Za taj bi pothvat trebale još kakve četiri tisuće Talijana i pukovnija Nijemaca. S tom bi se silom izvela čudesa. Nadvojvoda imade za to najbolju volju, *samo nema novaca.* Kad bi Republika pokazala u tom predmetu svoju dobru volju, mogla bi biti sigurna, da je

⁶⁹⁾ Očito, da je ovo glupo vjerovanje bilo prošireno u svim slojevima! Proziran je razlog, zašto je Rabatta to naveo!

za sva vremena stvorila prijateljsku vezu s čitavom austrijskom kućom.

U gornjem Rabattinom razlaganju počela se isticati ona crvena nit, koja će se još mnogo puta pomoliti, *da se Uskoci maknu iz Senja* i prenesu u Otočac *samo za ljubav Mlečana*. Ta je osnova, a radilo se o mnogo novaca za podmirenje zaostalih uskočkih plaća, mogla niknuti samo u glavi Markantuna Dominisa, koji ju je priopćio Rabatti u Gracu. *Taj bi novac prolazio i kroz ruke Dominisove*, kako on ističe u svojim spomenicima, pa je to ujedno i ključ koječemu, i poradi te osnove prolić će Rabatta mnogo uskočke krvi, Dominis će bježati iz svoje rezidencije, dokle mrtav Rabatta konačno ipak ne pobijedi! *Tad će Uskoka nestati na Jadranu, Republika će se afirmirati gospodaricom Jadrana, dok će Habsburzi, kao uvijek, još jednom prekasno uvidjeti svoju pogrešku. Podmukla Rabattina misao našla je odziva i kod državnoga tajnika u Rimu*, te kod nuncija gradačkoga i mletačkoga. Onaj prvi dapače u svom izvještaju od 28. veljače 1599. izričito izjavljuje, da će poduzeti svako moguće sredstvo, »da se mletačka gospoda zadovolje, te da se pritisne i makne ona čeljad (Uskoci) iz Senja i obližnjih luka.«⁷⁰⁾

Kad su Mlečani doznali, kako misli poslanik gradačkoga nadvojvode, uskočkoga polusuverena, kad su doznali, da je i državni tajnik u Rimu promijenio svoje mišljenje o Uskocima, dužd je izrazio svoje zadovoljstvo papinskomu nunciju u Veneciji, ali je i dodao, da se sad više Republika ne će gubiti u raspravljanjima, već da će poduzeti sve, da uništi Uskoke.

Mletački je senat primio Rabattu 4. ožujka. Uveli su ga nekoji senatori u grimiznoj odori. On je pred senatom opširno razlagao o sporu glede Uskoka, pa da opravda nadvojvodin postupak, iznio je novu jednu, nepoznatu dotle činjenicu. Rekao je naime, da nadvojvodini podanici u Trstu i na Rijeci ne mogu nositi osobite odgovornosti za Uskoke. Ako li su pak u čemu krivi, njihova krivica nije veća od krivice mnogih u samoj Veneciji, koji s Uskocima dijele dobitak, a Republika ne može da

⁷⁰⁾ Monumenta Usc. I. p. 196

im to zapriječiti. Nadalje je istaknuo, da nadvojvoda raspolaže s dobro opremljenom i uredno plaćenom vojskom, te da je ne samo u rodbinskoj vezi sa španjolskim dvorom, već da uživa i posebnu zaštitu španjolskoga kralja. Ali da on, nadvojvoda, želi upotrijebiti i jedne i druge na korist, a nikako na štetu kršćanstva. Konačno je naglasio, da je želja nadvojvode, da Republika prestane s naoružavanjem. Dužd je odgovorio, da se Republika naoružava poradi toga, što ona trpi velikih šteta ne samo od Uskoka, već i od nadvojvodinih podanika; uostalom ističe, da su i car i nadvojvoda obećali toliko puta, da će stvari urediti, a ipak se nije uredilo ništa.

Idući je dan Rabatta ponovio svoju izjavu i u Vijeću »Pregada«, gdje su mu nekoji zamjerali, da nije valjda došao da prijeti; ali ipak — dodaje mletački nuncij u svojem izvještaju u Rim — Signorija će odgovoriti Rabatti »ljubežno«.

Peti dan je Rabatta doista dobio odgovor, u kojemu se ističe, koliko Republika želi da živi u miru s nadvojvodom, koji je ne samo dobar katolik, već i dobro naklonjeni prijatelj Republici; ali štete, koje ona trpi od strane Uskoka, tolike su, da joj se sama po sebi nameće dužnost, da ih progoni svagdje, dokle ih ne zatare. I dok auditor mletačke nuncijature Tomaso Palmegiani, u odsutnosti svoga poglavara, šalje glede toga izvještaj u Rim, dodaje, da iz svega izbija jedna teškoća, koja će se teško izgladiti, a to je »sloboda plovidbe Jadranom, koju ova gospoda ne će da priznađu pod nijednim naslovom; dapače, uzimajući za izliku Uskoke, oni se po malo afirmiraju kao gospodari toga mora«. Ova se iskrena primjedba podređenoga člana mletačke nuncijature ne smije zaboraviti, jer ćemo se u daljnjem razlaganju uvjeriti, da se je na koncu konca u Veneciji išlo samo za tim, da Republika bude priznata jedinom gospodaricom Jadranskoga mora, a baš to je s druge strane, u interesu državnom, pod svaku cijenu trebalo spriječiti.

Rabatta je mletački odgovor poslao u Gradac, a sam se spremio da pođe u Firencu, da pokuša sreću kod Velikoga Vojvode, ne bi li on uzajmio nadvojvodi veću svotu novaca.⁷¹⁾

⁷¹⁾ Nadvojvoda Ferdinand bijaše baštiniio od oca, cara Maksimilijana, silu dugova.

Međutim se je u Veneciji nastavilo raspravljanjem, pa su se iznijeli svakojaki prijedlozi. Tako su nekoji govorili, da bi se mogla *predložiti caru zamjena za Senj*; drugi su išli dalje, pa su dokazivali, *da se jednostavno kupi taj grad*; a bilo ih je, a to je bio mlađi elemenat, koji su ratoborno vikali, ali samo vikali, da *treba sravniti Senj sa zemljom*. Ali se je čulo i razboritih glasova, da bi bilo najpametnije zabaviti Uskoke nečim drugim, da odviknu od svojih zaleta na more.

Da će se baš lako urediti uskočko pitanje, toga nije nitko vjerovao, ni u Veneciji, ni u Pragu, ni u Gracu. Papinski nuncij u Pragu u tom je pogledu najprozaičniji, ali se čini, da je njegovo mišljenje bilo i najosnovanije. On u izvještaju 29. ožujka jednostavno veli, da je nemoguće naći toliko novca, koliko bi trebalo da bi se Uskocima podmirile sve zaostale plaće, te da će u svakom slučaju biti vrlo teško, da se odanle maknu svi oni ljudi, glede kojih postoji rašireno mišljenje, da oni ne samo nanose golemih šteta Turcima, već da također *osujećuju mletačko gospodstvo nad Jadranom, i oslabljuju Mlečanima vlast, koju bi oni rado prisvojili nad plovidbom.*⁷²⁾ Tomu svojemu

⁷²⁾ Trvenja poradi Jadrana između Venecije i Habsburgovaca počela su g. 1508. Slijedili su sukobi i različna primirja do g. 1529., kad je u Bologni došlo do mira. Taj je mir trajao dokle sinovi Ferdinanda I. ne podijeliše između sebe očevu baštinu. Tom su se prilikom sastali pouzdanici jedne i druge strane, da rasprave pitanje o slobodnoj plovidbi po Jadranu. Prvi prigovor carevaca bijaše protiv prakse, što svi brodovi moraju najprije poći u Veneciju, da plate carinu. — Na to Mlečani odgovoriše: Tko gospoduje, pobire carine i određuje, kojim putem ima da kreće trgovina. Jadran je mletački, pa je stoga mletačka Republika gospodarica Jadrana. Ona od pamtivijeka vrši ta prava, jer je njoj more ono, što je drugim državama suha zemlja. Venecija nije dugo vremena posjedovala nikakova zemljišta, već samo more. Ako Republika skrbi, da more bude čisto i sigurno, imade i prava da nametne i pristojbe za plovidbu. Venecija dakle gospoduje na Jadranu i po zastari, po pravu služnosti i po povlasticama. Jadransko more poslije pada Carigrada bijaše ničije, res nullius, pa je kasnije postalo posjed onoga, koji ga je prvi zaposjeo, primi occupantis, a već tri stotine godina Venecija pobire na njemu carine. I pape i poslanici i vladari tražili su od

posve osnovanom mišljenju isti nuncij dodaje, da mu se čini ne samo nemoguće, da bi Uskoci mogli dobiti sve svoje zaostale plaće, već on drži nemogućim, da bi i nova senjska posada mogla biti uredno plaćena; a bez novaca konačno bi i ti zamjenici Uskoka, ti »novi čuvari grada Senja«, da mogu živjeti, bili također upućeni na pljačkanje, pa bi ostalo sve kako je i bilo. To se je mišljenje praškoga nuncija donekle poklapalo s onim, što je nadvojvodin poslanik Josip Rabatta izjavio u Veneciji: Bez novaca se uskočko pitanje ne će riješiti. Samo što je takva izjava u njegovim ustima mogla imati dvostruko značenje!

Rabattino se poslanstvo u Veneciji konačno izjalovilo uglavnom, to je istina; *ali se je teško oteći sumnji, da nije on tada u Veneciji stekao neku ličnu važnost, i da se nije on potajno sporazumio s Republikom, da će poraditi kod nadvojvode, kako bi se baš njemu, Rabatti, povjerila zadaća, da uredi t. j. riješi uskočko pitanje.* A kad jednom kao povjerenik bude raspolagao i suknom i škarama u Senju, on će Republiku zadužiti, kao što ju je doista i zadužio: *Uskoke će istrijebiti iz Senja, a Veneciji će osigurati gospodstvo nad Jadranom.*

Kako je Rabatta i u Firenzi dobio niječan odgovor (»*risoluzione negativa assolutamente*«) glede zajma, jednako je zlo prošao i u Veneciji, kad je tražio za nadvojvodu samo sto hiljada škuda, nudeći jamstvo za novac, kao i to, da će Uskoci mirovati, na kraju i na moru, dokle se ne završe povedeni pregovori. U tom je poslu bezuspješno posredovao i papinski nuncij, koji bijaše predložio, neka Uskoci miruju barem šest mjeseci. *Nepopustljivost Venecije glede isključivog gospodstva na moru*

Republike dopuštenje za plovidbu, i Republika je zaiskanu dozvolu podijelila ili ju je ograničila. God. 1388. baš su »stražarski« mletački brodovi oslobodili ugarsku kraljicu Mariju iz Novigrada, i za to je papa Urban VI. zahvalio duždu Antunu Venieru. K svemu tomu da pridolazi i svakogodišnja svečanost duždeva vjenčanja s morem, što se obavlja na Spasovo, i značajne riječi: »Vjenčavamo se s tobom, more, u znak našega vjekovitog gospodstva«. — Na tim su razlozima Mlečani osnivali svoje gospodstvo nad Jadranom, a Habsburzi, bez pozivanja na prošlost Hrvata, nisu ni znali ni mogli da išta odvrte.

dokazuje i to, što je odmah poslije Rabattina odlaska iz Venecije došao u senat španjolski poslanik, koji se je žalio, što su u luci grada Krfa — mletačkoga posjeda — vlasti uskratile jednoj španjolskoj fregati da pristane, premda su u istoj luci sasvim slobodno pristajali brodovi turski, engleski, pa i gusarski. Dodao je, da je nadvojvoda gradački bratić njegova kralja, i da je Njegovo Veličanstvo izjavilo, da će ga zaštićivati. Stoga, njegov kralj ne može da ostane ravnodušan, kad prima glasove o naoružanju, o opsadama i različnim drugim neprilikama. On im stoga u ime svoga kralja priopćuje, da *Njegovo Veličanstvo želi, da se oružje položi, i da bude slobodna plovidba na Jadranskom moru, na koje njegov kralj ima baš toliko prava koliko ga sebi prisvajaju oni*, budući da posjeduje na obalama toga mora baš toliko luka i pokrajina, koliko i oni. Poslanik je na kraju još dodao, da traži bezodvlačan odgovor.

Dužd je poslaniku uzvratio, i ne spomenuvši incident pod Krfom, da oni nadvojvodu ljube i poštuju, da poštuju i kralja španjolskoga koliko je samo moguće, ali da još uvijek kipi krv njihovih podanika, kojima se ne može uskratiti pomoć. Papinski poslanik, koji je prisustvovao toj sjednici i koji o tom izvješćuje Sv. Stolicu 29. svibnja 1599., dodaje, da je vidio »u senatu problijedjelih lica«. U drugom pak izvještaju, istoga dana, naglašuje, da nije isključeno, da zaplovi Jadranom knez *Doria*, zapovjednik španjolskoga brodovlja.

Međutim se u Pragu bilo zametnulo čudno mešetarenje. Car Rudolf, da se izvuče iz neprilika, bijaše izjavio, da će rado *odstupiti nadvojvodu grad Senj*. Ali nadvojvoda nije htio, a nije ni smio da primi taj »dar«, jer je Senj grad kraljevstva hrvatskoga, odnosno — kako veli nuncij — pod zaštitom ugarske krune. *Car bi bio spremno i prodao Senj, a Venecija bi ga rado otkupila ili dala koji drugi grad u zamjenu*, ali na to se nije moglo ni pomišljati bez privole hrvatskoga sabora, koja se privola ne bi dobila nikad.

Mlečani su ipak polagali velike nade u moć žutaka Sv. Marka, pa su, kako izvješćuje nuncij iz njihova grada 19. lipnja 1599., počeli nabacivati prijedlog, da *bi Republika rado kupila*

ne samo Senj, već i sve gradove na obali Jadrana. Nisu kraj toga promišljali, da bi time Austrijanci sebi zatvorili svaki izlaz na more i da su oni gradovi skela za njihovu trgovinu, a povrh svega da Španjolci ne bi dopustili toga, ne samo poradi ugleda austrijske kuće, već i stoga, što bi *najprije oni* Senj kupili, kad bi uopće moglo doći do prodaje, pa bilo s kojega mu drago uzroka.

Dneva 22. lipnja 1599. stiže u Rim vijest, da su viđene u Jadrinu 7 galija i 14 berberskih fusta⁷³⁾ (brzoplovki), koje da su u Pulji učinile velike štete i odvele do tisuću duša, a osim toga otele mnogo brodova.⁷⁴⁾ Dapače se je doznalo i to, da se je to berbersko brodovlje usudilo prodrijeti čak u dubrovačku luku, da odveže jedan brod, ali bez uspjeha, te da su Berberi zarobili jednoga mletačkog kapetana, koji je sa dva manja broda i 40 ljudi bio pošao protiv Uskoka. Govorilo se i to, da su iz osorske dijeceze odveli nekoliko žena i djece. Na te je glasove kapetan »gulfa« sabrao 12 galija, da progoni Berbere. — Da je bilo kakova uspjeha, Mlečani bi bili to zabilježili.

Rabatti je lebdjela i u Gracu uvijek pred očima misao, *kako bi u uskočkom pitanju zadovoljio Mlečane*. Za tu mu je svrhu uspjelo nagovoriti nadvojvodu, da pošalje generalu Lenkoviću svoga ratnog savjetnika *Gusića* s porukom, da pođe u Senj i onamo izvidi, kako bi se Uskoci mogli premjestiti u Prozor i Otočac, da im se tako onemogući gusarenje, budući da su ta dva mjesta trideset milja daleko od morske obale, a da se u Senj smjesti posada od 200 njemačkih vojnika. Istodobno je Rabatta pisao nunciju u Mletke, neka zagovara njegov poznati prijedlog o zajmu od 100 tisuća škuda, na što se nuncij nije mogao da odluči bez izričitoga naloga iz Rima. Ipak Rabatta nije prestajao da dosađuje nunciju, neka zagovara taj zajam kod Mlečana, domišljajući se, koliko bi tad njegov ugled kod nadvojvode poskočio. Od *Gusića* nije čitav mjesec srpanj

⁷³⁾ Vidi na str. 31. notu ²⁶⁾.

⁷⁴⁾ Gusari iz Berberije i Grčke javljali su se u Jadrinu često, ponajviše u doba sajmova.

dolazila nikakva vijest, jer je Gusić putem obolio; a i bez toga ne bi mogao nastaviti puta, jer se bijaše javila kuga na Rijeci i u Primorju. I tako se je pitanje samo zapletalo, kako piše gradski nuncij 12. srpnja, »kao da je u stvari kakvo prokletstvo«. Uto se je na nadvojvodinu dvoru zaključilo, da će se poslati u Rim odaslanstvo, koje će onamo s odaslanicima Republike raspraviti čitavo pitanje. Nadvojvoda je dapače bio već odredio, da budu članovi u tom odaslanstvu grof *Rajmund della Torre*, tršćanski biskup *Orsino Berti* i jedan doktor prava iz Goričkoga. Njima bi car još dodijelio nekoje ličnosti, da se može raspravljati s većim ugledom i dostojanstvom. Nuncij drži, da će u tim raspravama biti glavna točka: *slobodna morska plovidba, budući da je to zajedničko pitanje austrijskih suverena, Venecije, Crkvene države i španjolskoga kralja*. Čini se, da je to odaslanstvo ostalo samo na papiru.

Rabatta međutim nije prestao da podjaruje nadvojvodu protiv Uskoka, pa je ovaj poslao Gusiću teklića, koji mu je donio nalog, da ima požuriti kod generala Lenkovića premještenje Uskoka, samo što bi se to premještenje imalo ograničiti na neoženjene, dok bi oženjeni i oni, koji imaju djece i imutka, ostali u Senju.

Kuga je u kolovozu 1599. harala jače po hrvatskom primorju, osobito pak na Rijeci i u nekim krajevima Istre. Promet je, kako već u takvom nesretnom slučaju biva, bio gotovo sasvim zapeo, na veliku nepriliku Uskoka. Uz to je mletačka blokada sveudilj trajala, i Uskoci su mogli tek jedared da dovezu nešto plijena u Senj, dakako u nadi, kad nastane zima i kad se galije povuku u luke, da će biti više sreće. Ali i Mlečani su ih nekolicinu pohvatali, koji su svi platili glavom, nekoji, po mletačkom običaju, *na vješalima*.

U ovo je doba providur Ivan Bembo započeo graditi nekoliko utvrda u nekim prolazima i tjesnacima, da otešća Uskocima plovidbu.

Da pospješi dogovaranje za sporazum između Venecije, nadvojvode i cara, papa Klement VIII. posegao je opet za svojim apostolskim pismima. Najprije je 29. kolovoza poslao

breve caru Rudolfu II., u kojemu brani osnovu, da se Uskoci svakako uklone iz Senja, da se ne bi iz sitne iskrice razbuktio golem požar, koji bi se onda uzalud pokušao gasiti. Papa je dapače mišljenja, da se ne smiju maknuti samo »venturini«, već da treba odstraniti i prave Uskoke i postaviti drugu posadu. Ako za tu svrhu caru treba koja pomoć, neka je navede; a međutim on, kao Papa, ne će prestati da moli, da potiče i zaklinje, da se Uskoci što dalje premjeste.

Isti je Papa poslao 4. rujna posebni breve i nadvojvodi Ferdinandu. Tu se pozivlje na tolika svoja pisma glede Uskoka. Veli, da je već pisao i caru, i da ne će prestati da se zauzima, dok bude u Senju i jedan jedini Uskok. Ponavlja što je i caru pisao, ako bi trebao kakve pomoći. — *Sva se ova protivnost Rima ima pripisati, kako je već spomenuto, Rabatti,⁷⁵⁾ kad je on kao poslanik nadvojvode bio tamo i dobio državnog tajnika za svoju osnovu o prodaji senjskih šuma i premještenju Uskoka*. Ali kad je papinski legat Flaminio Delfini nabacio tu istu misao u carskom dvoru u Pragu, rečeno mu je, da se car ne će nikad s time složiti, i da šume, predložene od Rabatte, nisu vlasništvo nadvojvode. S obzirom na tu izjavu careve okoline praški nuncij nadovezuje svoj komentar, iz kojega izlazi, da se to stajalište carskoga dvora imade pripisati samo činjenici, što *Uskoci ipak, bez ikakva troška, osporavaju Veneciji gospodstvo nad Jadranom, koje ona hoće da prisvoji*.

Odnosno na stavke u papinskim breveima, da se javi u Rim, ako treba car kakve pomoći, iz svega, što je dosele navedeno i što su već i diplomatski vrapci znali, bijaše javna tajna, da su i car i nadvojvoda bez novaca, i da njima ne treba drugo već novaca i novaca! Ali, kako je u ono doba vladala velika oskudica novca, bijaše gotovo nemoguće, da netko razveže kesu i da je stavi na raspolaganje Habsburzima bez dovoljna jamstva, da će biti posuđeni novac i povraćen. Mlečani bi na koncu bili dali zajam, ali i oni su tražili i jamstvo i zalog od nadvojvode, pa se je papinski legat Delfini samo zgrozio, što se »Mlečani ne zadovoljavaju jednostavnim obećanjima tolike ličnosti«.

⁷⁵⁾ Vidi na str. 79.

Uto je nadošlo i ekvinocijalno jesensko doba s neizbježivim olujama. U takvo je doba plovidba po Jadranu redovito zapinjala, a galije su se morale povući u luke i bile su nesposobne za djelovanje. I danas pomorci imaju neprilika s ekvinocijalnim nevremenima, premda raspolažu, što no riječ, »vjetrom u stivi«, ⁷⁶⁾ kamoli u doba kad je sva nada bila u jedru i veslu, i to s pomorcima, koji na mletačkim galijama nisu osobito obilovali iskustvom, a još manje odvažnošću. Na galijama su časnici bili sami plemenitaši, baš kao i na ruskoj ratnoj mornarici u doba rusko-japanskoga rata, pa se nije teško domisliti, koliko su Uskoci bili superiorniji mletačkim pomorcima. Ekvinocijalna su nevremena bila pak doba žetve za Uskoke, i oni su ih iskorišćivali do krajnosti, a to je kod Mlečana uzmnazalo bijes protiv njih.

Papinska je nunciatura u Veneciji iznijela više posredujućih prijedloga, ali nije mogla da proдре ni s jednim. Zadnji je takav prijedlog glasio, neka car ukloni iz Senja samo »venturine«, a ostavi Uskoke, koji sačinjavaju gradsku posadu, ali ovima neka se zabrani svako trgovanje i svaki pothvat na moru. Nuncij je uz to upozorio Mlečane, neka uvažе, da *Uskoci nisu baš suvišni ni za kršćanstvo, ni za cara, a ni za samu Signoriju*, budući da oni svojim upadima na kopnu osiguravaju granicu protiv turskih iznenađenja. Na taj je prijedlog i na to obrazloženje dužd jednostavno odvratio nunciju, da se *Republika ne će primiriti prije, nego vidi da su ostavili Senj svi Uskoci, novi i stari, članovi i nečlanovi gradske posade*; a jedan od starijih senatora, vrlo odličan patricij, dodao je, da je *Rabatta u svoje vrijeme obećao, da će se maknuti iz Senja svi Uskoci*, pa je Republika čvrsto odlučila, da ovoga puta, »poslije mučnih šezdeset godina«, svakako dokrajči to pitanje. Poslije ove izjave senat je zaključio, *neka car izvrši, što je Rabatta obećao, kad je bio u Veneciji*, pa će biti sve u redu. — Eto, kako događaji sve to bolje osvjetljaju ulogu Rabatte kao mletačkoga konfidenta. Kako je Rabatta mogao da nešto obeća i obveže se?

Zadnji breve Klementa VIII. bio je uručen caru Rudolfu II. u Plznju 20. rujna 1599., a već 27. i. m. car odgovara Papi

⁷⁶⁾ Morskim parnim strojem.

vlastitim pismom na latinskom jeziku.⁷⁷⁾ U njemu izričito naglašuje, da nije nikako moguće, da se maknu iz Senja *svi Uskoci*, napose oni, koji su trajno nastanjeni i koji su već senjski građani, te imaju svoje obitelji, jer se tomu protive mnogi uzroci, pogotovu što Uskoci čuvaju granicu i na korist carevu i na korist ostalih susjeda. Ali i bez obzira na ostale razloge, »*treba naglasiti* — piše car — *da bi se takva šta protivilo slobodi kraljevstva, pa bi staleži i redovi njegovi imali uzroka da se tuže na povrijeđena prava i povlastice svoga naroda*«. Što se pak tiče pitanja, da se zapriječi plijenjenje i pljačkanje po moru, a to je glavno pitanje, car je spreman da doprinese dio troškova za novu njemačku, mjesto uskočke posade, i to samo dok se, *zbog slobodne plovidbe*, uspostave carine i carinarnice, koje bi tad omogućile, da posada prima redovito svoju plaću. Za tu svrhu on piše žurno i odrješito nadvojvodi Ferdinandu, ali bilo bi dostojno Pape, da mu on očinski priskoči u pomoć kojim doprinosom.

Znajući za carev odgovor Papi, mletački je nuncij 2. listopada pošao u senat, da govori za novčano pitanje u stvari Uskoka. Naglasio je, da su car i nadvojvoda »puni dobrih nakan, ali nemaju novaca«. Senatori su, piše nuncij, »pokazali, da mi više vjeruju ovo zadnje, negoli ono prvo«.

Međutim je i nadvojvoda Ferdinand odgovorio na papin breve, i to u smislu, da on sam ne može ispraviti sve. Odatle bi se smjelo izvesti, da se je papina akcija potpuno izjalovila, što je drugim riječima priznao i sam novi mletački poslanik u Pragu, *Duodo*. Poslije toga je Papa opozvao iz Praga svoga izvanrednoga legata Flaminija Delfini.

Kad je uskočko pitanje bilo gotovo zaspalo, koncem studenoga 1599. pojavio se u Pragu na dvoru administrator senjske biskupije *Markantun de Dominis*, kobna ličnost, koja od ovoga časa pa do svoga bijega, kao senjski biskup, ne će prestati da djeluje. On je izradio za cara jednu spomenicu glede uskočkoga pitanja, ali je prijepis *najprije* dao mletačkom poslaniku u Pragu,

⁷⁷⁾ Monumenta Uscoc. I. p. 273—4.

Duodu, koji mu je savjetovao nekoje ispravke, koje je on i unio. Poslanik Duodo u izvještaju duždu veli, *kako je u najvećoj tajnosti sve obavio s Dominisom*, koji ga je i zamolio, da sve i ostane tajno, jer kad bi se otkrilo njegovo šurovanje s poslanikom, to bi bila njegova potpuna propast, »*sarebbe la sua total rovina*«.78) U Pragu se je Dominis zadržao do veljače 1600., a tada su ga uputili u Gradac k nadvojvodi. Što je pak u Gracu raspravljao s nadvojvodom, to je odmah pisao Duodu u Prag! Međutim se čini, da je glavna svrha njegova dalekoga puta u zimsko doba bila ta, da preporuči *sebe za biskupa, a svoga prijatelja Rabattu za povjerenika u Senju*. Od Senjana nije dobio nikakve misije, jer bi inače u njegovu odsuću Uskoci bili obustavili svoje djelovanje na moru, dok su oni naprotiv već koncem ožujka oplijenili jednu mletačku brzoplovku, koja je nosila u Levant same svilene i zlatne tkanine, a i mnogo tisuća u gotovu.

Na tu je pljačku mletački providur uzvratilo time, da je i on dao opljačkati Lovranu. Nadvojvodini su ljudi nastojali, da ispričaju uskočki ispad time, što u tom nisu sudjelovali *pravi* Uskoci, već su to izveli elementi, koje su Uskoci bili isključili iz svoga društva, i koji su većim dijelom mletački podanici, ali protjerani od mletačkih vlasti. Dakako da u Veneciji nije nitko vjerovao toj isprici.

Markantun de Dominis okoristio se je svojim boravkom u Pragu i time, što je ponudio svoje usluge i izvanrednomu papin-skom legatu Delfini, koji se je spremao za povratak u Rim. Iz Praga je, prema naglašenoj uputi, pošao u Gradac, i onamo je toliko uzradio, da ga gradački nuncij već 27. travnja naziva u svojem izvještaju »izabranim biskupom senjskim«.79)

Je li izbor Dominisov bio u Senju poželjan? Nema o tome traga u ispravama, već iz njih proizlazi samo to, da su Senjani tada nastavili svoje ispade na moru, i to u tolikoj mjeri, da su, prema jednoj mletačkoj vijesti od 13. svibnja, i sami istarski biskupi živjeli u velikom strahu. Naravno, da nije uzmanjkala ni reakcija od strane mletačkoga providura Pasqualiga, koji je

78) Starine II., pag. 43—44.

79) O. c. pag. 4.

u drugoj polovici svibnja *poslao u Mletke 10 uskočkih glava*, dok je 9 Uskoka živih uhvatio.

Kako kod zadnjih svojih ispada, čini se, Uskoci nisu pošte-dili ni podanika ni brodova Crkvene države — svakako za to, što su doznali za promijenjeno držanje Sv. Stolice u njihovoj stvari pod utjecajem zlosretnoga Rabatte, kad je bio u Rimu kao nadvojvodin poslanik — to je Klement VIII. 17. kolovoza upravio nadvojvodi Ferdinandu novi breve, u kojemu ga moli, da »*tandem aliquando*« uredi uskočku stvar. Papa izričito naglašuje, da se Uskoci zalijeću i u vode njegove države, da pljačkaju i njegove podanike, da plijene i odvođe njihove brodove. Papa piše, da je doznao, da je odlučeno premjestiti iz Senja u Otočac ili kamo drugamo samo one Uskoke, koji se zovu dobrovoljci, a također i »*venturini*«, te moli nadvojvodu, da se barem ta odluka odmah provede. Istovetni je breve Papa uputio i caru Rudolfu dneva 26. kolovoza, a već s novim svojim pismom od 9. rujna na lijep mu način prigovara, što se rješenje toga pitanja tako dugo zavlaci, pa ga zaklinje, da napokon stvar uredi. Znajući pak, koliki utjecaj još uvijek vrši na cara njegova okolina, počastio je ponovno svojim breveima careve do-glavnike: predsjednika carskoga vijeća Wolfganga Ronfa, carskoga savjetnika Pavla Trautzena, te drugoga savjetnika Rudolfa Corraducci, koji može da najviše pomogne, budući da oklijevanje dvora u ovakvom pitanju vodi gotovo do očaja sve one, koji bi rado pomogli caru.

Dominis je iz Graca, već spomenutom prilikom, pošao u Mletke, da mešetari ondje, gdje bijaše prestao njegov prijatelj Rabatta, kad je tražio zajam za nadvojvodu u svrhu rješenja uskočkoga pitanja. Dominisu je bio stvorio povoljno raspolo-ženje kod senata mletačkoga njegov sestrić *Labieno Velutello* jednim svojim govorom još 18. svibnja. U tom je govoru pred mletačkim senatom Velutello izjavio, da mu je poznato iz razgovora s Dominisom, da je *Dominis uvijek želio da Senj, Vinodol i Novi s čitavim onim primorjem dođu pod mletačku vlast*. Nadalje, da je Dominis u tom pregnuću nastojao dobiti potpore u zadarskoga nadbiskupa Minucia. Još je Velutello izjavio i to,

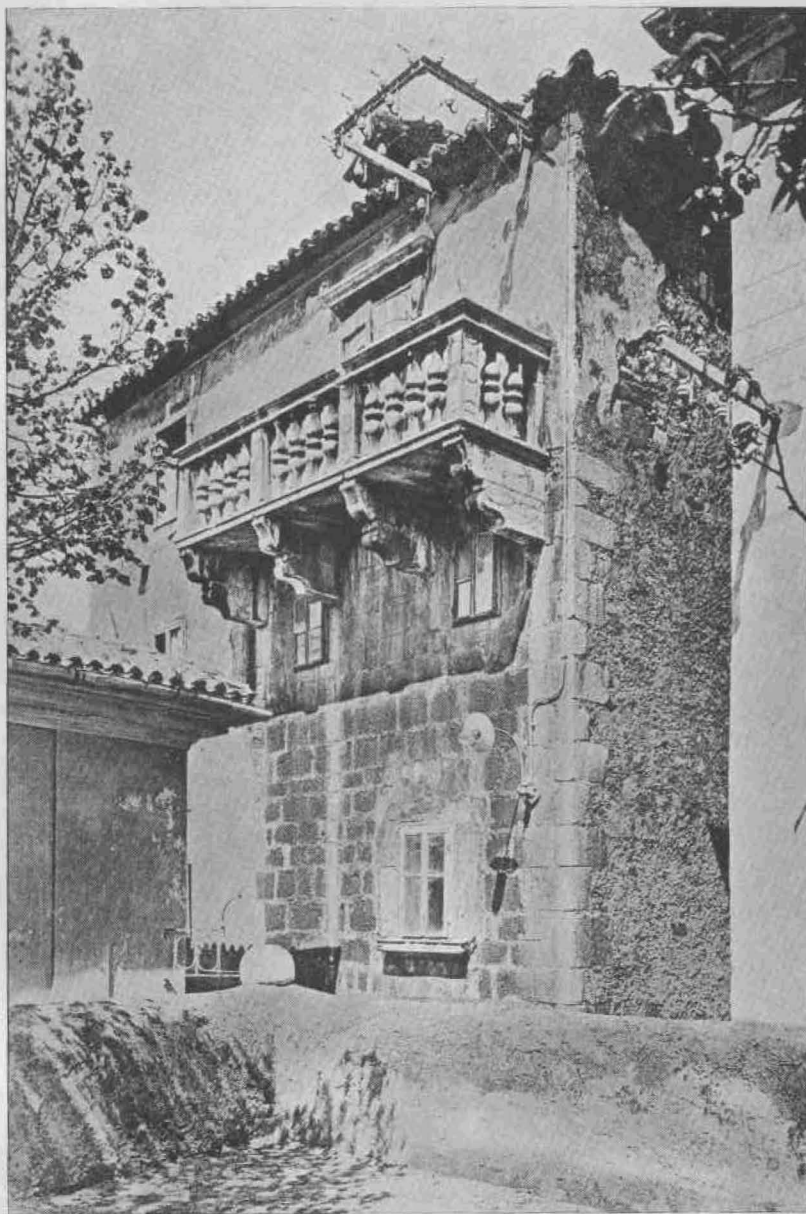
da se je Dominis obvezao, da će nagovarati grofa Zrinskoga, neka proda Veneciji Vinodol, a također i kneza Frankopana, neka joj ustupi Novi, što se je nadao da ne će ići teško, kad i sam narod onoga kraja želi doći pod Veneciju. Na kraju svoje besjede Velutello je preporučio, neka se glede te stvari ništa ne povjerava tajniku carskoga poslanništva Rossiu! — Jasnijega dokaza za mračno djelovanje Markantuna Dominisa doista ne treba!⁸⁰⁾

Protiv očekivanja, čini se, da je papino nastojanje kod cara i njegovih doglavnika ipak urodilo nekakvim plodom, budući da je već spomenuti Corraducci, 11. listopada, započeo pregovaranja s mletačkim poslanikom u Pragu i s papinskim nuncijem Spinellijem. Dapače netom su ti razgovori započeli, odaslaše u Senj brzoteču s nalogom, da se mora obustaviti svaki uskočki nalet na more. Raspravljalo se o različnim točkama, a glavna bijaše ta, da se imaju maknuti iz Senja svi neoženjeni Uskoci i koji nisu vlasnici kuće, kao i oni, koji nemaju nikakva zanata, da bi se vlastitom zaradom mogli prehranjivati. Svi bi se oni imali premjestiti u Otočac. Raspravljalo se nadalje o novoj njemačkoj posadi, koja bi imala doći u Senj s čestitim zapovjednikom, i da bi se imale odstraniti sve brodice, koje ne služe za dovoz hrane ili robe. Ali, da se podmire Uskocima zaostale plaće, te da se osiguraju nove plaće njemačkoj posadi u Senju, Republika treba da posudi caru nužnu svotu novaca. Taj bi zajam mogao iznositi 300 hiljada škuda ili najmanje 300 hiljada talira, što nije bila znatna razlika. Mletačkomu se poslaniku pričinila ta svota visoka, pa je izjavio, da bi se o 200 hiljada dalo još nekako raspravljati. Konačno je nuncij predložio, neka bude 300 hiljada forinti; ali kad se je poveo razgovor o jamstvu, što bi car imao da dade, i o obvezi povratka u pristojnom roku, pregovori su se prekinuli. I možda bi opet bilo sve zaspalo, da nije Klement VIII. 18. studenoga 1600. poslao opširan breve duždu mletačkomu Marinu Grimaniju, u kojemu on savjetuje Mlečanima, neka ne zapodijevaju rata s nadvojvodom Fer-

⁸⁰⁾ Starine II. p. 43—44..

Sl. 9. Morska vrata u Senju

Sl. 10. Patricijska kuća u Senju iz uskočkog doba

dinandom poradi toga, što uskočko pitanje nije još riješeno; a istoga je dana upravio i drugi, jednako opširan breve samomu nadvojvodi, u kojemu opisuje svoju žalost, što se Uskoci ne će da okane svoga zla djelovanja, te mu izrazuje svoju želju i moli ga, neka on, bez obzira na carski dvor, sam pristupi rješanju toga pitanja. Zlo je doseglo vrhunac, pa se stoga to rješenje ne da dulje čekati; dapače je i njega samoga, Papu, stid, kada sluša, što se sve događa. A stvar se napokon ne tiče samo Mlečana, već i Sv. Stolice, budući da Uskoci izvode nasilja i na obalama Crkvene države. Stoga neka on svojski upre, da se stvar uredi.

Da nije Rabatta ozloglasio Uskoke u Rimu, te da Rim poradi toga nije zauzeo neprijateljski stav protiv njih, ne bi nikad došlo dotle, da sam Papa s takvom ustrajnošću zahtijeva, da Uskoci budu pod svaku cijenu uklonjeni iz Senja. Pogotovu ne bi se 16. prosinca 1600. bila prosula na sve strane vijest, da je *nadvojvoda Ferdinand odredio, da se doista imaju maknuti Uskoci iz Senja i svih primorskih mjesta, i da se u Senj dovede posada od 300 njemačkih vojnika*. Uskoci da se imaju premjestiti u Otočac, a »venturini«, koji pod uskočkim imenom izvode svakojake zločine, progonit će se jednako i od podanika Republike i od podanika gradačkoga nadvojvode. Ta se vijest svršavala time, da je za *provedenje te odluke imenovan od nadvojvode povjerenikom gospodin Josip Rabatta, vrlo »vrijedna« osoba*. — S njegovim imenovanjem počinju nove strašne stranice u povijesti senjskih Uskoka.⁸¹⁾

⁸¹⁾ Dominis je isposlovao, da Rabatta postane povjerenikom. To potvrđuje obavijest »Pregada« mletačkomu poslaniku u Rim, 19. prosinca 1615., u kojoj mu se preporučuje, da *govori kod Pape za Markantuna Dominisa, budući da je on, kad bijaše senjskim biskupom ... bio glavni uzrok, što je došao u Senj za povjerenika Rabatta*. Dominisu Uskoci da još i sad, nakon 14 godina, prijete smrću, ako im samo ruku dopane. — Starine, II. p. 145.

VI. JOSIP RABATTA I MARKANTUN DE DOMINIS U SENJU.⁸²⁾

Josipa Rabattu već smo upoznali kao poslanika nadvojvode Ferdinanda u Rimu, u Veneciji i u Firenci. Podrijetlom bijaše iz Toskane, dakle talijanske krvi, ali već njegovi predci bijahu prešli u službu cara Karla V. U toj službi obogatiše, dobiše plemstvo »od Dorinberga« i trajno se nastaniše u Gorici. Taj

⁸²⁾ O Uskocima i rješavanju uskočkoga pitanja, koncem XVI. stoljeća, sačuvale su nam se tri spomenice (Monumenta Usocchorum I.), doduše sve tri anonimne, ali kad se pozorno pročitaju i kad se uvažavaju svi interni argumenti, dolazi se do jednoga jedinog zaključka, da su *sve tri potekle iz jednoga pera, iz učena pera, ali koje ne bijaše uvijek nadahnuto istinom*. Spomenice se te čuvaju u vatikanskom arhivu. Treća od tih spomenica istovetna je s onom, koju je Ljubić štampao u knjizi II. »Starina« g. 1870., a našao ju je u »Marciani« u Veneciji; samo što ona u vatikanskom arhivu dopire do 20. travnja 1601., te u njoj o smrti Rabattinoj nema ni slova; dok ona iz »Marciane« opisuje i bunu u gradu Senju i smaknuće Rabattino. Spomenicu vatikansku izradio je Dominis odmah poslije odlaska Rabatte iz Senja u Trst, po svoj prilici još u Senju; dok je prijepis njezin upotpunio s krvavim događajem na Silvestrovo 1601. po svoj prilici na Rabu, kuda se bijaše zaklonio, da umakne uskočkoj kazni i osveti. Taj se prijepis čuva u Veneciji.

Od tih spomenica dvije su izvorno talijanske, dok je jedna, (i to druga po redu u »Monumenta Usocch.«) prevedena iz latinskoga. Dvije talijanske spomenice napisao je Markantun Dominis, duhovni pastir senjskih građana, koji doduše nije obnašao biskupsku čast u Senju niti pola godine, ali je zato, prije svoga imenovanja biskupom, bio pet godina administratorom senjske dijeceze. U prilog našoj tvrdnji, da su te dvije talijanske spomenice potekle iz pera biskupa Dominisa, navest ćemo samo nekoje glavne dokaze.

Spomenice su pisane većim dijelom u Senju, a u ono doba, konac XVI. stoljeća, teško da je itko u Senju mogao da onako dotjerano piše talijanski, osim jedinoga Dominisa. On bijaše prošao s najboljim uspjehom sve nauke propisane za člana Isusovačkoga Reda, u kojem je Redu on bio do g. 1596., kad mu je stric i imenjак i prethodnik na senjskoj stolici poginuo pod Klisom. Tad je Markantunu bilo 36 godina. (Je li on tada bio isključen iz Reda, ili je sam istupio, bilo bi posve izlišno istraživati. Ali, kružila je svijetom i treća verzija, da je Dominis, kad je čuo, da

Josip postade savjetnik nadvojvode Ferdinanda štajerskoga i vicedom vojvodine Kranjske. U toj ga je časti zateklo imenovanje povjerenikom za uređenje pitanja senjskih Uskoka.

Nadvojvoda Ferdinand nije mogao da bude nesretnije ruke u tom izboru. Rabatta je Uskoke mrzio. Kako nam je poznato,

mu je stric pao pod Klisom, izmislio list, u kojemu mu rođaci javljaju, da mu stric biskup nije poginuo, već da je zarobljen od Turaka i da čeka na otkup. A Markantun da je na temelju toga lista dobio od starješine Reda dopust, da se može povratiti u otadžbinu, da sabire prinose, kojima bi strica otkupio iz sužanjstva. Po tome bi izgledalo, kao da je stričevu smrt iskoristio, da se riješi Isusovačkoga Reda. Njegovoj čudi i požudi za novcem bilo bi posve slično, da je sabrani novac za tobožnju otkupninu stričevu pridržao za sebe i počeo njime krčiti sebi putove do dvorova u Pragu i Gracu, tako da je postao još iste godine, 1596., administratorom senjske biskupije, premda ne bijaše pripadnik senjske dijeceze.) *Ako se uporede njegovi mnogobrojni spisi, u razmaku od kakvih 25 godina, i glede jezika i glede sloga, s ovim spomenicama, vrlo očito izbija ne samo sličnost, već potpuna istovetnost u oba pogleda, i sve odaje samo ruku Dominisovu.*

To bi bio jedan razlog.

U drugom redu, velike i sitne potankosti glede Senja, što su u tim spomenicama navedene, istinite ili izmišljene, odaju čovjeka, koji je *dulje vremena živio u Senju*, ali ne kao skromni građanin, već kao *ličnost na jednome od vodećih mjesta*. Dominis je, kako već znamo, bio upraviteljem senjske dijeceze u doba »sedis vacantiae«, od 1596.—1601., pa su samo njemu mogle biti poznate u tančine različne prilike u gradu, kao i život pojedinaca.

U trećem redu, samo *čovjek znanstvenoga kalibra Markantuna Dominisa* mogao je da u tim spisima ispreplete različne refleksije iz opće povijesti, da povlači uporedbe između različitih epoha, da razvija načela političke znanosti i narodnoga gospodarstva.

U četvrtom redu samo prepređen čovjek, kao što bijaše Dominis, mogao je da u svim tim spomenicama *majstorski spasava odanost prema austrijskim vladarima i da istodobno odmetnički radi u korist tuđe države*, s kojom su ti vladari bili u njegovo doba na ratnoj nozi. Samo genijalni Dominis mogao je da tako zastre svoje misli tobožnjom objektivnošću, da se nije zamjerio ni onda, kad je prigodno zagovarao interese i dosuđivao vrlo sumnjiva prava mletačkoj republici. Samo Dominis mogao je da

on ih je majstorski oklevetao u svoje doba u Rimu, da im oduzme uporište Sv. Stolicе i da im iz toga dotadanjeg zaštitnika stvori neprijatelja i progonitelja. Rabatta ih je time izazvao i protiv Sv. Stolicе. Pa kako da on najedared bude pravedan i čovjek najprikladniji, da uredi to veliko pitanje u Senju? On, kao čovjek tuđe krvi, mogao je da kao povjerenik radi samo u

onako majstorski zatrpа svoje nagnuće za tuđu državu pod gomilom tobožnjih zvjerstava pravih Uskoka i zlosretnih »venturina«.

Konačno u svim tim spomenicama izbijaju i dalekosežni lični ciljevi, da se dokopa novca i da se ulaska Veneciji, što se sve potpuno slaže s glavnom karakteristikom Markantuna Dominisa. Dvoličnost mu bijaše u krvi. Njemu je uvijek lebdio pred očima jedan cilj: kako će se domoći bilo kakvoga upravljanja novcem. Tako u prvoj spomenici on iznosi prijedlog, neka Republika žrtvuje na godinu 40 hiljada dukata za Uskoke, ali da spasi svoj ugled, neka to daje preko Sv. Oca, koji će tomu dodati desetak hiljada na teret crkvenih beneficija u Italiji, Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i Dalmaciji. *Taj bi novac dijelili Uskocima po svojoj uvidavnosti biskup senjski i gradski kapetan. Predlaže također, da car oduzme Zrinskim i Frankopanima njihove posjede u Primorju i dade im u zamjenu druge.* (Vidjet ćemo, kako je *predlagao Veneciji, da ona kupi od tih velikaša te krajeve.*) U drugoj spomenici veli, da »ne bi bilo zlo, kad bi Republika svojom pomorskom i kopnenom silom osvojila Senj za sebe«. Ali to bi išlo teško. Tu predlaže nadalje, neka Papa tajno predloži Republici, da mu ona uruči svake godine izvjesnu svotu za uzdržavanje Uskoka, a mogli bi tomu doprinositi i Dubrovčani. Vidjet ćemo, kako se on nije žacao, u važnoj prigodi, ni da krivo svjedoči u prilog Veneciji, vidjet ćemo, kako je ravnodušno mogao da izopači tekst jednoga sporazuma u prilog Veneciji, i kako je samo on mogao da nadahne svome prijatelju, zadarskomu nadbiskupu Minuciju Minuci, sve one klevete i izmišljotine, kojima obiluje Minucijeva »Historia degli Uscocchi«. A vidjet ćemo i nešto nevjerovatno, kako je naime Dominis dao povoda, da *ga Senjani optuže u Rimu glede malverzacije s neakvim novcima senjske crkve*, čemu se je ušlo u trag, kad je Dominis već sjedio na nadbiskupskoj stolici u Splitu.

Eto, to su razlozi, poradi kojih se autorstvo rečenih spomenica može pripisati samo Markantunu Dominisu, s primjedbom, da se iz njih smiju probrati samo oni podaci, za koje pisac nije imao razloga ni da ih iskrivi, ni da ih izmisli.

korist te tuđe krvi, što mu je konačno donijelo za nagradu bogat dar od strane Republike, ali i smrt od strane Uskoka.

Odmah nakon svoga imenovanja, Rabatta se je požurio na Rijeku, odakle je poslao 29. prosinca 1600., preko načelnika grada Krka, pismo mletačkomu providuru *Filipu Pasqualigu*, zapovjedniku brodovlja. U tom pismu priopćuje mu svoje imenovanje za povjerenika u Senju, i ujedno mu javlja, da će već idući dan, 30. prosinca, poslati krajem, iz Rijeke u Senj, jednoga kapetana s četom njemačkih vojnika, koji će sačinjavati novu senjsku posadu. On će počekati na Rijeci, da prispiju još i druge čete iz Karlovca, pa će s ostalim svojim ljudima i on krenuti po moru u Senj. To mu javlja, da se ne bi porodilo kakav nesporazumak, pa da zbog toga ne bi doživio tijekom plovidbe kakvu neugodnost, premda znade, da je Republika izdala već svoje odredbe, da se carevim i nadvojvodinim doglavicima ne smiju činiti nikakove zapreke. U istom pismu moli providura, *da u doba njegova dolaska u Senj bude svojim brodovljem negdje u blizini*, da uzmogne na svoje oči vidjeti, kako će se postupati, sve prema nakanama zajedničkih gospodara. Obavješćuje ga također, da je prolazeći Pazinskim i Kastavskim krajem svuda

Čudnovato! Markantun je potekao iz porodice, koja je dala katoličkoj crkvi nekoliko biskupa. Predzadnji, kako smo spomenuli, Antun Dominis, senjski biskup, pao je pod Klisom predvodeći svoju pastvu u borbu za Krst časn i slobodu zlatnu, žrtva narodne i svećeničke dužnosti; dok njegov sinovac i nasljednik, *neobično nadaren i učen čovjek, kojemu je uživanje bio vrhunac ličnih aspiracija, smatrao je senjsku biskupiju prvom stepenicom za penjanje ljestvicom crkvene hijerarhije*; njemu se je dapače i kardinalat motao glavom, ali za svoju pastvu on uopće nije mogao da osjeća; svoju je pastvu on samo prezirao u oba grada gdje je stolovao, a ulagivao se svakom tuđincu. Venecija ga je konačno i nagradila: postao je nadbiskupom u Splitu, ali i Split mu bijaše premalen, a i presiromašan; pa je najzad zaplovio heretičkim vodama u nadi, da će biti u Engleskoj obasut novcem, da će onamo ostvariti njemu samom nejasne konačne ciljeve, a sve bez uvjerenja. Da je bilo kod njega uvjerenja, a ne spekulacija, ne bi se bio povratio u katoličku crkvu na obećanje tuđega jednog diplomate u Londonu, da će dobivati od Sv. Stolicе godišnju dotaciju od 12 hiljada škuda. Samo stoga se je i povratio iz Engleske, ali u napadnoj pratnji od 14 svojih dvorjanika i služinčadi! (Cf. Starine II. Prilozi.)

izdao nalog, da, ako bi u one strane došao koji Uskok, bez pismenog dopuštenja svoga kapetana, da se smjesta uhapsi, da se sasiječe na komade, i da se o svakom takom slučaju izvijeste predstavnici Republike. To pismo Rabatta završuje time, da je poslao nalog i u Vinodol, da se ondje uskočkim bjeguncima ne smije dati zaklonište.

Na Rijeci se je Rabatta sastao s prijateljem Markantunom de Dominis. Ovaj je mjeseca listopada bio posvećen za biskupa u Veneciji,⁸³⁾ a sad je imao da svečano uniđe u Senj i nastavi upravljati dijeceзом, kojoj je dotle bio administrator. On je svoj svečani nastup mogao da i prije obavi, studenoga ili prosinca, ali se nije usuđivao, jer je po svoj prilici već prije bio kompromitiran, kao administrator dijeceze, pred svojom pastvom. Stoga je čekao, da dođe Rabatta, i da pod zaštitom njegovih mušketira uniđe kao biskup u Senj. Dominis je 30. prosinca također pisao Pasqualigu. U tom se pismu pozivlje na svoja nastojanja, u Veneciji poznata, da se sredi pitanje Uskoka, i on sad uživa, videći da se je nadvojvoda ipak odlučio, da do kraja dosadašnje neugodnosti. Stoga on, Dominis, najponiznije moli Pasqualiga, da u tom poslu i sam sudjeluje, pa da se jednom uspostavi mir i red u ovim krajevima. On može da razlikuje dobro, kad se nešto radi od šale ili ozbiljno; stoga iskreno tvrdi, da, ako se dosele nije postupalo kako je trebalo, sad je odluka čvrsta. Prelazeći pak na svoga prijatelja Rabattu, u istom pismu veli: »Presvijetli gospodin Josip Rabatta, vicedom Ljubljane, vrlo je darovit vitez, vrlo je diskretan i vrlo zauzet za ovo uređenje, i koliko on želi, toliko je i voljan, a raspolaže i s dovoljnom vlašću, pa će stoga uspjeti da očisti Senj, da istrijebi lupeže i uredi onu posadu. A ja, ne samo da se tomu čvrsto nadam, već sam glede toga i siguran, budući da je na njegovoj

⁸³⁾ 12. srpnja 1600. držao je Dominis, već imenovani biskup senjski, govor u mletačkom senatu. Izjavio je, da je rođen podanik i vazal Republike, od majke Mlečanke. Ako bi se u Senju nastavili barbarski ekscesi, da će se on najpripravnije odreći biskupije i postati jednostavni kapelančić, radije nego da ravna i upravlja s toli razuzdanim ljudima, koji su tako malo odani gospodinu Bogu!

strani i znanje i volja i moć.« Na koncu moli Pasqualiga, da bi i on surađivao s njima dvojicom.

Zanimljivo je svakako, da je Rabatta očekivao, da će mu nekoje čete dovesti na Rijeku nama poznati general Lenković, koji je boravio u Ljubljani, ali on je baš tada predao nadvojvodi u Gracu svoju ostavku. Kad je Rabatta vidio, da nema ni Lenkovića ni njegova zamjenika, nije mu preostalo, već da sam pođe u Ljubljanu, da se s njima sporazumi; a povjerio je svome prijatelju Markantunu Dominisu, da do njegova povratka nastoji ukloniti sve zapreke za prijevoz ostalih četa po moru, budući da ih je poslao veći dio, pod vodstvom Vida Klekovića, kopnom u Senj.

Pasqualigo ne bijaše do 9. siječnja odgovorio ni Rabatti ni Dominisu, pa mu je stoga ovaj ponovno pisao pod tim nadnevkom, moleći ga, da ga obavijesti, da li može proći po moru iz Rijeke u Senj, bez smetnje od strane mletačkih pomorskih straža, u smislu riječi, što je sam svijetli dužd zadao carskom poslaniku u Veneciji. Usput Dominis napominje, da će se zajedno s četama voziti u Senj i nužna hrana, jer, ne bude li u Senju što jesti, ne će se nitko dati onamo; a i kad bi čovjek pošao, možda bi morao u najljepšem prekinuti sve, budući da se od nikoga ne može tražiti, da se bori s glađu. Ovo je pismo Dominis poslao po naročitom poslaniku na mletačko brodovlje, te ga završava time, da, ako po istom poslaniku dobije od Pasqualiga željeno i očekivano osiguranje, čuti će Pasqualigo već za nekoliko dana za uspjehe, koji će mu biti tim ugodniji, koliko im se manje nada. Aluzija je ta Dominisova na skoro Rabattina vješala, koja su možda iznenadila i Pasqualiga. Okvir Rabattina djelovanja u Senju već smo spomenuli, pa ta aluzija odaje, da je kobni taj čovjek bio potanko upućen u program, što ga je sam Rabatta sebi stvorio za budući svoj »rad« u Senju.

Pasqualigo se je javio oko polovice siječnja. Na to mu pismo odgovara najprije Dominis, a 15. siječnja i Rabatta, koji mu priopćuje, da mu šalje biskupa, da se s njime potanko sporazumi, i moli ga, neka biskupu pokloni svu vjeru, koju bi i njemu poklonio. Sastanak Pasqualiga s Dominisom bio je kod

otoka Sv. Marka,⁸⁴⁾ gdje bijaše pristalo Pasqualigovo brodovlje. Tu je Dominis izložio Pasqualigu Rabattin program: *koga je odlučio da kazni smrću, koga će iz Senja premjestiti, a koga protjerati,*⁸⁵⁾ te kako će spriječiti da ubuduće isplove oboružane brodice. Da pak Rabatta uzmogne nesmetano vršiti svoju zadaću, Dominis zamoli Pasqualiga, da ostavi slobodan prolaz između Rijeke i Senja, ne samo njegovim četama već i brodovima, koji budu vozili opskrbu u Senj. *Dominis je nadalje zamolio Pasqualiga, neka se češće pokaže blizu Senja s brodovljem, da se Uskoci jače uplaše; i konačno, da pošalje u sam Senj jednoga svog pouzdanika, neka taj na licu mjesta gleda i prati, što će sve Rabatta izvesti.* Pasqualigo odgovori Dominisu na svaku točku povoljno, s nekim ograničenjem glede plovidbe između Senja i Rijeke; a poslat će svakako u Senj svoga tajnika. Napose je Pasqualigo *po biskupu* zahtijevao, da mu Rabatta odmah izruči nekoje mletačke podanike, koji se bijahu zaklonili u Senj, a imena će mu njihova kasnije priopćiti. Rabatta spremno odgovori Pasqualigu, već 16. siječnja, s Rijeke, *da će odmah, netom dođu njih dvojica, Rabatta i Dominis, u Senj, dati uhapsiti sve one, koje Pasqualigo uvrsti u popis.* Uz to mu priopći, da je već poslao nalog senjskomu kapetanu, neka pusti da prijateljski prolaze mimo obalu galije i oboružani mletački brodovi, i da nikako ne puca s tvrđave. A jer je obaviješten, da je 50 Uskoka umaklo iz Senja i da se nalaze u okolici Grobnika, da je zapovjedio svima u Istri, da imaju pojačati straže, te ako bi se pojavili Uskoci u onim stranama, da ih moraju progoniti i prepustiti ih bijesu svjetine, koja *neka ih slobodno sasiječe na komade*, zabranjujući u isto doba svima i svakomu, pod najtežim kaznama, da im dadu zakloništa. Neka pak oblasti nadvojvodine o svemu izvijeste oblasti Republike, pa *ako ustreba, neka se i pridruže četama mletačkim za uništenje tih lupeža.*

⁸⁴⁾ Minuci piše, da je taj sastanak bio u Omišlju.

⁸⁵⁾ Taj niz žrtava mogao je Rabatti sugerirati samo biskup Dominis. Rabatta je dolazio kao tuđinac u Senj, i kao takav nije poznavao nikoga u gradu.

Kako se iz svega razabira, vrlo bijedna ispada slika Rabattina, a uz njega nedostojna doista uloga biskupa Dominisa, još prije njihova dolaska u grad Senj.

Makar da su strogi Rabattini nalozi već bili proglašeni u Senju, i sa svim tim što je mletačka flota neprestano krstarila, ipak su 19. siječnja Uskoci ulovili pred Zadrom četiri manja broda, nakrcana različnom robom: vinom, baškotom, brašnom, krpicom, narančama, kavijarom, đonovima i sličnim stvarima. Kad je Rabatta doznao za taj plijen, poslao je s Rijeke gradskom kapetanu *Danijelu Barbo* stroge zapovijedi, da tu robu treba spasiti. Ali to nije pomoglo, makar da je Barbo raspolagao četom od stotinu mušketira: plijen je malo po malo bio prenesen u Senj, i kad je njemačka straža na gradskim vratima htjela da nekim ženama oduzme što su nosile, pao je jedan od straže pogođen hitcem iz mušketa. Uskoci su, premda je bila zima, svukli do košulje one mornare i putnike, strpali ih sve u jedan od tih brodova i otpravili ih u Crkvenu državu. Očito je i to bila samo reakcija Uskoka na postupak papinske diplomacije protiv njih. Po svojim pouzdanicima Uskoci su mogli biti uvijek točno obaviješteni o koracima različitih diplomatskih predstavnika kod obaju dvorova.

28. siječnja Rabatta javlja Pasqualigu, da je spreman otploviti s biskupom put Senja, te ga moli, da se i on nađe blizu Senja s brodovljem, pa će se s njime sporazumjeti o svome postupku, *da se Republika uvjeri o njegovim dobrim nakanama i želji, koju goji da joj ugodí.* — To bijaše vrhovni cilj Rabatte.

Dan 29. siječnja 1601. možda je jedan od najkobnijih dana u povijesti starodrevnoga grada Senja, a i senjske biskupije. Taj je dan otplovio ispod Rijeke povjerenik Josip Rabatta i njegov tijesni prijatelj biskup Markantun de Dominis. S njima se je na Rijeci ukrcala i četa goričkih vojnika, koju u svom rodnom kraju bijaše nasubio sam Rabatta. Toj je četi zapovijedao *Odoardo Locatello* iz Gradiške. Ostale čete, koje je odveo krajem *Vid Kleković*, već su bile u Senju. Plovilo je više brodova zajedno, ali kad su dospjeli na dvije milje blizu Senja, najedared je planula, kao naručena, žestoka bura, tako da je

trebalo potražiti najbliže pristanište, pak su se tu i iskricali. Iz Senja su im brže bolje dopremili konje, a došao im je u susret i gradski kapetan Daniel Barbo s uskočkim vojvodama, pa su tako oba dostojanstvenika, politički i crkveni, na konjima ušli u eminentno pomorski grad. Jamačno se nikad prije, a ni kasnije nije obavio svečani ulaz u biskupsku rezidenciju u pratnji jednoga povjerenika, koji međutim bijaše izdao tek par naredaba, ali je u svakoj dopuštao, *da se ljudi sasijeku na komade bez suda i osude*, a što je najžalosnije, takve je odredbe s velikim zadovoljstvom priopćivao novi biskup predstavniku tuđe države, *samo da steče zasluga i zaštite kod tuđinaca*. Ova dva čovjeka, kojima je božje nevrijeme onemogućilo da uniđu u Senj prirodnim morskim putem, posađeni na konjima, valjda su izgledali kao dva strvinara, koji s nepritajenom nasladom s visoka promatraju buduće svoje žrtve; a biskup, koji je svakoga u glavu poznao, možda je već tada na gdje koju i upozorio prijatelja Rabattu. Naravno, pucali su tada s kaštelâ topovi i mušketi njima u počast; ali od građana nema nigdje spomena, da su doživjeli kakav doček. Pošli su, po običaju, najprije u katedralu, i time je biskup preuzeo vlast u dijecezi. Svečanosti ni javne kakve slave niti je bilo, niti je moglo da bude, jer izgleda, da se je Dominis već kao administrator dijeceze teško zamjerio građanstvu; a i bez toga, bura je sveudilj tako bjesnila, da se na nešto takova ne bi moglo ni pomišljati.

Rabatta je već s Rijeke bio poslao u Senj najstrože naloge i proglasio, *da svi oni, koji su vjerni caru Rudolfu i štajerskomu nadvojvodi Ferdinandu, i koji žele izbjeći žigu infamije i kaznama kao buntovnici, treba da se na dan njegova dolaska nađu u Senju*. Oko šezdeset Uskoka ne htjedoše da dočekaju povjerenika u gradu, već se rastrkaše kojekuda po okolici. Između tih bijaše i glasoviti *Juriša Sučić*, koji se bijaše proslavio vojevanjem na moru i na istarskom kopnu. On se bijaše zaklonio čak u Otočac, zajedno s nekim *Budanovićem*, koji baš tada bijaše oteo Mlečanima brod pun srdela. Dvadesetak Uskoka, a s njima također glasoviti neki *Moretti* i *Vujica* (Ivica?) *Vidušić*, posakrivaše se po najbližim spiljama. Umaknuše također Miloš Bu-

kovac i njegovi drugovi, a tih je moglo biti četrdeset ljudi, koji su skoro pod nosom Pasqualigu bili oteli onu robu blizu Zadra. Svi ostali, njih oko 300 ljudi, ostadoše u Senju, ne vjerujući, da bi mogli biti progonjeni. Ali se ljuto prevariše. Čete, što su pridolazile u Senj, konačno su dosegle broj od 1500 ljudi, dok se je moglo lijepo promatrati iz grada, kako u blizini krstari brojno mletačko brodovlje. *Bilo je sad svakomu očito, da se je Rabatta sporazumio s mletačkim zapovjednikom brodovlja, i da je sudbina Uskoka zapečaćena!*

Rabatta je odmah dao zaposjesti od njemačkih vojnika gradske bedeme i zatvoriti gradska vrata. K tomu je pojačao dnevne i noćne straže. Svoje je čete ukonačio po građanskim kućama, poglavito u onima, koje mu bijahu sumnjive. I na križanjima gradskih ulica bile su ponamještene danju i noću jake straže.

Gradski kapetan, već spomenuti Danijel Barbo, odmah je proniknuo, što Rabatta namjerava, pa mu je stao predočivati goleme teškoće, a i silne opasnosti, ako pokuša da silom upokori Uskoke. Upozorio ga je i na tu mogućnost, da bi Uskoci, svi složno, mogli ostaviti grad i stražarenje na granici, pa da ih jedan dio pribjegne čak u tursku krajinu, što bi bilo vrlo opasno za sve susjedne pokrajine. Kad su Barbove razloge potvrdili i drugi uskočki glavari i vojvode, Rabatta se je časkom zamislio, i kao da se bijaše pokolebao u svojim odlukama. Ali, to je trajalo kratak čas, jer se je brzo snašao, *po svoj prilici nagovoren od Dominisa*, i odlučio se za najbrži postupak protiv Uskoka.

Prvim svojim proglasom Rabatta je upozorio sve i svakoga, da svi oni, koji žele ostati vjerni caru i gradačkomu nadvojvodi, imaju se odreći gusarenja po moru i staviti se pod zaštitu »nepobjedivoga« orla. Nadalje, da svi imaju, u roku od dva dana, doći da se predstave povjereniku, i tu da izjave svoje pravo ime i prezime. To napose moraju da izvrše »venturini«, ako žele uživati carevu plaću, ali u tvrđavama podalje od mora. Isto tako i zločinci, u roku od dva dana, imaju da se svi ponizno predstave i da mole milost, koja se ne će uskratiti ni-

jednomu od onih, koji bi hrabrošću svojom mogli da koriste na granici. Zaprijetio je pak najtežim kaznama svakomu, koji bi dao zaklona ili bilo kakove pomoći tvrdokornima i nepokornima. *Rabatta je k tomu zabranio izlaz iz grada svakomu bez naročite njegove dozvole, i to pod prijetnjom smrtno kazne.* Pogotovu nijedan se Senjanin nije smio pojaviti na ulici s kakvim oružjem, ni po danu ni po noći. Zaprijetio je također smrtnom kaznom svakomu, koji ne bi na njegov, Rabattin, poziv smjesta došao u Kaštel. Konačno je, pod prijetnjom teških kazna, zapovjedio, da mu sva četiri vojvode podastru u najkraćem roku popis svih Uskoka »na plaći«, a i »venturina«, koji taj čas bijahu odsutni iz grada, i da imaju navesti razlog, zašto je pojedinu odsutan.

Još prije tih drakonskih proglašenja, Rabatta je dao sabrati glavare, suce i činovnike gradske, te im je držao vrlo ozbiljan govor, u kojemu im je razložio svrhu svoga dolaska u Senj, te careve i nadvojvodine namjere, opisavši nemile događaje, u kojima da su se Uskoci ogriješili zvjerstvima, pa da ih stoga treba i kazniti po pravu i pravici.

Tome sastanku valja da su prisustvovali i nekoji pravi Uskoci, koji kad su saslušali nabranje tih zvjerstava, *pismeno* su tražili, da im se priopće imena onih njihovih drugova, koji su se tako grdno ogriješili, pa će ih oni sami pohvatati i izručiti carskomu povjereniku, da ih po zasluži kazni, da ne bi poradi njih stradali i nedužni. U istom podnesku izjaviše, da se oni pokoravaju svemu, što im bude naređeno; ali i primijetiše, što se tiče odlaganja oružja, da im je to vrlo teško. *Ta nije se još nikad dotle čulo, da bi carska posada bila bez oružja*, jer bi im to bila prava sramota!

U određeni su dan redom, jedan po jedan, dolazili u Kaštel, da se predstave i da budu po imenu i prezimenu zabilježeni kao vjerni i pokorni. Tom je prilikom, a da toga nitko ni primijetio nije, Rabatta zadržao dva od uskočkih poglavica, koji su bili na Pasqualigovu popisu, i za koje je taj mletački providur tražio smrtnu kaznu. Jedan od tih bijaše knez *Martin Pose-*

darski,⁸⁶⁾ a drugi *Marko Margitić*, vojvoda uskočki u Ledenicama. Budući da su Ledenice potpadale pod Senj, to je Rabatta pozvao Margitića i sve vojnike iz onoga kaštela, da se imaju predstaviti povjereniku u Senju. Rabatta je namjeravao, da taj isti dan zadrži i *Jurja Maslardu*, Dubrovčanina, ali on, sluteći da se pod tim predstavljanjem krije nešto opasna, kad se je predstavio, kazao je krivo ime i prezime. Kako ga Rabatta nije lično poznavao, tako je on, poslije prijave, mirno izašao iz Kaštela. Ostali su se poglavice krili po senjskoj okolini. Rabatta, da zadovolji Pasqualiga, želio je da se najprije riješi te trojice, pak je stoga upotrijebio svako sredstvo, da se dočepa i Maslarde. Međutim mu ipak nije uspjelo, da ga ulovi živa, jer i kad su ga opkolili brojni Rabattini vojnici, on se je uspješno branio nožem, a pao je tek onda, kad ga je proburazio mačem već spomenuti zapovjednik goričke čete, Odoardo Locatello. Kad je Maslarda pao, a to je bilo oko druge ure noći, na ulici nedaleko od Kaštela, tad su ga goričani, po nalogu Rabatte, junački isjekli! Maslarda se naime bijaše ljuto zamjerio Mlečanima, što im je blizu Istre ulovio jednu fregatu, kojom je zapovijedao sam zadarski knez Canale. Ali osramotio ih je sve skupa i time, što je mornarima poštediti živote, ali ih je sve zajedno čvrsto zatvorio ispod palube, a tad pustio fregatu na milost i nemilost mora i njegova valovlja.

Maslarda je uživao u Senju velik ugled, pa stoga, kad se je gradom prosuo glas, da je poginuo, zavlada je još veća strava. Tu je stravu još povećala druga vijest, da je *Rabatta još iste noći dao zadaviti Posedarskoga i Margitića*. Njihova su mrtva tjelesa osvanula obješena niz zidine Kaštela, tako da ih je svak mogao vidjeti s gradskoga trga. Ta su trojica poginula već četvrte noći poslije Rabattina i Dominisova dolaska! I Rabatta se požurio, da odmah, 3. veljače 1601., piše Pasqualigu: »*Ovu sam trojicu dao noćas ubiti i javno objesiti.*« U istom pismu dodaje, da *netom mu Pasqualigo priopći imena drugih, koje treba smaknuti, on će se trsiti, da mu ugodu.*

⁸⁶⁾ U nekim ispravama stoji: Posedarić.

Kad su senjski građani vidjeli na svoje oči, kako sam Rabatta, po buri i snijegu, pretražuje kuće osumnjičenih Uskoka, i da ga prate samo tuđi vojnici, pa kad su doznali sve potanko, na kakav je neobično okrutni način zaglavio Maslarda, koji je, kako već istaknusmo, uživao u gradu velik ugled, te kad su vlastitim očima prepoznali viseća tjelesa zadavljenog Posedarskoga i Margitića, u čitavom se gradu strava pretvorila u očaj.

Bježati sad više nije bilo nikako moguće. Spomenuto je već, da je Rabatta odmah u početku zapovjedio, da se gradska vrata zatvore, ali je njegova daljnja zapovijed glasila, da se ta vrata bez njegova naloga otvarati ne smiju za nikoga! Naravno, sad se nije nitko smatrao sigurnim, da će osvanuti živ! Svaki je odrasli građanin tražio bilo kakvo skrovište, bojeći se, da ga svaki čas ne iznenadi smrt. Svi oni, koji su još imali u kući bilo što od uskočkoga plijena, sve su davali, sve su nudili, zadovoljni da spase goli život. Rabatta je svima dao razumjeti, da mu ponajprije moraju odati i izručiti vođe, koji su se skrivali po okolici; poslije toga da mu moraju predati čitav plijen; a kad sve to izvrše, moglo bi da bude razgovora o pomilovanju. Te mu je mjere sigurno nadahnuo Dominis, izvrstan poznavalac rimske historije, koji je htio da oponaša odurni postupak Rimljana spram Kartažana pri kraju punskih ratova. Nesretni se građani sad nađuše u golemu škripcu. Svaki je želio da pomogne najprije sebi i svojim, ali im je svima bilo i odurno da omaste ruke krvlju svojih zemljaka i dojučerašnjih suboraca. Stoga se dogovoriše, da će žrtvovati i Rabatti izručiti samo kojega od viđenih »venturina«, i to od čete Vidušićeve i Morettijeve. Za njih su »venturini« bili i onako nužno zlo, kojega se oni sami nisu nikako mogli da riješe. I doista uspjelo im je da ulove samoga Moretta i jednoga njegova doglavnika, poznata pod imenom »Mikulica« iz zadarske okolice. Dakako, ne bi oni bili tako lako ulovili Moretta, da im nije pomogao koji izdajica iz same njegove čete. Kad su građani doveli ta dva nesretnika pred grad, i kad su javili Rabatti, da će ih predati, ako njima obeća nekažnjivost, Rabatta im odvrati, da ne obećava nikomu ništa, već neka mu se svi, skupa sa svojim uhapšenicima, predadu

bezuvjetno. Tako je došlo u Kaštel samo 36 Senjana sa svoja dva sužnja, ali bez svojih vođa Bukovca i Sučića. Kad su stupili pred Rabattu, obrekoše, da će povratiti sve do zadnje sitnice, koliko se još kod njih nalazi od uskočkoga plijena. Rabatta je odmah shvatio, da su jadnici duševno malaksali, pa da ih još više ponizi, stade koračati gore dolje između njihovih redova, neprestano vitlajući svojom željeznom topuzinom iznad njihovih pognutih glava.

Štoga je radio Rabatta, *bilo je svakako u sporazumu s biskupom*,⁸⁷⁾ koji se dapače nije žacao, da ga ovlasti i na mjere, koje se svjetovnjaku u nijednom slučaju delegirati ne smiju. Tako je Rabatta izdao jedan novi proglas, u kojemu se on, *Rabatta, grozi crkvenim izopćenjem svima, koji bi zatajili i najmanji dio plijena, ili bi ga izručili drugima, ili bi ga prodali ili sakrili*. Ovo karakterizira pravu čud Markantuna Dominisa, koji eto misli, da može delegirati svoga opakog prijatelja za vršenje nečega, što je pridržano samo crkvenim poglavarima.

Ta profanacija crkvenih mjera djelovala je strašno na ljude, koji su u svojoj duši bili ipak privrženiji svojoj vjeri, negoli bijaše biskup Dominis i njegov tijesni prijatelj Josip Rabatta. Ljudi su u kratko vrijeme donijeli mnogo plijena ne samo u Kaštel, već i u samu biskupsku zgradu. Rabatta se ipak nije time zadovoljio. On je sumnjao, da ipak nije doneseno sve i da bi moglo biti po kućama još nešto, pa stoga dade oglašiti, *da moraju svi, ljudi, žene i djeca, izaći iz svojih domova na ulicu, premda je bjesnila silna zimska bura, ostaviti otvorena vrata svojih stanova, a u njima otvorene sve škrinje*. Nesretni su se građani pokorili i tome, pa su ostavili otvoreno sve kako je Rabatta zapovjedio, te su svi skupa zebli i drhtali na ulicama. Uto se je bura još jače razbjesnila i počeo kijati snijeg. Rabatta je istom tada milostivo odgodio premetačinu na idući dan. Što je jadnicima drugo preostalo, već da u nastaloj noći, u mrkloj tami, pobacaju kroz prozore sve, što bi Rabatta mogao uzeti da potječe od uskočkoga plijena! Tako su te noći njemačke

⁸⁷⁾ Sam Minuci veli, da je Rabatta u svemu slijedio Dominisove savjete.

straže i noćne »ronde« sabrale po ulicama svega i svačega. Za ono, što je Rabatta zahtijevao, a građani nisu imali, ili već bijahu potrošili, potpisivali su spremno zadužnice i davali zaloge. Tom je prilikom Rabatta posumnjao, da se je u svoje doba okoristio uskočkim plijenom i prior samostana Sv. Nikole, *fra Dominik Kotoranin*, pa je biskup Dominis, mjesto da redovnika uzme u zaštitu, dao Rabatti svoju privolu, da ga makne iz Senja. Rabatta je starca priora poslao na galiju Pasqualigovu, doduše s porukom, da ga dade prebaciti u Ankonu, pa da onamo odgovara pred sudom; ali tko zna, nije li i toga redovnika, privolom biskupa Dominisa, zadesila sudbina ostalih Uskoka! Bilo kako mu drago, možda nije dotle ništa pojačalo stravu kod građanstva koliko to, kad su vidjeli, kako se nemilosrdno postupa, u katoličkom gradu, sa starim oronulim redovnikom!

Istom kad je bura jenjala, pristade pod Senj mletački brod, koji iskrca Pasqualigova tajnika. Taj se je zvao Vettore Barbarò. Njega je Pasqualigo poslao na pismeno izraženu želju, usmeno potvrđenu od biskupa Dominisa prigodom njegova sastanka s mletačkim providurom kod otoka Sv. Marka. Rabatta je sam predložio to svoje poniženje zajedno s biskupom Dominisom, samo da imadu klasičnoga svjedoka za sva svoja silništva, pa da im narastu zasluge kod »prejasne« Republike. *Nisu njima zaudarale lešine, na kojima će se oni zvjerski penjati do zadovoljenja svojih ambicija!* Rabatta je dapače dopustio tome tuđincu, Vettori Barbarò, neka sam u ime svoga gospodara predloži sve što znade da mu gospodar želi, da se poduzme protiv Uskoka. Toliike podlosti prema tuđincu možda je rijetko kada prije a i poslije povijest zabilježila!

Pasqualigov tajnik Barbarò iskrcao se u Senju baš u času, kad su vodili k vješalima Moretta i njegova druga Mikulicu. Ta dva nesretnika objesiše u nazočnosti mletačkog emisara, a podvečer, oni isti Arbanasi u mletačkoj službi, koji dovezoše Barbara, *odrubili lešinama glave i ponijeh ih sa sobom na galije* — Rabattin i Dominisov poklon moćnomu Pasqualigu!

Rabatta je primio odmah Pasqualigova tajnika u donjem Kaštelu, u nazočnosti vajnoga duhovnog oca grada Senja, bi-

skupa Markantuna Dominisa i Vida Klekovića. Tajnik je isporučio Rabatti pozdrave svoga zapovjednika i čestitao mu, što je misija u Senju bila povjerena baš njemu, mužu priznate hrabrosti, od kojega su se mogli nadati najboljem uspjehu. Zatim je stao nabrajati zločine, kojima Mlečani objeđuju Uskoke: pljačkanje, razbojstva, nasilja, silovanja, i svako moguće zvjerstvo. Dometnuo je, da su *prolijevali nedužnu krv, da su se igrali s odrubljenim glavama, da su pili krv svojih žrtava, da su im pekli pa jeli srca, da su pravili od ljudske kože opute, i da nisu opraštali ni spolu ni dobi*. Na kraju svoga govora istaknuo je, da ga njegov general šalje na Rabattinu želju, da u generalovo ime predloži nekoje stvari, koje baš general želi i traži da se izvrše.

Rabatta, nenatkriljiv puzavac, najprije je izrazio svoju pripravnost da zadovolji svakoj mletačkoj želji, ali je odmah, — da tu svoju pripravnost prikaže kao nešto, na što Venecija ne bi baš imala pravo, — dodao, da su za zločine Senjana donekle krivi baš sami Mlečani. Jer, kada god su Senjani obračunavali s Turcima, Mlečani su ih na sve moguće načine u tom sprječavali, otimali im turski plijen i roblje, dapače, koliko je Uskoka palo njima u ruke, oni su ih ili objesili, ili prikovali uz veslo na svojim galijama. A za takav postupak Mlečani nisu dotle imali pravog uzroka, jer su Uskoci tada uništavali samo martolozе, koji su pustošili velik dio Hrvatske. Istaknuo je i to, da su podjarivali Uskoke i sami generali i pomorski časnici Republike, kad su se oglašivali na pisma carskih povjerenika, kad su otimali hranu, što se je po moru u Senj vozila, i kad su dapače na takve brodove s hranom pucali iz topova. On, Rabatta, priznaje, da su se Uskoci ogriješili zločinima, ali želi istaknuti, da su se njima krivo pisala u grijeh mnoga zločinstva, koja su izvodili sami mletački podanici, krijući se pod imenom Senjskih Uskoka.⁸⁸⁾ Drugim riječima, Rabatta je htio da reče: učinit ću sve što od mene tražite, ali vi na to ne biste imali

⁸⁸⁾ To su bili mletački podanici iz Dalmacije, koji su se i nosili i govorili kao i Uskoci.

prava, i što učinim, to će biti samo moja dobra volja, koju treba da honorirate.

Pita se, zašto je Dominis u svojoj velikoj spomenici, iz koje ovo vadimo, opisao ovako sastanak tajnika Barbara s Rabattom?

Dominis, kad je ovu opširnu spomenicu pisao,⁸⁹⁾ nije ni sanjao, da će Rabatta onako tragično svršiti u Senju, i da će on, Dominis, nekoliko mjeseci prije otići iz Senja, da se onamo nikad ne povрати. On je računao, da će Rabatta dokrajčiti svoju zadaću u Senju u potpunom miru, a spomenica je bila namijenjena Republici, koja je trebala da nagradi svoja dva konfidenta, Rabattu i biskupa. Za tu je svrhu trebalo istaći u spomenici, što smo već naglasili, da ono, što je Rabatta uradio u Senju u prilog Republike, nije morao učiniti, već da je sve to bila njegova dobra volja. Da je Markantun mogao da samo nasluti, da će Rabatte nestati, on uopće spomenice ne bi bio pisao, još manje u njoj sebe spominjao. Nije pak isključeno, da se nije ni vodio formalno onaj razgovor u senjskom Kaštelu, već da ga je Dominis izmislio, opet s gore naznačenom svrhom, znajući, da će dospjeti u ruke Signorije.⁹⁰⁾

Nije Rabatta, prema Dominisovoj spomenici, s gore navedenom izjavom završio svoj »diplomatski« govor. On je tajniku Barbaru rekao još i to, da se Uskoci, premda su učinili mnogo zla, ne smiju istrijebiti, jer im se ne bi našla zamjena. Oni uspješno čuvaju gorske klance i prijelaze, odbijaju navale martoloza, koji, kad bi jednom provalili kroz te klance, odmah bi bili nadomak Istre i Furlanske. Eto, na taj su način Uskoci braniči i posjeda Republike, i Italije, a po tome i čitavoga kršćanstva. Pa ipak, *makar da su Uskoci toliko korisni, nadvojvoda Ferdinand je odlučio da ih žrtvuje, da daje zadovoljštinu*

⁸⁹⁾ Monumenta Usocchorum I. p. 407. i dalje.

⁹⁰⁾ Dominisova spomenica ili nije dospjela u »Marcianu« prije Rabattine smrti, ili, ako je onamo dospjela, opseg joj ne bijaše veći od one u vatikanskom arhivu, t. j. dopirala je do 20. travnja 1601., pa ju je poslije Rabattine smrti Dominis upotpunio prigodom jednoga od čestih njegovih dolazaka u Veneciju, dok je ona u Rimu ostala nepotpuna.

Republici. Ali, lukavo dometne, da se ne smije zaboraviti ni to, da ni Mlečani nisu štedili ni nadvojvodinih posjeda, ni njegovih podanika, i da su se osvećivali na brodovima nedužnih trgovaca iz Trsta i Rijeke, paleći, plijeneći, pljačkajući i ubijajući.

Poslije tih odrješitih riječi — ako su uopće bile izuščene —, u Rabatti se probudila podla strana njegove duše, pa se je požurio, da naglasi, kako je unatoč toga nadvojvoda poslao njega, Rabattu, sa zadaćom, da u prvom redu kazni zlotvore i razboj-nike, da senjsku posadu premjesti u druge tvrđave podalje od mora, da uz njemačku četu pridrži u gradu samo stotinu oboružanih mirnih građana, pa da istjera iz Senja sve Dalmatince, podanike Republike. Osim toga, on će zabraniti, da se oboruža i jedan brod i da isplovi bez dozvole generala hrvatske krajine (a taj je boravio u Ljubljani!). *Na kraju se je Rabatta pohvalio, da je već smaknuo petoricu vođa, koje je Republika najviše željela da budu smaknuti, a nada se, da će poloviti i ostale, koji su umakli iz grada, pa se skrivaju po gorama i šumama.* I tako je eto on, Rabatta, uz najveću opasnost, pretvorio senjske lavove u pitome ovčice; a neizmjereno žali, što je silna bura spriječila, da netko u ime Republike bude nazočan i vidi, što je on odmah poslije svoga dolaska u Senj izvršio od svoje teške zadaće. Svršio je pak svoju besjedu time, da će on rado saslušati g. tajnika glede svega, što mu on u ovoj stvari predloži u ime svoga generala.

Barbarö je pokušao da ispriča nekoja gravamina, što je iznio Rabatta, a nekoja da opravda. Ali je neprestano naglašivao, da Republika ne će nikad dopustiti ni oboružane brodice, ni da Senjani oboružani plove. *Ona toga nije dopustila nijednom narodu na Jadranu, pa ne će ni Senjanima.* Na to je Rabatta odvratio, da su u pomorskoj plovidbi zainteresirani, daleko više od nadvojvode, Papa i španjolski kralj, pa će se već o tom pitanju raspravljati drugom prilikom, i tad će se odlučiti, s obzirom na međunarodno pravo, da li je morska plovidba pravo općenito, i da li koja država smije da to pravo prisvoji samo u svoju korist. On će, u granicama svoje misije, uznastojati da spriječi, da Senjani ne dosađuju nikomu, pogotovu da nikoga

na moru ne napadaju. Ali o toj će stvari on još mnogo razmišljati.

Kod toga razgovora nije biskup Dominis htio da bude samo nijemi svjedok. Ta on je, ako je uopće Rabatta izrekao taj govor, sigurno bio njegov nadahnitelj, a valjda ga je on i napisao. A kad je bilo spomenuto pitanje mora, uzeo je i on riječ, pa je istaknuo sve teškoće, što su na putu rješenu toga pitanja. On je pretpostavio, dapače je izjavio, da *znade*, da *Venecija Senjanima ne će nikad dopustiti oboružane brodove*, poradi više uzroka, a prvi, možda glavni je uzrok taj, što *Mlečani nisu nikad, ni u davno doba, trpjeli, da bilo koji vladar drži na Jadranu oboružane brodove*. Moguće je, da su ostali vladari, koji posjeduju dijelove jadranske obale, na to pristali, a moguće je, da su to pravo sebi prisvojili Mlečani sami, kad nitko drugi ne raspolaže tolikom pomorskom silom, kojom raspolažu oni. Ti drugi vladari na koncu naprtili su Republici teret, da čisti to more od gusara i da svačija roba može ploviti bez opasnosti. Za tu pak svrhu Venecija žrtvuje velike svote i mnogo krvi, a sve za korist općenitu; i kad ne bi ona držala na straži toliko brodovlje, gusarski bi brodovi nesmetano upadali u sve jadranske luke. Poznato je pak iz iskustva, da *Senjani ne poznaju ni umjerenosti ni čednosti; oni samo navaljuju i na otoke i na brodove, te pljačkaju*. Pa i onda, kad navaljuju na Turke, oni samo guraju tursku silu prema moru, i pružaju Turcima izlike, da podižu utvrde na ulazima u kanale i tjesnace, a to je samo na štetu i Venecije i cijeloga kršćanstva. S druge je pak strane poznato i to, da *se ni Beč ni Gradac ne će odreći nikad oboružanih brodova*, i to s više razloga. Prvi je svakako taj, što oni, imajući na Jadranu oboružanih brodova, ostaju faktično u posjedu jednoga dijela Jadrana i time lišavaju Mlečane prava zastare, pa stoga ovi ne mogu nikako da postanu isključivi gospodari mora, kao što to živo žude. Osim toga, dok Beč i Gradac dopuštaju senjskoj posadi porabu vodenoga puta, ne trebaju da te čete plaćaju, a s njima ipak raspolažu za uspješnu obranu svojih granica. I te čete nesamo da im služe protiv Turaka, već i za sječju drva i za različne druge svrhe. S obzirom na sve to, biskup bi također

bio za to, da se ta škakljiva točka izluči iz rasprave, i da se ostavi za drugu priliku. — Tako je svršio taj razgovor, koji, ako je autentičan, dok prikazuje Dominisa kao običnoga denuncijanta svoje pastve, s druge strane dokazuje, da je uskočko pitanje faktično bilo pitanje »de dominio maris«, o gospodstvu nad Jadranom. A baš u to je doba bilo gospodstvo nad morem goruće pitanje i kod nekih drugih pomorskih država. Tada su Englezi zahtijevali priznanje toga gospodstva nad svim okolnim morima svoje države, a Portugalci nad Indijskim oceanom i Guinejskim zatonom. Ali ipak izgleda, da je Dominis sve te govore jednostavno izmislio! —

Rabatta je sad uznastojao još upornije, da dobije u šake i ostale uskočke poglavice, pa da najkraćim putem riješi glavnu točku svoje misije. Naime, on je prikazao, da je dobio baš takvu misiju, dok iz nijedne isprave ne izlazi, da je bio poslan u Senj, da davi i vješa ljude, koji su bili najbolja obrana carevih i nadvojvodinih zemalja, te koji su od svoga plijena možda znatan dio slali »daleko« od Senja.

Rabattino krvološtvo u Senju bijaše plod njegove zloće i spekulacije, da dobije sklonost i nagradu od Republike. Također i njegova molba preko Dominisa upravljena Pasqualigu, da odašalje pouzdanu osobu u Senj, bijaše plod njegove servilnosti, dok u točkama, o kojima se je raspravljalo u Pragu, premda nije došlo ni do kakva zaključka, doduše imademo točku 19., u kojoj stoji, »da će Republika moći dodijeliti, uz carskoga povjerenika, svoga čovjeka, koji će biti nazočan dokle budu izvršene stvari koje treba izvršiti, prije negoli Republika izbroji čitavu svotu zajma«. Da je pak Republika izbrojila, ili barem počela izbrajati ugovoreni zajam od 300 hiljada talira (po 70 karantana svaki), u ispravama nema nikakva traga.⁹¹⁾ Čitav Rabattin postupak u Senju bijaše plod njegove servilnosti i najniže spekulacije, čemu je kumovao njegov dostojni brat Markantun de Dominis. Za sve zločine Rabatta će, vidjet ćemo, dobiti od Venecije, pred smrt svoju, zlatni lanac u vrijednosti od 5—6.000 dukata,⁹²⁾ dok će Dominis dobiti od Venecije u

⁹¹⁾ Monumenta Usocchorum I. p. 316.

⁹²⁾ Ibid. p. 382.

Pragu nešto prije, u listopadu 1601.,⁹³⁾ samo 300 dukata, i kasnije nadbiskupsku stolicu u Splitu. S kolikim je pak veseljem on, Dominis, spremio u svoj džep tih trista dukata, dokazuje njegovo pismo iz Praga, 15. listopada 1601., upravljeno duždu, u kojemu između ostaloga veli: »*Neizrecivo uživam videći kako su moja odanost, moja najbolja volja i privrženost dobro poznate, pa eto i priznate. I makar ne treba ostruge onaj, koji od svoje dobre volje trči, ipak ova kurtoazija (dar) Vedrosti Vaše činit će me ne samo da trčim, već da letim na svaki poklon i službu Vašu; dapače tomu letenju i takvoj trci da dodam s velikom pripravnosću krv i život svoj, gdje god bi mi se za to pružila prilika u službi Vedrosti Vaše, i gdje bi se od mene tražila krv i život.*«⁹⁴⁾ Kolika li bijaše moć žutaka Sv. Marka! —

Bjegunci iz Senja skrivali su se po okolici, a Rabatta je držao njihove obitelji u Senju kao taoce, samo da se ne bi odlučili na koju očajnu odluku i tako mu umakli. Rabatta nije proračunato htio da odmah postupa protiv njih, da ne bi izgubili svaku nadu u pomilovanje i da ne bi prešli na tursku stranu. Ali im je zato na više načina vješto podmetao mrežu, ne bi li ih ulovio. Tih bjegunaca, što Senjana, što Ledeničana, bijaše više od 40. Dokle bijahu složni, mogli su se smatrati sigurnima i u gorskim spiljama i u gustim šumama. Nitko se nije mogao odvažiti, da ih progoni, a imađahu mnogo prijatelja, koji su ih, na veliku Rabattinu žalost, tajno pomagali svime i svačim. Ne pomogoše Rabatti ni prijetnje ni obećanja. Dok bi se on odlučio na kakvu mjeru protiv njih, oni su o tome bili najbrže obaviješteni, pa su se lako ugibali opasnosti. —

Bijaše u Senju i četa hrvatskih vojnika, na koju Rabatta nije nikako mogao da računa, pa ju je otpustio, a ostao je samo s ljudima, koje bijaše sa sobom doveo.

Pasqualigov je tajnik svaki čas nosio Rabatti cedulje s imenima onih, za koje je želio da budu kažnjeni smrću ili da budu izručeni njemu na galijske. Da pronađu ta imena, pregledavali su

⁹³⁾ Rad Jug. akademije, knjiga X. p. 23.

⁹⁴⁾ Starine, II. p. 43.

na galijskim spisima od pred više godina; pa gdje god su našli za-bilježeno koje ime, i da je dotičnik u Dalmaciji ili na kojem otoku uzeo makar jednu ovcu, Pasqualigo je tražio smrtnu kaznu. Napose je pak tražio, da mu se izruče svi podanici Republike, kojega mu drago staleža. Pasqualigo ih je u početku skupno tražio, da mu budu izručeni, ali kasnije je za svakoga navodio ime i prezime. To bijaše odviše i za Rabattu! Da je on zadovoljio Pasqualigu glede svakoga pojedinca, koji, jer je rođen u Dalmaciji ili na otocima, bijaše podrijetlom podanik mletački, bio bi se lišio najvrsnijih vojvoda i vojnika, koji su se ovjenčali slavom u bojama protiv Turaka, osobito kod osvojenja Petrinje. Ti ljudi nisu ni bili u Senju, pa da ih izruči, bile bi se oslabile čete na granici. Što se pak carevih podanika tiče, premda se nikad dotle ne bijaše čulo, da je Austrija svoje ljude izručivala drugim državama, ipak, jer mu to tobože ne bijaše izričito zabranjeno, Rabatta se je odlučio da zadovolji i tog Pasqualigovog želji.

Jednoga dana Rabatta je dao sabrati u crkvi Sv. Duha (svakako s privolom biskupa Dominisa!) sve inozemce, što su boravili u Senju. To bijahu ponajviše siromašni obrtnici, koji su živjeli od svoga truda. Između njih je probrao devetoricu i zatvorio ih u kulu od Kaštela. Kad su to vidjeli ostali, koji su makar kada sudjelovali u kojem naletu na more, bojeći se za svoju kožu posakrivaše se, i ne bijaše moguće naći ih, premda se je znalo, da su u gradu. Onih devet nesretnika, koji se bijahu ogriješili jedino time, što su umakli bilo kada s mletačkih galija, Rabatta je protiv međunarodnog običaja predao na oružane mletačke brodove, privezane u senjskoj luci, koji su ih ravno prenijeli na Pasqualigove galijske. Popratno pismo Pasqualigu napisao je i potpisao biskup Dominis, koji nam je tako u vlastoručnim recima ostavio najvjerniju sliku svoje duše.

Pismo je glasilo:

»Sad izručujemo na Vaše brodove devet podanika prejasne Republike, a to je nešto neobično i izvanredno pod ovim vladarima. Ipak se eto i to čini, da se zadovolji Vašoj Preuzvišenosti i da se utvrdi trajnost dobra prijateljstva i odnošaja. Istina je,

da nam dušu muči teška grižnja, da ne bi suze ovih bijednika, koje ovdje svi drže za nedužne i bez trunka krivice, izazvale na nas božji gnjev; pa stoga dolazimo da najtoplije zamolimo Vašu Preuzvišenost, napose ja, koji sam ih najviše nagovarao, da im bude život spašen. Isto Vas usrdno moli i vrlo odlični gospodin Vido Kleković, koji ovdje zamjenjuje g. generala (Lenkovića), jer i taj dobri starac osjeća veliku grižnju savjesti, što smo poslali ove bijednike na klaonicu.«⁹⁵) Tako eto sam Dominis priznaje, i to vlastoručno, da je protiv svoje savjesti slao ljude na klaonicu! Nije pak bez značenja ni to, što se on na kraju toga svoga pisma, napisana 14. veljače 1601., dakle tek dva tjedna poslije svoga ustoličenja u Senju, tuži Pasqualigu, što mu je grof Zrinski zaplijenio prihode u Vinodolu.

Ta grižnja savjesti biskupa Dominisa nije nimalo ganula Pasqualiga. On mu nije povratio te nedužne ljude, već mu je u zamjenu poslao nekoliko Riječana, koje imađase okovane uz veslo, a nije ih smio pridržati.

Između onih, koji su se silno bojali, da ih kao podanike Sv. Marka Rabatta ne pošalje Pasqualigu na galijske brodove, bijaše pet Dalmatinaca. Ovi su se vješto skrivali po gradu, da ih ne ulovi; i kad su se jednoga jutra otvorila morska gradska vrata, da se opremi jedna uskočka brodnica, s pomoću koje bi se izdigla iz mora jedna druga potopljena, u vrevi ljudi, koji se bijahu sabrali kod tih vrata, iščeznuše nenapadno i ona petorica, i puzeći po morskom dnu ispod jedne kule, umakoše u okolicu.

Rabatta je običavao da bude nazočan, kadgod su se otvarala koja gradska vrata, a nosio je uvijek sa sobom željezni buzdovan, te je pregledao jednu po jednu osobu, što su izlazile, bojeći se, da mu baš ti Dalmatinci ne bi umakli. Takvo se lično pregledavanje nije baš slagalo s dostojanstvom carskog i nadvojvodskog povjerenika! Ali tog se je jutra on dao u toj »časnoj« službi zamijeniti od drugih. Stoga, kad je doznao da su ona petorica ipak pobjegla, razbjese se kao nikada dotle. Bojao se je naime, da Pasqualigo ne posumnja, nije li im baš on, Rabatta,

⁹⁵) Mon. Usocch. I. p. 341.

naumice omogućio bijeg, pogotovo kad mu je tajnik Barbaro lukavo prigovorio, da izručuje ponajviše uboge obrtnike, dok se pravi krivci i smutljivci lijepo kriju. Pa da ne bi Pasqualigo doista začeo krivo mišljenje o njegovoj lojalnosti, pogotovo kad je doznao, da je malo prije tih Dalmatinaca umaknuo iz grada i jedan brijač, bjegunac iz Venecije, koji bijaše stupio u uskočke redove, Rabatta dade predvesti u Kaštel dvojicu vojvoda, i to Mihuru Radića i Ivana Vlatka. Oštro im predbaci, da su oni znali unaprijed, da će ti ljudi pobjeći, pa im zapovjedi, neka se smjesta ispovjedu, jer će im se odrubiti glave. I dok se je u dvorištu donjega Kaštela krvnik spremao da obavi svoju strašnu službu, Rabatta javno izgrdi gradskog kapetana Danijela Barbo, jer je znao da Barbo zaštićuje Uskoke i da mu baca pod noge klipove, gdje mu se samo prilika pruži. U svojoj jarosti Rabatta predbaci Barbu, da se nikako ne slaže s dostojanstvom plemenita i poštovana viteza, te odanoga službenika moćnih vladara, da se druži s razbojnicima i da zaštićuje hajduke; te da bi mu moralo biti više na srcu javno dobro i sigurnost svojih vladara, negoli prijateljstvo s kukavim zločincima i razbojnicima.

Taj čas, kad je sjekira imala da odrubi nedužne glave, javio se biskup Dominis, i zamolio je Rabattu, da ih pomiluje. Očito je, da su prijatelji bili tada podijelili tako uloge, pa je Radić bio pušten na slobodu, dok se je izvršenje smrtno kazne na Vlatku odgodilo. Kad su se pak i vojnici stali zauzimati, da bude pomilovan i drugi vojvoda, Rabatta im naloži, neka se odmah svi rastrče po okolini, pa će im vojvodu pustiti slobodna, ako mu donesu barem jednu glavu od onih, koje im bijaše nabrojio.

U tili se čas razbježaše svi po senjskoj okolini, i slučaj htjede, da se je brat osuđenoga vojvode Vlatka nekako namjerio na glasovitoga Uskoka Mirka Domazetovića, kojemu Pasqualigo bijaše namijenio smrtnu kaznu. Vlatkov brat ispali svoj mušket i pogodi Domazetovića u glavu. Nesretni Domazetović bijaše još topao, kad su ga objesili na vješala izvan grada. I pošto je visio neko vrijeme, odrubiše mu glavu na zahtjev taj-

nika Barbara, koji je posla Pasqualigu na galiyu. Tako je vojvoda Vlatko izmakao doduše smrti, ali, jer se je na njega tužio mletački general, Rabatta ga ipak protjera iz Senja.

Barbarò je zahtijevao, da se pohapse mnogi. On naime bijaše pobilježio kao mletačke podanike sve one, koji su bilo kada služili Republici, makar su se rodili na turskom teritoriju, ako su se konačno sklonili u Senj. Napose je uporno zahtijevao, da mu se izruče neki *Malagrudići*, od kojih su dvojica, *Tomo i Ivan*, već ležali na dnu kule. Ivana Malagrudića u Senju su zvali »Lisica«. Toj je dvojici Barbarò dodao još *Lodu Mutarella* iz Raba, koji je došao u Senj kao maleno dijete, bio othranjen od dobrih ljudi, i — *priznaje sam Rabatta u popratnom pismu na Pasqualiga* — bio čestit čovjek. Osim njega, Rabatta je poslao na galiye i nekoga *Radu Hvaranina*, za kojega sam u popratnici piše, da je »već 20 godina u Senju, da živi od svoje muke i da ga svi drže za čestita čovjeka«. Kad kukavica Rabatta nije mogao da izruči Pasqualigu tolike druge, koji bijahu umakli, odlučio poslati mu tu četvoricu, od kojih samo dva bijahu mletački podanici. Budući pak da Malagrudići ne bijahu mletački podanici, već su tek kratko vrijeme bili u službi Republike, i to u okolici Šibenika, *sam ih je Rabatta osudio na veslo*, i to Tomu na dvije, a Ivana na pet godina. Osuda je Rabattina prividno glasila, da imaju izdržati kaznu na kojoj papinskoj galiyi, ali ih je ipak izručio Pasqualigu, uz poruku, da mu ih prepušta, neka njihovu krivnju on bolje istraži, za slučaj da se je on, Rabatta, prevario i blago ih osudio. Na taj je način Rabatta udovoljio Pasqualigovim zahtjevima, a opet se je ograđivao protiv eventualne optužbe, da je careve podanike izručivao na mletačke galiye, što se nikad dotle nije čulo, i što mu je ipak moglo da naškodi. Pasqualigo je tražio, da mu izruči i nekoga *Ivana Skaramucu*, koga je Rabatta dao odmah uhapsiti; ali kad se je utvrdilo, da Skaramuca nije podanik Sv. Marka, jer je rođen u turskom Vrgorcu, nije se usudio da mu ga pošalje.

Dok su vodili Malagrudiće iz Kaštela na mletačke brodove, oni se obadva riješiše lisičina i pobjegoše. Njemački su vojnici

odmah ulovili starijeg brata, Tomu, ali »Lisica«, mlađi i okret-niji, sretno umače i sakri se. Rabatta dade zatvoriti taj čas gradska vrata, da mu ne umakne. Ali ipak, ne mogoše da mu nanjuše trag. Bijesni Rabatta dade tad proglasiti po ulicama, da se moraju svi, muški i ženske, staro i mlado, sabrati na trgu i ostaviti otvorena kućna vrata, pod prijetnjom, *da će se odmah sasjeći na komade svi oni, koji se zateku u kućama*. Za cigli četvrt sata isprazniše se sve kuće. Žene, prestravljene, iznižeše i nejaku dječicu, pa čak i zipke! Kad je pak Rabatta izdao novi proglas, da će dopustiti mletačkim vojnicima, a tih bijaše punih petnaest brodova privezanih u gradskoj luci, da opljačkaju cijeli grad, tad su i bolesnici ostavili svoje krevete te izašli na ulicu. Zavladala je neopisiva strava. Jedna djevojka, koja je znala za skrovište jadnoga »Lisice«, da oslobodi sugrađane od većega zla, odala ga je Rabattinim ljudima. Ona im je pokazala podrum, u kojemu ga je vidjela, pa su ga Rabattini ljudi odmah izvukli i predali na mletačke brodove.

Gradska su vrata sveudilj bila zatvorena i strogo čuvana. Jedna je četica, najviše po noći, pretraživala u prvom redu kuće negdašnjih podanika Sv. Marka, za koje se sumnjalo, da se ipak zadržavaju negdje sakriveni. Ta noćna pretraživanja toliko ustraviše Senjane, ne samo Uskoke, već i mirne građane starosjedioce, da se nije nitko, ma koliko se osjećao nedužan, usuđivao da spava pod svojim krovom, niti da se pokaže u blizini Kaštela. Kad je pak Rabatta izlazio iz Kaštela i prolazio gradom, sve bi se razbježalo, osobito žene i djeca, jaučući glasno i tražeći bilo kakvo sklonište, samo da ga ne vide i da se s njime ne sastanu. Strava bijaše oduzela ljudima svaku energiju. Dogodilo se čak i to, da su se nekoji dali zasuti zemljom, pa su ostali u tom položaju po tri četiri dana, s malenim oduškom za disanje, bez hrane i pića, od pusta straha, da ih Rabatta ne potraži i ne nađe.

Kad su se ljudi već bili gotovo obezumili od straha i patnja, počeli su se, pojedinci, utjecati zagovoru gradskoga kapetana, pa čak i biskupa, neka Rabatta već jednom izjavi, koji su to koje on traži da smakne, da se ostali riješe straha i užasa, bu-

dući da im je život već postao nepodnosljiv. I kad su doznali, da je svemu tomu glavni uzročnik mletački tajnik, koji na kobne one popise pripisuje uvijek nova imena, odluči se da mu pošalju svečanu deputaciju. Ali, ta je deputacija trebala tumača, jer Senjani nisu bili vješti talijanskomu, a Barbaro nije imao pojma o hrvatskom jeziku. Zamoliše biskupa, da im on bude tumačem. Dominis nije mogao da se tomu ugne, jer bi bio previše otkrio svoje zločinačke karte. I kako je već u čudi našega čovjeka, da ne ide bez dara ni po svoje pravo, kamoli kad se sprema da moli zagovor, tako i Senjani izabraše par najljepših čilima, što su bili u gradu, da ih poklone mletačkoj zvijeri. Kad su došli pred Barbarov stan, uniđe samo biskup s najstarijima, dok je ostalo mnoštvo ostalo na trgu. Biskup je u svojoj besjedi pred tajnikom samo ponizio svoju pastvu, kad je *izjavio, da bi svi Senjani bili spremni da mole za oprostjenje na samom trgu Sv. Marka u Veneciji*, ali kad to nije moguće, eto oni to isto čine pred njim, kao pred zastupnikom Republike. Konačno je biskup zamolio Barbara, da se zauzme kod Pasqualiga, da barem privatno izrazi Rabatti želju, neka riješi građane vječnoga straha, neka im oprost, i neka se zadovolji s tolikom već prolivenom krvi i s tolikima već osuđenima u okove na galijama. A kad je Dominis svršio, ostali izjaviše, da u znak svoga poštovanja, prema mjesnom običaju, prikazuju tajniku maleni dar, što su ga donijeli sa sobom.

Barbaro otkloni dar i izjavi, da se on u javne poslove ne smije miješati. On da je u Senju samo s tom svrhom, da prati sve, što se poduzima u ime preuređivanja, a *došao je na zahtjev samoga Rabatte*. Ipak ne će propustiti, da se privatno kod njega zauzme. Očito je deputacija bila, makar kroz koju ruku, naručena, samo da građanstvo doživi još jedno strašno sramotno poniženje. A najstrašnije je u čitavoj stvari bilo to, što su *Rabatta i Dominis udešavali sve te prizore za svoje lične svrhe, da im tuđinac obilnije naplati zasluge, koje su proklijale iz zvijerski prolivene krvi, pa su se one poput bršljana imale da popnu visoko, ali ... uz vješala!*

Nadošao je ipak čas, kad se činilo, kao da je i Rabatti dosta proganjanja i osvećivanja, pa je pustio, da Senjani malo

odahnu. Ali ipak sad je baš dao *složiti popis imena dvadesetorice Uskoka, kojima bijaše namijenio smrtnu kaznu*. Tu je dvadesetoricu on doista i osudio na smrt, ali uz neobičnu klauzulu, da se naime može pomoći jedan s drugim, to jest: *pomilovat će svakoga od njih, koji ubije jednoga svoga druga!* Rabatta se je pouzdano nadao, da će mu ta doskočica donijeti u Senj nekoliko uskočkih glava! Bojeći se pak, da ti proskribirani nesretnici pribjegu u Tursku, Rabatta još dade proglasiti, *da smatra taocima njihove žene i djecu*. Osim toga izmisli i dade prosuti glasine, da je Republika sklopila ugovor sa svima susjednim sandžacima u smislu, da će sandžaci dati nabiti na kolac svakoga onoga, koji bi se drznuo da prekorači granicu. Ali ni proglasi, ni ucjene, ni bilo kakve glasine ne pomogoše baš ništa, jer je zadnji Uskok više držao do poštenja negoli Rabatta i Markantun de Dominis. Svaki je Uskok, ali pravi Uskok, bio spreman da radije pretrpi svaku kaznu, da čak i glavu izgubi, prije nego da pogazi vjeru zadanu svome drugu. Dakako da je mnogima poslije toga proglašen odlanulo, premda su svi znali, da će ih Rabatta poslati na granicu, gdje je smrt uvijek za vratom.

Koliko god Rabatta bijaše prorijedio redove Uskoka u Senju, ipak je i preostale smatrao opasnim za sebe, pa je odlučio, da ih se pomalo riješi, premještajući ih daleko od grada. Ponajprije je dao načiniti popis cijeloga pučanstva, i napose svake kuće. Tad je pozvao k sebi na sastanak biskupa, arčidakona, dva najstarija podčasnika i glavara provijanta, koji su znali i u glavu poznavali svakoga pojedinca. Na temelju njihovih obavijesti, najprije je izabrao stotinu ljudi, koji su, uz stotinu njemačkih mušketira, imali ostati u gradu, kao vojnici na plaći. Zatim je redom kuću po kuću, dapače glavu po glavu, prema tim obavijestima, ocijenio i odlučio, koji će građani moći da ostanu u Senju, jer su imali siguran prihod od posjeda, od kakova obrta ili zanata; a napose je pobilježio one, kojih nikako nije htio da budu ni u gradu ni u njegovoj okolini. Sve ostale je odredio, da pođu vojevati na granicu. Rabatta bijaše pozvao i gradskoga kapetana, da sudjeluje kod toga vijećanja, ali mu Barbo odmah izjavi, da on takve osnove ne može odobriti, po-

gotovo da ne će da ostane sa samom stotinom oboružanih senjskih ljudi. Za obranu grada, po njegovu mišljenju, to bijaše premalo i, dosljedan svome mišljenju, odreče se časti gradskoga kapetana.

Barbovo odreknuće nije ostalo tajno, pa su se vojnici počeli nekud opirati; ali netom je to Barbo primijetio, da ne bude veće smutnje, ulovio je prvu priliku i ostavio Senj. Kad se je oprostio, i kad mu je Rabatta dopustio, da može otputovati brodicom, i da ga može ispratiti nekoliko starih senjskih vojnika, krene on prema morskim gradskim vratima. Ali tu se je našao i Rabatta, koji je baš htio da vidi, tko će sve poći s njime, da ne bi tom prilikom umaknuo koji od onih, koje on ne bi podni-pošto pustio. Tako se je Rabatta namjerio na *Milu Slavičića*, koga je baš potraživao. Mile bijaše odlučio, da iskoristi priliku i da pobjegne. Stoga je on silom htio da izađe, a Rabatta je htio da ga svojom rukom zaustavi; pa kad mu to nije uspjelo, zamahne buzdovanom i rani ga na glavi. Mile sa svim tim zagazi u more, i sve pod vodom sretno umače. Naravno da mu to ne bi uspjelo bez pomoći prijatelja, koji su mogli da ga zaustave, ali ne htjedoše; dapače, *kad je Rabatta zapovjedio nekima, da pucaju, da ga ubiju, oni su naumice krivo gađali.*

S odlaskom kapetana Danijela Barbo Uskoci izgubiše zadnje svoje uporište. Sad ih nije bilo teško nagovoriti na pokornost. Tako je Rabatta brzo složio četu od 200 Uskoka, kojima zapovjedi, da se imaju čim prije prirediti, da s obiteljima ostave Senj i da se porazmjestu u Otočcu, Brinju, Prozoru i Brlogu. S njima su imali poći i dva vojvode, pa je na njihova mjesta Rabatta imenovao druga dva, s plaćom od četiri forinta na mjesec.

Uoči odlaska te ćete iz Senja, Rabatta ih je sve sabrao u Kaštelu i tu im je na svoj način održao govor. Istaknuo je naime, kako su za svoje zločine svi bez izuzetka zaslužili najstrože kazne, ali su ipak car i nadvojvoda odlučili, da im ostane časni naslov vojnika, mjesto sramotnoga naziva razbojnika, ako su samo voljni, da junački vojuju protiv Turaka za obranu granice. Siliti on ne će nikoga. Svakomu je slobodno, da potraži uto-

čišta drugamo, po miloj volji, ali u Senju njima više opstanka nema. Poslije te opomene svi prisegoše vjernost po obrascu običajnom za Granicu. Slijedeći je dan Rabatta došao sa svima u crkvu, gdje ih je njegov desni prijatelj Dominis blagoslovio i licumjerski im zaželio sreću u vojevanju protiv zajedničkoga neprijatelja naše svete vjere, dok im je u duši svojoj želio, da ih Turci istrijebe do jednoga. Napose je blagoslovio vođama oružje⁹⁶⁾ i tada im ga predao. Ta se ceremonija nije osobito svidjela mletačkomu tajniku, koji, držeći da je iskreno udešena, ipak prigovori, »što se eto razbojnicima iskazuju počasti, na koje mogu imati pravo samo časni vitezovi.«⁹⁷⁾

Uskoci razviše zastave i krenuše iz Senja. Putem im je Rabatta dao priopćiti, da se ne smiju ni pod kakvom izlikom iz određenih im boravišta povratiti u Senj. *Tako je eto ostavilo Senj do 160 obitelji, i ostalo pusto toliko domova*, ne računajući one, koji su bili smaknuti, prognani i na galijama okovani. *Senj je izgledao opustošen i nekud prazan.* Kad je pak koji Uskok došao da podigne hranu, nije smio u grad, već je morao čekati izvan grada.

Mletački tajnik Barbarò bijaše nekako doznao, da se jedan od uskočkih vođa, prezimenom *Bukovac*, skriva nedaleko od Senja. On zamoli Rabattu, neka mu dopusti, da iskrcu svoje ljude, koji će Bukovca svakako uloviti. Desilo se toga jutra u okolici Senja tridesetak Uskoka, koji su dan prije bili otpremljeni put Otočca, ali su se u noći povratili, da sa sobom uzmu još nekoje stvari. Tu tridesetoricu ljudi pokušalo je da još prije zore okruži ništa manje nego pet stotina mušketira iskranih s mletačkih brodova. Bukovcu, naravno, ni traga! Sad mletački vojnici, da se prodiče, dadoše se u potjeru za tom šakom Uskoka, kojima ne preosta već da uzmaknu u brda. Mletački mušketiri, shvaćajući svoju sramotu, *uloviše putem nemoćna starca, te mu junački odrubiše glavu; a uloviše živa još jednoga čovjeka, koji bijaše netom došao iz unutrašnjosti Hrvatske.* Gradske straže,

96) Prema bilješkama biskupa Dominisa u njegovoj spomenici.

97) Protiv crkvenih propisa.

u zoru, primijetiše u okolici nekakve čete, te, misleći da su Turci, uzbuniše grad i tvrđavu. Ali Rabatta, koji je znao o čemu se radi, nije dopustio da se otvore gradska vrata. S jedne su kule straže ipak ispalile jedan top, ali hitac nije pogodio nikoga. Tad se mletački mušketiri požuriše prema svojim oboružanim brodovima, a Rabatta zabrani, da se dalje puca. *Ali dvanaestorica od onih trideset Uskoka iz Otočca naglo se okrenuše i stadoše ganjati mušketire, i natjeraše ih u takav bezglavi bijeg, da su mnogi poskakali u more, samo da se što prije nađu na svojim brodicama.*⁹⁸⁾ Dvanaest protiv pet stotina!

Rabatta je na mahove ipak doživljavao neugodnih ponižavanja a i omalovaženja od strane Mlečana. *Silnici su uvijek jače ponizivali podle duše negoli odrješite otpornike.* Znamo već, da je biskup Dominis bio ugovorio s Pasqualigom, da će neoboružane senjske brodice moći slobodno da plove između Senja i Rijeke, i obratno, uz obvezu, da svaka nosi sa sobom i pokaže nužne svjedodžbe i patente. Ako li bi pak božje vrijeme priječilo tim brodicama da pristanu pod utvrdu na otočiću Sv. Marka, za pregledbu dokumenata, da će biti dovoljno, ako mornari bilo kakvim znakovima dojavu, da plove po nalogu povjerenika Rabatte. Pa se je i desilo kojoj brodici, da joj opasan vjetar nije doista dopustio da pristane pod spomenutu utvrdu, i tad su mornari davali znakove u smislu spomenutoga dogovora; ali su Mlečani ipak stali pucati iz topova, da ih prisile, da svakako pristanu pod utvrdu, pa makar nastradali svi zajedno s brodicom. Kako se takav slučaj nije desio samo jedamput, Rabatta je ipak uložio prosvjed kod mletačkoga tajnika protiv kršenja ugovora. Dapače je tom prilikom izjavio, da se kod ružna vremena ne bi trebali uopće davati bilo kakvi znakovi, kad eto više nema i ne može da bude na moru Uskoka od zanata. Na to mu je tajnik Barbaro uzvratilo, da *Republika ne će nikad pristati, da netko plovi onim kanalom, a da ne bude prepoznat iz utvrde, doklegod u njoj bude mletačkih vojnika.*⁹⁹⁾

⁹⁸⁾ Mon. Uscocch. I. p. 417.

⁹⁹⁾ Opis Rabattina djelovanja u Senju, kako se čita u »Historia degli Uscocchi«, odaje, da je Minuci imao pri ruci spomenicu Markantuna Dominisa, samo što je on taj opis znatno skratio.

Rabatta je tad, mjesec dana poslije svoga dolaska, 1. ožujka 1601. poslao generalnom providuru Pasqualigu svoga intimusa biskupa Dominisa s popratnim pismom, u kojemu veli, da je *u Senju već sve uređeno tako, da Republika ne bi mogla što više da želi.* Da pak on, Pasqualigo bude o svemu točno i potanko obaviješten, šalje mu biskupa. — Ali biskup nije znao, gdje se Pasqualigo nalazi, pa je stoga poslao u Rab i odanle mu pisao, kakvu je misiju dobio od Rabatte, i dodao: »Sad sam baš prispio u Rab, gdje sam se nadao, da ću zateći Vašu Preuzvišenost; ali kad sam doznao, da ste pošli u Zadar, s nakanom da se odmah povratite, smatrao sam se dužnim, da Vas o svojem dolasku obavijestim, pa ću stoga, s velikom željom, sačekati ovdje Vaše naloge i Vaše odredbe, da li moram ja k Vama ili da Vas ovdje pričekam.«

I Rabatta je 9. travnja opet pisao iz Senja Pasqualigu ponizno pismo, u kojem mu zanosno zahvaljuje, što mu je u svoje doba poslao u Senj svoga tajnika Vettora Barbara. On se nada, da će mu tajnik znati da sve po istini prikaže, *kako je on uređio stvari u Senju tako, da Republika može biti zadovoljna i osigurana, da joj više, u koliko se tiče senjske posade, ne će dodijavati nitko, ni na kopnu ni na moru.* Nadalje hvali uvelike tajnika Barbara, koji mu je u svemu pomagao i savjetovao, *dok se je on, Rabatta, trsio da zanosno i oduševljeno obezbijedi interese Republike.* Zahvaljuje Pasqualigu, što mu je poslao toga muža rijetkih vrлина, koji mu je uz to bio i dobar drug, tako da je mogao lako preturivati muke i opasnosti, što je morao da pretrpi u svojoj misiji, pa mu je stoga bilo doista teško, kad je nadošao čas, da se s njime oprosti. Ali je Rabatta dodao još i to, da ako mletački vojnici u utvrdi sagrađenoj na otoku Sv. Marka budu i nadalje nasilni prema njegovim ljudima, koje on u svojem poslu šalje na Rijeku, a ne dozna da su ti vojnici za ta nasilja bili i kažnjeni, to će on, *Rabatta, uzeti za dokaz, da Republika nije željela ništa od svega onoga, što je on proveo u Senju, i da joj to ne bijaše ugodno.* Stoga on u takvom ponizujućem položaju ne bi mogao da dulje ostane u Senju, već kod prvoga novoga slučaja jednostavno bi otišao iz grada. — To

je Rabattino pismo novi ključ za prosuđivanje njegova i Dominisova djelovanja u Senju: *predstavniku strane države polaže račun o svojem djelovanju, i konačno prijeti tome istome predstavniku svojom demisijom!* Gotovo bi bilo ispravnije nazvati Josipa Rabattu mjesto carskim i nadvojvodskim — mletačkim povjerenikom u Senju! Ako nije možda tad Rabatta zaprijetio, da će ostaviti Senj, pa da se povрати sve kako je bilo, *samo da se Republika požuri s kakvim darom!* —

Eto kako je Rabatta u sami mjesec dana, uz savjet i potporu biskupa Dominisa, proveo tako zvanu »reformu« u Senju: *vješalima, sjekirom i rastjerivanjem Uskoka!* —

Međutim je demisija kapetana Danijela Barbo bila primljena u Gracu, a Rabatta potvrđen u službi povjerenika. Rabatta to javlja Pasqualigu i zajedno mu priopćuje, da su mnogi prognani Uskoci došli pred grad i da su mu se predali na milost i nemilost. *On, Rabatta, želi znati, da li bi njemu, Pasqualigu, bilo pravo, da im on uruči putnice za granicu, pa da vojuju protiv Turaka. Pasqualigo na to odgovori, da ga veseli, što je Barbo konačno riješen kapetanije, a što se tih Uskoka tiče, on drži, da bi ih prije svega trebalo barem decimirati!* —

Na veliku subotu, 21. travnja 1601. Rabatta se je prvi put maknuo iz Senja i otputovao u Trst, da izvidi nekoje pogranične sporove u onim stranama, a ostavio je kao svoga zamjenika Vida Klekovića. Putem se je zaustavio u Crikvenici, odakle je pisao Pasqualigu, obavješćujući ga o uzroku svoga putovanja i priopćujući mu različne druge vijesti. Na Rijeci će — piše — čekati njegove naloge.

Poslije Rabattina odlaska izgleda da je Dominisu počelo bivati prevruće u Senju. Ondanle je on pisao još samo jedno pismo, 20. travnja, i to Pasqualigu, u kojemu ga potanje obavješćuje o Rabattinu polasku, i onda, kao pravi konfident Republike protiv svoga stada, dodaje: »Ne ću da propustim da Vam javim dva slučaja, što su se desila jučer i danas. Danas je došla iz Brloga jedna satnija onih, što su onamo konfinirani, da se opskrbe hranom. Kad im se nije dopustilo da uniđu u grad, stali su se buniti i zahtijevati povišicu plaće, ili da budu

otpušteni. Kad su pozvani da dođu u Kaštel na obračun i otpust, ne htjedoše doći. Tad je g. povjerenik izašao sa svojim ljudima, oboružan, da ih privede pameti, ali oni se rastrkaše po polju. Kasnije se pokajase, baciše oružje i zamoliše oprostjenje, koje i dobiše, s obzirom na današnji sveti dan.¹⁰⁰⁾ Trojica se ipak ne usudiše pristupiti. Oni bijahu vođe pobune, a između njih Božo Grdović i Ostoja. *Večeras je proglašena ucjena na njihove glave, obitelji su im istjerane iz grada, a imutak im zaplijenjen;* neka se još više ustrave i ostali, koji su konfinirani, i neka se uvjere, kolika je strogost zavladała. Kad se uvaži, da je takva vijest jedva mogla da zanima mletačkoga generalnog providura, onda nam još više između tih redaka izbija služnička Dominisova duša. Koliko je bio prožet značenjem svetoga dana, Velikoga petka, kad je dospio da takova šta napiše, on, duhovni otac grada Senja!

Rabatta je iz Crikvenice krenuo na Rijeku, gdje je uskrsovač, a onda je, 24. travnja, nastavio put Trsta, odakle je imao krenuti u Gradac, k nadvojvodi. Kad nije do 24. travnja dobio na Rijeku nikakva glasa od Pasqualiga, Rabatta mu je pod tim nadnevkom ponovno pisao, da je do večeri čekao njegove naloge, pa kad ih nije dobio, putuje dalje u Trst. Bude li Pasqualigo želio da se s njime porazgovori, on će smjesta doći, kamo g. providur odredi. *On, naime, ne želi drugo, već da mu posluži u svemu, što se on udostoji da mu zapovjedi.*

Pasqualigova odgovora Rabatta nije dobio u Trstu ni 29. travnja, kad on, izvješćujući Dominisa o svojem uredovanju u Trstu, moli ga, »da o svemu obavijesti presvijetloga i preuzvišenoga« generalnog providura. Pasqualigo bijaše odgovorio već 27. travnja, ali preko riječkoga namjesnika Đure Markovića, koji je istom 3. svibnja prosljedio to pismo Rabatti.

Dominis je ostavio svoju rezidenciju malo poslije Rabattina odlaska, i nije nikako mogao da se ikad odluči na povratak u Senj. Zadržavao se izmjenice na Rijeci i na Rabu,

100) Bio je Veliki petak.

odakle 24. svibnja piše Pasqualigu i šalje mu nekoja pisma, što ih bijaše dobio od Rabatte. Šalje mu izvornike, jer ne dospijeva da ih prepíše, pa ga stoga moli, da mu ih, nakon uporabe, povрати. I kao da mu sudbina Malagruđića nije dala spavati, opet moli Pasqualiga, da mu jednoga od njih povрати, a on će mu za odštetu otpremiti iz Senja kojega drugoga uhapšenika. Pošalje li u Senj Malagruđića, on će po istom brodu poslati pismo Klekoviću, da izruči dotičnoga uznika i obećava mu dapače, da će se zauzeti da mu bude izručen i neki *Brocchetta*. Šalje mu i jedno Klekovićevo pismo, jer sadržava vijesti iz Senja.

Rabatta je 7. svibnja bio u svojoj rodnoj Gorici, gdje je prisustvovao saboru, na kojem mu je uspjelo nagovoriti ljude, da se obvežu, da će stotinu senjskih Uskoka uzdržavati o svom trošku *na granici Ugarske*, i to s dobrim plaćama. On je to uradio, kako piše carskomu tajniku De Rossi u Mletke, samo zato, »da iz onih primorskih strana makne nekoje kolovođe, navikle na pljačku po moru«.

Iz Ljubljane se Rabatta 31. svibnja javlja prijatelju Dominisu opširnim pismom. Opisuje mu svoj put u Gradac. Tuži se, da ga je bivši kapetan Barbo pokušao ocrniti, ne bi li se možda opet domogao senjske kapetanije. U Gracu ga je nadvojvoda primio dva puta. Javlja mu nadalje, da ga je nadvojvoda imenovao vrhovnim komesarom za doček i daljnje otpremanje u Zagreb onih četa, što Papa šalje u pomoć protiv Turaka. Te će se čete iskrcati u Trstu, na Rijeci i u Bakru. On se je otimao tome velikom teretu, ali nije mogao da odoli nadvojvodinu nagovaranju. Stoga je odmah krenuo iz Graca na put. Već je udesio sve, kako će te čete biti opskrbljene do Zagreba. Iz Ljubljane će se on požuriti na Rijeku, gdje očekuje biskupa »s najvećom željom«. Vijesti njegove sadržane u pismu od 19. svibnja bile su mu vrlo drage, pa ih je stoga dao prepisati i poslao nadvojvodi, »kod kojega sam se — veli — usmeno zauzeo, kako se i pristoji, poradi mnogih vaših zasluga i moje obvezanosti prema vama. Neka se Vaša Preuzvišenost tješi, jer ćemo na svaki način poraditi, da stvari u

svakom obziru krenu na dobro, pa će odvažnost i čestitost Vaša biti nagrađene od suverena...«

Dominis je to pismo primio 3. lipnja na Rabu, te ga je proslijedio Pasqualigu u izvorniku. »Ljubeći mu ruke« preporuča mu, da sačuva izvornike njegovih pisama, i da mu ih zgodnom prilikom povрати. *Očekuje uvijek njegove odredbe glede onoga uhapšenika u Senju, kojega će mu dati otpremiti kada god htjedne.*

Kad je Rabatta 6. lipnja stigao na Rijeku, pisao je Dominisu na Rab pismo, zanimljivo po sadržaju i po formi. Opet ponosno spominje, kako je već sve pripremio za prolaz talijanskih četa u Zagreb. Dok mu to javlja, moli ga, neka o svemu izvijesti što prije Pasqualiga, »*pa neka on (Dominis), ako može, sam dođe, makar na krilima, da ga posjeti, jer ga očekuje s najvećom željom*«. — »Čitava Kranjska« — piše mu nadalje — »predložila me nadvojvodi za generala hrvatske krajine, i za tu me je čast izvikala sva vojska i narod. Gospodin grof *Tomo Erdedi*, »bivši potkralj u Hrvatskoj,« kao i gospodin *Vid Kisel*, nekoć pukovnik u Flandriji, izričito traže i upotrebljavaju sva moguća sredstva, da bude jednomu od njih podijeljena ta čast, *a pomažu se i darovima*. Ali, budući da ja nisam uložio za to ni jednu svoju riječ, jer se te časti, zbog prevladaloga ružnog običaja podjeljuju samo onima, koji ih traže, ne znam što će biti glede moje osobe, osim ako se na vrijeme za me ne zauzmu Rim i Venecija. U tom bi se slučaju izjalovalo naprezanje one dvojice. To će se vidjeti naskoro. Međutim, očekujući Vas da Vas zagrlim, ljubim Vam s tom svrhom vrlo poštovane ruke.«

Da se shvati lični odnos između ta dva zločinca, ovo je pismo i previše rječito! Za koga pak ne bi bilo rječito, napominjemo, da ga je Dominis primio u Rabu 8. lipnja, da ga je odmah sa zadnjim pismom prepisao i poslao Pasqualigu, zavr-

šujući svoje popratno pismo: »Ja sam odlučio, da poletim k njemu!«¹⁰¹⁾

Vjeran toj odluci i toj čežnji, Dominis je već 12. lipnja bio »u zagrljaju« svoga Rabatte. Odmah piše Pasqualigu, da se talijanske čete ne će iskrcati u Trstu, jer se je u onoj luci pojavila kuga, pa će se svi transporti iskrcati na Rijeci i u Bakru. Na Rijeci, veli, da je sve zdravo, a Rabatta će se zadržati dokle ne prođu sve čete. U Lici su Turci zarobili uskoka Jurišu. »Ne bude li htio, ili ne bude li mogao da se otkupi, bilo bi nam od velike koristi, da ga smaknu!« — Ali, Jurišu je čekala još velika uloga!

VII. PITANJE SENJSKIH ŠUMA.

Kako su se Rabatta i Dominis potpuno slagali u svemu, tako su oba gorljivo zagovarala i prodaju i sječú senjskih šuma, koje će izbaciti toliko novaca, da će se uskočko pitanje konačno zauvijek urediti.¹⁰²⁾ Dominis, čini se, bio je zauzetiji za tu prodaju od samoga Rabatte. On 25. lipnja s Rijeke piše Pasqualigu, s pozivom na razgovore s njime o tom predmetu, da su mjerodavni u svoje doba uvelike pohvalili i odobrili osnovu povjerenika Rabatte glede tih šuma. Ali da se sad u Gracu boje, ne će li sječom šuma oslabiti granica prema Turcima. Veli, da su na licu mjesta bila u tu svrhu različna povjerenstva, da je izrađen i izvještaj, koji se sutra šalje u Gradac, pa će odmah uslijediti rješenje i ovlaštenje, da se glede toga odmah

¹⁰¹⁾ Da se bolje shvati Dominisova perversnost, upućujemo čitatelja na više puta spomenutu knjigu II. »Starina«, gdje imade mnogo istražnih spisa o Markantunu Dominisu. U tim je spisima zabilježeno, da je odlični splitski nadbiskup *Sforza Ponzoni* nazvao Splitsanina *Ivana Capogrosso* »amorevole di Dominis«.

¹⁰²⁾ Suvremenik Anonim (p. 232.) piše o senjskim šumama ovo: »Imade osim toga velikih svakovrsnih šuma, jelovih, hrastovih, bukovih i drugoga drveća, da bi se moglo sagraditi najveće ratno brodograđište.«

zametnu pregovori, a on, Dominis, imade već kredencijale za *svijetloga dužda*. Dodaje, da su talijanske čete, što se na Rijeci iskrcavaju, vrlo lijepe; da je već prošlo put Zagreba pet hiljada ljudi. Rabatta da ima golema truda, ali da sve divno svladava. Još da ima doći 7 hiljada ljudi iz Crkvene države i velike vojvodine Toskane, k tomu i 2.000 »venturiera«, dok će Španjolaca doći oko 12.000. Očito je *Dominis rado dodavao tim brojkaма ništice*, samo da podigne važnost zadaće svoga prijatelja Rabatte!

Pasqualigo 20. lipnja piše Rabatti iz Zadra, a ovaj mu odgovara 2. srpnja s Rijeke, te mu zahvaljuje za intervenciju kod vijeća »desetorice« u prilog jednoga njegova rođaka, i ujedno mu priopćuje, da će ga pohoditi *de Dominis, kojemu se nikako ne da natrag u Senj*. I doista, Dominis je bio već 7. srpnja u Zadru, ali Pasqualiga nije našao. Stoga mu odmah piše, da ga je tražio u Krku, Rabu i drugim mjestima, pa je eto došao čak u Zadar, ali nije imao sreće da ga nađe. Razgovarao je sa zadarskim nadbiskupom Minucijem, prema ovlaštenju što je taj dobio od njega, Pasqualiga, da raspravlja s njime pismeno ili usmeno. Ne može da se dulje zadrži u Zadru, jer mora na put, u Prag, kamo ga zove car. Stoga ne može ni da ga dalje traži, ni da piše, ni da drži duge razgovore. Šalje mu Rabattina pisma.

Isti je dan Dominis ostavio zadarskom nadbiskupu Minuciju spomenicu, koja je glasila:

a) Posao o sječi šuma senjskih bijaše skoro zaključen u gradskom dvoru, kad je nastala sumnja, da bi se time oštetila granica.

b) Bit će da je posredovala praška komora, pa me stoga zove Njeg. Vel., budući da je odlučilo da riješi stvar.

c) Ovo je odgađanje od velike štete za senjsko pitanje i za učvršćenje položaja premještenih vojnika.

d) G. Rabatta hoće da demisionira, ako mu se što prije ne namaknu novci, a nema nade, da bi ih mogao dobiti od dvorova.

šujući svoje popratno pismo: »*Ja sam odlučio, da poletim k njemu!*«¹⁰¹⁾

Vjeran toj odluci i toj čežnji, Dominis je već 12. lipnja bio »u zagrljaju« svoga Rabatte. Odmah piše Pasqualigu, da se talijanske čete ne će iskrcati u Trstu, jer se je u onoj luci pojavila kuga, pa će se svi transporti iskrcati na Rijeci i u Bakru. Na Rijeci, veli, da je sve zdravo, a Rabatta će se zadržati dokle ne prođu sve čete. U Lici su Turci zarobili uskoka Jurišu. »*Ne bude li htio, ili ne bude li mogao da se otkupi, bilo bi nam od velike koristi, da ga smaknu!*« — Ali, Jurišu je čekala još velika uloga!

VII. PITANJE SENJSKIH ŠUMA.

Kako su se Rabatta i Dominis potpuno slagali u svemu, tako su oba gorljivo zagovarala i prodaju i sječu senjskih šuma, koje će izbaciti toliko novaca, da će se uskočko pitanje konačno zauvijek urediti.¹⁰²⁾ Dominis, čini se, bio je zauzetiji za tu prodaju od samoga Rabatte. On 25. lipnja s Rijeke piše Pasqualigu, s pozivom na razgovore s njime o tom predmetu, da su mjerodavni u svoje doba uvelike pohvalili i odobrili osnovu povjerenika Rabatte glede tih šuma. Ali da se sad u Gracu boje, ne će li sječom šuma oslabiti granica prema Turcima. Veli, da su na licu mjesta bila u tu svrhu različna povjerenstva, da je izrađen i izvještaj, koji se sutra šalje u Gradac, pa će odmah uslijediti rješenje i ovlaštenje, da se glede toga odmah

¹⁰¹⁾ Da se bolje shvati Dominisova perversnost, upućujemo čitatelja na više puta spomenutu knjigu II. »Starina«, gdje imade mnogo istražnih spisa o Markantunu Dominisu. U tim je spisima zabilježeno, da je odlični splitski nadbiskup *Sforza Ponzoni* nazvao Splitsanina *Ivana Capogrosso* »amorevole di Dominis«.

¹⁰²⁾ Suvremenik Anonim (p. 232.) piše o senjskim šumama ovo: »Imade osim toga velikih svakovrsnih šuma, jelovih, hrastovih, bukovih i drugoga drveća, da bi se moglo sagraditi najveće ratno brodovlje.«

zametnu pregovori, a on, Dominis, imade već kredencijale za *svijetloga dužda*. Dodaje, da su talijanske čete, što se na Rijeci iskrcavaju, vrlo lijepe; da je već prošlo put Zagreba pet hiljada ljudi. Rabatta da ima golema truda, ali da sve divno svladava. Još da ima doći 7 hiljada ljudi iz Crkvene države i velike vojvodine Toskane, k tomu i 2.000 »venturiera«, dok će Španjolaca doći oko 12.000. Očito je *Dominis rado dodavao tim brojkama ništice*, samo da podigne važnost zadaće svoga prijatelja Rabatte!

Pasqualigo 20. lipnja piše Rabatti iz Zadra, a ovaj mu odgovara 2. srpnja s Rijeke, te mu zahvaljuje za intervenciju kod vijeća »desetorice« u prilog jednoga njegova rođaka, i ujedno mu priopćuje, da će ga pohoditi *de Dominis*, kojemu se *nikako ne da natrag u Senj*. I doista, Dominis je bio već 7. srpnja u Zadru, ali Pasqualiga nije našao. Stoga mu odmah piše, da ga je tražio u Krku, Rabu i drugim mjestima, pa je eto došao čak u Zadar, ali nije imao sreće da ga nađe. Razgovarao je sa zadarskim nadbiskupom Minucijem, prema ovlaštenju što je taj dobio od njega, Pasqualiga, da raspravlja s njime pismeno ili usmeno. Ne može da se dulje zadrži u Zadru, jer mora na put, u Prag, kamo ga zove car. Stoga ne može ni da ga dalje traži, ni da piše, ni da drži duge razgovore. Šalje mu Rabattina pisma.

Isti je dan Dominis ostavio zadarskom nadbiskupu Minuciju spomenicu, koja je glasila:

a) Posao o sječi šuma senjskih bijaše skoro zaključen u gradačkom dvoru, kad je nastala sumnja, da bi se time oštetila granica.

b) Bit će da je posredovala praška komora, pa me stoga zove Njeg. Vel., budući da je odlučilo da riješi stvar.

c) Ovo je odgađanje od velike štete za senjsko pitanje i za učvršćenje položaja premještenih vojnika.

d) G. Rabatta hoće da demisionira, ako mu se što prije ne namaknu novci, a nema nade, da bi ih mogao dobiti od dvorova.

e) Rabatta je potrošio od svoga 15 hiljada forinti.¹⁰³⁾ Gotovine više on nema, te ne može da od svoga pokriva troškove, kao što je to radio do danas. On traži, da se uzajmi njemu, kao privatnoj osobi, 5—6 hiljada dukata beskamatno, budući da je najveća nužda, da zadrži svoje ljude. Za tu će svotu on obvezati svoje imanje, uz jamstvo u Veneciji, ili će dati toliko zaloga u zlatu i srebru.

f) Rabatta je siguran, da će se taj dug podmiriti iz prodaje drva, ili s jednakom vrijednošću robe nadvojvodina fiska, kojom robom on raspolaže i koja ne samo da doseže, već i nadilazi spomenutu svotu; ali nema ni vremena ni načina, da se to tako brzo unovči.

Tu spomenicu 9. srpnja šalje nadbiskup Minucio Minuci Pasqualigu s opširnim pismom, u kojemu pripovijeda, kako je prošle subote došao podvečer u Zadar biskup Dominis, kako je bio žalostan, što ga nije zatekao, a morao se je žuriti na povratak. Pokazao mu je pismo od careve strane i njegova vijeća, u kojem mu se nalaže, da dođe odmah u dvor i da donese nacрте šuma i čitavoga onoga kraja, da se izvidi, da li bi sječa njihova mogla olakšati Turcima da provale do primorja. *Biskup će im dokazati baš protivno!* On, Minuci, drži, da »carevi ministri misle, da će se iz tih šuma izvući golemo blago, te da bi i oni mogli dobiti svoj dio; ali on je poučio biskupa (Do-

¹⁰³⁾ Od 31. siječnja do 1. srpnja 1601.!! Obična Dominisova izmišljotina! U ispravama nema dotle nigdje traga, da bi Rabatta reklamirao novce od bilo koga. Ne smijemo zaboraviti, da je uskočki vojvoda u Senju dobivao mjesečno četiri forinta plaće. (Cf. str. 106.) Dotle, u pet mjeseci, mogao je Rabatta izdati za sva četiri vojvode istom 80 forinti. Ako je pak plaćao svakom vojniku gradske posade tri forinta na mjesec, a tih je vojnika moglo biti najviše tri stotine ($300 \times 3 = 900$), nije mogao Rabatta da predujmi više od hiljade forinti na mjesec: u pet mjeseci najviše pet hiljada. Očividno je, da je Dominis i tu ustvrdio golemu neistinu, jer je u najmanju ruku potrostručio svotu, koju je njegov prijatelj mogao da predujmi, ako su ga vlastodršci poslali u Senj bez prebite pare, a to je ipak nevjerovatno. — Dominis je i opet falsificirao brojke.

minisa), neka reče, da Mlečani baš ne trebaju toga drvija, pa stoga, ako što pod tim naslovom plate, oni će to učiniti samo zato, da se ne bi uzelo, da novac baš darivaju, već da kupuju.« Glede zajma Rabatti nadovezuje, da mu je doduše biskup spomenuo četiri do pet tisuća, a u spomenici je napisao pet do šest, ali to treba da bude Rabatti svakako što prije doznačeno, da se Uskoci, bez plaće, ne pobune, i ne poduzmu kakav nalet po moru. Biskup da je otputovao iz Zadra po lijepom vremenu, tako da je već idući dan mogao biti na Rijeci i nastaviti dalje. On moli Pasqualiga, da ispita vrste drvija, da se na povratku njegovu (Dominisovu) odmah uzmogne utanačiti s njime napose cijena za drvo, a napose trošak za sječu i dovoz.

Dominis je stigao u Gradac, ali izgleda, da se ondje nisu dali lako nagovoriti, da ga ovlaste na bilo kakvu prodaju, jer se on javlja odanle Pasqualigu istom 6. kolovoza, i u svom pismu jadikuje, kako se je našlo glupana, koji su kapacitirali oba dvora, da bi sječa senjskih šuma mogla oslabiti jakost granice protiv Turaka. On je predočio nadvojvodi, koliko bi oklijevanje carskog dvora moglo da naškodi prilikama u Senju. *Na carskom dvoru naprosto ne shvaćaju stvar, i stoga mu je nadvojvoda zabranio, da nastavi svoj put dalje.* Nadvojvoda će sam stvoriti konačnu odluku, koju će jednostavno pismeno priopćiti caru. Stoga se on, Dominis, nada, da će do koji dan krenuti na povratak s potpunim ovlaštenjem¹⁰⁴⁾ da raspravlja i da sklopi posao toliko nuždan za njihovu stvar, jer g. Rabatta već očajava, da bi mogao obuzdati otočke Uskoke, pa će se povući, ako ne nađe novaca, da ih opskrbi.

Minucijevo posredovanje kod Pasqualiga nije bilo izlišno, jer je ovaj pisao 2. kolovoza Rabatti, da će mu posuditi pet tisuća dukata. Dominis je valjda bio obrekao u ime Rabatte prevelik zalog, kojega ovaj nije imao, pa je 9. kolovoza odgovorio, da mu časovito ne treba više od 1.500, i to dukat po šest lira. Za pokriće toga duga, dat će mu mjenicu (kamoli

¹⁰⁴⁾ Dominis je zaboravio, da je pisao 25. lipnja, da ima za to u džepu kredencijale, da raspravi tu stvar s duždom!

svoga zlata i srebra!) tršćanskoga trgovca, plativu u Veneciji na pokaz. Istodobno mu javlja, da će do koji dan proći i zadnji vojnici put Zagreba, a tad će se on povratiti u Senj.

Rabatta se javlja iz Senja istom 7. listopada, ali Dominisu nigdje traga ni glasa. Lukavi se Markantun bojao Senja kao osinjaka. On se je dugo vremena vješto skrivao, kao da ga je zemlja progutala. Rabatta pod tim nadnevkom piše Pasqualigu i moli ga, da otpusti s galijske dva carska vojnika: *Pavla i Matiju Klišanina*, koje su prigodom zauzeća Klisa Mlečani ulovili i okovali uz veslo. Car — veli Rabatta — ne može da dopusti, da njegovi vojnici budu okovani. *U tom spisu, za čudo, ne spominje ni Dominisa, ni prodaju šuma, a ni zajam od 1.500 dukata!*

Isti dan, 7. listopada, Rabatta piše Pasqualigu iz Senja još jedno vrlo opširno pismo. To mu pismo šalje po Nikoli Jankoviću iz Ribnice u Kranjskoj. U njemu se tuži na postupak šibenskoga kneza u pitanju oslobođenja nekih carskih ljudi zasušnjenih od Turaka. Sad on opet šalje Jankovića istim poslom u Šibenik, i moli Pasqualiga, neka opomene gradskoga kneza, da ga ne sprječava u toj misiji. Također se tuži na dodijavljanje istarskoga providura, koji sprječava dobavu hrane za Senj. Već mjesec dana nije nitko pregrizao u Senju ni korice kruha, pa im je sva hrana bila meso od stoke otete Turcima. Uz to je bjesnila užasna bura dugih 20 dana. Ni on, Rabatta, ni njegovi kućani već osam dana ne vidješe kruha. Moli Pasqualiga, da učini red, jer gladne vojnike ne možeš držati u poslušnosti. Javlja mu nadalje, da je velikim svojim troškom poslao u Ugarsku, da vojuju protiv Turaka, sve one Uskoke, od kojih je prijetila opasnost kakova nemira, da tako budu daleko od mora. Ali, kad su ti Uskoci došli u Karlovac, konjanički kapetan *Danijel Frankol*,¹⁰⁵⁾ koji sad zastupa zamjenika generalova, zaustavio ih je i povratio natrag, što će biti sigurno neugodno nadvojvodi, »od kojega čekam odredbu glede moga daljnega postupka proti ovim ljudima, koje sam prisiljen da trpim, dokle

¹⁰⁵⁾ *Danijel Frankol* bijaše rodом iz Trsta, i, kako piše Minuci, lični neprijatelj Rabattin. Uskočku je četvrtu tad predvodio glasoviti Juriša.

mi se ne pruži zgodna prilika, da im zasolim. Ali to priopćujem povjerljivo Vašoj Preuzvišenosti».¹⁰⁶⁾

S istim pismom šalje Pasqualigu krivca, koji bijaše zasušnjo jednoga odvjetnika u Istri. Ali ako ga Pasqualigo namjerava objesiti s jednim Ledeničanom, kojega mu je izručio na Rijeci, neka ga samo pošalje njemu, Rabatti, *pa će ga on riješiti glave.*

Konačno mu se tuži, *da ga je kod carskoga dvora optužio »potkralj« Drašković (vicerè), tražeći da poradi smrti Martina Posedarskoga i drugih, kao i poradi onih što je izručio na galijske, bude kažnjen smrću uz gubitak časti i imetka.*

Ni u ovom pismu nema spomena o biskupu Dominisu, a ne smije se zaboraviti ono, što je Rabatta u prvom pismu povjerljivo priopćio Pasqualigu glede Juriše i njegovih drugova. To dokazuje, da sve ono, što će se dogoditi od 29. prosinca do umorstva Rabattina, sve je to Rabatta naumice izazvao, ali na svoju neslućenu propast.

Rabatta je 9. listopada opet pisao Pasqualigu o nekakvoj stvari trgovca *Jurja Urbančića* iz Lovrane, ali ni tu nema spomena o biskupu Dominisu. Nalazimo mu trag tek u jednoj vjestici, koju šalje mletački nuncij u Rim, u kojoj se opet nečim opterećuju Uskoci, koji već osam mjeseci ne zaveslaše u Jadranu, ali ipak nuncij piše: »*nema sumnje, da se tu radi o Uskocima, i to onima u senjskoj posadi i u drugim mjestima, a neka carevci kažu što im drago, jer smo se biskup senjski (Dominis) i ja o tome osvjedočili.*»¹⁰⁷⁾ — Nema nikakve sumnje, da je Dominis, da dade oduška svojoj mržnji na Uskoke, *lažno* prikazao mletačkomu nunciju stvar, o kojoj se je radilo.

Iz Venecije je Dominis krenuo put Praga, da opet spletkari glede senjskih šuma. *Tu je dobio od mletačkoga poslanika 300 dukata na dar, što se je toliko, i svojom štetom, zauzeo za stvari*

¹⁰⁶⁾ Mon. Usc. p. 377. »La quale mi conviene così sopportare perfino che io facci un bel colpo. Tanto ho voluto dire a V-ra Ecc-za in confidenza.«

¹⁰⁷⁾ Mon. Uscocc. p. 378.: »...perchè il vescovo di Segna et io ce ne siamo chiariti.«

Republike. Taj dar, veli poslanik, »bijaše vrlo dobro uložen (novac)«. ¹⁰⁸⁾ Za taj je dar i sami Dominis 15. listopada duždu zahvalio, i istodobno ga izvijestio, da glede šuma nije moguće obaviti ništa *bez novaca*. U pismu pak od 29. listopada *predlaže, neka njemu i Rabatti izbroji Republika samo 50.000 talira na obroke*, a oni će lako tim novcem zadovoljiti Uskoke, pa će se oni okaniti mora i sasvim se priljubiti novomu stanju. Da Republiku osigura za taj novac, piše on nadalje u tom pismu u Veneciju: »Ostavljajući za sada po strani neriješeno pitanje šuma, *nuđam novo pokriće*, da se pošteno zaštititi ta isplata, i to carinu Senja i svih onih drugih luka, što je sad prepustilo Nj. Veličanstvo meni na pet godina, pa ću ja učiniti prividnu prodaju (carina) kojemu privatnomu trgovcu za rečenu svotu, i tim načinom namiriti sve; tako da ne bi (Republika) riskirala više od 10.000 talira, a toliko prišteđuje ona za sam mjesec dana, kad Uskoci miruju.¹⁰⁹⁾

To piše 29. listopada Dominis iz Praga u Veneciju. Taj isti dan kad *drsko izmišlja*, da mu je car na pet godina prepustio carine grada Senja i drugih primorskih mjesta, šalje u Rim preko praškoga nuncija izvještaj o istom predmetu, ali *sasma protivna sadržaja*. U njemu ne samo što ne spominje kakve lučke carine, već jednostavno veli, da je uskočko pitanje blizu povoljnomu rješenju, budući da je čuo od nekih carevih ministara, da je *Republika spremna dati 150 hiljada talira, od kojih treba da se 50 hiljada uloži za samu uskočku stvar, dok bi preostalih 100 hiljada ostalo caru na raspolaganje*, ako joj se za jedan dio te svote doznači drvo, a za ostalo dade prikladno jamstvo.¹¹⁰⁾

U Veneciji valja da su ipak povjerovali, da je car prepustio Dominisu carine Senja i drugih luka, dok se je 24. studenoga raspravljalo o tom zajmu u senatu i dok se je zaključilo, da se odmah piše mletačkom poslaniku u Prag, neka podupre Dominisa. Ali ovaj, već 29. studenoga, piše državnom

¹⁰⁸⁾ Rad Jug. akad. Knj. X. p. 23. Sravni str. 99.

¹⁰⁹⁾ Ibid.

¹¹⁰⁾ Mon. Usc. I. p. 379.

tajniku u Rim, da mu je knez *Karlo Lichtenstein*, carski savjetnik i vrhovni dvorski meštar, rekao, da su sad dovoljno obaviješteni glede senjskoga pitanja i da ga zasad ne mogu riješiti. Piše nadalje, da mu je barun *Mollart*, potpredsjednik dvorske komore, rekao, da su sad odsutni glavni savjetnici, koji odlučuju o senjskim stvarima, pa se ne može odlučiti ništa; a kad pane odluka, da će mu je poslati. To isto da su mu potvrdile i druge ličnosti. Takve su izjave silno upekle Dominisa. *On je konačno uvidio, da mu sve spletkе i izmišljotine ne pomogōše*, i da je sjeća senjskih šuma sad već bila na vrbi svirala. *Ta izmakla prilika da dođe do novaca gotovo ga je porazila*, i on, prepustivši se svojim ugrižanim živcima, sarkastički nastavlja u istom pismu, da »ne može tu neodlučnost dvora da pripiše do li klimi onoga kraja (grada Praga), *gdjeno sunce malo može* (u zimsko doba) *da utječe na ljude*«. I onda zagrižljivo podmeće: »ako se možda ne radi o kakvom većem zalogaju« ili »ako možda oni ne vide samo zlo u svemu, što je uradio *Rabatta*«. I onda ogorčeno dodaje, da je već u početku nazreo, da se u Pragu ne brinu toliko, da doskoče uskočkom pitanju, koliko da se dočepaju novaca za druge svrhe! S obzirom na to, on je uvjeren, da nešto stalna može da riješi samo gradački dvor. On će sad na povratku (iz Praga) učiniti zadnji pokušaj, ne bi li sam nadvojvoda konačno riješio sve, kad je on u cijeloj toj stvari i najviše interesiran.¹¹¹⁾ To se zna, da »privatan čovjek može da u uskočkom poslu uzradi više s 50 hiljada talira, negoli vladar sa 200 hiljada«. Stoga on, Dominis, *jamči svojom čašću i svojim životom*, da bi se privatnim utjecajem i kod Uskoka više postiglo, negoli da opet posreduje koja javna vlast. U ovakom bi slučaju navrvjeli povjerenici svake vrste, pa bi se stvar odgađala, suvišni bi se troškovi pravili, a i *kralo*

¹¹¹⁾ Koliko je hlepio Dominis za prodajom drva iz senjskih šuma, najbolje dokazuje njegovo pismo iz Graca od 3. siječnja 1602., kad još nije ni slutio, što se je s Rabattom dogodilo, upravljeno Pasqualigu. U tom pismu veli, da se je obratio čak i ispovjedniku Nj. Visosti, a to je Ot. Bartolomej Vilerio, pa dodaje: ja nisam propustio da dobro napunim uši toga patra, neka budno pospješuje stvar.

bi se, tako da bi se 50 hiljada rasplinulo za sam prvi početak. »Stoga kad bi Republika dala Rabatti i meni, tajno, pod kakvom izlikom, a tih imade uvijek, posredovanjem privatnih trgovaca, za njihovu privatnu svrhu, spomenutu svotu od 50 tisuća talira, ne sumnjam da bi se malo po malo bez buke, bez prepirke, bez ikakvih spleta sigurno postigla željena svrha. Republika ne bi napokon riskirala do li 50 hiljada talira, koliko ona prištedi u jedan mjesec dana kad Uskoci miruju.« Upozoruje na strašne posljedice, kad bi Otočac pao u turske ruke, a to je neminovno, ako se ne utvrdi, o čemu u ovom dvoru ne će ni da čuju. On doista ne zna, koliko bi koristilo Republici, da se Turčin ugniježdi u Senju, Vinodolu, Rijeci i okolici. Propadne li Otočac, to bi osjetila u prvom redu Istra i Furlanska, a s njima cijela Italija, jer bi tu bili Turci bliži negoli su sad u Kaniži. Ono što se može sad zapriječiti s 50 hiljada talira, ne bi se kasnije dalo ispraviti milijunima.¹¹²⁾

Tu je Markantun Dominis sasvim otkrio svoje karte. On je htio, da po što po to dođe do novaca! Trebalo je mnogo novaca i njemu i Rabatti!

Da još bolje zavirimo u njegove karte, navest ćemo, što on još piše u spomenutom pismu od 29. listopada. Tu ili zločinački laže ili je fantasta, koji na javi sanja. U tom pismu on veli nadalje, da pošto je pala Kaniža, mogao bi se lako kupiti u grofa Zrinskoga Vinodol. »Budući da se on (Zrinski) ne nada, da će moći održati Čakovac u Međumurju, a još manje Vinodol, on se stoga žuri, da nakupuje gradova i posjeda u Austriji.« A mogao bi se kupiti i Novi od kneza Frankopana, pa dodaje: »Istina je, da ja ne bih ulazio u to mešetarenje, ako se prije ne bih našao potpuno u službi moga prirodnoga vladara (dužda) bilo u istom bilo u višem stepenu i s većim prihodima. To bi se moglo i sad učiniti, kad bi se monsignor Minucio odrekao meni u korist zadarske stolice uz privolu svijetloga dužda, koji bi mi doznačio toliki prihod, ili bi mi namaknuo tolike prihode od opatija i drugih crkvenih beneficija državnih, kolika bi bila mi-

¹¹²⁾ Cf. Dominisovo pismo u Veneciju od 29. listopada 1601.

rovina, koju bi rečeni monsignor Minucio za se pridržao, a ta bi, mislim, iznosila hiljadu i 500 škuda na godinu... Mnogo lakše bi se dobio Novi od kneza Tržačkoga; a to bi bio vrlo lak i zgodan put, da se dospije i u posjed Bakra, što bi, uz druge pogodnosti, izvršno poslužilo da se pritisnu Senjani, da se drže zatvoreni i na uzdi.«¹¹³⁾

To pismo, što ga je Dominis pisao u Rim, možda još ne bijaše ni došlo u ruke državnoga papinskog tajnika, kad se je Pasqualigov tajnik, Vettore Barbarò, doznajući da je Rabatta došao na Rijeku, požurio onamo, i uručio mu u ime Republike zlatan lanac, kao dokaz njezina zadovoljstva, što je onako uredio senjsko pitanje. Lanac je vrijedio 5—6 hiljada dukata!¹¹⁴⁾ Lanac je Barbarò uručio Rabatti 5. prosinca 1601., te on već sjutradan piše Pasqualigu i zahvaljuje Republici na tom daru, glede kojega veli, da se ne smije odbiti kad dolazi od strane velikih vladara. On ga je baš i primio da ga sačuva, i da sve ponizno razloži nadvojvodi. Međutim »on Pasqualigu ljubi ruke«. Po svjedočanstvu zadarskoga nadbiskupa Minucija Minuci ne samo da je lanac toliko vrijedio, već se je uz to još gradio na račun Republike za Rabattu brod za izlete i za putovanje, s najvećom udobnošću, vrlo podesan za plovidbu po našim kanalima i među našim otocima.¹¹⁵⁾

VIII. RABATTINA SMRT I DOMINISOVO PROMAKNUĆE

Mletački dar povjereniku Josipu Rabatti valja da je svima otvorio oči, ne samo u Senju, već i dalje od Senja. Aureola neporočnoga, strogoga i pravednoga carskoga povjerenika valja

¹¹³⁾ Rad. X. p. 24.

¹¹⁴⁾ Tako veli Minuci. O. c. p. 149.

¹¹⁵⁾ Minuci, o. c. p. 145: »Oltre di questo si fabbricava in Venetia una barca da piacere e da viaggio, per donarla al medesimo Rabatta, fornita di diverse commodità, che a lui nel governo di Segna saria stata di molto servizio nell'andare inanzi et indietro, per quei canali e le vicine isole.«

bi se, tako da bi se 50 hiljada rasplinulo za sam prvi početak. »Stoga kad bi Republika dala Rabatti i meni, tajno, pod kakvom izlikom, a tih imade uvijek, posredovanjem privatnih trgovaca, za njihovu privatnu svrhu, spomenutu svotu od 50 tisuća talira, ne sumnjam da bi se malo po malo bez buke, bez prepirke, bez ikakvih spleta sigurno postigla željena svrha. Republika ne bi napokon riskirala do li 50 hiljada talira, koliko ona prištedi u jedan mjesec dana kad Uskoci miruju.« Upozoruje na strašne posljedice, kad bi Otočac pao u turske ruke, a to je neminovno, ako se ne utvrdi, o čemu u ovom dvoru ne će ni da čuju. On doista ne zna, koliko bi koristilo Republici, da se Turčin ugnijezdi u Senju, Vinodolu, Rijeci i okolici. Propadne li Otočac, to bi osjetila u prvom redu Istra i Furlanska, a s njima cijela Italija, jer bi tu bili Turci bliži negoli su sad u Kaniži. Ono što se može sad zapriječiti s 50 hiljada talira, ne bi se kasnije dalo ispraviti milijunima.¹¹²⁾

Tu je Markantun Dominis sasvim otkrio svoje karte. On je htio, da po što po to dođe do novaca! Trebalo je mnogo novaca i njemu i Rabatti!

Da još bolje zavirimo u njegove karte, navest ćemo, što on još piše u spomenutom pismu od 29. listopada. Tu ili zločinački laže ili je fantasta, koji na javi sanja. U tom pismu on veli nadalje, da pošto je pala Kaniža, mogao bi se lako kupiti u grofa Zrinskoga Vinodol. »Budući da se on (Zrinski) ne nada, da će moći održati Čakovac u Međumurju; a još manje Vinodol, on se stoga žuri, da nakupuje gradova i posjeda u Austriji.« A mogao bi se kupiti i Novi od kneza Frankopana, pa dodaje: »Istina je, da ja ne bih ulazio u to mešetarenje, ako se prije ne bih našao potpuno u službi moga prirodnoga vladara (dužda) bilo u istom bilo u višem stepenu i s većim prihodima. To bi se moglo i sad učiniti, kad bi se monsignor Minucio odrekao meni u korist zadarske stolice uz privolu svijetloga dužda, koji bi mi doznao toliki prihod, ili bi mi namaknuo tolike prihode od opatija i drugih crkvenih beneficija državnih, kolika bi bila mi-

¹¹²⁾ Cf. Dominisovo pismo u Veneciju od 29. listopada 1601.

rovina, koju bi rečeni monsignor Minucio za se pridržao, a ta bi, mislim, iznosila hiljadu i 500 škuda na godinu... Mnogo lakše bi se dobio Novi od kneza Tržačkoga; a to bi bio vrlo lak i zgodan put, da se dospije i u posjed Bakra, što bi, uz druge pogodnosti, izvrsno poslužilo da se pritisnu Senjani, da se drže zatvoreni i na uzdi.«¹¹³⁾

To pismo, što ga je Dominis pisao u Rim, možda još ne bijaše ni došlo u ruke državnoga papinskog tajnika, kad se je Pasqualigov tajnik, Vettore Barbarò, doznajući da je Rabatta došao na Rijeku, požurio onamo, i uručio mu u ime Republike zlatan lanac, kao dokaz njezina zadovoljstva, što je onako uredio senjsko pitanje. Lanac je vrijedio 5—6 hiljada dukata!¹¹⁴⁾ Lanac je Barbarò uručio Rabatti 5. prosinca 1601., te on već sjutradan piše Pasqualigu i zahvaljuje Republici na tom daru, glede kojega veli, da se ne smije odbiti kad dolazi od strane velikih vladara. On ga je baš i primio da ga sačuva, i da sve ponizno razloži nadvojvodi. Međutim »on Pasqualigu ljubi ruke«. Po svjedočanstvu zadarskoga nadbiskupa Minucija Minuci ne samo da je lanac toliko vrijedio, već se je uz to još gradio na račun Republike za Rabattu brod za izlete i za putovanje, s najvećom udobnošću, vrlo podesan za plovidbu po našim kanalima i među našim otocima.¹¹⁵⁾

VIII. RABATTINA SMRT I DOMINISOVO PROMAKNUĆE

Mletački dar povjereniku Josipu Rabatti valja da je svima otvorio oči, ne samo u Senju, već i dalje od Senja. Aureola neporočnoga, strogoga i pravednoga carskoga povjerenika valja

¹¹³⁾ Rad. X. p. 24.

¹¹⁴⁾ Tako veli Minuci. O. c. p. 149.

¹¹⁵⁾ Minuci, o. c. p. 145: »Oltre di questo si fabbricava in Venetia una barca da piacere e da viaggio, per donarla al medesimo Rabatta, fornita di diverse commodità, che a lui nel governo di Segna saria stata di molto servizio nell'andare inanzi et indietro, per quei canali e le vicine isole.«

da se je rasplinula stečenim općim uvjerenjem, da je on ipak pouzdanik, konfident mletački, kao i njegov tijesni prijatelj biskup Markantun de Dominis. Bijaše stoga posve prirodno, što se Rabatta nije dugo nauživao mletačkoga dara, jedva tri sedmice.

Značajno je, da njegov prijatelj i doglavnik biskup Markantun de *Dominis*, kako je mjeseca svibnja otišao iz Senja, nije htio da se više povрати u svoju rezidenciju. On je dobro uviđao, da je svaka sila za vremena, i da je neugodno sjediti na šiljcima mačeva, pa stoga da se i Rabatta može svaki čas strmoglaviti, a u tom času lukavi Markantun nije želio da bude u Senju. Stoga je on bio svuda po malo: u Rabu, na Rijeci, u Zadru, u Veneciji, u Gracu i u Pragu,¹¹⁶⁾ samo u Senju nikako. Čuvao se on senjske ruke! Senjanima su valjda dobro bile poznate i prijašnje njegove veze s Rabattom, kao što im je bilo jamačno poznato i to, da je on predložio Rabattu za povjerenika, a poznata im je bila i uloga njegova u netom spomenutim gradovima i središtima politike. Bit će i to, da mu savjest nije dala mira poradi nekih novaca senjske crkve. Senjani tada još ne bijahu ušli u trag tome pronevjeranju, već istom nekoliko godina kasnije, kad je bivši njihov biskup, nagrađen od Venecije, već stolovao u Splitu kao nadbiskup i »primas čitave Hrvatske«. A izgleda, da se baš nije radilo o neznatnoj svoti, kad je deputacija Senjana iznijela tu stvar pred gradačkoga nuncija, monsignora *Salvago*, kad je u studenom g. 1607. boravio na Rijeci. Dakle istom nakon pet godina otkrio se taj sramotni čin biskupa Dominisa! Po svoj prilici je on u računima crkve senjske bio majstorski izopačio brojke, kad je trebalo toliko vremena da se pronevjeranju uđe u trag. Dakako, mi ne znamo, je li se Dominis tim zločinom okaljao kao administrator ili kao biskup senjski. Senjani su tražili, da biskup Dominis, tada već nadbiskup

¹¹⁶⁾ *Tri mjeseca prije umorstva Rabattina* u Senju, Markantun Dominis očitova mletačkomu poslaniku u Pragu, da se više u Senj vratiti ne smije, »znajući dobro, koliko me silno mrze, te sam odlučio da radije pođem živjeti u Rim, negoli da se izložim opasnosti, da dopadnem njihovih ruku«. Rad. X. pag. 23.

splitski, povрати crkvi senjskoj što je nepovlašteno bio prisvojio, »jer nije potrošio za crkvu onoliko novca, koliko su mu oni dali«. A poznato je, da su Uskoci i često i bogato darivali različne crkve, pogotovo svoju katedralu. Senjani su toplo zamolili nuncija, neka njihovu tužbu protiv Dominisa iznese pred samoga Papu, što je nuncij i učinio svojim izvještajem iz Lipoglave 18. studenoga 1607. U tom je izvještaju i ova stavka: »*Senjani nadalje zahtijevaju, da mons. Dominis, koji bijaše biskup u Senju, a sad je nadbiskup u Splitu, povрати što ima kod sebe, a pripada crkvi senjskoj, jer on za nju nije potrošio onu gotovinu, što mu je bila predana; i oni najtoplije mole, da se o tome izvijesti Sveti Otac, da se tomu doskoči.*« Na taj je izvještaj već 8. prosinca odgovorio gradačkomu nunciju državni tajnik kardinal Scipione *Borghese*: »*Pravedan je zahtjev Senjana, da prisile nadbiskupa splitskoga, da povрати ono, što duguje njihovoj Crkvi; ali treba da postupaju po redovnim sudbenim propisima, kao što V. G. to znade. U svemu, što ja budem mogao, srdačno ću se zauzeti, da im pomognem.* Budite im za to svjedokom! Toliko treba da odgovorim glede toga pitanja.« Takav je eto bio zadnji trak »svijetloga« djelovanja Markantuna Dominisa kao senjskoga biskupa! On je prijevarom i laži operirao posve ravnodušno, kako je ravnodušno, unatoč glasa savjesti, slao ljude na klaonicu. Njega nije bilo stid, da kao visoki crkveni dostojanstvenik bude konfident tuđe države, i da u računovodstvu senjske crkve ostavi sebi spomenik pronevjeritelja! On je ostavio kaos u dijecezi senjskoj, koja je tada, u doba otkrića pronevjeranja, već 6 godina bila bez svoga pastira; ali ako ne uračunamo ona jada 4 mjeseca, što je Dominis kao biskup stolovao u Senju, onda je u doba spomenute deputacije kod nuncija crkva senjska bila faktično obilatih 10 godina bez svoga pastira. Senjani su baš tom prilikom molili nuncija, neka se potruži do Senja, da se na svoje oči uvjeri o bijednim prilikama onoga kraja. Nuncij bi se bio odazvao njihovoj želji, jedno da se odazove svojoj dužnosti, budući da je Senj spadao pod tadanju gradačku nuncijaturu, a drugo, da vidi grad, koji se je tad toliko spominjao u svijetu. Ali, kako je bilo jesensko doba, a moglo se je

putovati samo po moru, nije se nuncij pouzdavao u stalnost vremena, a jer je bolovao od nogu, nije htio da se izloži opasnosti, da ga nevjere zatoči u Senju.

Sva je prilika, da je Dominis na pritisak Rima povratio senjskoj crkvi što je ona od njega potraživala, jer u ispravama ne nalazimo više o tome traga.¹¹⁷⁾

* * *

Glede smrti Dominisova prijatelja *Josipa Rabatte* sačuvalo nam se je više isprava, tako da je ta tragedija potanko opisana. Ali u nekojima od tih isprava Uskoci se opterećuju pravim zvjerstvima, pa će stoga biti najuputnije, da donesemo sve te varijante, iz kojih će svaki čitatelj lako uvidjeti, *tko opterećuje* tim zvjerstvima naše Uskoke, i *tko o tim zvjerstvima nema ni*

¹¹⁷⁾ *Šime Ljubić*, u Radu Jugoslavenske akademije knjiga X., priopćio je opširnu raspravu o Markantunu Dominisu, opisavši njegov život od prve mladosti do njegove smrti. Ljubić prikazuje Dominisa, kao senjskoga biskupa, u sasvim drugom, povoljnom svijetlu. Bit će da je to uradio jedno stoga, što pred 65 godina nisu bile poznate sve isprave, kojima danas raspolazemo, a drugo, što je mislio time potkrijepiti svoje neraspoloženje, kojim je napadno nadahnuta njegova rasprava protiv Isusovaca. Ljubić je išao za tim, da što više proslavi toga čovjeka, koji se je s Redom Isusovaca raskrstio kao zreo čovjek, u 36. godini svoga života, a sedamdesetih godina prošloga vijeka kod nas je grasiralo neraspoloženje protiv Isusovaca. Ne može se prigovoriti Ljubiću, što je dao oduška svome divljenju prema učenosti Markantuna Dominisa, ali mu se može zamjeriti, što je kraj toga zaboravio, da je učenost tek ornamentalna vrlina, i da su moralni zakoni visoko iznad takvih vrлина. Danas se ne može prikazati Dominis drugačije već kao sebičnjak, spreman na sve za svoje lične svrhe. Ta on je sam priznao, da je, uza svu grižnju savjesti, slao ljude na klaonicu; bez obzira na sve ono, što je o njemu ružno zabilježeno u spisima procesa, što se je nakon njegova bijega vodio protiv njega u Veneciji. (Cf. isprave štampane od Ljubića u knjizi II. »Starina« Jug. akademije.) *Da nije Dominis bio amoralan, mogao je ostaviti slavno ime u našoj povjesnici.* Prikazivati pak Dominisa kao žrtvu, koju bi danas naš narod morao slaviti, ne može se drugačije nazvati, do li zaludivanjem masâ.

pojma, pa ih ne spominje. Istina o Rabattinoj smrti unijet će sama po sebi mnogo svijetla u cijelo pitanje Senjskih Uskoka, a za tom svrhom napokon mi i idemo bez ikakvih obzira.¹¹⁸⁾

Kad je Rabatta bio umoren, valja da je u prvi mah nastupilo u Senju opće zaprepaštenje. Ljudi su sigurno promišljali: Rabatta je ipak carev i nadvojvodin povjerenik, dakle njihov predstavnik! Kako će se njegova smrt dojmiti u Gracu? Hoće li carski i nadvojvodski dvor propustiti, da osveti njegovu smrt? Kakve li bi posljedice mogle odatle nastati za same senjske građane? Ne će li i Venecija, koja je Rabattu pred tri nedjelje onako gospodski nadarila i namjeravala da ga još nadari ras-košno opremljenim brodom, a u Kvarneru imade na okupu veliku eskadru galija i oboružanih brodova, ne će li mrka gospo-darica Laguna izdati kakve naloge svome admiralu na zator grada Senja? Takve i slične misli držale su u velikoj zabrinu-tosti čestite senjske građane, koji istom četvrti dan nakon one krvave tragedije odlučiše, da će ipak izvijestiti o događaju za-povjednika mletačkoga brodovlja *Filipa Pasqualiga* i ostale su-sjedne mletačke funkcionare, jer su sudili, da im baš od te strane prijeti najveća opasnost i osveta. Nadvojvodi će u Gradac pak otpremiti naročito odaslanstvo.

U poslanici generalnom providuru Filipu Pasqualigu 3. siječnja 1602. općina i posada senjska između ostaloga pišu:

»Prošle su godine car i nadvojvoda poslali u Senj kao po-vjerenika gospodina Josipa Rabattu, da ispravi i osujeti smutnje i nepodopštine, koje se bijahu udomaćile u ovom gradu, a i izvan grada, što nam je uzrokovalo nemalih neugodnosti. Mi smo njegov dolazak veselo pozdravili i željeli smo ga; bilo nam je dapače ugodno što je došao, da konačno nastane red i mir među kršćanima, kao što je on i uzradio, kazneći i oduzimajući imutak

¹¹⁸⁾ Naš Anonim *tek spominje* Rabattinu smrt. Njemu je ona ne-ugodna, budući da je Rabatta bio ipak carev predstavnik. On jednostavno veli (Starine IX. p. 204): »Rabatta volse dar troppo nell' amore ai Signori Venetiani«, ali ipak spominje i nekoja Rabattina nedjela.

nekojima od ovdješnjih vojnika¹¹⁹) po njihovim kućama, dapače smo mu u tom i mi sami pomogli...»

»Ali, sad je g. povjerenik počeo da nanovo izvodi nekoje stvari, koje se ne pristojе tako velikomu gospodinu, jer je pokušao da podloži svojoj putenoj požudi žene ovih vojnika, otimajući im čast, a ta, kako Vaše Preuzvišeno gospodstvo znade, ljudima vrijedi više negoli sav imutak što se može imati na svijetu. Počeo je zatvarati u tamnicu ove vojnike bez ikakova uzroka, i kad su vojnici prodali nekom trgovcu nekoje zarobljene Turkinje, on im je oduzeo novac, koji mu nikako nije pripadao. Počeo je da izvodi i različne druge stvari, glede kojih ne znamo kako da se Vašoj Preuzvišenosti izrazimo, i poradi toga više puta smo ga molili, a i prosvjedovali, neka se okani takvih stvari protiv nas. Ali Gospodstvo se je njegovo malo obaziralo na naše molbe, dapače što smo ga mi više molili, on se je sve više uzrujavao, te postupao nasilno i nepristojno. Najzad je zapovjedio, da dođe k njemu u Kaštel sa svojim ljudima Andrija Mar, pročelnik topnika, te je dao postaviti na prozore Kaštela napunjene lumbarde, da puca na nas, kao da smo Turci, hoteći da zametne s nama borbu i da nas s našim obiteljima upropasti. Kad smo mi to primijetili, sabrali smo pred Kaštelom¹²⁰) sav puk i poslali smo mu više puta odaslanike, moleći ga na koljenima (a to su na svoje oči gledali njegovi dvornici), neka toga ne čini. I što smo više slali ljude k njemu da ga molimo, on nam je to okrutnije prijetio i govorio, da nas se on ne boji pa da nas je baš deset hiljada. I počeo je da puca s Kaštela na nas, dapače je jednoga od naših ubio, a jednoga ranio. Kad je narod vidio, što on radi, odlučismo da poginemo svi zajedno za našu čast i poradi drugih njegovih nepodopština protiv nas, čega ne mogosmo više da podnosimo, pa smo osvojili Kaštel i u samom smo ga Kaštelu umorili, da se više ne povрати, a o tom pišemo Nj. Veličanstvu i Nj. Visosti, ponizno moleći, da nam pošalju čestita i iskusna gospodina, te molimo i

¹¹⁹) Aluzija na »venturene«.

¹²⁰) To je gradski kaštel, spomenut na str. 8, koji se dizao na mjestu, gdje se danas nalazi biskupski konvikt »Ožegovićanum«. Građen je u XIV. stoljeću, a bijaše utvrđen ugaonim kulama.

Vašu Preuzvišenost, da se udostoji zauzeti za to kod spomenutoga Veličanstva i Visosti.«

»Neka Vaša Preuzvišenost ne bude zabrinuta, jer mi nismo to uradili za koju zlu svrhu ili protiv postojećega ugovora o miru, ili na štetu prejasne mletačke države, dapače, mi ćemo se uvijek držati onoga, što je u tom pogledu ugovoreno,¹²¹) da živimo u miru s podanicima te prejasne države. I kad bi se našao koji između nas, pa bio tko mu drago, te bi nanio kakvu štetu, makar u vrijednosti jedne krajcare, ili da bi te podanike uvrijedio, bit će kažnjen po pravici i prema svojoj krivici... I mi smo svi prisegli, da ćemo se toga držati.«¹²²)

Druga se varijanta o Rabattinoj smrti nalazi u pismu, što je 4. siječnja 1602. upravio krčki providur Franjo Michiel također Filipu Pasqualigu: »Sad je treća ura noći i povratila se brodica, koju sam bio poslao u Senj, da ponese nekoliko kame-nica (oštriga) ubogomu gospodinu povjereniku, koji je u prošli ponedjeljak oko podneva bio sasječen od 300 Uskoka, zajedno s dvanaesticom svojih ljudi, kao što će V. P. razabrati iz ovdje priloženoga pisma one općine, koja je i meni pisala glede

¹²¹) Ugovor sklopljen između Rabatte i Pasqualiga, kako ga je zabilježio Minucio Minuci, a Paolo de Servi sabrao u svome dodatku Minucijevoj »Historia degli Uscocchi« (pag. 182.), navodno je glasio ovako:

»Uskoci ne smiju ploviti do li Planinskim kanalom, između Senja i Karlobaga.

»Uskoci se ne smiju približiti otocima Republike, niti se iskrcati na njezinu kopnu.

»Ostali austrijski podanici mogu slobodno ploviti na neoboružanim brodovima, a trgovanje neka bude slobodno, kao što je i prije bilo.

»Ne treba pretraživati brodove, koji plove mimo utvrde Sv. Marka, koja se nalazi nad tjesnacem između otoka Krka i bakarskoga teritorija.

»Ne smiju se primati ni u Senj ni u druga primorska mjesta podanici Republike, koji su prognani iz države, kao ni bjegunci s galija.

»Uskoci, otprije prognani poradi šteta nanesenih Republici, ne smiju smatrati da im je to oprošteno, već oni mogu biti u svako doba kažnjeni, ako se zateku u njezinoj državi, na kopnu ili na moru.«

¹²²) Mon. Usc. II. p. 1—2.

toga. Tu vijest i to pismo istom brodicom smjesta otpremam V. P., a da je nisam posebno priopćio svijetlomu duždu... Priopćujem nadalje, da je rečeni g. *Rabatta*, kad je uzmaknuo u zadnju svoju sobu, držeći u jednoj ruci pištolj, a u drugoj mač, bio pogođen iz mušketa i oboren na zemlju, a tad su ga sasjekli na komade. Napose pak žena *Martina Posedarskoga* i druge žene, udove vođa koje je on dao pogubiti, rukama su sabirale njegovu krv i pile je... Ne preostaje mi već da Vam rečem, kako oni u Senju s velikom željom očekuju vašega g. tajnika, da se povrati u Senj, ne znam s kakvom svrhom...» — To je mogao da pripovjedi providuru samo onaj mornar, što je bio u Senju s oštrigama.

Treću verziju sadržava izvještaj mletačkoga nuncija, koji 19. siječnja piše u Rim:

»Ovdje se je proćulo, da se je znatan broj *Uskoka* sabrao u Senju... jer je jedan od njih imao brata u tamnici, po nalogu *Rabatte*, kojemu su pošli skupno i tražili da ga pusti na slobodu, bojeći se da ga *Rabatta* ne izruči Republici, kojoj je mnogo štete nanio na kopnu i na moru. Kad je *Rabatta* uskratio da ga pusti na slobodu, njegov ga je brat ubio iz mušketa, i taj isti čas, kad su nekoji *Rabattini* sluga i vojnici htjeli da se maknu, oni su ih ljudi većim dijelom poubijali i teško izranili. Ovdje se je govorilo, da su *Uskoci* zagospodarili u Senju, pa se je čulo svakojakih i najgorih mišljenja, te su nekoji čak posumnjali, ne će li oni izručiti grad *Turčinu*. Nekoji su pak tvrdili, da su svi oni, koji su sudjelovali u tom činu, izašli iz Senja, da počnu iznova pljačkati i po kopnu i po moru... Poradi toga su ova gospoda odredila, da galije isplove...» — U Veneciji se tad o sabiranju i piću *Rabattine* krvi nije još ništa pripovijedalo.

Četvrta je verzija sadržana u izvještaju gradačkoga nuncija, koji 28. siječnja piše u Rim:

»Iz Senja su došla dva odaslanika, koji su smjesta uhapšeni i pritvoreni, pa se je iz njihovih izjava doznalo, da je *Rabattinu* smrt izazvala njegova pretjerana strogost protiv nekoga *Juriše*, koji mu je dugovao 600 forinti, pa ga je stoga bacio u tamnicu i nije htio da prizna nikakvih jamaca, koji su se sami javili za

uhapšenika, dapače je izjavio, da će ga, ne plati li, dati pogubiti zajedno s jednim drugim. I ne samo da se je širila ta glasina, već i druga, da je već naložio dvojici od zarobljenih *Turaka*, da ga smaknu. Stoga oni ljudi, koji su *Jurišu* voljeli, te nisu htjeli dopustiti da pogine, sabraše se u velikom broju i pođoše pred *Rabattu*, da ga zamole, neka bi uhapšenika pustio na slobodu. On im je davao nekakvu nadu, ali je uporno ustrajao u odluci, da ga pogubi. I ta su se pregovaranja protekla od subote do ponedjeljka o podne.¹²³⁾ U to se je doba podiglo mnoštvo *Senjana*, dok je *Rabatta*, oboružavši se i utvrdivši se u starom kaštelu, počeo s pucnjavom iz lumbarada da pozdravlja one, što su bili vani, i tako jednoga *Senjanina* ubiše, a jednoga raniše. *Senjani* pak, upotrijebivši dva mala topa, navališe s takvom silom, da su provalili u kaštel, poubijali prve koji im se opriješe, i oslobodili *Jurišu*. A taj, netom je izašao iz zatvora, bijesan, poteče odmah da nađe *Rabattu*, koji, spreman da se brani, imao je kada da ispali protiv njega pištolj. Ali jer je tek slabo pogodio *Jurišu* u stegno, ovaj srne na njega, udari ga sjekirom u prsa, obori ga i u tili čas mu odrubi glavu.

»To je« — piše nuncij — »izvještaj spomenutih dvaju odaslanika, koji dodaše, da su od *Rabattinih* ljudi poginuli samo oni, koji su se oprli prvoj navali...«

Nuncij je tome pridružio još jedan izvještaj suglasan s ovim, samo što razjašnjuje pitanje onih 600 forinti ovako:

»Iz dosadašnjih izjava (one dvojice *Senjana*) izvelo se je, da je *Rabatta* mogao izbjeći tolikoj nesreći, da je bio umjereniji u strogosti protiv nekoga *Juriše*, koji je čamio u zatvoru poradi jednoga duga. *Juriša* je od *Rabatte* bio primio nešto malo novaca, da odvede stanoviti broj *Uskoka* pod *Kanižu*. Budući da su te ljude naumice povratili iz *Karlovcu* u Senj, — a general (*Vid Kissel*) imao je nakanu da ih upotrijebi u kojem drugom poduzeću protiv *Turaka*, kao što je i bilo —, taj je novac bio utrošen mimo naredbe g. *Rabatte*, koji, kad je zahtijevao da mu se novac povrati, nije se zadovoljio jamstvom drugih ljudi,

¹²³⁾ Od 29.—31. prosinca 1601.

već ili da pritvorenik plati odmah ili će ga dati smaknuti —, to je bacilo Senjane u takav očaj, da su se podigli i uradili ono, što je već pisano...»

Peta je verzija sadržana u spomenici Markantuna Dominisa, koja se nalazi u Marciani u Veneciji. Ta je verzija vrlo karakteristična i glasi:

»*Rabatti je lako pao u ruke Juriša*, kojega je on dao zatvoriti u dno kule, s namjerom da ga smakne.

»*Da ga oslobode od zatvora i smrti, podigla se čitava četa, te je najprije uložila molbe, a zatim prijetnje* da sklone Rabattu. Ali on, zatvorivši se u donjem kaštelu, pouzdavajući se nešto u obranu i u svoj čin i službu koju obnašao, potaknut također od ispraznoga hvastanja zastavnika njemačke čete, *ne samo što nije htio da utaži tu otvorenu bunu, već ju je prijetnjama i oštrim izrazima podjarivao.*

»Oni sad stadoše otvoreno navaljivati, te smetnuvši svako poštovanje i posluš, srnuše najprije protiv vrata na kaštelu, i kad im nije uspjelo da ih provale, *okrenuše se protiv jedne puškarnice istoga kaštela, koja bijaše slabo zazidana, te s pomoću topa, koji stoji na trgu pred kaštelom, napraviše otvor, koji pak lako proširiše, i oduševljeni od rakijske, koju bijaše obilato donio njihov drug Bukovac, lako uniđoše u kaštel.*

»*Kad je Rabatta vidio, da tu nema šale, a nije raspolagao ni s dovoljnom obranom, oslobodi Jurišu, obvezavši ga, da će mu mjesto sebe izručiti drugoga razbojnika, koji se je zvao Vidović.*

»Ali ipak to nije smirilo one bijesne vukove, koji su žedali za krvlju ovoga plemenitoga viteza; već, kad su nekoji unišli kroz probiti otvor, poubijavši nekoliko njemačkih mušketira, koji su se tek slabo oprli, otvoriše vrata na kaštelu.

»Premda je Juriša već bio slobodan, bijesno provališe, popeše se stepenicama, oboriše redom troja vrata, poubijavši ono malo Nijemaca što su ih čuvali, dospješe do zadnje sobice, gdje se nalazio Rabatta s jednim mladim fiorentinskim plemićem, svojim rođakom, koji vraćajući se ispod Kaniže bijaše mu došao u pohode, te oborivši sjekirama vrata, nađoše obojicu spremne na obranu.

»Oni su se već bili preporučili Bogu, kao pravi kršćanski vitezovi, spremni da poginu kao kršćani i kao junaci, pa su se jedan drugomu bili i ispovjedili. Kad su pala vrata, Rabatta ispali pištolj, ali ne pogodi; a tad se postavi u stav obrane s golim mačem i bodežem. Odjeknuše odmah *dva* hitca iz mušketa, i oba ga pogodiše u prsa; on poklekne i stane izgovarati »Confiteor«; a kad ga je izgovorio, pao je mrtav. Ona pašcad odmah navali, a jedan mu čordom odrubi glavu. Nekoji navališe na *Fiorentinca*, kojega samo raniše, *ali su ga drugi zaštitili i obranili*, i tako on uteče smrti. Oslobođeni bjehu i ostali sluga i dvorjanici Rabattini. Zastavnik se bijaše spasio i nekud daleko sakrio, ali su ga marljivo tražili, našli i sasjekli.

»*Glavu Rabattinu izložiše na prozoru iznad ulaza u kaštel*, ali zatim počinuše nečuvenih okrutnosti, opljačkaše što je bilo novca, zlata, srebra, i sve što se je nalazilo u kaštelu. To se je zbilo zadnjega prosinca 1601.

»*Da prekriju tu svoju opačinu, prisiliše sve gradske stanovnike, vojnike i građane, da im se priključe, i da potpišu, da su svi bili sporazumni i da su svi sudjelovali u tom izdajničkom umorstvu.*

»Zatim počese izmišljati klevete protiv mrtvoga; i počese uređivati između sebe nekakvu republiku, izabравši nekoje, koji će biti na čelu političke uprave, ostavivši tek prividno službu namjesnika onomu, koji ju je i za živa Rabatte obnašao.

»Kad su se riješili Rabatte, skrenuše sve svoje misli na biskupa kao začetnika svake novotarije, i za kojega su držali da je po njegovu naputku Rabatta sve uradio, i stadoše snovati otvoreno, kako bi ga još okrutnije umorili. *Ali kad je to putem biskup naslutio, kad se je vraćao iz dvora, s takvim je oprezom prispio do mora, da se je prije našao spasen u Rabu, negoli su oni doznali za njegov povratak.*»¹²⁴⁾

Šesta je napokon verzija sadržana u knjizi zadarskoga nadbiskupa Minucija Minuci, koji, očito nadahnut od svoga tijesnoga prijatelja Dominisa (koji bi ga bio rado zamijenio na zadarskoj stolici), piše:¹²⁵⁾

¹²⁴⁾ Starine II. Prilozi p. 56—59.

¹²⁵⁾ Historia degli Uscocchi, p. 159 et seqq.

»Dogodilo se u ono doba, da su suvereni¹²⁶⁾ zapovjedili, da se pošalje na ratište pod Kanižu što više ljudi, pa je tom prigodom (Rabatta) promislio, da bi se eto mogao riješiti i preostalih najnemirnijih... *On je u taj broj uvrstio i razboj-nike, i tako složivši jaku četvu, postavio joj na čelo nekoga Jurišu, koji od opkopnika bijaše postao razbojnik, a bijaše na glasu poradi svoje tjelesne jakosti. On bijaše na zadarskim otocima oteo djevojku imućna roda, i dapače se njom oženio protiv božjega i ljudskoga zakona. Mlečani su uporno tražili, da im se Juriša izruči, živ ili mrtav, ali poradi velikog uvažanja, što ga je uživao baš poradi svoga zvjerstva, koje se je općenito nazivalo junaštvom, i kod suverena i kod vojske, Rabatta se nije usudio da ga dosegne svojom rukom, bojeći se većega zla. Stoga on pomisli, da bi (Juriša) na ovaj način, baš zbog svoje velike odvažnosti, mogao da pogine u tom pothvatu, ili pak da ga za vojničku hrabrost obaspu tolikim nagradama i častima, da bi se kasnije on sam čuvao, da ih opogani infamnim razbojstvima. Juriša krene na put zadovoljan i svojim zadatkom i novcem, kojim ga povjerenik bijaše opskrbio, nadajući se, da će se sjajno odlikovati svojom četom složenom od samih ljutih boraca, kadrih da podnesu svaku vojničku tegobu. Ali, kad je došao u Karlovac, Rabattini ga takmaci nagovoriše, neka odustane od daljnje puta, upozorivši ga, kao što je nekoć David poslao Uriju u sigurnu smrt, da tako i onaj, koji se još nije zasitio uskočke krvi, šalje njega u sigurnu smrt. Da su glede toga već na čistu i sami suvereni, koji ne će da toliki nepravедno pogubljeni junaci ostanu neosvećeni, pa im stoga ne će biti neugodna niti kakva uvreda, niti nepokornost prema povjereniku.*

»Potaknuti takvim nagovaranjem, ne samo Juriša, već i svi njegovi ljudi bezodvlačno se povratiše u Senj, gdje u tajnim sastancima stadoše širiti one glasine. Rabatti taj čas nije preostalo već da se pretvara, čekajući bolju prigodu, koja mu se je malo poslije toga i pružila, i to, kad je dao uloviti Jurišu i zatvoriti ga u dno kule, s čvrstom odlukom, da će ga kazniti

¹²⁶⁾ Car i nadvojvoda.

po zasluži. *A nije se dao smekšati ni ustrajnim molbama, ni naj-zad otvorenim prijetnjama, kojima su se oni zločinci poslužili, ako ga ne pusti na slobodu. Dapače im je junački odvrćao, da će ih kazniti sve skupa poradi tolike drskosti. Međutim se zadržavaše u donjem kaštelu s malom stražom Nijemaca. Ali Uskoci, kako bijahu iz napomenutih razloga izgubili svako poštovanje spram povjerenika, i uvjereni (pravo ili krivo) da ni njegova smrt ne će baš biti neugodna Suverenima, poduzeše ogavan i vrlo opak čin, pogotovo kad su pojačali svoj bijes obilnim užitkom rakije. I tako, rakijom razdraženi, najprije pokušashe provaliti vrata na kaštelu, pa kad im to nije uspjelo, dovukoše topove, s pomoću kojih provališe kroz jednu puškarnicu. Kad je povjerenik to vidio, domišljajući se, da se zvjerstvo bjesomućnika ne će zaustaviti prije negoli poluči svoju svrhu, odluči da izvede Jurišu iz tamnice, i stane se nagađati s njime, više poradi svoga ugleda, negoli što bi se nadao, da će Juriša držati bilo kakav ugovor: neka mu prisegne na svoj spas, da će mu privesti živa ili mrtva jednoga od najpoznatijih razbojnika. Ali, makar su vidjeli, da je Juriša slobodan i izvan svake opasnosti, nije se staložio bijes onih drugih, koji poubijavši nekoliko Nijemaca, koji se opriješe, naglo oboriše troja vrata, i provalivši do zadnje, povjerenikove sobe, u kojoj se nalazio još jedan rođak njegov iz Firenze, koji mu čak od Kaniže bijaše došao u pohode, s dva ga hitca iz mušketa oboriše, pošto je on bio ispalio pištolj i trgnuo mač da se obrani onako, kako mu to omogućivaše vrijeme i nužda. Tad su mu razbojnički barbari odrubili glavu, kidajući je na sto načina, pa je istaknuše na javnom mjestu, da je može vidjeti narod. A zatim, iziđoše iz kaštela, sabraše ljudstvo i prisiliše sve da prisegnu, da će za čin odgovarati svi jednako, bilo dobro ili zlo ono, što je moglo da ih snađe.*

»Iduće jutro doniješe lešinu u crkvu: i tu, kažu, da su i žene, da se iskažu jednako opake kao i muževi, izrekavši različna prokletstva, jezikom stale lizati krv, koja je curila iz rana...»

Ne treba tek dokazivati, da ova dva zadnja prikaza, Dominisov i Minucijev, nisu mogla napisati dva vedra čovjeka, već

zagriženi neprijatelji Senja i njegovih Uskoka. Kako pak Minuci nije mogao da iz prsta isisa detalje, suvišno je nagađati, da mu ih je mogao nadahnuti samo netko tko je dobro poznao Senj. A taj netko, već po sličnosti opisa, nije mogao da bude drugi, do li biskup senjski Markantun Dominis! Dakako, teško je i pomisliti, da je Dominis diktirao Minuciju baš *sve*, pogotovo da je *Rabatti tekla krv iz rana još slijedeće jutro*, kakvih dvadeset sati poslije umorstva! Dominis je bio prepaletan za toliku blezgariju!¹²⁷) Ali, kako u Minucijevoj knjizi nije tek jedamput spomenuto, da su Uskoci pili krv, dapače i pekli srce ubijenog neprijatelja, on je, da bolje iskiti zadnji čin Rabattine tragedije, ustvrdio nešto nemoguće, samo da može prikazati senjske žene kao divlje zvijeri, koje baš u božjem hramu ližu krv omraženoga dušmanina. Naš čovjek ne bi nikad toga učinio, a ni drugomu dopustio. *Ako li pak nije Minuci izmislio i to, da su mrtvo Rabattino tijelo prenijeli u crkvu*, ne bi se moglo izvesti drugo, do li, da mu nisu htjeli uskratiti crkveni pogreb, što bi bilo samo vrijedno hvale i dokaz plemenitosti Uskoka.

Iz svih navedenih verzija glede Rabattine smrti ne će biti teško da se čitatelj uvjeri:

a) da je Rabatta, zlorabeći mandat carskoga povjerenika, *sam izazvao* u Senju bunu, u kojoj je pala njegova glava;

b) da onakav krvolok ljepše smrti nije zaslužio, i da ga se inače Senjani ne bi riješili, pa stoga da je njihova *buna bila posve razumljiva*;

c) da je pao od ruke čovjeka, kojemu bijaše *namijenio smrt*;

d) da su se Senjani pokazali *i u pobuni pravedni i obzirni* prema njegovu rođaku;

e) *da je Rabatta*, imajući misiju da uredi prilike u Senju, bez ikakve i ičije punomoći da ubija i vješa, — a takvu punomoć nije ni mogao da dobije! — *samo vješao i slao ljude u okove*

¹²⁷) Minucijeva knjiga vrvi izmišljotinama, koje odaju, da joj je pisac umakao pero u samu žuč i zlobu. Nedostojno za tolikoga dostojanstvenika, ali potpuno shvatljivo za tijesnoga prijatelja Markantuna Dominisa.

na tuđe galije, sve bez suda i zakona, pa su Senjani pokazali dapače zamjernu kršćansku strpljivost;

f) da je provala ogorčenosti u Senju bila posve prirodna, i da je pitanje rakijske Dominisova izmišljotina, *koju je od njega primio i u svoju knjigu prenio Minuci*. Osim njih dvojice, o rakiji ne zna nitko ništa.

Konačno treba uvažiti uvelike, da *ban hrvatski grof Ivan Drašković* (1596.—1605.) *ne bi bio ni pomislio da traži od kralja glavu Josipa Rabatte bez vrlo teških razloga*.¹²⁸)

* * *

U Rabbatinoj tragediji nije nestalo i njegova prijatelja Markantuna Dominisa, koji je, po vlastitom priznanju, »*uza svu grižnju savjesti*« slao ljude na klaonicu. Kako je već istaknuto, on se je još početkom svibnja uklonio iz Senja i više se nije vraćao, domišljajući se, da bi mogle ondje nastati prilike, u kojima bi Uskoci najprije mogli tražiti baš njegovu glavu. Jer napokon, *svemu je zlu bio glavni krivac Dominis, koji je kao duhovna osoba, kao crkveni dostojanstvenik, mogao biti Rabattin savjetnik samo za dobre svrhe, a nije trebao zajedno s njime slati »ljude na klaonicu«, pogotovo kad ga je, po vlastitom priznanju, grizla savjest*. Dominis nije trebao da bude Rabattin »hortator«, poticalac, već je po svome zvanju mogao da bude samo njegov »moderator«, obuzdavalac, pa bi se u Senju bile stvari uredile bez krvi i bez vješala! Ali, obojica su hlepila u prvom redu za novcem, pa onda za častima; i da se domognu tih svojih vrhovnih ciljeva, oni nisu sustali ni pred

¹²⁸) *Vlastoručno pismo Josipa Rabatte Filipu Pasqualigu 7. listopada 1601.*: »Le querele che contra di me haveva fatte alla corte cesarea il signor Drascovig vicerè di Schiavonia addimandando, che per la morte data a Martin Posedarschi et ad altri, et parimenti per quelli consignati in galia, fossi punito capitalmente con perdita della roba et honore.« (Pritužbe, što je protiv mene podnio carskom dvoru gospodin Drašković, potkralj Hrvatske, tražeći da poradi smrti zadane Martinu Posedarskomu i drugima, kao i poradi onih što su bili predani na galije, budem kažnjen smrću, gubitkom imutka i časti.)

zločinom, a sami su vješto zapletali stvari ne samo u Senju, već i u inozemstvu užem i širem, s jedinom svrhom, da u mutnu love za svoje lične svrhe.

Kad je poginuo Rabatta, biskup Dominis je bio u Gracu, što dokazuje njegovo pismo 3. siječnja 1602. upravljeno mletačkom poslaniku u Prag, u kojemu on još uvijek bulazni o prodaji drva iz senjskih šuma, za koju svrhu da je osigurao zagovor i nadvojvodina ispovjednika patra Vileria, te spominje lanac, što ga je Pasqualigov tajnik donio Rabatti na Rijeku.

Dominis je istom 15. siječnja doznao u Ljubljani za *Rabattin svršetak* u Senju. Pišući o tome u Prag poslaniku Duodu, veli, da nikako ne može da se snađe, *jer da znade, da bi se i njemu bilo to isto dogodilo, da je ostao u Senju*. A 1. veljače piše Pasqualigu iz Raba, da mu dopusti, da pošalje brodicu u Selce u Vinodol, da mu donese vina i pšenice; dok mu 4. veljače upravlja novo pismo, kojim moli, da Pasqualigo pusti na slobodu Klišane, koje su Mlečani nedavno zasušnjili na otocima, budući da se to uhapšenje izrabljuje *protiv uspomene Rabattine, »koga takmaci njegovi nazivlju varalicom i opakim čovjekom«*.¹²⁹⁾ — 8. veljače opet piše Pasqualigu, da ga ljudi pitaju, što će biti od senjskih šuma, a on ne zna, što bi odgovorio. — 21. veljače opet mu se javlja, da mu priopći, da je novi gradski kapetan u Senju, *Frankol*, dao odrubiti glavu nekom *Vidušiću*, koji je prvi ispalio mušket na Rabattu, ali ne zbog toga, već poradi drugog uzroka.¹³⁰⁾

Zadnje svoje pismo piše biskup Dominis iz Raba 7. travnja 1602. opet poslaniku mletačkomu u Pragu. Tuži se na mjerodavne krugove, kojima kao da se događaj u Senju više sviđa, negoli ne sviđa. Nije oduševljen ni s novim gradskim kapetanom u Senju. Kolovođe bune mirno šecu po Senju, dapače se goste za istim stolom s kapetanom, a njemu, Dominisu, otvoreno prijete. Stoga se on sprema, da se preseli u Rim. Uskoci su se svi povratili u Senj, i *uveli nekakav republikanski režim*. U vla-

¹²⁹⁾ Starine. II. p. 61.

¹³⁰⁾ Ibid. p. 62.

stitom interesu oni sad miruju na moru i na zemljištu Republike, ali to ne će dugo trajati. *On se boji, da će doskora Otočac pasti Turcima u ruke. Juriša i Bukovac se spremaju da prijeđu na tursku stranu.*¹³¹⁾ — Očite izmišljotine!

Dominisu sad nije preostalo već da se odreče senjske biskupije i da nastoji dobiti drugu, bolju i ugledniju. Kako je tad bila ispražnjena nadbiskupska stolica u Splitu, on je odmah bacio oko na onu stranu, ali je istodobno nagovarao i svoga prijatelja Minucija, da mu prepusti svoju zadarsku nadbiskupiju, misleći, ako ne upali na jednoj, upalit će na drugoj strani! Kod njega je uspio toliko, da je Minuci pisao u Rim ovo značajno pismo, 22. svibnja 1602., državnom tajniku kardinalu *Aldo-brandini*:

»Biskup senjski, koji se ovdje nalazi, mogao bi sam donijeti ovo pismo. Držim da bi se on teško mogao skloniti da se povrati u Senj, *jer mi se čini*, da mu sadanji gradski kapetan (?) nije baš sklon. Ako ga V. P. G. ne uzmogne upotrijebiti u upravi splitske nadbiskupije uz pristojne uvjete, držim da će on dugo kuburiti u Rimu. *Kad biste pak mogli mene postaviti gdje bi bilo prikladnije za moje zdravlje, ovo bi bilo mjesto za njega.*« Napominje zatim, da prihodi zadarske menze iznose na godinu 3250 mletačkih dukata, a mogli bi doprijeti i do 3400 dukata.¹³²⁾ — Izgleda po svemu, da ni Minucijeva savjest ne bijaše odveć osjetljiva!

Nedjelju dana kasnije drugi Dominisov zaštitnik, providur Pasqualigo, piše mletačkomu poslaniku kod Sv. Stolice *Vendraminu*: »Za utvrđenje mira, što sad uživaju, Bogu hvala, i naši i nadvojvodini podanici, mnogo je uzradio i kod austrijskih vladara i kod Josipa Rabatte, s velikim troškom i neugodnoštim, *monsignor Markantun de Dominis, biskup senjski, rabski plemić, te se je iskazao svojom odanošću i zanosom ne samo kao čestit podanik prejasne Republike, već i kao dostojanstvenik najboljih nakana. Poradi toga Senjani su ga toliko zamrzili, da*

¹³¹⁾ Ibid.

¹³²⁾ Mon. Usc. II. p. 22.

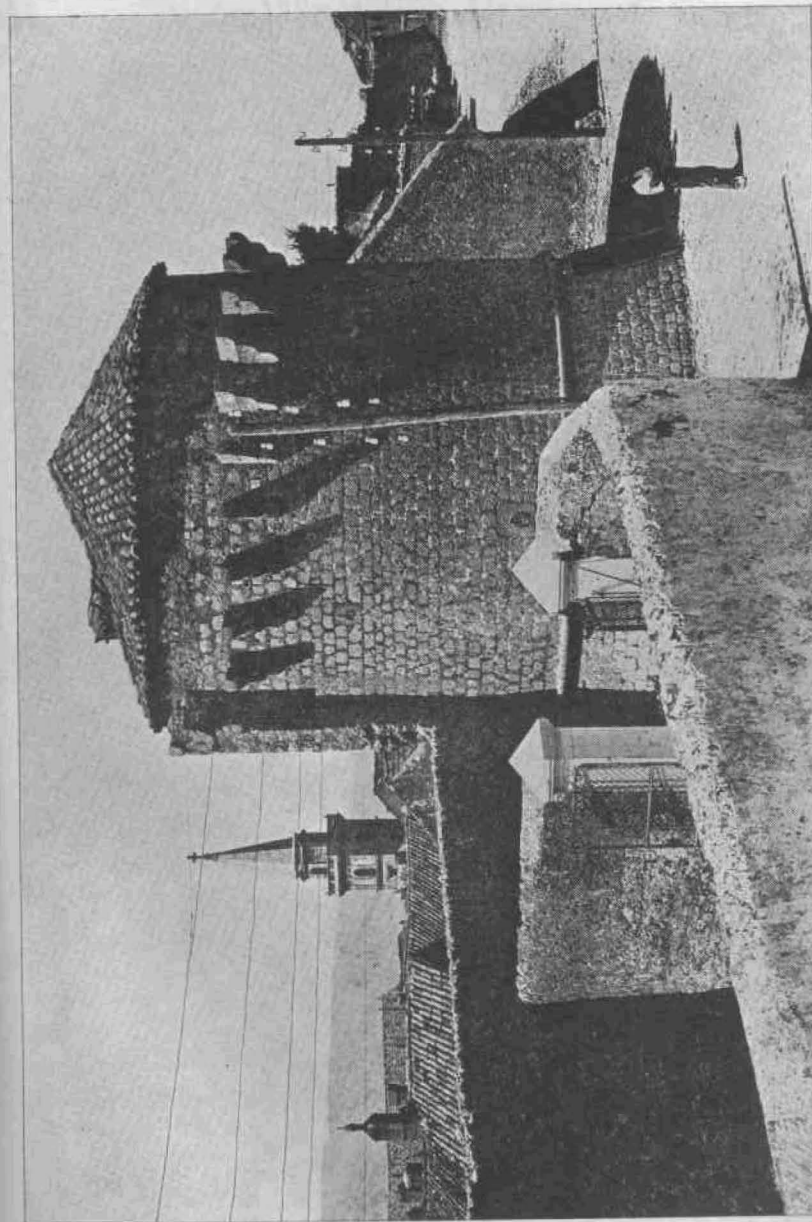
mu poslije smrti g. Rabatte (koji mu je za života bio štit i obrana) nije preostalo već da se ukloni iz svoje rezidencije, da ne pođe ususret dobrovoljnoj smrti...» Stoga da je odlučio poći u Rim, i on ga preporučuje poslaniku, da ga podupre u svakoj molbi. I štogod poslanik učini za Dominisa, on će smatrati da je učinjeno njemu, Pasqualigu, a bit će ugodno i Republici.¹³³⁾

Poslanik Vendramin izvješćuje 22. lipnja iz Rima dužda mletačkoga, da je kod njega bio biskup senjski, kojega Senjani užasno zamrziše, moleći da ga uzme u zaštitu, i on ga duždu najtoplije preporučuje. A 6. srpnja isti poslanik odgovara duždu, da se Dominis nikako ne može povratiti u Senj, jer bi ga stigla odmah sudbina Rabatte. Da su ga Senjani, 30 njih na broju, čekali u zasjedi, kad se je zadnji put vraćao iz carskog dvora, pak se je on čudom spasio, jer bijaše krenuo drugom cestom.¹³⁴⁾

Mletačkim utjecajem otpravljen je bio 9. rujna 1602. iz Splita u Veneciju prijedlog kanonikâ i kaptola splitskog, da dužd podupre u Rimu imenovanje Markantuna de Dominisa za splitskoga nadbiskupa, »osim ako bi tu prelaturu tražio za se koji plemić prejasne Republike«. Vijeće pak grada Splita, u skupštini obdržavanoj 21. listopada 1602. u crkvi Sv. Lovre, predložilo je za splitskoga nadbiskupa, na prijedlog Jakova Papalića, Markantuna de Dominisa, a na prijedlog Jakoba Tartalje Jeronima Bučića, biskupa kotorskoga. Naravno, bio je imenovan de Dominis, koji je time dobio od Mlečana nagradu za svoje nečovječno djelovanje u Senju i za svoj podmukli rad, da Senj, Novi, Rijeka i Bakar dospiju, bilo kako, pod Veneciju,

¹³³⁾ Starine II. p. 66.

¹³⁴⁾ Ibid. — Opet Dominisova izmišljotina, jer iz vlastite njegove spomenice znamo, da se je on našao spasen na Rabu prije negoli su Senjani doznali za njegov povratak. — Sam je Dominis 15. siječnja pisao iz Ljubljane u Prag, da znade, da bi se i njemu bilo dogodilo što i Rabatti, da je ostao u Senju. — Dominis je izmislio zasjedu tridesetorice Senjana, da prikaže nekako romantičnim svoj spas. Postaviti zasjedu na cesti iz Ljubljane do Rijeke Senjanima naprosto bijaše nemoguće!

St. 5. Kaštel, koji je dao sagraditi u Senju papa Leon X

Sl. 6. Markantun de Dominis, biskup senjski (stolovao u Senju od 29. siječnja do konca travnja 1601.). Slika, izrađena u Londonu 1617

pa da ona tako postane apsolutna gospodarica Jadrana, te da pitanje »dominiuma« na tome moru bude tako konačno riješeno.

Ako su Senjani zamrzili Markantuna de Dominis, imali su i zašto.

IX. POSLIJE SMRTI JOSIPA RABATTE DO KRAJA PRIMIRJA.

Kad su u Veneciji pozitivno doznali za tragični Rabattin svršetak, istom oko 20. siječnja 1602., jer je zimska dugotrajna bura sprječavala svaki promet na moru, prva misao, što se je nametnula zabrinutim senatorima, bijaše ta, ne će li Uskoci odmah preuzeti svoj stari zanat: nalete na kopnu i na moru. I makar da za to nisu imali i najmanjega znaka, odmah su naložili, da isplove dvije »galijace« u Jadran. Iz izvještaja pak mletačkoga nuncija od 26. siječnja doznajemo, da se je providur *Pasqualigo požurio, da predloži senatu, da bi sad bio zgodan čas, da on jednostavno osvoji grad Senj, razloživši, kako bi on to mogao da izvede, s kolikom silom on taj čas raspolaže, i koliko bi još trebao. O tome se je u senatu raspravljalo na dugo i široko.* Ozbiljniji su senatori odmah otklonili takvu osnovu, jer bi nešto takova dovelo do prekida s austrijskom kućom, neugodno bi se dojmilo Svetoga Oca, a još gore Španjolaca, koji baš tada bijahu vrlo spremni, i za se i za druge, pogotovo po četama, što su se sabirale u Milanu. Zanimljivo je i to, da su se po Veneciji širile glasine, da *carevi doglavnici možda i žele, da Uskoci preuzmu stari svoj zanat, jer da su oni od Uskoka imali lijepe koristi (comodità).* Naravno da u Senju nije nitko ni mislio na neprijateljstva protiv Republike, i da su se oni točno držali onoga, što bijahu pisali 3. siječnja 1602. providuru; dapače, glavni junak u Rabattinoj tragediji, glasoviti Juriša, nije se uopće ni zadržavao u Senju, već je smatrao uputnim, da se povuče iz grada uzevši sa sobom 25 drugova.

Nadvojvoda Ferdinand je na Barbovo mjesto imenovao pukovnika *Danijela Frankola*, koji bijaše, kako Minuci piše,

Sl. 6. Markantun de Dominis, biskup senjski (stolovao u Senju od 29. siječnja do konca travnja 1601.). Slika, izrađena u Londonu 1617

pa da ona tako postane apsolutna gospodarica Jadrana, te da pitanje »dominiuma« na tome moru bude tako konačno riješeno.

Ako su Senjani zamrzili Markantuna de Dominis, imali su i zašto.

IX. POSLIJE SMRTI JOSIPA RABATTE DO KRAJA PRIMIRJA.

Kad su u Veneciji pozitivno doznali za tragični Rabattin svršetak, istom oko 20. siječnja 1602., jer je zimska dugotrajna bura sprječavala svaki promet na moru, prva misao, što se je nametnula zabrinutim senatorima, bijaše ta, ne će li Uskoci odmah preuzeti svoj stari zanat: nalete na kopnu i na moru. I makar da za to nisu imali i najmanjega znaka, odmah su naložili, da isplove dvije »galijace« u Jadran. Iz izvještaja pak mletačkoga nuncija od 26. siječnja doznajemo, da se je providur *Pasqualigo požurio, da predloži senatu, da bi sad bio zgodan čas, da on jednostavno osvoji grad Senj, razloživši, kako bi on to mogao da izvede, s kolikom silom on taj čas raspolaže, i koliko bi još trebao. O tome se je u senatu raspravljalo na dugo i široko.* Ozbiljniji su senatori odmah otklonili takvu osnovu, jer bi nešto takova dovelo do prekida s austrijskom kućom, neugodno bi se dojmilo Svetoga Oca, a još gore Španjolaca, koji baš tada bijahu vrlo spremni, i za se i za druge, pogotovo po četama, što su se sabirale u Milanu. Zanimljivo je i to, da su se po Veneciji širile glasine, da *carevi doglavnici možda i žele, da Uskoci preuzmu stari svoj zanat, jer da su oni od Uskoka imali lijepe koristi (comodità).* Naravno da u Senju nije nitko ni mislio na neprijateljstva protiv Republike, i da su se oni točno držali onoga, što bijahu pisali 3. siječnja 1602. providuru; dapače, glavni junak u Rabattinoj tragediji, glasoviti Juriša, nije se uopće ni zadržavao u Senju, već je smatrao uputnim, da se povuče iz grada uzevši sa sobom 25 drugova.

Nadvojvoda Ferdinand je na Barbovo mjesto imenovao pukovnika *Danijela Frankola*, koji bijaše, kako Minuci piše,

rodom iz Trsta, a Rabattin neprijatelj. *Senjani su uporno tražili, neka se potanko izvidi, da li nisu oni bili baš primorani, da se na onakav tragični način riješe Rabatte.* Oni su mirovali i onda, kad je došao glas, da su Mlečani ulovili u Dalmaciji i okovali dva Uskoka, koje još Rabatta bijaše s punomoći onamo poslao, da utjeraju za njega nekakve novce. I tako je protekao u najljepšem miru na Jadranu i siječanj i veljača i ožujak 1602. U tursku su zemlju Uskoci provalili tek par puta i odveli nešto plijena. Toliki je mir vladao na moru, da je čak i Pasqualigo izjavio nadbiskupu Minuciju svoje zadovoljstvo s novim senjskim kapetanom. Nadbiskup Minuci to tumači, u pismu od 28. veljače, po svome običaju, prilično zlobno, jer veli, da uopće nastoje udobrovoljiti Mlečane samo zato, da se od njih izmuze više novaca za drvo iz senjskih šuma; a bit će — on veli — toga dosta, ali možda manje negoli se tko nada.¹³⁵⁾

Početkom travnja Mlečani poremetiše lijepi mir na moru, kad u *Planinskom kanalu* zarobiše uskočku brodicu sa 16 Uskoka, koji su se vraćali iz turske zemlje i vodili sa sobom devet zarobljenih Turaka. Uskoci, ne sluteći zla, nisu se ni oprli Mlečanima. Među Uskocima bila su dapače *četiri njihova vojvode*, a njih su Mlečani odmah povješali, dok je ostale Pasqualigo dao okovati uz veslo. Na prvi mah nije nitko mogao da vjeruje, da su ona četvorica vojvoda povješana, budući da je već 14 mjeseci vladao na Jadranu najveći mir, i jer je svatko predviđao, da bi takav postupak mogao izazvati užasne posljedice, pogotovo ako Pasqualigo preostalih 12 Uskoka ne pusti odmah na slobodu. Da ne će u tom slučaju izostati uskočka osveta, bili su uvjereni svi mjerodavni krugovi, a toga su se najviše i bojali u Rimu. Stoga se je papinski državni tajnik *kardinal Aldobrandini* požurio da naloži mletačkomu nunciju, da se *svojski zauzme za preostalih 12 već okovanih Uskoka.* Iz Graca je pak senjski kapetan Frankol dobio nalog, da o tom predmetu zametne pregovore s Pasqualigom. Mletački je nuncij međutim tražio odmah za cara i nadvojvodu zadovoljštinu za obješene

¹³⁵⁾ Mon. Usc. II. p. 13.

četiri vojvode, ali senat mletački nije na to niti odgovorio. Ova se činjenica ne smije zaboraviti.

Imademo pismo zadarskoga nadbiskupa Minucia od 6. travnja 1602. upravljeno mletačkomu nunciju glede zarobljenja spomenutih 16 Uskoka, u kojem padaju u oči promišljene i proračunane *neistine.* To pismo glasi: »U ovo isto doba (u velikoj sedmici) oružani (mletački) brodovi uloviše kod jednoga (?) otočića *blizu Šibenika* šesnaest Uskoka, koji pod *izlikom nekakva spora, što ga imadahu u Pagu,* bijahu isplovili iz Senja, a zatim krenuli u potragu za Turcima, od kojih imadahu sa sobom 9 zarobljenika, a toliko ih bijahu pustili slobodne da pribave otkupninu... Između Uskoka četiri su s naslovom vojvode, a svi su bili nazočni kod Rabattine smrti. Njegova Preuzvišenost je pisala o tome u Mletke, pa će se vladati prema naredbama, što ih dobije odanle.¹³⁶⁾ Predali su se, a da nisu ni pokušali da se brane, iz čega se razabira, *da su poradi počinjenih zločina izgubili svoje prirodno zvjerstvo.*¹³⁷⁾

Treba pamtit i što Minuci piše, da su Uskoci pod izlikom spora u *Pagu* krenuli u potragu za Turcima i bili zarobljeni kod jednoga školja *blizu Šibenika!*

Gradački nuncij, 22. travnja, piše također kardinalu Aldobrandiniju u Rim, da su mletačke galije ulovile uskočki brod sa 16 Senjana, koji su se vraćali u Senj *Planinskim kanalom iz Karlobaga,* kuda bijahu pošli, da se izvijeste o kretanjima Turaka, te su vodili sa sobom nekoliko sužanja, da dobiju otkupninu. Obaviješten o njihovu prolazu, pomorski mletački zapovjednik odmah ih je zarobio i nekoje, vele, okovao uz veslo, a nekoje pogubio. Smatra se, da je to zarobljenje slijedilo bez povoda, budući da nadvojvodini ministri tvrde, da Uskoci nisu, *poslije mletačkoga sporazuma s Rabattom,* počinili nikakav izgređ protiv mletačkih podanika, pa stoga drže, da će se *Uskoci osvetiti,* pogotovo ako se dozna, da su im drugovi poginuli ili da nema nade, da bi im se mogli povratiti. Stoga je

¹³⁶⁾ Minuci je znao, da je Pasqualigo četvoricu odmah objesio!

¹³⁷⁾ Mon. Usc. II. p. 16.

naloženo carskomu tajniku u Veneciji, da pregovara sa Signorijom, da dotičnici budu pušteni na slobodu, budući da se općenito drži, da su okovani na galijama.

U Gracu se je 13. svibnja točno znalo, da je Pasqualigo objesio četiri od onih 16 Uskoka. Gradački nuncij miri uzrujane duhove nadom, da će ostalih 12 biti pušteno na slobodu posredovanjem Sv. Stolice.

Zadarski nadbiskup Minucio Minuci šalje 23. svibnja drugo pismo mletačkomu nunciju, u kojemu veli, da je prispio u Zadar Pasqualigo, nešto bolestan od uloga. Njega je on odmah posjetio zajedno s biskupom Dominisom, ne bi li izmolio, da ovoga preveze preko mora u Ankonu. Dominis da je odmah zametnuo razgovor o netom zarobljenim Uskocima, koji su dijelom povješani, te je dao razumjeti, da se u oba dvora teško žale poradi toga. Na to da je Pasqualigo razljućen izjavio, *da će povješati i ostale, sve na temelju senjskoga sporazuma*: a da imade na to prava, pozvao se je na svjedočanstvo prisutnoga biskupa. *Dominis tada izjavi, da je mnogo puta bio tumačem u toj stvari, kada god je Republika osporila, da u onom sporazumu nije uključeno Uskocima oprostjenje za prošle zločine, i da si je Republika pridržala pravo da ih kazni, pali joj oni u šake gdje mu drago.* Biskup mi je — dodaje Minuci — potvrdio to u više navrata, i da su baš stoga bili u Senju opomenuti svi oni, koji imadu nešto na duši, neka se dobro čuvaju. Na to je dodao »blagi« nadbiskup, da *Uskoci nisu vrijedni da gaze koru zemaljsku, budući da je dokazano, da je kod njih uobičajeno da ubijaju, odiru kožu, strijeljaju, isisavaju krv, žderu srca, i da od kože krštenih ljudi prave opute.* — Čini se da su Minuci i Dominis svijesno lagali, kad su spomenuli prijašnje sporove u tumačenju sporazuma Rabatte s Pasqualigom, jer takovih sporova *nije uopće bilo*, niti im imade traga u ispravama.

Budući da nam je poznato, kako je glasila odnosna točka sporazuma s Rabattom, da će naime Republika moći da kazni Uskoke za prošle zločine, *ako ih zateče u svojim vodama*, sad nam je jasno, *zašto je Minuci* u svome pismu od 6. travnja

pisao, da su Uskoci bili ulovljeni blizu Šibenika, dok je njih Pasqualigo zarobio u Planinskom kanalu, kojim su oni mogli slobodno ploviti. Minuci je svijesno i onda lagao, dok je Dominis sad pred Pasqualigom svijesno krivo svjedočio!

Da je Pasqualigovo nasilje izazvalo u Senju najveće ogorčenje, ne treba ni da se spomene. Počeli su dapače kolati glasovi, da bi mogli Uskoci predati svoj grad Turcima, da se osvete Mlečanima, a to bi, po mišljenju gradačkoga nuncija, donijelo kobnih posljedica za Veneciju i ostale talijanske države. Ta je vijest izvela dubok utisak, napose u Rimu, te je 21. lipnja *mletački nuncij u Papino ime tražio od mletačkoga senata, da se preživjeli Uskoci puste na slobodu.* Senat je nato odmah zahtijevao od providura Pasqualiga izvještaj.

Međutim je senjski kapetan Frankol već bio poduzeo sve mjere, da se osujeti svaki pokušaj, da se grad izruči Turčinu.

Providur Pasqualigo odgovorio je senatu koncem lipnja. Da opravda, što je ona četiri vojvode *dao objesiti*, ističe, da je to uradio ne samo poradi njihovih zlodjela na štetu Republike, već i *poradi njihovih krivica prema vlastitom suverenu*, a poglavito poradi njihova sudjelovanja pri umorstvu Rabatte. *Dapače je u potkrepu toga dostavio jedno pismo, što mu je pisao biskup Dominis.* I tako je taj nesretni Dominis i u zadnji čas, pri svome odlasku u Rim, htio da još jednom svojim lažima naškodi svojoj pastvi, gdje joj se je radilo o glavi. Nije stoga čudo, što je senat odlučio, da se otpiše providuru, da preživjelim Uskocima čuva živote, ali neka ostanu i dalje na galiji.

Koliko je nadbiskup Minuci mrzio Uskoke, svjedoči i njegovo pismo državnomu tajniku u Rim od 5. srpnja 1602., u kojemu pripovijeda priču, koja ne bi bila prikladna ni za djecu. Veli, da je glasoviti *Juriša*, bojeći se posljedica zbog Rabattine smrti, bio odlučio da *izda Senj Turcima, i to tako, što je učinio na svojoj kući tajni otvor, kroz koji su imali unići u grad Turci*; ali kad su Turcima uhode dojavile, da se primiće vojska iz Karlovca, da su odustali od te osnove! Kad je pak Juriša vidio, da je njegova izdaja otkrita, da je pobjegao s petnaest svojih drugova. — I kao da je i samom Minuciu bilo to preglupo,

odmah je dodao, da vijest nije provjerena, i da se često šire po Zadru isprazne brbljarije.¹³⁸⁾ — Ali on je ipak, i takve neprovjerene vijesti, spremno dostavljao u Rim!

Odluka mletačkoga senata, da preživjeli Uskoci imaju ostati na galiji, nije zadovoljila ni cara, ni nadvojvodu, ni Papu, a najmanje Senjane. 20. srpnja senjski kapetan Danijel Frankol upozorava nuncija u Gracu, neka se svakako uzradi, da se ti ljudi oslobode. Senjani su — piše — doznali, da ih Pasqualigo ne će nikako da pusti na slobodu, *pa su prisegli, da će poubijati sve Mlečane, na koje se namjere.* — U drugome svom pismu, 29. istoga mjeseca, dodaje, da bi se već bilo pročulo za više nesreća, da on Senjane ne kroti, dokazujući im, da se je Papa zauzeo za njihove drugove, pa će sigurno biti oslobođeni.

Kako je Pasqualigo proračunano pridržao 12 Uskoka kao nekakve taoce na svojoj galiji, tako je opet promišljeno, početkom kolovoza, poslao Signoriji jedno *izmišljeno pismo* senjskoga kapetana Frankola, u kojemu on, Frankol, Pasqualigu tobože povlađuje, što je dao objesiti ona četiri Uskoka, i što drži ostale okovane na galiji, uvjeravajući ga dapače, da je time učinio uslugu gradačkomu nadvojvodi! To je pismo proizvelo učinak bombe u Veneciji, a silno konsterniralo diplomate, koji su se zauzimali za oslobođenje Uskoka. Javljaajući to u Gradac 3. kolovoza, mletački nuncij, vjerujući da je pismo autentično, savjetuje, *neka se brže naloži kapetanu Frankolu, da opet piše Pasqualigu, da je tobože dobio nove naputke od nadvojvode*, te da u njegovo ime moli, da ti ljudi budu oslobođeni. Očito, da se u Veneciji na prvi mah nije ni pomislilo na mogućnost, da bi dostojanstvenik kao Pasqualigo mogao posegnuti za takim niskim sredstvom.

Da su iz Graca odmah pozvali kapetana Frankola da se izjavi, ne treba ni spomenuti. I on je *odmah* iz Karlovca, gdje ga je taj poziv zatekao, 18. kolovoza poslao očitovanje u Gradac, *da nije nikad ni usmeno ni pismeno izlanuo nešto takova, te se ograđuje što ga smatraju toliko bezumnim, da bi mogao*

¹³⁸⁾ Mon. Usocch. II. p. 31.

učiniti nešto takova protiv nečega, za što se on usmeno i pismeno zalaže, i za što je molio da čak i Sveti Otac posreduje, dodajući još ove riječi: »Mogu se širiti iz Venecije svakojake vijesti, a gospodin providur može pričati što ga volja, ali od moje strane nešto takova poteklo nije. *On tako radi samo da ih ne oslobodi*, pa su to puke njegove smicalice. Molim V. P. G. za ljubav božju, da se na takve vijesti ne obazirete, već da uznastojite da se pitanje njihova oslobođenja dalje razvije, da ja mogu držati na uzdi ove druge Senjane, i da se ne dogodi, da mletačka gospoda budu imala razloga da se prituže na me kod cara i nadvojvode« itd. To svoje očitovanje kapetan Frankol ponavlja opet u pismu upravljenom gradačkom nunciju 21. kolovoza. *I tako se je eto ispostavilo, da nisu posezali za neistinom samo Minuci i Dominis, već da i sam vrhovni providur Pasqualigo nije od nje zazirao*, ako mu je mogla pomoći do željenoga cilja. Nije bez važnosti naglasiti, da tobožnjemu pismu kapetana Frankola nema traga u arhivima.

Uskoci su mirovali čitavo to vrijeme. Oni su se tek u listopadu obratili caru i razložili mu, kako oni pritisak Mlečana ne mogu da dalje podnose. Dosele su mirovali s obzirom na svoje drugove, koji su sveudilj na galiji, ali sad će biti prisiljeni, da se late staroga svoga postupka protiv Mlečana. Dakako da su to bile puke grožnje, jer su u Senju dobro znali, što bi dočekali njihovi drugovi na galiji, dok bi oni izveli prvu navalu na koji mletački brod. Možda bijaše prijetnja i samo imenovanje glasovitoga Juriše za vođu i senjske i uskočke čete, u listopadu iste godine.

Tako je protekla čitava 1602. godina. Pasqualigo je mogao da veselo tare ruke, što je međutim Republika, zbog prisilne pasivnosti Uskoka, spasila koju stotinu tisuća dukata Svetog Marka! A senzacija, koju bijaše pobudilo falsificirano Frankolovo pismo u Veneciji, nečujno se rasplinula, kao da ne bijaše ni nastala.

Zima od 1602. na 1603. bijaše u Senju osobito teška, poradi nestašice hrane i gotovine. Posada nije niodakle do-

bivala plaće, pa je kapetan Frankol početkom siječnja 1603. poslao glasnika u Gradac, da ponese izvještaj, kako u *Senju ljudi umiru od gladi, dok se preživjeli hrane pečenim žirom i biljem, koje služi za krmu životinja*. »Dosele — poručuje Frankol — pitao sam ih lijepim riječima i obuzdavao time, što sam porazdijelio vlastitih 700 forinti; ali sad ne znam, kamo da se okrenem. Upozoruje nuncijska, da on predviđa veliku propast, jer će se Uskoci povratiti starim navikama, budući da je nemoguće da oni dulje izdrže u ovakim prilikama... Pa ako im se ne pomogne, a oni učine kakvih šteta, očitujem pred Bogom i pred svijetom, da se sve to mene ne tiče, jer sam izvršio sve, što je siromašan vojnik obavezan da učini.«

Gradački se je nuncij već 13. siječnja obratio u Rim, izvješćujući, da je *Papa prošle godine doznačio nadvojvodu devet hiljada forinti pripomoći za uzdržavanje senjske posade*, ali da je od te doznake bila isplaćena tek polovica. Da nadvojvoda sad stižu svaki čas jadikovke, što vojnici u Otočcu i Senju ne primajući plaće, stradaju od gladi, pa stoga da nadvojvoda računa na preostalu polovicu određene pripomoći u iznosu od 4500 forinti, te moli, da mu to bude doznačeno. — Taj je novac bio doznačen doista polovicom ožujka, a dotle bi Uskoci bili skapali od bijede, da se nisu pomogli provalama u tursku zemlju, čak do Neretve.

Sve dotle sudbina onih 12 Uskoka okovanih na galiji ne bijaše odlučena. Istom kad je car Rudolf glede toga energično pisao duždu mletačkomu, senat je istoga mjeseca ožujka odlučio, da se oni puste na slobodu.¹³⁹⁾ Taj su čin Uskoci honorirali tim, što nisu čitave godine 1603. navalili na bilo koji mletački brod.

Godine 1604., licem na Tijelovo, provališe 5000 Turaka pješaka i 400 konjanika sve do Senja i poplaviše opet sve do Grobnika. Ali kako nisu imali sa sobom topova, ne mogoše

¹³⁹⁾ Bit će da je to oslobođenje slijedilo pošto su Uskoci, njih 60 na broju, potjerali ispod Jablanca blizu Senja providura *Nikolu Donata*, koji se je onamo desio sa 3 galije i 60 oružanih brodica. — *Starine*, IX. p. 204.

da u gorovitu kraju nanese veće štete, ni na polasku, ni na povratku. Uskoci ih dočekaše kad su se vraćali u jednome klancu, tri milje daleko od Senja. Uskoka bijaše tek 500, a iz Karlovca bijaše pridošlo 400 ljudi, ali navališe s tolikom snagom, da se je tek neznatan broj Turaka spasio bijegom, a Uskoci im oteše 200 konja, koje odvedoše na Rijeku i prodaše trgovcima iz Italije.

Te iste godine vraćalo se je deset uskočkih brodica poslije plijenjenja po turskoj okolici skradinskoj i šibenskoj. Plijen bijaše izdašan: nekoliko tisuća glava stoke velikoga i maloga zuba. Kad su tu stoku doveli do mora, poklaše sve: noge, glave i utrobe pobacaše u more, a ostalo meso složiše u svoje brodice i još u deset drugih, što ih zaplijeniše u onom kraju. Ploveci put Senja, iznenadi ih negdje nedaleko od Zadra mletački general *Gabrielli*, koji im s četiri galije i više oboružanih brodova zakrči daljnji prolaz. Uskoci tada umaknuše na svojim brodicama u jednu usku uvalicu, u koju galije nisu nikako mogle da uniđu. Tu se iskrcaše i od kamenja podigoše šanac, iza kojega u noći, jer bijaše vrlo studeno, raspališe veliku vatru. Vjetar je prisilio mletačke galije, da se zaklone u bližnju jednu luku. Uskoci su pratili njihovo kretanje, dapače su nekolicina igrali na guslama, da bolje zavaraju Mlečane, dok su ostali vukli svoje brodice uzbrdo po naslaganom mesu kao po loju preko hrptenice otoka na drugu, protivnu obalu. Ono deset zaplijenjenih čamaca ostavili su u uvalici. Kad su svoje brodice sretno spustili u vodu, naslagaše mesa koliko su mogle da prime, i odveslaše, sve protiv bure, u Senj. Ali prije polaska bijahu pričvrstili u onim napuštenim čamcima u uvalici nekoliko svojih kapa sa ždralovim perom, što se je na vjetru vijalo, i nekoliko debelih ispruženih batina, koje su bile tobože mušketa, spremni da budu opaljeni od mušketa sa ždralovim perom! Kad je na Badnjak oko podneva vjetar popustio, mletački general iskrca 600 ljudi iz galija i oboružanih brodova, dade razviti zastave i uz zvuk bubnjeva zapovjedi da se maršira i jurišem zauzme onaj tobožnji šanac. Mletački su se vojnici bojali ždralovih pera i ispruženih batina, pa su iz daljega ispalili protiv

njih svoje muškete. General se je približio uvalici po moru. Kad su vojnici vidjeli, da im nitko vatru ne uzvraća, domisliše se porugi i prasnuše u smijeh. Kad su pak ugledali naslagano meso, sve komad do komada, uvjeriše se, da su im Uskoci umakli. General dade sabrati tu silu mesa, napuni brodice i čamce i sve odtegli u Zadar, uz zvukove bubnjeva i različitih glazbala, kao da je porazio Kserkovu vojsku. U Zadru porazdijeli meso po galijama, oboružanim brodovima i vojnicima od posade, a ostalo se u besćenje prodavalo, samo da se ne pokvari.

Kad su Uskoci došli u Senj, iskrcaše zarobljenike i ono malo mesa što su dovezli sa sobom, i krenuše odmah na odmazdu. Otploviše do Osora, i tu se sakriše u zasjedu, da dočekaju jednu fregatu, u kojoj je bilo do 40 hiljada dukata gotovine. Kad su oduzeli novac, rekoše zapovjedniku: »Sad se povrati u Zadar, potraži generala u naše ime, i reci mu, da smo se naplatili za oduzeto nam meso.«¹⁴⁰⁾

X. IZAZIVANJA I REAKCIJE NA MORU OD G. 1605.—1613.

Neugovoreno primirje između Uskoka i Mlečana, koje bijaše iza toga nastalo, prekinuo je jedan sukob na moru početkom g. 1605., ali i ovoga puta krivnjom Mlečana. Uskoci naime bijahu otplovili iz Senja s nakanom, da se na zgodnu mjestu iskrcaju i da provale na turski teritorij. Oni su to i izveli s uspjehom, te su se vraćali imajući na svojim brodicama zaplijenjene turske stoke. Na njih su naišle mletačke galijske, koje su bez ikakva razloga odmah navalile. Uskoci, da spase živote, moradoše ostaviti i svoje brodice i plijen. Ali, željni osvete, oni

¹⁴⁰⁾ Anonim, p. 206. i 207. Auktor, koji nam to pripovijeda, dodao je ove riječi: »Sve to znam po istini, jer sam se desio u Zadru, vidio sam kad je fregata otplovila i kad se je nakon dva dana povratila u Zadar. Bio sam na obali zadarske luke s dva prijatelja, očekujući pisma iz Venecije. Sa zapovjednikom fregate pošli smo i mi do Njegove preuzvišenosti.«

opet zaploviše i skrenuše prema jednoj mletačkoj luci, u kojoj nađoše jednu fregatu krcatu razne robe, a bilo je u njoj i gotovine. Oni zauzeše fregatu i odvedoše je u Senj. Gradski kapetan, koji taj čas bijaše odsutan, požurio se u grad, da tu stvar uredi i da oslobodi trgovce. Ali Uskoci ne htjedoše da se pokore njegovim odredbama, dapače posegnuše za oružjem. Kapetan je o tome odmah obavijestio nadvojvodu, koji je poslao u Senj generala hrvatske krajine, da on tu stvar uredi. Kako je taj spor general uredio, ne znamo; ali iz isprava izlazi, da su tijekom te godine Uskoci ponovili svoje provale od Like pa sve do Hercegovine, a da Mlečani nisu ni pokušali da ih u tom spriječe. Jedino su se Dubrovčani pritužili Svetoj Stolicu, da Uskoci prolaze i njihovim teritorijem u tursku zemlju, pa neka im se to zabrani, jer bi takav njihov postupak mogao stajati slobode njihovu republiku, budući da su im Turci zaprijetili, da će poslati jednoga pašu za pročelnika njihove vlade.

Polovicom travnja 1606.¹⁴¹⁾ bilježe u Gracu i u Veneciji novi uskočki nalet na more. Čini se da im je broj ovoga puta narastao do 700, budući da su im se pridružili mnogi Vlasi (Morlacchi), i da su potpuno opljačkali jednu mletačku »marcilianu«. U toj se vijesti još čita, da su ovoga puta Uskoci imali *dugih brodova sa 22 veslačke klupe*. Osim te marciliane, čini se da su odmah zatim opljačkali još dva mletačka broda. Nato da je providur krenuo s galijama u potjeru i da mu je uspjelo uloviti jednu senjsku brodicu sa 16 ljudi, koje je dao odmah objesiti, opravdavajući tu odredbu time, što su u obuci tih ljudi našli po nekoliko dukata.

Vrlo je zanimljiva vijest, što se čita u pismu, 29. siječnja 1607., *Julija Monterentija*, komisara papinske komore, monsignoru *Lanfranku*, tajniku pape Pavla V. Tad se Rim bijaše zakvačio s Venecijom tako, da ju je čak udario interdiktom, i u Rimu su očekivali, da će Republika reagirati silom i represali-

¹⁴¹⁾ Ove godine, 1606., čini se da Republici nisu cvale ruže. Grad Split nudi Veneciji, u svako doba, 25 konjanika i stotinu pješaka, koje će na svoj trošak opremiti braća *Franjo i Ivan Capogrosso* te *Bartol i Jerko Cambi* bez ikakve pripomoći državne. — *Starine II.*, p. 106.

njih svoje muškete. General se je približio uvalici po moru. Kad su vojnici vidjeli, da im nitko vatru ne uzvraća, domisliše se porugi i prasnuše u smijeh. Kad su pak ugledali naslagano meso, sve komad do komada, uvjeriše se, da su im Uskoci umakli. General dade sabrati tu silu mesa, napuni brodice i čamce i sve odtegli u Zadar, uz zvukove bubnjeva i različitih glazbala, kao da je porazio Kserkovu vojsku. U Zadru porazdijeli meso po galijama, oboružanim brodovima i vojnicima od posade, a ostalo se u bescjenje prodavalo, samo da se ne pokvari.

Kad su Uskoci došli u Senj, iskrcaše zarobljenike i ono malo mesa što su dovezli sa sobom, i krenuše odmah na odmazdu. Otploviše do Osora, i tu se sakriše u zasjedu, da dočekaju jednu fregatu, u kojoj je bilo do 40 hiljada dukata gotovine. Kad su oduzeli novac, rekoše zapovjedniku: »Sad se povrati u Zadar, potraži generala u naše ime, i reci mu, da smo se naplatili za oduzeto nam meso.«¹⁴⁰⁾

X. IZAZIVANJA I REAKCIJE NA MORU OD G. 1605.—1613.

Neugovoreno primirje između Uskoka i Mlečana, koje bijaše iza toga nastalo, prekinuo je jedan sukob na moru početkom g. 1605., ali i ovoga puta krivnjom Mlečana. Uskoci naime bijahu otplovili iz Senja s nakanom, da se na zgodnu mjestu iskrcaju i da provale na turski teritorij. Oni su to i izveli s uspjehom, te su se vraćali imajući na svojim brodicama zaplijenjene turske stoke. Na njih su naišle mletačke galiје, koje su bez ikakva razloga odmah navalile. Uskoci, da spase živote, moradoše ostaviti i svoje brodice i plijen. Ali, željni osвете, oni

¹⁴⁰⁾ Anonim, p. 206. i 207. Auktor, koji nam to pripovijeda, dodao je ove riječi: »Sve to znam po istini, jer sam se desio u Zadru, vidio sam kad je fregata otplovila i kad se je nakon dva dana povratila u Zadar. Bio sam na obali zadarske luke s dva prijatelja, očekujući pisma iz Venecije. Sa zapovjednikom fregate pošli smo i mi do Njegove preuzvišenosti.«

opet zaploviše i skrenuše prema jednoj mletačkoj luci, u kojoj nađoše jednu fregatu krcatu razne robe, a bilo je u njoj i gotovine. Oni zauzeše fregatu i odvedoše je u Senj. Gradski kapetan, koji taj čas bijaše odsutan, požurio se u grad, da tu stvar uredi i da oslobodi trgovce. Ali Uskoci ne htjedoše da se pokore njegovim odredbama, dapače posegnuše za oružjem. Kapetan je o tome odmah obavijestio nadvojvodu, koji je poslao u Senj generala hrvatske krajine, da on tu stvar uredi. Kako je taj spor general uredio, ne znamo; ali iz isprava izlazi, da su tijekom te godine Uskoci ponovili svoje provale od Like pa sve do Hercegovine, a da Mlečani nisu ni pokušali da ih u tom spriječe. Jedino su se Dubrovčani pritužili Svetoj Stolicu, da Uskoci prolaze i njihovim teritorijem u tursku zemlju, pa neka im se to zabrani, jer bi takav njihov postupak mogao stajati slobode njihovu republiku, budući da su im Turci zaprijetili, da će poslati jednoga pašu za pročelnika njihove vlade.

Polovicom travnja 1606.¹⁴¹⁾ bilježe u Gracu i u Veneciji novi uskočki nalet na more. Čini se da im je broj ovoga puta narastao do 700, budući da su im se pridružili mnogi Vlasi (Morlacchi), i da su potpuno opljačkali jednu mletačku »marcilianu«. U toj se vijesti još čita, da su ovoga puta Uskoci imali *dugih brodova sa 22 veslačke klupe*. Osim te marciliane, čini se da su odmah zatim opljačkali još dva mletačka broda. Nato da je providur krenuo s galijama u potjeru i da mu je uspjelo uloviti jednu senjsku brodicu sa 16 ljudi, koje je dao odmah objesiti, opravdavajući tu odredbu time, što su u *obući* tih ljudi našli po nekoliko dukata.

Vrlo je zanimljiva vijest, što se čita u pismu, 29. siječnja 1607., *Julija Monterentija*, komisara papinske komore, monsignoru *Lanfranku*, tajniku pape Pavla V. Tad se Rim bijaše zakvačio s Venecijom tako, da ju je čak udario interdiktom, i u Rimu su očekivali, da će Republika reagirati silom i represali-

¹⁴¹⁾ Ove godine, 1606., čini se da Republici nisu cvale ruže. Grad Split nudi Veneciji, u svako doba, 25 konjanika i stotinu pješaka, koje će na svoj trošak opremiti braća *Franjo i Ivan Capogrosso* te *Bartol i Jerko Cambi* bez ikakve pripomoći državne. — *Starine II.*, p. 106.

jama na moru protiv papinskih podanika. Da se Papa tomu opre, u Rimu su pomislili, da bi se mogli poslužiti senjskim Uskocima. Iz toga pisma vadimo: »Sveti Otac zapovijeda, neka se izvrše odredbe drugi put izdane glede Uskoka... i neka se piše guverneru u Ankoni, da izvidi, ne bi li bilo moguće unajmiti dvanaest dugih uskočkih brodova, s momčadi, u svrhu strazarenja na moru.«

O tom predmetu imademo iz iste godine još i ovu vijest, također među spisima Julija Monterentija:

»Bio je pozvan u kongregaciju fra Dominik Andrašić,¹⁴²⁾ da se pošalje k Uskocima. On je usmeno razložio ono, što je napisao, i rekao je, da treba prirediti četiri kratke vjerodajnice, i to jednu za nadvojvodu, a ostale za onu trojicu, koji su zabilježeni u instrukciji. I on veli, da bi bilo dobro, da se to izvrši što prije, poslavši osobu, koja će požuriti Uskoke i koja će jednomu od njih dati novaca, da se poluči željena svrha.« On predlaže nekoje osobe za dogovore s Uskocima, među njima nama već poznatoga Allegrettija i ljubljanskoga biskupa. Ali do ugovora s Uskocima, čini se, nije došlo.

Svoju djelatnost na moru Uskoci preuzeše polovicom 1607., kad ih je 300 navalilo na tri broda, koji bijahu krenuli krcati iz Venecije put Moreje, i to blizu Istre. Na njima su našli 25 Turaka, koje su jednostavno sasjekli. U isto su doba zaplijenili jedan veći brod i jednu fregatu, na putu iz Dubrovnika u Veneciju. Plijen se je cijenio na 150 hiljada forinti. Kad su o tome došle vijesti u Gradac, nadvojvoda je poslao u Senj baruna Kisela sa zadaćom, da izgladi to novo pitanje između Mlečana i Uskoka. Barun Vido Kisel, tada predsjednik ratnoga vijeća, došao je u Senj s bratom, također generalom; ali kad su Uskoci doznali, da će oni doći, svi, koji su sudjelovali kod zadnjega plijena na moru, jednostavno su se povukli iz Senja nekoliko milja daleko, u okolicu, i na Kiselove se pozive nisu htjeli prikazati. Na čelu tih nepokornih čini se da je bio glasoviti već

¹⁴²⁾ Pozniji biskup skadarski 1622.—1624., a stjepanjski (Čitluk na Neretvi) 1625.—1629. Cf. Croatia sacra 7. 1934., pag. 29. i dalje.

Juriša i još jedan njegov drug. Oni oba izgleda da su kasnije bili uhapšeni zajedno s još jednim glasovitim Uskokom, koji se je zvao Mikolić. Taj je bio na velikom glasu kao hrabar, lukav i nemirna duha. Njega bijaše u svoje doba odlikovao papa Klement, a car ga je nagradio naslovom viteza.

Kako je svršilo s tim uhapšenima, ne znamo. Nasilja su nastavili »venturini«, koji su početkom svibnja noću provalili u grad Pulj, opljačkali 4—5 odličnijih kuća i odnijeli oko 15 hiljada škuda; ali kad su se povratili u Senj, građani im zajedno s gradskim kapetanom uskratiše ulaz u grad, tako da su se zaklonili u Planinski kanal, odakle su nastavili upadati na razne strane. Međutim ih je stao proganjati po moru providur Zane¹⁴³⁾ s dvije galije i 30 oboružanih brodova, pa im je i zatekao dvije brodice kod Omišlja. Nastala je potjera sve do ispod Senja. U borbi ih je palo 18, dok su ih šest Mlečani ulovili žive. Tako je uspjelo spasiti puljskim građanima dio plijena. Tih »venturina« ne bijaše tad na okupu više od 150, a najvećim dijelom bijahu mletački bjegunci. Protiv njih su Mlečani poslali tridesetak brodova, dok je i sam nadvojvoda naložio, da ih treba istrijebiti, žive ili mrtve. Čini se da su ti »venturini« baš zato uživali zaštitu grofa Zrinskoga i da su na njegovu teritoriju dijelili plijen.

Mlečani kao da sada nisu više znali, kako da se pomognu protiv Uskoka, zapravo »venturina«. Stoga se je početkom g. 1609. prosuo glas, da su ponudili gradačkomu nadvojvodi veliku svotu novaca, da im ustupi Senj. Ali dok je to proćuo, španjolski poslanik na carskom dvoru Vilim di San Clemente da je učinio nadvojvodi jednaku ponudu preko nekoga Benincasa. Te su vijesti tada kružile po Rimu, pa je državni tajnik tražio od gradačkoga nuncija obavijest. Ispostavilo se, da su sve te ponude bile proste izmišljotine baš toga Benincasa.

Mjeseca travnja te godine zatekla je velika nesreća mletačku galiju, kojom je Francesco da Molin, kapetan »gulfa«,

¹⁴³⁾ Porodica Zane bijaše ugledna u Veneciji. Dala je Republici više providura (generala) i jednoga patrijarha.

progonio Uskoke, jer mu se je među zadarskim otocima brod razbio u nenadanoj oluji, pa mu se je utopilo 27 ljudi, dok ih je mnogo bilo ranjeno. I materijalni su gubici bili znatni, ali mu ih je Republika, kad mu je doznačila novu galiju, naknadila novčanom odštetom od 3000 dukata.

Senjana ne bijaše samo na uskočkim brodicama, već i na galijama drugih država, pa tako i na onima velikoga vojvode toskanskoga *Ferdinanda I.* Jedna od tih galija bijaše ulovila egipatski brod, koji je vozio u Carigrad danak aleksandrijskoga paše. Tom su prilikom baš Senjani ugrabili jednu skupocjenu čordu, koju su sakrili, i onda je poslali gradačkomu nadvojvodi. Čorda je ta bila procijenjena na 20 hiljada talira. Korice su joj bile od masivnog zlata, teške kakvih 20 funti. Bijaše na njima oko 600 dragulja, od toga četiri dijamanta, dok su ostali bili rubini i smaragdi. Oštrica čorde također je bila posuta rubinićima. Nadvojvoda je dar primio vrlo rado. Ta je čorda bila dijelom bogate orme, koju su napose Senjani darovali velikomu vojvodi toskanskomu.

Početkom g. 1610., u srcu zime, Uskoci su ulovili jednu mletačku fregatu, koja je plovila iz Venecije put Kotora. Na njoj su našli 3 tisuće dukata, koje su oduzeli. Iznenađili su u isto doba još jednu fregatu, koja je plovila u Veneciju. Na njoj zaplijeniše sanduk sobolovine, različne druge robe i gotovine. Oni su tu fregatu dočekali iza jednoga otočića.

Mjeseca ožujka 800 Uskoka otploviše put Neretve, gdje spalije više kuća i odvedoše roblje, a bilo bi još i gore, da se nisu Turci na brzu ruku sabrali i rastjerali ih. Uskoci su se povukli; ali malo zatim su se i vratili, da opet plijene i pljačkaju. Međutim Neretva bijaše silno nabujala, pa nisu mogli da plove uz vodu, a Turci opremiše više oboružanih kajica niz vodu, da ih napadnu. Uskoci poubijaše tada pedesetak Turaka, uništiše im znatan broj kajica, a bilo ih je i teško ranjenih.

Mjesec dana poslije toga u svibnju 1610. 14 uskočkih brodica sa 700 ljudi namjeriše se blizu Zadra na dva dubrovačka broda, u kojima bijaše turska i židovska roba u vrijednosti od

kakvih 50.000 škuda i još 20.000 talira u gotovu. Vlasnike robe, 4 Turčina i 4 Židova, pogubiše, a robu i novac zaplijeniše.

Mlečani počеше sad s represalijama, te u neku ruku blokiraju tršćansku luku, tako da je zapeo sav njezin izvoz željeza i čelika. To je ujedno bio odgovor Venecije na prije toga proglašenu nadvojvodinu zabranu uvoza soli iz Venecije.

U kolovozu Uskoci zaplijeniše brod, koji je plovio iz Lješa s 400 bala vune i druge robe, vlasništvo Turaka. Na njihovu sreću oni se ne bijahu ukrcali s robom, i tako spasiše živote. — Inače Uskoci počinuše velikih šteta uzduž dalmatinskoga primorja i u srcu zime. U veljači pak 1611., kad su progonili jedan oboružani brod s Arbanasima, namjeriše se na galiju »Capella« i na više oboružanih brodova s arbanaskom posadom, pa se zametnula bitka, u kojoj je poginulo više ljudi na obje strane. —

Poslije toga događaja spremiše novi nalet opet s 800 svojih ljudi. Stadoše progoniti svaki brod, na koji se namjeriše. Tako su im polovicom ožujka, pale žrtvom dvije fregate, od kojih je jedna vozila poštu iz Carigrada, dok je druga plovila iz Venecije. Na ovoj su našli mnogo riže, silu truba sukna i druge robe. Stoga su trgovci u Veneciji živjeli u velikom strahu, jer Uskoci nisu štedili ničiji brod, jer im *momčad jednoga dubrovačkog broda bijaše poubijala nekoliko drugova.* Prije toga oni su s mnogo brodica provalili u luku Pirana, gdje su opljačkali više brodova i poubijali ljude, a između njih nekolicinu viđenijih.

Kako su Uskoci najviše plijenili židovsku robu na moru, to su se židovski trgovci dosjetili doskočici, pa su svoju robu osiguravali kod kršćanskih trgovaca, misleći da će tako biti zaštićena. Ali se Uskoci ne dadoše time zavesti, pa su oni 1610. godine opljačkali 2 broda, na putu iz Ankone u Dubrovnik, krcata robom, koja je pripadala dijelom kršćanskim a dijelom židovskim trgovcima. Kako ti brodovi bijahu otplovili iz papinske luke Ankone, to je odmah papinski nuncij prosvjedovao kod nadvojvode i dokazao, da za svu otetu robu trpe štetu samo kršćanski trgovci, jer da su oni osigurali i židovsku robu. Uskoci su nato robu, kojoj bijahu vlasnici kršćani, vratili, a židovsku su pridržali. Isto su tako u kolovozu 1611., blizu

Hvara, njih 19 u dvije brodice, zaplijenili jednu »marcilianu«, krcatu turskom robom, u vrijednosti od 25.000 škuda, koja bijaše osigurana kod nekih genoveških i fiorentinskih trgovaca. Kad su tu »marcilianu« dotegli u Senj, carski je povjerenik zabranio da se roba iskrca, dok se ne utvrdi, da joj doista vlasnici nisu kršćani.

Dogodilo se, da su uskočki ispadi imali i svoju komičnu stranu. Tako su početkom studenoga 1611. dva uskočka broda sastala nedaleko od Zadra izvanrednu mletačku fregatu, koja je plovila iz Kotora. Uskoci je zaustaviše, ali se ograničiše da ustanove, nije li na brodu koji Židov. Kad su pronašli jednoga, gospodar broda, jer ga bijaše zatajio, morao je da ga otkupi sirom u vrijednosti od 300 dukata, inače bi ga bili odveli. Naravno, isti čas odrediše, da Židov ima naknaditi gospodaru broda tu štetu. Po toj istoj fregati se je doznalo, da je isplovilo 7 dobro oboružanih uskočkih brodica, da kazne u okolici Zadra Vlahe (Morlacchi) i Turke, koji su im te godine uskratili određenu kontribuciju. Doznalo se također, da su u Neretvi 4 broda, s arbanaskom posadom, navalila na dvije uskočke brodice, koje su bile prisiljene da uzmiču sve do Stona. Bili bi ih tada Arbanasi dostigli i svladali, da nisu Stonjani ispalili nekoliko topovskih hitaca sa bedema svoga grada. To je silno razljutilo Arbanase, koji su bili u službi mletačkoj; ali su im Stonjani mirno poručili, da bi se i za njih bili jednako zauzeli, da su tražili utočišta kod njih, kao što su ga tražili Uskoci. Vijest je svršavala, da su time Dubrovčani, gospodari Stona, htjeli da sebi osiguraju prijateljstvo Uskoka, dok Arbanase nisu uopće trpjeli. Nisu ni za to Uskoci ostali Mlečanima dugo dužni, jer su još istoga mjeseca, studenoga 1611., blizu Osora oteli s jednog broda, što je dolazio iz Lješa, robe u vrijednosti od 8000 škuda. Protiv njih je mletački providur odmah poslao dvije galije i šest oboružanih brodova s arbanaskom posadom. —

U godini 1612. odmah prva je bilješka zanimljiva, u koliko su se već u veljači brojni Uskoci, njih nekoliko stotina, spustili niz Jadran, pridružili se kod Albanije Arbanasima, i s njima provalili u tursku zemlju, odakle su odveli golem plijen,

Sl. 7. Crkva sv. Franje u Senju

Sl. 8. Nadgrobne ploče Uskoka u crkvi sv. Franje: Gojčića (+ 1555.), Blažiolića (+ 1564.) i Stipsića (+ 1607.)

a tada zaplovili morem, da progone svaki brod bez razlike. Tako su eto jedni Arbanasi prolijevali krv svoju za Mlečane u borbi protiv Uskoka, dok su njihovi suplemenjaci u društvu Uskoka nastojali da naškode Mlečanima i njihovoj trgovini. Taj nalet, izveden sa 27 brodica, bio im je vrlo uspješan, jer su se povratili s velikim plijenom.

Ali, vjerni svome glavnom zavjetu, da se osvećuju u prvom redu Turcima, te iste godine mjeseca svibnja — kad se Venecija omrazila s Visokom Portom — *Uskoci ponudiše svoje usluge mletačkome generalu Canale*, koji je sa 1.000 vojnika nastojao da suzbije Turke u Dalmaciji. Njemu su se pridružile 3 čete Uskoka. Uskoci su preuzeli vojevati protiv Turaka u makarskoj krajini, gdje su Turcima nanijeli velikih šteta, i velik dio plijena poslali dapače za opskrbu grada Zadra. U znak prijateljstva Mlečani tada pustiše u Šibeniku na slobodu 6 Uskoka, koje bijaše prije toga zarobio jedan mletački konjanički kapetan. Uskoci su dapače protegnuli svoje djelovanje sve do Boke, gdje su njihove 4 brodice ulovile jednu tursku brzoplovku, koja se je vraćala iz Pülje tegleći čozotski brod pun ulja. Tom su prilikom Uskoci poubijali 46 Turaka, dok su sami izgubili tek 6 ljudi. U to su doba martolozi, u službi turskoj, kod Novigrada navalili na jednu mletačku brodicu, koja bijaše onamo posla po drva, te su poubijali na njoj ljude. Ali i to su osvetili Uskoci, jer ih je oko 500 provalilo u zadarski turski teritorij, gdje su poklali mnogo Turaka i spalili nekoliko sela. —

To prijateljstvo između Uskoka i Mlečana bijaše kratka vijeka. Jer, kad su se Uskoci vraćali baš iz toga zadnjega naleta u turski teritorij, pošto su osvetili pale Mlečane, petorica ih je zaostala, a njih je generalni providur htio da ulovi. Oni su se zaklonili u jednu kuću, da se opru, na što im providur zada riječ, da će ih pustiti slobodne. Uskoci povjerovali, ali Mlečanin pogazi riječ, te ih bez ikakva sudovanja dađe okovati na galiji. Kad se je ta nevjera doznala u Senju, mahom je otplovilo 500 Uskoka, koji su opljačkali više mletačkih brodova, među njima i jedan brod krcat baškota. Nato Republika opremi protiv njih nekoliko galija i mnogo oboružanih brodova. Osim

toga dogodilo se, da je načelnik Labina dao uhapsiti nekoliko Riječana, koji bijahu došli na sajam, i zaplijenio im robu. Među njima se nalazio i jedan riječki fratar, kojega su doduše pustili na slobodu, ali su mu prije svukli i pridržali redovničku haljinu. Uskoci, za osvetu, iskrcaše se na Krku i zasušnije providura *Marcelli-a*, kojega odvedoše sa sobom u brda, a Mlečanima poručise, da će im pustiti providura, ako oni oslobode njihove ljude. Republika izjavi, da bi bilo ispod njezina dostojanstva, da s njima ugovara, već je odredila, da pođu protiv njih nove čete Arbanasa i da ih galijske potraže u njihovim zakloništim. Tako se sabraše 23 galijske i 50 dugih oboružanih brodova kod Zadra, odakle krenuše prema Krku, da se pridruže generalu, koji tu bijaše sabrao mnogo četa, odlučan da potpuno istrijebi Uskoke, koji su krstarili sa 14 vlastitih brodica, i koji se bijahu zavjetovali, da će svi do zadnjega poginuti prije negoli se dadu uloviti. Kod Mošćenica se Uskoci iskrcaše i sukobiše s mletačkim četama, koje im nisu mogle zapriječiti da odvedu velik plijen i da zapale tri sela. Ali kako im je međutim stigao od nadvojvode nalog, da imaju pustiti na slobodu krčkoga providura *Marcelli-a*, oni to izvrše, u očekivanju, da će i Mlečani otpustiti onih pet okovanih Uskoka. Ali Mlečani toga ne učiniše, već jednostavno izjaviše španjolskomu poslaniku u Mlecima, da ti Uskoci nisu okovani, već samo pod stražom. Osim toga izjaviše, da znadu, da se za Uskoke slobodno grade na Rijeci brodovi, dapače da je onamo bio sagrađen i onaj dugi, na kojemu su Uskoci prevezli krčkoga providura.

Kad su u Veneciji uvidjeli, da bi sukob s nadvojvodom, kojemu su također mletački vojnici popalili nekoja sela, mogao dovesti do velika zapletaja, u vijeću »Pregada« se je zaključilo, da se obustavi svaki oružani postupak sa strane Republike, i da se riječkim trgovcima povrati njihova roba. Jednaku je naredbu izdao i nadvojvoda, ne bi li se razmirice prijateljski riješile. Ali, kako Uskoci nisu znali za to primirje, oni su provalili u Barbanu kod Pirana i odveli do 800 glava krupne stoke. Nato su Arbanasi i Korzikanci, u službi Republike, provalili u nekoja nadvojvodina sela iza granice, učinili velike štete, po-

ubijali nekoliko žitelja, i zaplijenili prirod na posjedu tršćanskoga biskupa na mletačkom teritoriju. K tomu, trebalo je riješiti i pitanje one petorice Uskoka, glede čega su Mlečani samo oklijevali. Konačno se je za stvar založio španjolski poslanik u Veneciji, te je otvoreno izjavio Signoriji, da je njegov kralj rođak austrijske kuće i da raspolaže velikim sredstvima, i da će on po dužnosti svojoj priskočiti u pomoć nadvojvodi. Ali mu je na to odgovorio duždev zamjenik, da i Republika imade i novaca i prijatelja, pa joj je uspjelo, da i u nepovoljnijim prilikama sačuva svoj posjed. Poslanik je opet uzvratio, da se on već pet godina nalazi u Veneciji, i da mu je dobro poznato da je Republika moćna, ali njegov kralj da je ipak moćniji od nje, stoga da tu postoji tako golema razlika, kakva je između pozitivnoga i superlativnoga stupnja. — Zamjenik duždev opet uzvрати, da nije njegova nakana da se natječe s njegovim kraljem, ali ono što mu je rekao, neka uzme kao odgovor. — *Španjolski je poslanik opet nekoliko puta posredovao, da se Uskoci puste s galijske* i da se opet proglasi slobodna plovidba po moru, pogotovo pošto Uskoci eto već dulje vremena miruju i ne daju povoda pritužbama. Senat nato izjavi, da će urediti sve providure Pasqualigo. Međutim se upleo u stvar i poslanik velikoga vojvode toskanskoga, koji izjavi u senatu, da je dobio pismo od svoga gospodara, koji mu piše, da on goji veliko poštovanje prema Republici, ali, ako bi se zaoštrile stvari protiv nadvojvode, on kao njegov šurjak ne bi mu mogao uskratiti pomoć u čemu god može.

Tako se je ušlo i u zimu 1612. godine. Onih pet Uskoka čamilo je, možda u okovima, na galijskoj, a plovidba je po moru bila sveudilj zatvorena. Uskoci nisu mogli da dulje podnose mletačko odugovlačenje glede njihova oslobođenja.

XI. UOČI USKOČKOGA RATA.

Dok su u Senju bili na čistu, da Mlečani naumice ne puštaju na slobodu onih pet Uskoka i da ih drže kao taoce, Uskoci početkom 1613. odlučiše preuzeti ganjanje Mlečana na moru,

toga dogodilo se, da je načelnik Labina dao uhapsiti nekoliko Riječana, koji bijahu došli na sajam, i zaplijenio im robu. Među njima se nalazio i jedan riječki fratar, kojega su doduše pustili na slobodu, ali su mu prije svukli i pridržali redovničku haljinu. Uskoci, za osvetu, iskrcaše se na Krku i zasušnjiše providura *Marcelli-a*, kojega odvedoše sa sobom u brda, a Mlečanima poručiše, da će im pustiti providura, ako oni oslobode njihove ljude. Republika izjavi, da bi bilo ispod njezina dostojanstva, da s njima ugovara, već je odredila, da pođu protiv njih nove čete Arbanasa i da ih galije potraže u njihovim zakloništima. Tako se sabraše 23 galije i 50 dugih oboružanih brodova kod Zadra, odakle krenuše prema Krku, da se pridruže generalu, koji tu bijaše sabrao mnogo četa, odlučan da potpuno istrijebi Uskoke, koji su krstarili sa 14 vlastitih brodica, i koji se bijahu zavjetovali, da će svi do zadnjega poginuti prije negoli se dadu uloviti. Kod Mošćenica se Uskoci iskrcaše i sukobiše s mletačkim četama, koje im nisu mogle zapriječiti da odvedu velik plijen i da zapale tri sela. Ali kako im je međutim stigao od nadvojvode nalog, da imaju pustiti na slobodu krčkoga providura *Marcelli-a*, oni to izvršiše, u očekivanju, da će i Mlečani otpustiti onih pet okovanih Uskoka. Ali Mlečani toga ne učiniše, već jednostavno izjaviše španjolskomu poslaniku u Mlecima, da ti Uskoci nisu okovani, već samo pod stražom. Osim toga izjaviše, da znadu, da se za Uskoke slobodno grade na Rijeci brodovi, dapače da je onamo bio sagrađen i onaj dugi, na kojemu su Uskoci prevezli krčkoga providura.

Kad su u Veneciji uvidjeli, da bi sukob s nadvojvodom, kojemu su također mletački vojnici popalili nekoja sela, mogao dovesti do velika zapletaja, u vijeću »Pregada« se je zaključilo, da se obustavi svaki oružani postupak sa strane Republike, i da se riječkim trgovcima povrati njihova roba. Jednaku je naredbu izdao i nadvojvoda, ne bi li se razmirice prijateljski riješile. Ali, kako Uskoci nisu znali za to primirje, oni su provalili u Barbanu kod Pirana i odveli do 800 glava krupne stoke. Nato su Arbanasi i Korzikanci, u službi Republike, provalili u nekoja nadvojvodina sela iza granice, učinili velike štete, po-

ubijali nekoliko žitelja, i zaplijenili prirodu na posjedu tršćanskoga biskupa na mletačkom teritoriju. K tomu, trebalo je riješiti i pitanje one petorice Uskoka, glede čega su Mlečani samo oklijevali. Konačno se je za stvar založio španjolski poslanik u Veneciji, te je otvoreno izjavio Signoriji, da je njegov kralj rođak austrijske kuće i da raspolaže velikim sredstvima, i da će on po dužnosti svojoj priskočiti u pomoć nadvojvodi. Ali mu je na to odgovorio duždev zamjenik, da i Republika imade i novaca i prijatelja, pa joj je uspjelo, da i u nepovoljnijim prilikama sačuva svoj posjed. Poslanik je opet uzvratio, da se on već pet godina nalazi u Veneciji, i da mu je dobro poznato da je Republika moćna, ali njegov kralj da je ipak moćniji od nje, stoga da tu postoji tako golema razlika, kakva je između pozitivnoga i superlativnoga stupnja. — Zamjenik duždev opet uzvрати, da nije njegova nakana da se natječe s njegovim kraljem, ali ono što mu je rekao, neka uzme kao odgovor. — *Španjolski je poslanik opet nekoliko puta posredovao, da se Uskoci puste s galije i da se opet proglasi slobodna plovidba po moru, pogotovo pošto Uskoci eto već dulje vremena miruju i ne daju povoda pritužbama. Senat nato izjavi, da će urediti sve providure Pasqualigo. Međutim se upleo u stvar i poslanik velikoga vojvode toskanskoga, koji izjavi u senatu, da je dobio pismo od svoga gospodara, koji mu piše, da on goji veliko poštovanje prema Republici, ali, ako bi se zaoštrile stvari protiv nadvojvode, on kao njegov šurjak ne bi mu mogao uskratiti pomoć u čemu god može.*

Tako se je ušlo i u zimu 1612. godine. Onih pet Uskoka čamilo je, možda u okovima, na galiji, a plovidba je po moru bila sveudilj zatvorena. Uskoci nisu mogli da dulje podnose mletačko odugovlačenje glede njihova oslobođenja.

XI. UOČI USKOČKOGA RATA.

Dok su u Senju bili na čistu, da Mlečani naumice ne puštaju na slobodu onih pet Uskoka i da ih drže kao taoce, Uskoci početkom 1613. odlučiše preuzeti ganjanje Mlečana na moru,

ne bi li im dopao ruku koji zarobljenik, za kojega bi Mlečani bili prisiljeni da ipak puste njihove drugove na slobodu. Tako je već 12. siječnja javljeno u Rim, da su blizu Raba ulovili tri broda s teretom; a tjedan dana izatoga, da su zaplijenili blizu Istre jednu fregatu, koja je nosila vunjenih i svilenih tkanina u vrijednosti od 5 hiljada škuda i hiljadu talira u gotovu, za Dubrovnik. Kako se je njezin kapetan opro Uskocima, oni su ga smaknuli a brod su odteglili u Senj. Polovicom pak veljače zarobili su oboružanu mletačku brodicu s arbanaskom posadom, koju su većinom poubijali. Zatim su opljačkali još nekoliko brodice blizu Pirana i Umaga, a tri su, pune pšenice, odveli u Senj. Dapače, zamalo te nisu zaplijenili i jednu trgovačku galiju, koja im je na putu iz Venecije u Split umakla u Piran. Kad su stigle te vijesti u Veneciju, odmah su otplovile još tri galije, da prate trgovačke brodove i suzbijaju napadače. *Istom sad su se Mlečani odlučili da puste na slobodu onih pet Uskoka, za koje se je eto toliko dopisivalo i raspravljalo.*

Poslije toga oslobođenja nastalo je primirje, tako da je providur Pasqualigo dopustio Uskocima, da mogu slobodno poći u Neretvansku krajinu, da utjeraju od turskih podanika 4 hiljade talira, na koje se oni sami bijahu obvezali, samo da budu osigurani protiv drugih šteta. »Venturine« *su sad konačno istjerali iz Senja*, pa su njihove pljačke prestale. Uskoci su se dapače sami ponudili Mlečanima, da će progoniti dva broda s razbojnicima, koji su pljačkali po moru putnike. —

Ali se mletačka nevjera nije mogla da dulje pritaji. Kad su početkom svibnja Uskoci pošli sa tri brodice da plijene po Neretvi, na njih iznenada navališe Arbanasi u mletačkoj službi. Zametnula se bitka, u kojoj je *poginulo oko 70 Uskoka*, između njih glasoviti *Nikola Hreljanović*. Arbanasi su im *odrubili glave i ponijeli ih kao trofeje u Zadar*. Uskoci su se odmah spremili na strašnu osvetu, ponajviše *Vicko Hreljanović*, brat umorenoga Nikole. U luci grada Paga nenadano su naišli na galiju »Venieru«, na koju smjesta navališe, poubijaše joj časnike, oslobodiše momčad, a samu galiju s njezinim nadkomesom odvedoše u Senj. Tu jednostavno odrubiše nadkomesu glavu, makar im

je u ime otkupnine nudio cijeli veliki svoj imetak.¹⁴⁴) Tad bijaše očito, da će se izleći veliko zlo. Providura Pasqualiga poslaše odmah s 14 galija i sa svim oboružanim brodovima protiv Senja, dok se je kopnom primicala znatna turska pješadija i 4 hiljade konjanika. Istodobno se je počelo graditi u arsenalu 20 dugih brodova poput »fusta«, da se opreme protiv Uskoka. Kako je pak u Senju bilo premalo hrane, izgledalo je da će on brzo pasti ili u mletačke ili u turske ruke. Suvišno je i spomenuti, da je senjski događaj odjeknuo na sve strane. U Rimu je zavládala velika zabrinutost.

Čitav mjesec lipanj mletačko je brodogradništvo podržavalo blokadu Senja. Car i nadvojvoda koncem toga mjeseca otpraviše

¹⁴⁴) Kako su smaknuće Veniera mletački pisci iskitili svakojakim izmišljotinama, treba da ovdje prenesemo, što o tome piše naš Anonim (str. 215. i 216.): »*Kad je stupio na galiju vitez Hreljanović, brat umorenoga vojvode, reče: bio je ubijen moj brat, neka umre i ovaj (Veniero), budući da je on bio plemić u Senju, kao i ovaj u Mlecima.* Sad su Uskoci stali raspravljati: neki su bili za to da pogine, a drugi da mu se oprostí život... Dok je ta rasprava trajala... i jer je većina bila sklona da mu se spasi život, *Martin Vojnić*, koji se nalazio u blizini, bez ijedne riječi, trgnuo je nož, i jednim mu je zamahom odrubio glavu, a da mu nisu zadali nikakvu drugu ranu. *Pa ipak se je u Veneciji našlo zlobnika, koji su širili naokolo nebrojene izmišljotine o tome, što su mu sve uradili poslije zadane smrti.* Napose pak, da su stavili Venierovu glavu na srebrn pladanj, koji da su položili na sredinu stola, pri kojemu su se gostili pljenitelji galije, te da su toj glavi nazdravljali; a zatim da su je oderali, napunili sijenom i poslali na dar Republici. Glede te okrutnosti nema trunke istine, već su mrtvaca časno sahranili, a da ga nisu nimalo povrijedili. Taj (smaknuti) Kristofan Veniero na nesreću bijaše rođak onoga generala, koji je dao objesiti jednoga Uskoka, a ostale okovati.« Naš Anonim dodaje, da je sve to doznao od čestitih prijatelja, »s kojima sam se — veli — našao u njemačkoj Pontebbi, kamo bijaše pridlošlo više od pedeset galijota, koji su onom prigodom bili oslobođeni, pa su pripovjediti sve potanko, kako sam i ja vama; dapače nekoji od njih, koji bijahu podanici Sv. Marka, povratili se da nastave službovanje na drugoj galiji. Vratili su se naime oni, kojima je još manjkalo nekoliko mjeseci da izvrše kaznu, pa da poslije uzmognu mirno boraviti kod svojih kuća«.

u Senj svoje povjerenike, da povedu istragu, i da po mogućnosti pronađu način, kako bi se sukob izgladio. Sad se je počeo zanimati za stvar i francuski poslanik u Veneciji, koji 6. srpnja odasla u Pariz dva izvještaja svojoj vladi. Iz tih izvještaja doznajemo, da je i nadvojvoda tada poslao u Senj 800 ljudi, da pojača gradsku posadu, premda se je to pojačanje inače opravdalo, kao da je zadaća te čete bila, da bude pri ruci carskim i nadvojvodske povjerenicima. Međutim oni Uskoci, koji se bijahu ogriješili pri osvajanju Venierove galije, na glas da dolaze u Senj povjerenici, pobjegoše sa tri brodice niz vjetar; a bio se dapače prosuo glas, da su prešli u službu velikoga vojvode Toskanskoga na njegove galije. Istodobno se u Veneciji pronijela vijest, da je kapetanu grada Rijeke, *Stjepanu della Rovere*, uspjelo da ulovi i zatvori uskočkoga prvaka *Andriju Frletića*, koji da je svojom rukom pogubio nadkomesa Veniera.¹⁴⁵) Kad je za to doznala Frletićeva žena, došla je iz Senja na Rijeku, pa joj je darovima uspjelo, da joj otpreme muža iz Rijeke u Karlovac, da bude ondje tobože smaknut!

Međutim su pridolazile neprestano nove čete na mletačko brodovlje, tako da je polovicom kolovoza njihov broj dosegao 12.000 ljudi, što je nevjerojatno. Sad nije više bio blokiran samo Senj, već i druga primorska mjesta, u koja su se zaklanjali Uskoci. —

Ovdje treba da se za čas pozabavimo t. zv. *bečkim ugovorom od g. 1612.*, na koji su se sad Mlečani počeli pozivati i predbacivati caru i nadvojvodi, da su ga povrijedili time, što su Uskoci zaplijenili jednu njihovu galiju, naime Venierovu. Taj je bečki ugovor imao 8 točaka, a u svakoj su napomenute samo dužnosti nadvojvodine, i to: da će plovidba Jadranom biti nesmetana; da će oni, koji budu gusarili, biti kažnjeni; da će u Senju stolovati namjesnik ugledan i moćan; da će u tom gradu biti njemačka posada i da će se zarobljenici mletački pustiti na slobodu. Kao koncesija od strane mletačke veli se u

¹⁴⁵) U Veneciji je rod Veniera bio silno razgranjen, stoga se prečesto spominje u povijesti Republike sad jedan sad drugi njegov član.

točki šestoj, da će trgovina i plovidba na Jadranu biti slobodna, da će se na obje strane gojiti mir, prijateljstvo i sporazum, te da će se *drugom prilikom* utvrditi povlastice i slobostine glede plovidbe.

Francuski poslanik, javljajući svojoj vladi pritužbu Mlečana, da je nadvojvoda povrijedio taj ugovor, dobro spominje, da su ga *prvi* povrijedili Mlečani, *kad su dopustili, da njihovi arbanaski najamnici poubijaju 60 (zapravo 70) Uskoka.*¹⁴⁶) *Ovi su dakle samo iz osвете navalili na njihov brod.*

Carski povjerenici grof *Althan*, barun *Beck* i neki *Bonomo* ne obaviše ništa, jer Mlečani ne htjedoše poslati svoje povjerenike, da pregovaraju s carskima.¹⁴⁷) Sad je i nadvojvoda počeo da se ozbiljno sprema za rat. Od carskih povjerenika ostao je na Rijeci samo grof *Althan*, kojemu bolest nije dopustila da krene na povratak. Ako je istina, što je u Veneciji pripovijedao španjolski poslanik papinskomu nunciju, Uskocima je mletačka blokada brzo dozlogrdila, jer je u Senju zavládala nestašica svega, a osobito vina, pa su oni poslali grofu *Althanu* jednoga poslanika, koji ga zamoli, neka dopusti Uskocima, ili da im barem ne zabrani, da nenadano navale na Mlečane, obećavajući, da će ih oni rastjerati i da će zaslužniti njihova općega providura. Grof je poslaniku odgovorio, da takvu privolu može da izda samo car. Uskoci su naime bili dobro obaviješteni o broju i prilikama mletačke armade: tu je bilo samo pet galija spremnih za ratovanje i 85 oboružanih brodica, a broj momčadi je jedva dosizao 3 tisuće ljudi. Kako pak *Pasqualigo* ne bijaše poduzeo nikakovu ofenzivnu akciju, a mjesečno je trošio 25 tisuća talira, iz Venecije su mu poslali zamjenika *Nikolu Donata*, koji je početkom siječnja 1614. preuzeo zapovjedništvo brodovlja.

¹⁴⁶) Arbanasi učiniše taj pokolj na božju vjeru, pošto su najprije s Uskocima veselo jeli i pili. Mon. Usc. II. 219.

¹⁴⁷) Kad su carski povjerenici boravili na Rijeci, Dubrovčani su im poslali svoga sugrađanina *Ahila Pucića*, da se prituži poradi uskočkih provala preko njihova teritorija u turski posjed.

Novi mletački providur Nikola Donato nastavio je s blokadom grada Senja i okolice, a dotle su »venturini«, koje, rekomo, bijahu istjerali iz Senja, napadali i pljačkali brodove čak do Boke Kotorske. Kad je providur za to doznao, poslao je u potjeru nekoliko oboružanih brodova, za koje ne znamo, koliko su uspjeli protiv »venturina«.

Blokada Donatova nije bila, kako se danas veli, efektivna, jer su se Uskoci ipak znali probiti na otvoreno, te su i dalje plijenili mletačke trgovačke brodove, kako to javlja u Rim 10. svibnja 1614. dobro obaviješteni mletački nuncij. Ali i Mlečanima je uspjelo, da ulove jednu manju uskočku brodicu s tek nekoliko ljudi, među kojima navodno bijaše brat samoga senjskog kapetana, kojega su imali na zubu, jer baš on, i nitko drugi, da bijaše odrubio glavu nadkomesu Venieru. *Stoga su kapetanova brata Mlečani odmah objesili, a ostale zarobljenike poubijali.* Ta se vijest ne čini vjerojatna, jer se zna, da je tad bio senjskim kapetanom knez *Nikola Frankopan*,¹⁴⁸) pa se čini nemoguće, da se ne bi spomenulo ime i prezime toga kapetanova brata, već s obzirom na ugled roda. Bit će najvjerojatnije, da su se Mlečani tom ishitrenom viješću tješili, pa odatle i njezina anonimnost.

Međutim je u Veneciju doplovio sultanov čauš. Njegov je dolazak zabrinuo Mlečane, a nisu mu znali uzroka, jer je čauš najprije morao da izvrši propisanu karantenu u Lazaretu, budući da je brod došao iz okužene luke. A kad je čauš izišao iz kvarantene, došao je dva puta u senat i prigovorio dvije stvari. Prvi se je prigovor odnosio na osnivanje skele u Splitu, poradi čega sva roba iz susjednih krajeva da kreće u onaj grad, dok se je prije odvozila Neretvom, koja spada pod sultana. Drugi je čaušev prigovor bio, što Republika ne zaštićuje dovoljno tursku robu na Jadranu, pa stoga on traži, da ona naknadi sve štete, što su pretrpjeli turski trgovci zbog toga propusta. Završio je pak starom stereotipnom turskom izjavom:

¹⁴⁸) Knez Nikola Frankopan, dok je preuzeo senjsku kapetaniju, odmah je istjerao iz Senja stotinu »venturina« sa ženama i djecom, i zabranio svako pljačkanje.

»Ako Republika nema snage ni načina da ukroti Uskoke, tu će brigu preuzeti Visoka Porta, koja će odaslati u Jadran svoje brodovlje.« Međutim, Mlečani su upozorili čauša na silne žrtve, što ih prinose za uzdržavanje brodovlja protiv Uskoka, a i na gubitke, kao što je bila galija Venierova, pa i sam njezin zapovjednik Veniero. Ali, kako pripovijeda francuski poslanik, *Mlečani*, da još bolje uvjere čauša o svojim naporima protiv Uskoka, *odlučiše da nenadano napadnu Uskoke prije čauševa odlaska.* Na njihovu nepriliku doznao je za taj naum španjolski poslanik u Veneciji, koji je odmah poslao teklića u Gradac, da obavijesti nadvojvodu. Naravno, smjesta su bili izdani shodni nalozi na frontu Soče i u Primorje. Kako se je radi toga izjalovila namumljena navala, to su Mlečani, da se bar nečim pohvale, stali loviti male barke, i to jednu ispod Lovrane krcatu bobom, i za taj su pothvat trebali jednu galiju i sedam oboružanih brodova! Nekoliko dana izatoga opet su ulovili dvije brodice, jednu punu pšenice a drugu raži, te su obje i potopili. Dapače su proglasili, da će potopiti zajedno s momčadi svaki brod, koji isplavi iz koje nadvojvodine luke. Zabranili su čak i prijevoz drva, što se je imalo ukrcati u Trstu za Svetu kuću u Loretu. Kad je proti tomu prosvjedovao papinski podanik *Pavao Scorpione*, 24. svibnja 1614., i zaprijetio, da će se lično pritužiti Svetomu Ocu, budući da su sva ta drva označena žigom Svete kuće, providur Donato mu odvrati, neka se slobodno prituži komu mu drago, jer ga za to glava ne boli. A da se ljudi još više ustrave, dao je okovati na galiji momčad onih triju ulovljenih i potopljenih brodica. —

Prema starom običaju priredila je Signorija pisma za sultanova čauša, koja će on uručiti Visokoj Porti. Jer čauši ne imadahu ovlaštenja, da o čemu odlučuju, budući da oni bijahu samo donosioci poruka. Njemu su samo općenito rekli, da su Republici teški naleti i štete Uskoka, i da ona troši i prinosi velike žrtve da ih spriječi. Darovali su mu pak trista cekina, a naložili su svome »bailu«¹⁴⁹) u Carigradu, da mu izbroji jošte

¹⁴⁹) Bailo = balivo, zvao se u srednjem vijeku trgovački konzul u Carigradu, kasnije i sam stalni mletački poslanik kod Visoke Porte.

dvjesta, ali istom kad izvrši poslanstvo. S tom su ga lukavštinom obvezali, da izvijesti povoljno, jer bi mu inače izmakla ta svotica. Osim toga, darovali su mu dva odijela od brokata, za njega, a šest odijela za njegovu pratnju.

Da se osvete za one potopljene brodice, Uskoci su napali dva velika mletačka broda, od kojih se je jedan spasio bijegom, dok su drugi ulovili i na njemu sasjekli — ako je vjerovati izvještaju francuskoga poslanika od 3. lipnja 1614. — oko šezdeset ljudi, što su ih tamo zatekli. Spustili su se također niz obalu sve do turske makarske krajine, odakle su odveli silan plijen i nekoliko zarobljenih Turaka. Ali zato u Planinskom su ih kanalu iznenadili Mlečani i tu je došlo do sukoba, u kojemu je bilo gubitaka na obje strane.¹⁵⁰⁾

Značajna je vijest, koju mletački nuncij šalje u Rim 7. lipnja, da se je pet mletačkih galija na putu iz Krfa u Zante, kad su *nedaleko ugledale dvadeset i sedam španjolskih brodova*, jednostavno povratile natrag.

Uskoci su predviđali, da se spremaju ozbiljni događaji i da im za taj slučaj treba moralnoga uporišta od strane nadvojvode. Da to uporište osiguraju, oni su po generalu hrvatske krajine poslali u Gradac nadvojvodi Ferdinandu na dar *prekrasan dijamant, vrijedan pedeset hiljada škuda, a nadvojvodi Maksimilijanu Ernestu zlatan sat, posut malenim dijamantima, jednake vrijednosti; k tome jedno prekrasno zrcalo i različne galanterijske predmete za časnike*. Taj je sat vidio u rukama toga nadvojvode gradački nuncij Erazmo Paravicino, i o tome opetovano piše u Rim kardinalu Borghese. Uskoci su se nadali, da će time otkloniti od sebe neugodnosti iz nadvojvodina dvora, a međutim su nastavili plijenjenje po moru i ne obazirući se na mletačku blokadu. Oni su se spustili dapače sve do šibenskih otoka, i putem opljačkali ne samo više manjih brodova, već i kotorsku fregatu, koja je nosila poštu iz Carigrada. Između ostalih stvari, oduzeli su na njoj 2000 dukata u gotovu.

¹⁵⁰⁾ Monumenta Usc. II. pag. 147.

U Gracu su uskočke darove rado primili, dapače je u prvome početku i sam nadvojvoda Ferdinand bio vrlo ratoborno raspoložen protiv Mlečana. Ti su uskočki darovi bili predani u Gracu početkom rujna, pa se je još 29. istoga mjeseca nadvojvoda protivio osnovi carskih ministara, da se Uskoci jednostavno maknu iz Senja. Dapače, još polovicom listopada kazao je papinskomu nunciju u Gracu ove riječi: *»Monsignore! Ja sam ne mogu da ratujem protiv Republike. Ali, da mi je to moguće, ratovao bih protiv nje jednako rado kao i protiv Turaka!«* I dočim to nuncij javlja u Rim, dodaje, da je nadvojvoda prisiljen da se prikloni volji carevoj, koji da je zlo savjetovan od interesiranih ministara. Tako je eto po nalogu Beča i Graca koncem listopada prispio u Senj general hrvatske krajine barun Vuk Eggenberg, nazvan od »željezne noge«, s nekoliko stotina njemačkih vojnika. Njegova zadaća bijaše, da pritisne otporne Uskoke.

Eggenberg je odmah po svojem dolasku strogo zapovjedio, da se ima sabrati sav plijen donesen sa zadnjih pljačkanja ne samo s brodova već i iz mjesta mletačkih, a napose je udario kontribuciju pedesettrojici Uskoka, svakom 40 libara na glavu, da to bude pričuva, u slučaju da se ne sabere čitav plijen. Nadalje je dao oglasiti, da mu se u roku od 15 dana imaju predstaviti svi »venturini«, inače bit će prognani zajedno sa svojim obiteljima. Jedan dio »venturina« se je pokorio, dok su se ostali povukli u brda.

Više puta je Eggenberg držao smotru nad svim Uskocima, pa ih je kod jedne takve prigode dao zatvoriti 39. U tom su broju bili uključeni svi vođe, ali je bilo i neuglednih. I dok su oni čamili u zatvoru, dao im je preko svojih njemačkih vojnika opljačkati kuće, zaplijenivši sve, što je bilo vrjednije. Zatim je dao četvorici odrubiti glave, i zauzeo se da namjesnik kneza Zrinskoga u Bakru zatvori dvojicu Uskoka, koji bijahu onamo umakli iz Senja. Idućih je dana nastavio sa zatvaranjem jednoga po jednoga i plijenjenjem kuća. Dao je također proglasiti, da će ostaviti u Senju posadu od stotinu Nijemaca i stotinu senjskih građana, a sve ostale da će premjestiti u Otočac.

Mlečane nisu ipak zadovoljile te drastične mjere carskoga povjerenika generala Eggenberga, uz kojega bijaše još izaslan i drugi povjerenik Thiefenbach, koji imađase zadaću, da također raspravlja s Mlečanima o svim sporovima. Mlečani su uza sve to nastavili provaljivati u nadvojvodine posjede, ali su ipak naložili generalu Venieru, neka se istodobno dogovara s Thiefenbachom. Dakako, mletački brodovi su svejedno i tada nastavili i proganjati Uskoke i podržavati blokadu grada Senja, kao i dotle.

Sve je izgledalo, kao da bi se mogla povratiti Rabattina tiranija u Senju. Mi danas dapače i ne znamo, koliko je tad uskočkih glava palo po nalogu jednoga, a koliko po nalogu drugoga carskog povjerenika. U nekim ispravama stoji, da je Eggenberg dao smaknuti samo pet šest Uskoka, a Thiefenbach ništa manje od četrnaest, a deseterica da su u zatvoru čekala istu sudbinu. Naredbe su iz Beča i Graca bile vrlo stroge, jer su sad i car i nadvojvoda htjeli da pod svaku cijenu uzdrže dobre odnose s Venecijom, koja će — piše tih istih dana francuski poslanik kralju Ljudevitu XIII. — *»kad se uklone iz Senja Uskoci, prištedjeti tri stotine tisuća dukata, što ih svake godine troši, da se obrani od uskočkih napadaja«*.

Ali, najedared su se promijenile prilike u Senju. Mlečani su naime mislili, da i general Eggenberg imade onakvu šiju, kakvu je imao zlosretni Rabatta, pa su samo postavljali zahtjeve, kojih carski povjerenici nisu mogli, a možda nisu ni smjeli da izvrše. U tom preokretu u Senju igra važnu ulogu već spomenuti Uskok Vicko Hreljanović.

Mlečani su zahtijevali od generala Eggenberga, da dade smaknuti baš toga glasovitoga senjskog građanina Vicka Hreljanovića, jer da on bijaše vođa onih, koji prije godinu dana bijahu osvojili galiju »Veniera«, oslobodili galijote i pogubili samoga zapovjednika Veniera. Mlečani su dapače tvrdili, da je Hreljanović svojom vlastitom rukom odrubio glavu Venieru. Ali Eggenberg ne samo što nije zadovoljio tome mletačkom zahtjevu, već je pustio, da Hreljanović pobjegne iz grada. Malo zatim general ga je pozvao, neka se povrati u Senj, i darovao

mu je dapače zarobljenoga Turčina, za kojega se je čekala otkupnina od četiri tisuće dukata. Osim dara, Eggenberg je podijelio Hreljanoviću i čast uskočkoga vojvode i odveo ga u Gradac, da ga predstavi na dvoru i da bude potvrđen u svojoj časti.

Ta Eggenbergova odlikovanja prema Hreljanoviću Mlečani nisu mogli da oproste generalu »željezne noge«, pa su se njihovi službeni pisci, u prvom redu Pavao Sarpi, požurili, da mu se osvete, oklevetavši ga, da je na odlasku iz Senja odveo sa sobom ni više ni manje nego *devet konja natovarenih samim novcem, srebrom, suknom, svilom i najskupljim ćilimima*. Po mletačkom računu Eggenberg je odnio iz Senja samoga novca 150 hiljada forinti, dok se vrijednost spomenute robe ne bi mogla ni približno procijeniti.¹⁵¹⁾ — U dokaz, da su to proste izmišljotine, ne treba nego da se napomene, da je u silnoj oskudici gotovine, što je onda vladala, 150 hiljada forinti predstavljalo tako golemu svotu, koja se u Senju nikako ne bi mogla sabrati ni onda, kad bi Senjani predali Eggenbergu svu svoju gotovinu. Ne smijemo zaboraviti, da u ono doba vrhovni zapovjednik ratnoga mletačkoga brodovlja ni u ratno doba *nije imao više od jednog dukata plaće na dan*.

Svoj su bijes Mlečani 15. prosinca iskalili na malenoj istarskoj varošici *Lovrani*, koju su bombardirale dvije galije i devetnaest oboružanih brodova; a kad se je momčad iskrcala, najprije su je opljačkali pa zapalili. Tom zgodom su izgorjele 23 bolje kuće; a bilo bi i većega zla, da nije zaprijetilo na moru nevrijeme, pa su se Mlečani požurili da otplove i potraže sigurno zaklonište. Tom su zgodom oni poubijali u Lovrani i nekoliko građana.

Uskoci su brzo osvetili i palež i pokolj u Lovrani. Oni su, ne zna se kroz koju ruku, nagovorili paškoga kneza, da dođe i da osvoji Karlobag, koji će mu biti jednostavno od njih izručen. Paški je knez povjerovao i pošao sa 150 vojnika, da zauzme

¹⁵¹⁾ Historia degli Uscocchi — continuata fino all'anno 1616. dal P. M. Paolo de Servi, pag. 423.

taj važni gradić, u koji je on bez otpora i unišao, ali je tada iznenada navalilo 60 Uskoka, predvođenih od *Pavla Dianiševića*, koji su čekali u zasjedi. Oni poubijaše kneza i sve njegove ljude, oteše mletačku¹⁵²⁾ i pašku zastavu, a sami izgubiše tek dva čovjeka. Dok francuski poslanik u Veneciji toliko javlja u Paris, dodaje, da Mlečani nemaju baš razloga, da se na to tuže, budući da se je taj paški knez ogriješio o međunarodno pravo, kad je u *mirno doba* htio da zauzme tuđi grad.

Koliko je paški knez bio siguran, da će na laku ruku osvojiti Karlobag, dokazuje njegov nalog od 10. siječnja 1615., koji nam se je sačuvao, a glasi: »Mi Antonio Zorzi, u ime Prevedre mletačke Signorije, knez grada i otoka Paga, nalažemo Vama, kapetanu Jakovu, vicekomesu, da odmah, u posluš ovomu našem nalogu, imate s većim dijelom Vaše čete poći zajedno s nama pod tvrđavu Karlobag, i da je zauzmete, kako ćemo Vam mi narediti, budući da se sad radi o interesu Njegove Vedrosti. I to ćete izvršiti. U vjeru čega itd. I to pod prijetnjom nemilosti Njeg. Vedr. Itd.

U Pagu 10. siječnja 1615.

(Mjesto pečata)

Antonio Zorzi, knez
kancelar Pius otpravi.«

Polovicom ožujka počela se razmješati nadvojvodina vojska između Trsta i Gradiške, a mletačko je brodovlje, 4 galije i 30 naoružanih brodova, došlo pred Rijeku. Kapetan riječki dao je pucati s utvrda i sabrao sve svoje ljude za obranu. Nato su galije uzmakle i stale loviti po moru i uzduž obale malene brodice, ponajviše ribarske. — *S pokoljem Mlečana u Karlobagu možemo uzeti da je počeo znameniti uskočki rat.*

¹⁵²⁾ Mletačku je zastavu nosio zadarski plemić Zoilo Nassi, koji je tom prilikom poginuo.

XII. USKOČKI RAT DO MLETAČKOGA MANIFESTA (1615. i 1616.)

Dneva 29. kolovoza 1615. Ivan Crnić, kapetan grada Bakra, javlja kapetanima Rijeke i Trsata, da su, prema obavijesti bibriskoga kapetana Ivana *Budačkoga*, ono isto jutro Mlečani zauzeli Novi, grad Frankopanski, da su ga zapalili, ljude sasjekli i sve opljačkali.

Ta je kratka vijest kasnije dopunjena opširnim izvještajima, između kojih je možda najpouzdaniji onaj, što ga je nuncij Paravicino poslao u Rim kardinalu Borghese. On ističe, da je Novi feud jednoga Hrvata, kneza Nikole Frankopana, koji prije tri-četiri mjeseca bijaše kapetan u Senju, ali se je odrekao te časti, jer, budući da bijaše blage ćudi, nije bio spretan za upravu onoga grada. Pošto su Mlečani zapalili grad, pokvarili su i gradske solane. Za osvojenje Novoga Republika je, piše nuncij, iskrcala oko 3000 ljudi i nekoliko topova, iz kojih su četiri sata pucali prije negoli su mogli ući u grad. Kad su pak unišili, našli su najveći dio pučanstva u crkvi, *pa su bez oklijevanja stali klati sve redom, čak i one koji bijahu na oltarima. Župnika su smaknuli u riznici, a Sveto Otaštvo se je našlo izvan svetohraništa na zemlji.* Tako je — veli nuncij — opisao događaj neki čovjek, koji se je spasio u jednoj kuli, koju nisu dospjeli da osvoje, makar su to pokušali petardama. U drugom jednom opisu¹⁵³⁾ stoji, da su *Mlečani bacali u vatru nedužnu dječicu, pokrali relikvijarije i uništili sve svete slike.*¹⁵⁴⁾

Kako su lako provalili u Novi, Mlečani su se nadali, da će im jednako uspjeti da zauzmu i Bakar. *Doploviše pod Bakar s devet galija i stotinu oboružanih brodica. Ispališe do 1500 metaka, ali bez ikakva uspjeha;* iz Bakra bi rijetko ispalili top,

¹⁵³⁾ Mon. Usc. 219.

¹⁵⁴⁾ O. c. p. 304. Izvještaj tršćanskoga biskupa od 28. travnja 1616. — Mletački pisci zabilježiše, da nije u Novome poginulo više od 20 branitelja, ističući, da su crkve bile pošteđene, žene poštovane, a obojena samo glavna kula. — Sarpi o. c. p. 445. — Anonim (p. 248.) veli, da u Novomu »nisu praštali ni spolu, ni dobi, ni crkvama«.

taj važni gradić, u koji je on bez otpora i unišao, ali je tada iznenada navalilo 60 Uskoka, predvođenih od *Pavla Dianiševića*, koji su čekali u zasjedi. Oni poubijaše kneza i sve njegove ljude, oteše mletačku¹⁵²⁾ i pašku zastavu, a sami izgubiše tek dva čovjeka. Dok francuski poslanik u Veneciji toliko javlja u Paris, dodaje, da Mlečani nemaju baš razloga, da se na to tuže, budući da se je taj paški knez ogriješio o međunarodno pravo, kad je u mirno doba htio da zauzme tuđi grad.

Koliko je paški knez bio siguran, da će na laku ruku osvojiti Karlobag, dokazuje njegov nalog od 10. siječnja 1615., koji nam se je sačuvao, a glasi: »Mi Antonio Zorzi, u ime Prevedre mletačke Signorije, knez grada i otoka Paga, nalažemo Vama, kapetanu Jakovu, vicekomesu, da odmah, u posluš ovomu našem nalogu, imate s većim dijelom Vaše čete poći zajedno s nama pod tvrđavu Karlobag, i da je zauzmete, kako ćemo Vam mi narediti, budući da se sad radi o interesu Njegove Vedrosti. I to ćete izvršiti. U vjeru čega itd. I to pod prijetnjom nemilosti Njeg. Vedr. Itd.

U Pagu 10. siječnja 1615.

(Mjesto pečata)

Antonio Zorzi, knez
kancelar Pius otpravi.«

Polovicom ožujka počela se razmještati nadvojvodina vojska između Trsta i Gradiške, a mletačko je brodogradilište, 4 galijske i 30 naoružanih brodova, došlo pred Rijeku. Kapetan riječki dao je pucati s utvrda i sabrao sve svoje ljude za obranu. Nato su galijske uzmakle i stale loviti po moru i uzduž obale malene brodice, ponajviše ribarske. — *S pokoljem Mlečana u Karlobagu možemo uzeti da je počeo znameniti uskočki rat.*

¹⁵²⁾ Mletačku je zastavu nosio zadarski plemić Zoilo Nassi, koji je tom prilikom poginuo.

XII. USKOČKI RAT DO MLETAČKOGA MANIFESTA (1615. i 1616.)

Dneva 29. kolovoza 1615. Ivan Crnić, kapetan grada Bakra, javlja kapetanima Rijeke i Trsata, da su, prema obavijesti bribirskoga kapetana Ivana *Budačkoga*, ono isto jutro Mlečani zauzeli Novi, grad Frankopanski, da su ga zapalili, ljude sasjekli i sve opljačkali.

Ta je kratka vijest kasnije dopunjena opširnim izvještajima, između kojih je možda najpouzdaniji onaj, što ga je nuncij Paravicino poslao u Rim kardinalu Borghese. On ističe, da je Novi feud jednoga Hrvata, kneza Nikole Frankopana, koji prije tričetiri mjeseca bijaše kapetan u Senju, ali se je odrekao te časti, jer, budući da bijaše blage ćudi, nije bio spretan za upravu onoga grada. Pošto su Mlečani zapalili grad, pokvarili su i gradske solane. Za osvojenje Novoga Republika je, piše nuncij, iskrcala oko 3000 ljudi i nekoliko topova, iz kojih su četiri sata pucali prije negoli su mogli ući u grad. Kad su pak unišli, našli su najveći dio pučanstva u crkvi, *pa su bez oklijevanja stali klati sve redom, čak i one koji bijahu na oltarima. Župnika su smaknuli u riznici, a Sveto Otaštvo se je našlo izvan svetohraništa na zemlji.* Tako je — veli nuncij — opisao događaj neki čovjek, koji se je spasio u jednoj kuli, koju nisu dospjeli da osvoje, makar su to pokušali petardama. U drugom jednom opisu¹⁵³⁾ stoji, da su *Mlečani bacali u vatru nedužnu dječicu, pokrali relikvijarije i uništili sve svete slike.*¹⁵⁴⁾

Kako su lako provalili u Novi, Mlečani su se nadali, da će im jednako uspjeti da zauzmu i Bakar. *Doploviše pod Bakar s devet galijske i stotinu oboružanih brodica. Ispališe do 1500 metaka, ali bez ikakva uspjeha;* iz Bakra bi rijetko ispalili top,

¹⁵³⁾ Mon. Usc. 219.

¹⁵⁴⁾ O. c. p. 304. Izvještaj tršćanskoga biskupa od 28. travnja 1616. — Mletački pisci zabilježiše, da nije u Novome poginulo više od 20 branitelja, ističući, da su crkve bile pošteđene, žene poštovane, a oborena samo glavna kula. — Sarpi o. c. p. 445. — Anonim (p. 248.) veli, da u Novomu »nisu praštali ni spolu, ni dobi, ni crkvama«.

ali bi uvijek pogodili. Pa kad su im Bakrani sretnim gađanjem ošišali jednu galiju, to jest polomili joj vesla i potpornje, stade uzmicati iz one uvale čitava armada, a tad su ih iz grada stali pozdravljati svakovrsnim najpogrdnijim poklicima, koje je naš Anonim hrvatski zabilježio, ali ih mi ovdje ne smijemo navesti. Sva šteta u Bakru ograničila se na to, da su Mlečani zapalili silu drvlja na obali, ne znajući da je to vlasništvo mletačkih trgovaca, koji već bijahu platili seljacima i drvo i sječu. Napose su pak zapalili mnoštvo hrastovih kolaca, koji su bili vlasništvo vojvode od Urbina. Njemu Republika bijaše dopustila, da ih preveze u svoju državu, a kasnije je dozvolu opozvala. Samo velikom dimu, što se je izvijao iz toga drvlja, imadu da zahvale svoj spas svi oni, koji se bijahu iskricali na obalama bakarske drže.¹⁵⁵⁾

Navala Mlečana na Novi rasrdila je cara — kako piše francuski poslanik — i u njemu pobudila želju za osvetom. Stoga on ne htjede ni da sasluša mletačkoga poslanika, koji je valjda namjeravao da pred njim opravda Republiku. O tome je poslanik izvijestio po izvanrednom tekliću svoju vladu, koja je odmah poduzela vojničke mjere u Istri.

Papa je odmah uvidio, koliko bi se zlo moglo izleći iz ove napetosti, pa je svojim nuncijima naložio, neka porade, kako bi se spor izgladio. Dakako, sad nije moglo biti govora o tome, da se Uskoci maknu s obale u unutrašnjost, već da se barem utanači nekakvo primirje. Ali je nadvojvoda međutim dao oduška svome ogorčenju protiv Venecije time, što je španjolskoga kralja potanko obavijestio o napadaju na Novi i zamolio ga, da mu u ovom sukobu pomogne.

Napori papinske diplomacije, da dođe do primirja, razbijali su se o zahtjevu Mlečana, da Uskoke treba maknuti iz Senja, a njihove brodice spaliti. Naravno, to je bilo u suglasju s *vrhovnim ciljem Republike, da ostane neomeđena gospodarica Jadrana*, pa da stavlja po volji zapreke i namete brodovima, koji po njemu plove. Da pak diskreditiraju Svetu Stolicu na drugoj strani, Mlečani se nisu žicali da razglase, kako su mnogi kar-

dinali odobrili zauzeće Novoga, pa je stoga državni tajnik kardinal Borghese smatrao nužnim, da u svojem pismu mletačkomu nunciju proglasi takvu glasinu »*pium desiderium*« mletačkoga poslanika u Rimu. Gradačkomu je pak nunciju nadvojvoda lično izjavio, da on nije nikada niti poručio Republici, da uopće namjerava odstraniti Uskoke iz Senja, kamoli da bi se bio na nešto takva obvezao. Jedino, glede čega bi mogao popustiti, to su »*venturini*«, koji se u Senj ne će više primati. Kad su u Veneciji doznali za tu odluku, *vijeće »Pregada« je odlučilo, da se nadvojvodi ima navijestiti rat, ako ne premjesti Uskoke iz primorja.*

Kako su mletački vojnici upadali svaki dan preko granice na teritorij nadvojvode, ovaj je 9. studenoga 1615. upravio pismo Papi Pavlu V., u kojemu nabraja sva zla, što mu ih naniješe Mlečani, i kako on nije mogao da ostavi bez pomoći svoje podanike, pa je stoga poduzeo nužne mjere, da mletačke ispade suzbije.

Pogranični sukobi, kako već to biva, samo su se množili, tako da je tršćanski namjesnik *Benvenuto Pettazzo* bio prinuđen, da ucijeni glavu *Benedetta da Legge*,¹⁵⁶⁾ mletačkoga zapovjednika konjaništva, i to ako ga ulove živa ili mrtva na nadvojvodinu zemljištu 6000 dukata, a na mletačkom 4000. Ovo je ujedno bio odgovor Pettazzov za ucjenu od 4000 dukata, što ju je Republika bila raspisala na njegovu glavu.

Prva veća bitka bila je kod San Servola, posjeda biskupa tršćanskoga *Ursina Berti*, koji o njoj šalje potanji izvještaj nunciju u Veneciju. Prema tom izvještaju mletačke su čete, 2500 pješaka i više stotina konjanika, ne računajući neredovite čete, navalile još prije dana, 24. studenoga, a poduprla je tu navalu jedna galija i još četrdeset brodica s mora. Ali, uto bijaše prispio vicegeneral hrvatske krajine knez *Krsto Frankopan* s jednom četom Hrvata, i on odluči bitku porazivši Mlečane. Nabrojilo ih se dvije stotine mrtvih na bojnom polju, a nešto manje ih se podavilo u moru, kad su bježali na brodice,

¹⁵⁵⁾ Anonim, p. 248.

¹⁵⁶⁾ Nekoji pišu *Benedetto da Lexze*.

da se spase. Galija je mletačka uzalud ispalila trideset topovskih metaka; morala je i ona uzmaknuti prema Kopru. U toj su bitci poginuli nekoji vrlo ugledni Mlečani. Nadvojvodine su čete imale samo pet mrtvih i nekoliko ranjenih. Između poginulih bila su dvojica uskočkih vojvoda, koje je pogodio hitac iz topa s galije. Kad je zapovjednik konjice Benedetto da Legge vidio, da je poraz neizbježiv, prvi je on nagnuo u bijeg, a za njim svi ostali, pa im senjski kapetan Frankol, progoneći ih, dovikivao: »Počekajte, gospodo! počekaite, gospodo!« ali oni bježe.¹⁵⁷⁾

Taj isti kapetan Frankol, kad su Mlečani potpalili selo Ospo, a dva mletačka vojnika provalila u crkvu da je opljačkaju, jednoga je pogodio, kad je zgrabio ostenzorij sa Svetotajstvom, a drugoga je ulovio i dao objesiti. Sad Mlečani povisiše ucjenu za samoga Pettazza na deset tisuća cekina.

U Mlecima su se iznenadili na te vijesti. Oni nisu ni pomišljali, da bi mogli doživjeti poraz. Sad zaključiš, da se ima kopnena vojska pojačati sa 5 tisuća pješaka i tisuću konjanika. Krsto Frankopan bijaše poslije bitke provalio dalje u Furlansku, sijući svuda strah i trepet, pa se je tek na nadvojvodinu zapovijed povukao.

¹⁵⁷⁾ Mon. Usc. II. p. 201. »Il provveditore, quel valente, con la sua cavalleria, visto il caso disperato, si pose in fuga con tutti li suoi, et il capitano Frankol, seguitandolo, gridava: »Aspettate, signori! aspettate, signori! ma eglino addio!« — *O bježanju Benedetta da Legge* piše Anonim, da je taj mladi čovjek mislio, da je bitka isto što i šakanje na kojemu od mostova u Veneciji, pa kad je vidio pravu bitku, a jahao je valjada konja, dovikne kapetanu Fabiju Gallu: »Preporučujem Vam čast Republike i svoju«, i podbode konja, da ga više ne bijaše moguće zaustaviti. I taj konj, bježeći s konjanikom, zaleti se u more, i to toliko, da bi mu se gospodar bio zadavio u vodi, da ga ne bude spasila jedna galija, i to tako, da su ga s galije zgrabili za ovratnik i povukli na brod. Da je galija slučajno bila prebacila most na kraj, bio bi konj s konjanikom dospio na palubu! Ipak, veli Anonim, kad se je taj junak povratio u Veneciju, mnogi mladi plemići njegovih godina dolazili su u dvorište njegove palače, da ga poljube uz pozdrav: »Sretno se, brate, povratio!«

Da osveti poraz kod San Servola, mletački je providur pristao kod Mošćenica, na sam Badnjak, s 10 galija i pedeset oboružanih brodova. Iskreao je 3 hiljade ljudi i dva topa, te je odmah poduzeo navalu, nadajući se, da će lako uspjeti, kako bijaše uspio kod Novoga. Ali seljaci i samo 24 njemačka mušketira odbiše navalu, tako da su se Mlečani morali povući uz znatne gubitke. Nato su počeli sipati veliku vatru s galija, i ponavljati juriše čitav dan Božića i iduću noć; ali uto je pridošla pomoć s Rijeke, i *Mlečani moradoše sramotno uzmaknuti* ostavivši mnogo mrtvaca, dok su od nadvojvodinih ljudi poginula samo trojica, a nekoliko ih je bilo ranjeno. Na sam veliki blagdan Božića Mlečani su opljačkali i spalili sve oko Mošćenica do Lovrane. Seljaci su im se junački svuda oprli. Najzad im je general poručio, neka se predadu, obećavajući im sve i sva; ali oni mu ne dadoše ni odgovora, osim iz svojih mušketa.

Na 26. prosinca došla je u Goricu tisuća hrvatskih pješaka i 500 konjanika. Mlečani su držali položaj, s kojega su mogli pucati u grad. Nadvojvodin *general je odmah izveo te hrvatske čete*, a Mlečani se smjesta povukoše u Kormons. Nadvojvodin general 30. prosinca zakrči sa 2 tisuće pješaka i 700 konjanika Mlečanima, kojih bijaše pet hiljada, prijelaz preko Soče. Pokrilo je tada bojno polje više mrtvaca na mletačkoj negoli na drugoj strani.

Kad se nisu mogli iskazati uspjesima na bojnom polju, Mlečani su htjeli da se prodiče time, što su u selima oko Gradiške, gdje bijaše porazmještena njihova vojska, *ne samo opljačkali crkve, već ih pretvorili u staje*. I to su izvodili u doba, kad se je na drugoj strani proglasila četama stroga zapovijed, da se ima uvijek iskazati dužno poštovanje crkvama, crkvenim ljudima i stvarima. Mlečani su držali u okolici Gorice i Gradiške oko 40 sela posjednutih svojim četama.

Mlečani su počeli sad da na sve strane snube u različnim državama ljude za svoju vojsku, ali to im je išlo teško. Još uvijek su bili ograničeni na pomoć Arbanasa i Korzikanaca. I makar da su oni držali zaposjednuta mnoga mjesta u državini nadvojvode, ipak su njegovi generali dali graditi na Soči tri

veća broda, da mogu potražiti neprijatelja i s onu stranu te rijeke. Venecija, prema izvještaju tamošnjega nuncija kardinalu Borghese, već je tada trošila za rat 150 hiljada škuda na mjesec. U Furlanskoj je držala 7 hiljada pješaka i 1000 konjanika, dok je nadvojvoda imao ondje samo 3000 pješaka i 600 konjanika. Mlečani su očekivali još 3000 Arbanasa turskih podanika, i iz Švicarske nekoliko stotina Gridona.¹⁵⁸⁾ Usto su odlučili da privedu 10 galijskih iz Kandije, tako da bi raspolagali u Kvarneru sa 40 galijskih i nešto manje od stotine oboruženih brodova. Obratili su se i u Englesku i u Holandiju, da nasrube koju tisuću ljudi.

Uskoci međutim nisu djelovali samo na moru, već ih je bilo i u okolici Gradiške. Njihova je jedna četica navalila blizu Kormonsa, i kako oni *nisu htjeli da zarobljuju neprijatelje*, jednostavno su poklali dvadesetak Mlečana. Na drugoj su strani zapalili otok Krk na više mjesta, i opljačkali Pag, i kad su se vraćali, susreli su jedan oružani brod mletački, pa su sasjekli svu momčad. Ulovljeni su plijen vozili čak u Brindisi, na veliko veselje vojvode od Ossune.¹⁵⁹⁾ Mletačka vojska u Furlanskoj bijaše se primakla na pola milje Gradiški, ali joj je nakon pet ili šest sati njezin zapovjednik *Pompeo Giustiniani* zapovjedio, da krene natrag.

Papinim posredovanjem počelo se pregovarati o primirju na dva mjeseca, ali nije došlo do sporazuma, jer je Venecija i opet istakla kao *prvi uvjet, da se Uskoci maknu iz Senja i čitavoga primorja*. Car je pak izjavio, da ne može zadovoljiti Mlečane u tom zahtjevu, dok mletačka vojska bude držala i jedan jedini komadić nadvojvodina zemljišta. Mlečani su sad

¹⁵⁸⁾ Grigioni, talijanski naziv za kanton Graubünden.

¹⁵⁹⁾ Anonim, p. 249. — U Veneciji je sad zavladao takav strah, da je mletački patrijarh naložio, da se imadu obdržavati javne molitve pred izloženim Svetotajstvom u svakoj crkvi mletačkoj, i to neprekidnih 40 sati. Takve su se molitve držale u bazilici sv. Marka čitav tjedan dana oko polovice siječnja 1616., zatim su se imale obdržavati redom u svim mletačkim crkvama čitava tri ili četiri mjeseca. — Mon. Uscocch. II., p. 252.

stisnuli Gradišku opsadom, koja im je već u početku slabo uspijevala, premda je 26 topova s četiri razna položaja sipalo željezo u tvrđavu. *U nekoliko su dana ispalili više od 4 hiljade topovskih metaka*, pa je u zidinama bila probita velika rupa; ali se ipak Mlečani ne mogoše odlučiti da jurišaju. U mletačkom taboru, kako piše francuski poslanik, vladao je takav nered i demoralizacija, »da je čitava opsada mogla svršiti sramotnim uzmakom«. —

Španjolska je održala svoju riječ glede pomoći obećane nadvojvodi. U Njemačkoj se je za njezin račun novačilo 4 hiljade pješaka i hiljadu konjanika, a blizu Cremone napose bijaše na okupu 10 hiljada njihovih pješaka te 1500 konjanika. Stoga su u Veneciji razmišljali, ne bi li novcem mogli skloniti Savojskoga vojvodu, da im priteče u pomoć. —

Opsjedanje Gradiške do ožujka 1616. nije nimalo napredovalo.¹⁶⁰⁾ Topovi su neprestano mrvili bedeme, ali na juriš nije nitko ni pomišljao, dapače su opsjednuti jednom nenadano provalili i poubijali 200—300 Mlečana. Spram tih uspjeha, Mlečani su mogli pokazati u tom mjesecu samo na to, da su u Veroni zatvorili već spomenutoga isusovca patra *Bartolomeja Vilerija*, ispovjednika nadvojvode Ferdinanda, koji je u odjeći cistercijskoj prolazio onuda na putu u Gradac. Vilerio bijaše vrlo časna ličnost, u 62. godini života. Nadvojvoda ga je preporučio mletačkomu nunciju i poslaniku španjolskomu u Veneciji,¹⁶¹⁾ da mu barem život bude spasen. Patra Vilerija su držali u honetnom zatvoru u Veroni možda stoga, što je u svoje doba on bio obrekao biskupu Dominisu, da će zagovarati kod nadvojvode prodaju senjskih šuma.

¹⁶⁰⁾ O tvrđavi Gradiški naš Anonim veli: »Tvrđava zaprema toliko prostora, koliko ga ima na trgu Sv. Marka u Veneciji od stupova do crkve, ili, koliki je trg Sv. Duha, malo više... U njoj bijaše malo vojnika, ali tako izvježbanih od zapovjednika, da dok bi se što pojavilo iz mletačkih šančeva, već je odjeknuo iz tvrđave mušket. Vjerovali su Mlečani, da je u tvrđavi neki fratar konventualac, strijelac bez premca, jer kad je opalio, nefaljeno je ubijao mletačke vojnike; ali bit će da je to pucao koji valjani vojnik, koji je iz šale imao na glavi fratarsku kapicu.

¹⁶¹⁾ Monum. Uscocch. II. p. 279. i 281.

Kad su Mlečani doznali od svojih zapovjednika providura Barbariga i generala Giustinianija, da nema nade te bi se mogla osvojiti Gradiška, i da su vojnici svaki dan bojažljiviji, odlučiše povući svoju vojsku; ali, da zabašure istinu, dadoše razglasiti, da odustaju od daljnega opsjedanja »na želju Svetog Oca«. Povlačenje je započelo u noći od 29. na 30. ožujka. Da zavaraju neprijatelje, zapališe velike vatre, kao da se spremaju na juriš; a kad tamo, oni su tad skidali topove. Nato su nadvojvodine čete skočile na oružje. Mlečani su htjeli zaštititi svoj uzmak preko Soče konjaništvom, ali su ih protivnici počeli pozdravljati metcima iz topova. To ih je do kraja smelo i oni počеше dovikivati nadvojvodinim četama, neka prestanu vatrom, budući da se Republika povlači, jer želi mir. Nadvojvodin general odvrati, da je on tu jer je rat; ako li pak oni žele mir, neka ga izmole od nadvojvode, koji je u Gracu. Nadvojvodine su čete u podne unišle u Gradišku, gdje je bilo mnogo toga uništeno. Kad se je pak pobrojila preživjela posada, ustanovilo se, da je poginulo 300 ljudi, a toliko ih je bilo i ranjenih. Naprotiv Mlečani su u tih dvadeset i pet dana opsjedanja izgubili oko 3 hiljade samih mrtvih. Potrošak njihove municije bio je vrlo znatan, jer su ispalili oko *sedam tisuća metaka*, poradi čega su im nekoji topovi bili pokvareni, te još prije povlačenja otpremljeni u Palmu. Dogodila se Mlečanima kod opsjedanja i ta nepravilnost, da su 25. ožujka potpalili jedan lagum, baš pred vratima tvrđave, ali tako nespretno, da im je tom zgodom poginulo 40 ljudi, a od nadvojvodinih samo 3.

Te vijesti, koje crpemo iz izvještaja gradačkoga nuncija od 4. travnja,¹⁶²⁾ potpuno se slažu s izvještajem francuskoga poslanika u Veneciji kralju Ljudevitu XIII. od 6. travnja. Dapače je taj isti dan poslao francuski poslanik još jedan izvještaj državnom tajniku za vanjske poslove, u kojemu ističe, da Mlečani nastoje da zataje pravi uzrok svoga uzmaka ispod Gradiške, pa da razglasuju na sve strane, da su ih car, nadvojvoda i Španjolska molili za to, obećavajući, da će im potpuno udovoljiti izvršenjem svih točaka bečkoga ugovora. Dodaje pak, da se u

¹⁶²⁾ Mon. Uscoch. II. p. 282.

Mlecima teško podnose ratni izdaci, a u mletačkoj vojsci da vlada besprimjerna kukavština.¹⁶³⁾

Venecija se u toj nevolji utjecala na sve strane, da dobije vojnika. Tražili su iz Francuske 4 hiljade ljudi, za koje su nudili 4 zlatne škude na mjesec i 8 škuda za popudbinu svakoga čovjeka. Poslali su nekoga *Fiurana* na Krf, da nasnubi Arnaute. Pokušali su da nagovore Visoku Portu na rat protiv cara, ali su im u Carigradu odgovorili, da Turci ne običavaju kršiti ugovoreni mir; ako li bi pak Uskoci dodijavali podanicima otomanskim, da će oni poslati u Jadran svoje brodovlje, da ih kazni. — U Veneciji se nije dopao ni prvi ni drugi dio turskoga odgovora.

Sveta se je Stolica sad preko svoje diplomacije svojski zauzela, da se sklopi mir. Prijedlog njezin bijaše, da budu maknuti iz Senja Uskoci, a Republika da odmah povрати što je držala još zaposjednuto. Nadvojvoda je nato izjavio gradačkomu nunciju, da on ne može odlučiti glede odstranjenja Uskoka iz Senja, već car; dapače da ih ne može maknuti niti car, bez pristanka sabora. On će rado učiniti samo to, da se odstrane »venturini«, koji vrše pljačkanja, i da se poduzmu takve mjere, da se oni uopće ne budu mogli povratiti.

U Rimu su bili uvjereni, da su Mlečani bili prisiljeni da odustanu od opsjedanja Gradiške. Dobro veli kardinal Borghese u pismu mletačkomu nunciju 16. travnja, da su Mlečani učinili »della necessità virtù«, naime da bi rado glede svoga povlačenja prodali rog za svijeću.¹⁶⁴⁾ Iz izvještaja pak toga nuncija istoga dana doznajemo, da su povjerenici Republike, conte *Francesco Martinengo* i *Ferrante Rossi*, koji su pregledali stanje mletačke vojske u Furlanskoj, izvijestili, da su našli veliki nered, i da bi Republika trebala onamo 10—12 hiljada vojnika, da se održi, dok sada nema u onom kraju više od 4450 pješaka i 1500 konjanika, i da ih svaki dan znatan broj oboli. Boje se, ako nadvojvodin general preuzme navalu, da će mletačke čete,

¹⁶³⁾ O. c. Izvještaj franc. poslanika od 6. travnja 1616.

¹⁶⁴⁾ O. c. p. 291.

»jer su slabo hrabre i bez iskustva«, ili biti poražene, ili će biti prisiljene da uzmaknu.

Osим Sv. Stolice, Mlečane je nagovarao na mir i francuski poslanik, koji je izjavio, da će njegov kralj radi toga i posredovati. Ali Mlečani nisu htjeli da odustanu od zahtjeva, da se maknu *svi* Uskoci iz Senja i primorja; a nadvojvoda opet nije htio da žrtvuje pravih Uskoka. Senat je odlučio, da pošalje kralju Ljudevitu XIII., kao izvanrednoga poslanika, *Oktavijana Bonu*, jednoga od najuglednijih senatora, koji će kralja najtočnije obavijestiti o njihovim osnovama. Oni su uto posjekli u Istri jednu nadvojvodinu šumu i vukli drvo u svoj arsenal.

Prilike u mletačkoj vojsci bivale su sve žalosnije, osobito poradi bolesti, tako da su u bolnicama u Palmi umirali vojnici kao da ih kosi kakva pošast. S obzirom na sve te neprilike, španjolski je namjesnik u Milanu poslao u Mletke *markiza Manriqueza*, da pregovara s mletačkom vladom o miru uz ove uvjete: *nadvojvoda će »obećati«, da će izagnati Uskoke, za koje se dokaže da su gusarili; Mlečani će nato povući svoju vojsku s nadvojvodina zemljišta; a kad oni to izvrše, nadvojvoda će također odmah izvršiti svoje obećanje.* Ta misija nije uspjela. Sad je Republika, da pojača svoju vojsku, razglasila, da se mogu povratiti u Mletke svi oni, koji su makar i poradi zločina bili izagnani. Odbor od 7 senatora je odlučivao o povratku takvih ljudi; a javilo ih se na prvi mah toliko, da se je Republika nadala, da će od njih samih moći složiti lijepu četvu od 2000 vojnika.¹⁶⁵⁾

Uskoci su koncem travnja opet provalili u Istru i opustošili neke mletačke predjele. Nadvojvodine su čete početkom svibnja prešle preko Soče te se ušančile nedaleko od mletačkih, koje su ih bezuspješno htjele da u tome spriječe. *Mletačka se je vojska poslije toga jednostavno uklanjala otvorenoj bitci s nadvojvodinim četama, u nadi da će ih nestašica hrane prisiliti,*

¹⁶⁵⁾ Sad su se povratile u Veneciju i mnoge bludnice, otprije istjerane iz grada, pa se naš Anonim ruga Mlečanima, da su u ovom ratu mobilizirali »anche le puttane«. — Pag. 255. i 256.

da se same razidu. Ta im se nada međutim izjalovila, a različne bolesti, što su se širile u mletačkom taboru, prisilile su Republiku, da promišlja, ne bi li povukla svoje čete do Udine. S pridošlim pojačanjem broj njihove vojske dosegao je pet hiljada pješaka i 2500 konjanika, a dnevice su pridolazili i oni, koji su se vraćali iz progonstva. Nadvojvodine su čete brojile nešto manje pješaka od mletačkih, a konjanika jedva bijaše oko 1200. Pa ipak su ove čete ponudile na dan Spasova, kad se u Veneciji slavi duždevo vjenčanje s morem, Mlečanima bitku, *kojoj su se oni ugnuli uvijek u nadi, da će ih nestašica hrane prisiliti na uzmak.* Međutim je pomor njihovih vojnika bivao sve veći, pa je prevladavala bojazan, da se možda radi o zarazi. Iz Venecije su tada poslali svoga najboljega liječnika, koji se zvao *Quattrocchi*.

Kako su se na posredovanje iz inozemstva izjalovili svi dogovori o miru, Mlečani su počeli utvrđivati svoj tabor i ograđivati ga opkopima. Broj pješaka povisio im se koncem svibnja na sedam tisuća, ali broj konjanika ostao je isti. Ipak se čini, da su novopridošli vojnici tek popunjali broj pomrlih, tako da je efektivna sila mletačka ostala uvijek ista. Mirovali su jedni i drugi; *tek su Uskoci svaki čas davali znaka života zalijetajući se u Istru.* Na 25. svibnja 300 mušketa i 300 nadvojvodinih konjanika, postavivši zasjedu kod Tržića, zaplijeniše Mlečanima 360 goveda i 60 konja, što im je sve vrlo dobro došlo.

Lukava Republika bijaše učinila zgodan potez kod *bosanskog paše*, neka dopusti svojim podanicima, da stupe u njezinu službu protiv nadvojvode. Ali dok se je to doznalo u dvoru, zamoljen je sam sultan, da naloži bosanskomu paši, neka opozove svoje ljude, koji bijahu stupili u mletačku službu. Signorija, poznajući turske metode, ponadala se, da će *mitom od kakvih 10 hiljada dukata* skloniti pašu, da ne izvrši sultanova nalog.¹⁶⁶⁾ Nije joj pomoglo.

Pošast je i dalje harala u mletačkom taboru, te su prema računu francuskoga poslanika Mlečani do konca lipnja izgubili

¹⁶⁶⁾ Mon. Usc. II. p. 337.

više tisuća ljudi, tako da su tada raspolagali jedva sa 4 tisuće pješaka i oko 1200 konjanika. Venecija se je ozbiljno bojala, da je ne bi sa strane napao španjolski namjesnik u Milanu, pa se je stoga obvezala, *da će svaki mjesec plaćati savojskomu vojvodi 50 tisuća dukata*, samo da je iza leđa obrani od eventualnoga napadaja toga namjesnika. Lukavi vojvoda, prijeteci Republici da će se sporazumjeti sa Španjalcima, već bijaše iznudio od nje kakvih 300 tisuća dukata.

U mletačkom taboru osim bolesti vladala je i nesloga između pojedinih narodnosti, i često su se događale krvave kavge. Tako su se dvaput formalno potukli »kapeleti«¹⁶⁷⁾ s Brešijancima poradi nekakve vode, te je bilo mnogo mrtvih, a mletački nuncij piše: »da su tad navalili nadvojvodini ljudi, čete bi mletačke bile potpunoma uništene«. Nije pak ni među poglavicama vladala najbolja sloga.

Zbog nestašice vode bolest je polovicom srpnja toliko harala, da je u mletačkom taboru umiralo kojiput i do stotine vojnika na dan. Da poluče bilo kakve uspjehe, Mlečani su poslali u istočno primorje Istre 30 galija i 80 oružanih brodova, da puštoše nadvojvodinu zemlju.

Uskoci su dobro pazili, da ne zađu k obalama Crkvene države, a ipak su se njezini predstavnici svaki čas žalili, da Uskoci ne štede ni papinskih podanika. Gradački nuncij u izvještaju od 18. srpnja 1616. ističe, *da se tu ne radi o Uskocima, već »da bi to mogla biti zlobna spletku Republike, da omrazi što više nadvojvodu i podjari mržnju protiv Uskoka, te ona sama da šalje na gusarenje svoje podanike Dalmatince, koji se i nose kao Uskoci i govore isti njihov jezik«*.¹⁶⁸⁾

Ratni su se izdaci u Veneciji međutim samo množili, a blagajne se praznile. Stadoše stoga razmišljati, kako bi osnovali pučke štedionice, makar su se bojali, da ne će naići na povjerenje javnosti, koja bi im, s obzirom na staro iskustvo, teško povjerila svoj novac. Kad je naime Republika u ratnoj neprilici

¹⁶⁷⁾ Vidi na str. 30.

¹⁶⁸⁾ Mon. Uscocch. II. p. 348.

bila već jednom osnovala takve štedionice, da dobije gotovine, ona je ulagateljima na koncu isplatila uloške, ali tako da im je u otplatu glavnice uračunala sve dotle plaćene kamate.

Koncem mjeseca srpnja Republika je zbog izdaje opet zaposjela Karlobag. Za tu je svrhu potkupila nekoje vojnike u toj tvrđavi. Kad je to primijetio njihov zapovjednik, dvojicu je dao objesiti. Nato se pobuniše svi ostali, odrubiše zapovjedniku glavu i baciše je izvan grada. To je bio dogovoreni znak Mlečanima, da se mogu slobodno iskrcati. Kako je pak Karlobag spadao pod cara, to je gradački nuncij odmah dalje proslijedio tu vijest, ali je zajedno i podsjetio, da je prije godinu dana paški knez također mislio, da bi mogao izdajom zaposjesti Karlobag, pa je taj pokušaj platio životom svojim i sto-pedeset svojih ljudi. U Mlecima su sad raspravljali, ne bi li bilo najuputnije, da se Karlobag jednostavno razori.¹⁶⁹⁾

Kad je carski rezident u Veneciji Nikola Rossi glede toga interpelirao mletačku vladu, odgovoriše mu, da je Karlobag bio zaklonište lupeža, i što je ondje poduzeto, da je učinjeno u smislu proglašenoga naloga, da se Uskoci imaju progoniti gdje se god nađu. A Uskoci da su se baš običavali ondje zaklanjati, i ondje su bili oni postavili dio artiljerije, koju su skinuli sa Venierove galije.

Početak kolovoza činilo se da će početi ozbiljni pregovori za mir. I počelo se pregovarati u carskom dvoru u Pragu. Kardinal Glessel je predložio najprije primirje na dva mjeseca. Mletački je poslanik na to pristao, ali nadvojvodin je zastupnik to odbio. Inače u tim pregovorima se je predlagalo ono, što i prije više puta. Mlečani su tražili, da se uklone svi Uskoci, a nadvojvoda je zahtijevao, da Mlečani najprije povuku vojsku s njegova zemljišta. Bojna je sreća sad bila na strani nadvojvode, jer su u Furlanskoj sretno odbijali navale Mlečana, makar

¹⁶⁹⁾ Još 11. travnja 1616. piše mletački nuncij u Rim: »Izgleda, da ovdje žele uvelike nekakovu nagodbu, jer im dolaze izvještaji o slabim prilikama njihove vojske, u kojoj nema ni posluha, ni hrabrosti, ni vojničkoga zaptu.« — Mon. Usc. II. p. 290.

da je jedan dio pješadije i konjice bio prešao u Istru, gdje su pod vodstvom grofa Zrinskoga zadavali Mlečanima trista jada.¹⁷⁰⁾ Venecija, da ispuni praznine u vojsci, preko svoga baila u Carigradu toliko je molila sultana, dok nije izmolila, da joj sultan dopusti, da snubi vojnike među njegovim kršćanskim podanicima.¹⁷¹⁾ Ali odziv bijaše vrlo slab, a prijavljenici nesposobni za vojevanje. Savojski je pak vojvoda iznuđivao neprestano od Mlečana velike novce, da može uzdržavati svoje čete, koje su imale obraniti Republiku od navale milanskoga namjesnika. Tako je on 27. kolovoza tražio 500 tisuća škuda. Senat je zaključio, da mu se dade 225 tisuća, koje treba pribrojiti onome što vojvoda već bijaše dobio. Vojvoda se time nije zadovoljio, već je zahtijevao, da mu se doznači 100 tisuća na mjesec, a 500 tisuća odmah.

Početkom jeseni 1616. Mlečani su imali nekoje male uspjehe u Furlanskoj, ali im je zato milanski namjesnik suzbio savojskoga vojvodu. Milanskomu se namjesniku sad obvezao veliki vojvoda toskanski na mjesečni doprinos od 30 tisuća zlatnih škuda. Mlađarija je u Veneciji bučila po običaju, i tražila da se osvoji Gorica i Gradiška; ali trezniji su se opirali tim opasnim pokušajima. U inozemstvu je ipak Republici uspjelo da predobije grofa *Ivana Ernesta Nassovskoga*, da joj dođe u pomoć s tri tisuće vojnika Holandeza. Da joj se pak ne iznevjeri poraženi vojvoda Savojski, Republika mu je poslala opet 80.000 škuda.

Što su bili kadri u ovom ratu nekoji mletački časnici, najbolje nam dokazuje događaj, što se je zbio u jednoj istarskoj šumi, koja je pripadala nadvojvodi. Tu je jedna mletačka četa našla oko tri stotine drvosječa, koji su se bavili pravljenjem škatulja, rešeta i kablova, dakle ljudi, koji su samo rezali i izrađivali drvo. Zapovjednik mletačke čete naloži, da se svi svežu i da se odvedu na galije. Jadnici tad izjaviše, da će radije poginuti, negoli svršiti na galijama. Tad ih mletački časnik dade

¹⁷⁰⁾ Mon. Usocch. II. p. 353.

¹⁷¹⁾ Mon. Usc. II. p. 355.

sve od reda poklati, a senatu javi, da je ulovio i dao *smaknuti tri stotine Uskoka*, premda ti nesretnici možda nikad i ne vidješe Uskoka. Ali, jer je za svaku uskočku glavu bila određena nagrada, *dao je odrubiti tim zaklanim ljudima glave, i u svaku ispaliti mušket, i k tomu urezati po dvije tri rane, da ne budu lica prepoznata*. Na taj je način ta časnička zvijer dobila nagradu za svaku tu glavu; a svaku je nazvao imenom i prezime-
nom ljudi, koji su možda bili još živi. *Takvo odurno zvjerstvo iz koristoljublja ratni anali možda nikad dotle ne zabilježiše*. Takve su se eto slave domogli uskočki protivnici! Taj se je časnik zvao *Andelo Giustiniano* iz Šibenika. Taj je krvolok bio od Republike nagrađen »viteštvom« i bila mu je doznačena znatna doživotna renta.¹⁷²⁾

Čarkanja u Furlanskoj nastavila su se i u prosincu,¹⁷³⁾ dapače u jednom je sukobu poginulo oko 60 Korzikanaca i mnogo drugih vojnika; ali je bilo gubitaka i kod nadvojvodinih četa. U Mletke su pridolazili glasovi, da nadvojvodine čete poduzimlju smjele ispade, ali su se u senatu tješili, da se one ne će moći održati dugo, osobito konjaništvo, s obzirom na godišnje doba.

Kako su vladari talijanski naginjali svojim simpatijama više na nadvojvodinu stranu, u Veneciji odlučise, da im pošalju svoga uglednog građanina *Simona Contarini*, i to: Papi, velikomu vojvodi Toskanskomu, te vojvodama Urbina, Modene, Mantove i Parme, s nalogom, da ih potankim razlaganjem uputi u historijat uskočkoga rata, i da im dokaže, kako je Republika, pošto je 70 godina strpljivo podnosila uskočka nasilja, konačno bila prisiljena da se lati oružja, kada ni car ni nadvojvoda ne htjede izvršiti uvjeta ugovorenih u Beču god. 1612. Uz to je Contarini istaknuo, da su Uskoci poslije toga ugovora postali

¹⁷²⁾ Anonim, p. 249.

¹⁷³⁾ Baš u prosincu 1616. krenuo je iz Splita put Venecije splitski nadbiskup Markantun de Dominis, koji se prije 14 godina bijaše odrekao senjske stolice. Uskoci su to nanjušili, te su mu oteli svu prtljagu, da mu se bar donekle osvete za njegova nedjela u Senju od prije 15 godina. — *Starine II.*, p. 145.

još bezobzirniji, pa su navalili čak na galiju, koja je *bez ikakve zle slutnje bila privezana u jednoj istarskoj (?) luci*, i dok je njezina momčad mirno u noći spavala, oni su je zaposjeli i divljački poubijali mnogo ljudi, a *zapovjednika su sasjekli na komade, izvadili mu srce i zvjerskom ga pohlepom pojeli*, da dokažu svoju staru ukorijenjenu mržnju protiv Republike. Galiju pak da su odveli u Senj, a njezinu artiljeriju ponamjestili na bedeme grada Senja i susjednih mjesta. Kad se na sve to car nije ni ganuo, i kad je njihov providur doznao, da se dio one artiljerije nalazi i u Novom, gradu jednoga od gospode Frankopana, noću je on pristao pod taj grad, njegovi ljudi su se popeli ljestvama, zaposjeli ga, oduzeli artiljeriju i tad ga prepustili soldačkoj pljački. Nato da su nadvojvodine čete počele u Furlanskoj graditi utvrde i mostove, odavši time svoje nakane, pa je Republika bila prisiljena, da se lati oružja. Republika je bila pristala i na primirje od dva mjeseca, uz uvjete negdašnjega bečkog ugovora, ali nije htio da na to pristane nadvojvoda. Uz to milanski namjesnik bijaše poslao na mletačku granicu čete s vojvodom *Gambaforte*, a počele su bile pridolaziti i njemačke pukovnije, osim konjice, koja bijaše prije nadošla; pored toga španjolski poslanik kod cara davao je novaca u pomoć, a španjolski su ministri napinjali sve sile, kako bi ostali zakrčeni svi prolazi četama, koje su iz inozemstva dolazile u pomoć Republici. Uz to su se protivnici pobrinuli i kod Sv. Stolice i kod ostalih talijanskih vladara, da ovima ne bude istina prikazana u pravom svijetlu. Stoga, *u interesu spasa slobode svake pojedine države talijanske*, koja je usko vezana sa slobodom Republike mletačke, treba da i one dadu svoje čete Republici, da joj tako olakote obranu. Republika, da dokaže svoju miroljubivost, *kad je u Gradiški sve bilo u najkritičnijem stanju*, i kad se je minom otvorila velika pukotina, *te kad je ona tvrđava ostala bez municije, naložila je da prestane paljba na grad i da se čete povuku u prvotne položaje...* »Ako se pak Vaša Visost, završio je Contarini, ne će da javno očituje za Republiku, s obzirom na rodbinske veze prema gradačkom nadvojvodi, Republika će se zadovoljiti, da dopustite, neka izvjesni broj vaših

podanika stupi u njezinu službu, na obranu Republike i slobode.«

Na svom povratku Contarini je izvijestio o uspjehu svojih posjeta ovako: Papa je odgovorio onako, kako je senat više puta čitao u njegovim pismima; Firenca je izjavila, da vrlo žali, što ne može da se odazove želji Republike, ali da baš s obzirom na nju nije nadvojvodi dala onoliko pomoći, koliko je morala; novaca pak nije uopće dala, osim jedamput, i to u ime nadvojvotkinje; vojvoda urbinatski ispričao se, što je jako privezan uz španjolsku krunu, i da ne smije prekinuti s austrijskom kućom; modenski je izjavio, da će učiniti sve, što mu bude moguće; parmanski se je ispričao, ali je iskazao poslaniku sve počasti; a mantovanski je vrlo požalio nastale smutnje, ali interesi, koji ga vežu s austrijskom kućom, priječili su ga, da se umiješa u stvar.

Contarini je svoj izvještaj o posjetu dvorova srednje Italije završio ovim riječima: »*Silno sam bio počašćen od tih suverena*, koji su me dočekivali dapače i izvan grada. Mantovanski mi je vojvoda iskazao čak i najveću počast time, što mi je svoga sina poslao ususret i dao mi svoju desnicu. *Ali nikakova drugoga uspjeha nije bilo.*«

XIII. MLETAČKI MANIFEST I AUSTRIJSKI ODGOVOR.

Kada Mlečanima nije uspjelo, da ni na jedan način predobiju za sebe svoje susjede, odlučise se na dotle neobično sredstvo, da predobiju za sebe javnost, te izdaše »Manifest«, u kojemu iznizaše sve razloge, koji su bili njima u prilog, a koji bi imali da opterete njihove protivnike, te da ocrne senjske Uskoke. Da bude raširen po cijelomu svijetu, taj je manifest štampan na talijanskom i francuskom jeziku. U njemu se ističe, kako se je Republika od svoga postanka uvijek pokazala neprijateljicom lupeža i gusara. *Ona nije nikad gramzila za proširenjem svoga imperija. Ovo, što ona posjeduje, to su joj od*

još bezobzirniji, pa su navalili čak na galiju, koja je *bez ikakve zle slutnje bila privezana u jednoj istarskoj (?) luci*, i dok je njezina momčad mirno u noći spavala, oni su je zaposjeli i divljački poubijali mnogo ljudi, a *zapovjednika su sasjekli na komade, izvadili mu srce i zvjerskom ga pohlepom pojeli*, da dokažu svoju staru ukorijenjenu mržnju protiv Republike. Galiju pak da su odveli u Senj, a njezinu artiljeriju ponamjestili na bedeme grada Senja i susjednih mjesta. Kad se na sve to car nije ni ganuo, i kad je njihov providur doznao, da se dio one artiljerije nalazi i u Novom, gradu jednoga od gospode Frankopana, noću je on pristao pod taj grad, njegovi ljudi su se popeli ljestvama, zaposjeli ga, oduzeli artiljeriju i tad ga prepustili soldačkoj pljački. Nato da su nadvojvodine čete počele u Furlanskoj graditi utvrde i mostove, odavši time svoje nakane, pa je Republika bila prisiljena, da se lati oružja. Republika je bila pristala i na primirje od dva mjeseca, uz uvjete negdašnjega bečkog ugovora, ali nije htio da na to pristane nadvojvoda. Uz to milanski namjesnik bijaše poslao na mletačku granicu čete s vojvodom *Gambaforte*, a počele su bile pridolaziti i njemačke pukovnije, osim konjice, koja bijaše prije nadošla; pored toga španjolski poslanik kod cara davao je novaca u pomoć, a španjolski su ministri napinjali sve sile, kako bi ostali zakrčeni svi prolazi četama, koje su iz inozemstva dolazile u pomoć Republici. Uz to su se protivnici pobrinuli i kod Sv. Stolice i kod ostalih talijanskih vladara, da ovima ne bude istina prikazana u pravom svijetlu. Stoga, *u interesu spasa slobode svake pojedine države talijanske*, koja je usko vezana sa slobodom Republike mletačke, treba da i one dadu svoje čete Republici, da joj tako olakote obranu. Republika, da dokaže svoju miroljubivost, *kad je u Gradiški sve bilo u najkritičnijem stanju*, i kad se je minom otvorila velika pukotina, *te kad je ona tvrđava ostala bez municije, naložila je da prestane paljba na grad i da se čete povuku u prvotne položaje...* »Ako se pak Vaša Visost, završio je Contarini, ne će da javno očituje za Republiku, s obzirom na rodbinske veze prema gradačkom nadvojvodi, Republika će se zadovoljiti, da dopustite, neka izvjesni broj vaših

podanika stupi u njezinu službu, na obranu Republike i slobode.«

Na svom povratku Contarini je izvijestio o uspjehu svojih posjeta ovako: Papa je odgovorio onako, kako je senat više puta čitao u njegovim pismima; Firenca je izjavila, da vrlo žali, što ne može da se odazove želji Republike, ali da baš s obzirom na nju nije nadvojvodi dala onoliko pomoći, koliko je morala; novaca pak nije uopće dala, osim jedamput, i to u ime nadvojvotkinje; vojvoda urbinatski ispričao se, što je jako privezan uz španjolsku krunu, i da ne smije prekinuti s austrijskom kućom; modenski je izjavio, da će učiniti sve, što mu bude moguće; parmanski se je ispričao, ali je iskazao poslaniku sve počasti; a mantovanski je vrlo požalio nastale smutnje, ali interesi, koji ga vežu s austrijskom kućom, priječili su ga, da se umiješa u stvar.

Contarini je svoj izvještaj o posjetu dvorova srednje Italije završio ovim riječima: »*Silno sam bio počašćen od tih suverena*, koji su me dočekivali dapače i izvan grada. Mantovanski mi je vojvoda iskazao čak i najveću počast time, što mi je svoga sina poslao ususret i dao mi svoju desnicu. *Ali nikakova drugoga uspjeha nije bilo.*«

XIII. MLETAČKI MANIFEST I AUSTRIJSKI ODGOVOR.

Kada Mlečanima nije uspjelo, da ni na jedan način predobiju za sebe susjede, odlučiše se na dotle neobično sredstvo, da predobiju za sebe javnost, te izdaše »Manifest«, u kojemu iznizaše sve razloge, koji su bili njima u prilog, a koji bi imali da opterete njihove protivnike, te da ocrne senjske Uskoke. Da bude raširen po cijelomu svijetu, taj je manifest štampan na talijanskom i francuskom jeziku. U njemu se ističe, kako se je Republika od svoga postanka uvijek pokazala neprijateljicom lupeža i gusara. *Ona nije nikad gramzila za proširenjem svoga imperija. Ovo, što ona posjeduje, to su joj od*

svoje dobre volje predali sami slobodni narodi. U Jadranu, koji se s pravom nazivlje »Mletačkim zalivom«, nema ni jednoga ugla, koji ne oplemeniše kojim hrabrim činom mletački građani. To najbolje svjedoči njihov postupak najprije s Istranima, pa s Liburnima, onda s Ilirima, Dalmatincima i Slavenima, a između ovih osobito s Neretvanima, koji su bili najstrašniji, pa sa Saracenima i Turcima. I tako Jadransko more, još u starini razglašeno kao nesigurno, postade mirno, otvoreno i sigurno svim pomorcima, budući da je Republika prisilila gusare, da se okane nasilja i pljačkanja. Tako je potrajalo sve do prije 60 ili 70 godina, kad su počeli primati u primorske krajeve, koji potpadaju pod austrijske suverene i koji se danas zovu Vinodol a nekoč Liburnija, svu ozloglašenu, krvoločnu i zvjersku čeljad, koja pobježe iz različitih strana, te bandite iz Republike i ostalih država, i svakoga onoga, koji uživa u krvološtvu, a živi od pljačke. Svi se ti prozvaše Uskoci. Ta čeljad, koja po prirodi svojoj zazire od svakoga poštenog zanata, a nalazi se u kraju koji se ne obrađuje, i ne dobiva nikakve plaće od svoga vladara, samo da joj se ostanom gladi podjari prirodni nagon za zvjerstvom, nije se ni zaklonila u onom predjelu za ništa drugo, već da može nekažnjeno krasti. Da postignu tu svrhu, sagradiše nekoliko brodice i dadoše se na gusarenje, i to na najbarbarskiji način, kakav ne poznaše ni Skiti ni Tatari, niti ijedan nečovječni narod ikada. Oni su prekrivali svoju užasnu opaćinu velom tobožnjega vojevanja protiv nevjernika. Stoga već u početku svaki trgovac, Turčin, Židov ili turski podanik, makar bio i kršćanin, koji je plovio Jadranom da prenese svoju robu u Veneciju, bio je zarobljen, roba mu oteta i podijeljena, dok su zarobljenici bili ucijenjeni ili smaknuti. Njihovo je gusarenje onemogućivalo pristup u luke Republike, bilo u Istri, u Dalmaciji ili na otocima. A jer im ne bijaše dovoljna sama turska roba, kad su se pomnožali, počehše napadati i same mletačke brodove, pa su mučenjem silili pomorce, da priznaju, da je oteta roba turska, premda bijaše očito, da je kršćanska i mletačka. To je ugrozilo svaki promet, dokinulo pravo naroda i onemogućilo da Venecija opskrbljuje velik dio Evrope nužnim predmetima. Njihova se

grabežljivost nije ograničila na more, već su stali provaljivati i u tursku zemlju, pa i na mletačko zemljište, odvođeci svaki put velik plijen i sužnje. Sve, što je bilo ljepše i bogatije, njihova je pohlepa otimala: plijen se je probirao, pa što je bilo izvrsnije, to se je poslalo glavnim ministrima u dvorove, osim onoga dijela, što je pripadao sam po sebi fisku.¹⁷⁴⁾ Ukradeni su se dragulji viđali na haljinama vlastodržaca, a od skupocjenih tkanina krojila su se odijela dvorjanicima. Najotmjeniji pribori u plemenitaškim kućama, sve do na granicu Republike, bijahu iz uskočkoga plijena. Ali to ne bijaše sva šteta, koju je trpjela Republika, već joj Turci predbacuju i to, što su njihovi ljudi, kad plove Jadranom, izloženi opasnostima sužanjstva ili smrti, pa su posumnjali, nisu li mletački podanici sporazumni s Uskocima i ne primaju li od njih dio plijena. Stoga su zaprijetili, da će dovesti u Jadran svoje brodovlje. Tako je Republika dospjela u očajan položaj. Nadomak njezinih luka njezini su trgovci bili robljeni; i dok su prije bili zaštićeni i u najudaljenijim morima, sad već ne bijahu ni u jednom kutiću ove božje zemlje sigurni od okrutne grabežljivosti najperfidnije čeljadi na svijetu. Stoga se je bilo bojati, da bi jednoga lijepog dana moglo nestati sigurnosti i na samim Lagunama! Republika je bila prisiljena, da potraži nekakav lijek. U izgledu pak bijahu samo dva: ili da se uteče suverenu onoga kraja, pa da on napravi red, ili da posegne za oružjem. S obzirom na pakost razbojnika i na interese onih, što ih zaštićuju, Republika bi bila odmah posegla za ovim drugim sredstvom. Ali ona je držala, da treba sve pokušati prije negoli se posegne za oružjem, pa je nebrojeno puta podnijela svoje vrlo osnovane pritužbe kod cara i austrijskih nadvojvoda. Kako su pak oni nada sve željeli, da se Republika što više oslabi i iscrpi, ta im je želja začepila uši za svaki čestiti razlog, pa ne htjedoše ni da plaćaju svojih posada, samo da budu upućene na otimačinu. Ne možemo niti da spomenemo bez osobite duševne uzrujanosti, da kadgod se je Republika pritužila caru, ovaj je upućivao tužbu nadvojvodi kao upravi-

¹⁷⁴⁾ Fisk je u ovom slučaju vladareva privatna blagajna.

telju onih krajeva; a kad se je obraćala nadvojvodi, ovaj ju je upućivao caru: *jedan te isti kraj sad je pripadao jednomu, sad drugomu; sad je pripadao kraljevstvu ugarskomu, sad knezu Zrinskomu, sad nekakvim Frankopanima*, koji su kao feudalci posjedovali nekoja primorska mjesta. Kad je pak dolazio mak na konac i Republika htjela da se lati oštirih mjera, nadvojvoda je slao svoje poslanike u Veneciju, ili samo zato da je primiri, ili je upozorivao na rodbinstvo sa španjolskim kraljem, koji je često i posredovao; ili je šiljao u Senj povjerenike, koji bi na kratko vrijeme poslali u progonstvo najveće zločince, ili bi dvojicu trojicu dali pogubiti, dok su vođe ostajali nekažnjeni ili prividno zatvoreni, da se pak velikim darovima otkupe. *U Gradac su se nekoji povjerenici vraćali krcati zlata i bogata plijena, poput kakvih triumfatora; i to se je javno dijelilo, tako da carski ministri nisu ostajali praznih ruku.* K tomu treba spomenuti nebrojena obećanja od careve i beskrajna od nadvojvodine strane, pa ugovore sklapane u različnim gradovima, pa povjerenike odaslane i sa po puta opozvane. U njihova su vijeća imali pristupa ljudi, za koje ne bi bilo čudo, kad bi proglasili dogmu: *da je gusarenje i okrutnost nešto najkršćanskije i najnabožnije, i da se prije polaska na otimačinu i ispijanje krvi ubogih kršćana smiju ljudi preporučiti Bogu i Majci Božjoj, da im budu u pomoć; i da je dopušteno skinuti upaljenu svijeću s oltara i, po njoj imuniziran, poći u otimačinu.* Konačno pak, *da ostaju bez grijeha oni, koji namjenjuju dio lupeštine i svetogrđa crkvama i svećenicima, koji ih na to nagovaraju i u tom sudjeluju.* Republika je stoga bila prisiljena, da se lati oružja, kad su joj zemljišta bila oplijenjena; kad joj razviše zastave stranih vladara nad njezinim posjedima; kada odvedoše i zarobiše njezine upravnike; te *kad su onima, koji se opriješe, rastvarali prsa, vadili srce, pekli ga i zvjerski žderali.* Sve su to stvari nevjerovatne!

Uzalud se je Republika nadala, da će jednom biti tomu kraj; pogotovo pod najkatoličkim vladarima! Najzad se je dogodilo, da je prije tri godine 400 Uskoka otplovilo na pljačku i iskrcalo se na otoku Hvaru, gdje su čete Republike stotinu njih poubijale, a ostale raspršile. Ali kad su se sklonili na sigurnu

mjestu, našli su u luci jednu *galiju*, pa je *nenadano opkoliše i osvojiše.* Sve slobodne ljude stjeraše pod krmu, i tu ih smaknuše; a galijote, osuđene na veslo poradi zločina, oslobodiše. *Zapovjednika galije svezaše, odvedoše u Senj*, gdje je glavno njihovo sklonište, — a taj je grad pod nadvojvodom —, i *tu mu odrubiše glavu, postaviše je na stol, veselo podcikavajući i podjarivajući svoj tek pogledom na nju;* kad je pak to gošćenje svršilo, tad *izvadiše iz lešine srce, te ga pojeddoše, dok ostalo baciše psima.* Galiju dovukoše do pod tvrđavu, i tu je pustiše da potone. Artiljeriju djelomice postaviše na gradske bedeme, a ostalo porazdijeliše drugim mjestima, u koja se Uskoci zaklanjaju. I sve se to uradilo uz privolu onoga koji zapovijeda, a da nije nitko, ni vladar ni ministar, ni jednom riječju to osudio. Pa ako se je Republika latila oružja, *ne može joj se prigovoriti, da je to uradila protiv kršćana, i protiv gradova i mjesta nastavanih od ljudi, već protiv zvjerskih nakaza i protiv njihovih spilja.* Kapetan »gulfa« je napao i opustošio Lovranu, gdje se je sabirao živež, da se u zgodan čas preveze Uskocima. Nešto kasnije general dalmatinski je zauzeo i porušio Novi, jedno od glavnih uskočkih gnijezda poslije Senja. Tu se je našao dio artiljerije spomenute galije. Nešto se je tu i zaplijenilo, ali je *bio pošteđen svatko, tko nije zatečen s oružjem u ruci.* Crkvama se je *iskazala najveća počast.* Ako su vojnici komu bilo što uzeli, bilo je to *odmah vraćeno*, a osobito se je štedila čast žena i nedužna djeca. *Poradi toga je ona pašcad*, nezadovoljna sa silnim štetama učinjenim na moru, u Dalmaciji i po otocima, *prenijela svoj bijes u Istru*, gdje izvedoše mnoge divljačke okrutnosti. Uz to, kad su doveli konjicu iz Karlovca, s turske granice, kako su s njome bili brojniji, mogli su rastjerati čete Republike, a tad su pošli u Furlansku, gdje su na pr. kod Tržića sve *okrenuli pod mač i oganj, ne praštajući ni svetinjama, da pače su se iskazali najbjesniji baš u pljačkanju crkvi.* Republiku su zatekli s tim nenadanim provalama, pa su joj podanici stradalali. Ali se je ona s najvećom brzinom snašla, oboružala i osvojila sela i gradove sve do Soče, gdje se sad nalazi njezina vojska, ne napadajući nikoga, koji je bez oružja. — *Austrijanci* hoće da

i dalje *podržavaju pljačkaše i lupeže, kojima dopuštaju da slobodno plijene, jer im ne daju plaće, dapače oni još dobivaju dio njihova plijena*. Republika pak drugo ne traži, već da se svatko pusti na miru, te da more bude slobodno i sigurno pomorcima. Sad se obje strane oružaju za borbu, koja će nanijeti velikih šteta. *Austrijanci su podjarili cijeli svijet protiv Republike*, ali će suditi i vladarima Bog, jedini vrhovni sudac, a Republika se samo u Njega uzda, i promatra veliku spremnost kod svojih prijatelja i kod svojih podanika, koji ponudama svojim nadmašuje njezine želje. Za takvu će stvar ona potrošiti sve svoje blago, a toga ima Bogu hvala prilično, pa i živote svojih građana, koji nikad nisu štedjeli svoje krvi u službi domovine.

Neka svrate svoju pozornost na ovaj veliki spor svi kraljevi, svi vladari i svi ljudi na svijetu, i neka pogledaju, na kojoj je strani pravo, pa neka uz nju i pristanu. A ovo neka se objelodani, ne zato da se uvrijedi bilo tko, već da se istakne istina, koja valja da prevlada nad svakom silom, ne samo zemaljskom, već i paklenskom, a takva je baš sila uskočka. —

Koliko je istine u tom manifestu, pokazuju već izneseni dokumentirani događaji, a pokazat će donekle i odgovor, što ga je netko dao u ime nadvojvode Ferdinanda, odakle vadimo također glavnije točke.

U tom se odgovoru¹⁷⁵⁾ veli, da se je mletačka Republika uvijek običavala vladati tako lukavom politikom, da kadgod nije raspolagala razlozima i silom, poslužila se je šarenim izlikama da zavede one, koji, slabo obaviješteni, ne razlikujući istinu od laži, običavaju prosuđivati više po prividnosti, negoli po stvarnosti. Stoga su ona gospoda u sadanjim ratnim smutnjama protiv nadvojvode Ferdinanda objelodanila *manifest pun opaćina i laži*. Mletačka su gospoda, da spriječe pljačkanje Uskoka u Istri, najedared sabrala vojsku i napala granice nadvojvodine u Furlanskoj, zauzevši nekoja mjesta, koja još i danas drže. Njima treba odgovoriti, da ne bi njihova pakost dobila izgled istine; *treba da se osvijetle nekoje točke, u kojima je u lukavom razlaganju pomiješan otrov nečuvene laži*.

¹⁷⁵⁾ Odgovor je bio štampan na njemačkom i španjolskom jeziku.

Tko bi htio da poreče, da su Uskoci gusarili *po moru, koje se s pravom zove Jadranskim, a nikako Mletačkim zalivom*, i da su ovomu ili onomu nanijeli mnogo štete, govorio bi neistinito; kao što je istina, da su se i carskom i nadvojvodskom vlašću nastojali pridržati u granicama oni, koji su se tim pljačkanjem bavili. *Ali Republika*, makar da je prividno pokazivala da su joj gusari neugodni, *ipak se je potajno radovala, što se smutnje dnevica umnažaju, jer su joj pružale izliku, da se tobože izloži za slobodu mora i pomorskoga prometa*, samo da ozloglasi cara, a još više nadvojvodu. *Dopuštala je, da plemići mletački podržavaju veze s tim gusarima i kupuju robu od njihova plijena, pa su te robe prepuna skladišta u Veneciji*. Tko pak ne zna, kako često oni šalju *tajne uhode u Senj*, koji bi se mogao nazvati mletačkom kolonijom poradi mnoštva mletačkih izbjeglica, a njih *navlaš šalju onamo, da upozore Senjane na kakav brod prepun robe*; a mogle bi se baš i imenovati osobe, koje su glede toga poznate, ali to će se učiniti, ako se poreku ove istine, te ako dođe do novog odgovora. *Gospoda mletačka, gledajući kako raste raskoš kod njihove mladeži, dopuštala su takvo trgovanje, baš onako kako trpe da se stružu njihovi zlatnici*.¹⁷⁶⁾ Stoga su se uzaludno izdavale naredbe i vršile stroge osude protiv gusara, dok je postojao poticaj i korijen toga zla. *Tko će vjerovati, da se je skupocjeni plijen slao u dvor za ministre, da se iskite odijela onoga, koji zapovijeda, da se dade dio fisku i da se kroje haljine dvorjanicima, kad se je takav plijen mogao s većom koristi rasprodavati po Veneciji?*

Ali Republika, u želji da postane isključiva gospodarica Jadranskoga mora, *nečuvanim se je lukavštinama poslužila samo da uništi Uskoke, koji su joj sprječavali taj posjed, odolijevajući na svojim siromašnim brodicama ribaricama dobro naoružanim njezinim galijama*. Upravo je napadno, što se prigovara osvojenju one galije, jer se time upravo glupo odaje,

¹⁷⁶⁾ Optjecao je u državi i u samoj Veneciji zlatan i srebrn novac toliko istrugan, da naš Anonim, kao suvremenik, prišiva Mlečanima, da ni brijači ne briju tako glatko ljude, kako oni stružu svako slovo na novcu. — Cf. Starine IX, 230.

koliko su slabe sile mletačke vevlasti; pa i ako je onom zgodom počinjena koja okrutnost, neka se uvaži, koliko je udovica, koliko li otaca, koliko sinova i koliko drugih ljudi imalo opravdan razlog da se razbjesne poradi izdajničkoga smaknuća tolikih muževa, sinova, otaca i zemljaka, kao što je poznato, od strane mletačkih predstavnika, tek nekoliko sati prije onoga događaja s galijom. A Mlečani su, da pospješ ostvarenje svojih prijevartnih ciljeva, s jedne strane potpirivali pljačkanje, a s druge razbješnjivali uvredama one siromašne ljude. I tako, promišljenim ispremiješanjem proučenih osnova, dok su ciljali na more, pucali su na kopno, da koraknu i na jedno i na drugo. Ali Bog je dopustio te su iza tih nepravednih misli slijedile nepredviđene posljedice; pa kad Venecija ne može da poluči ništa oružjem, to kuša klevetanjem suverena i njegovih ministara, da su tobože dobivali svoj dio od plijena. Osobito navaljuju na jednoga (Eggenberga), kojega im nije uspjelo da podmite, kao što su podmitili druge u drugim prigodama; jer da bude on savjetovao da se prihvate one zadnje točke o miru, i on bi bio dobio dio one velike svote dukata, koja se uvijek drži u Veneciji pohranjena i spremna za kupovanje korisnih uvjeta mira. A Republika kad je darežljiva, ona je takva samo iz pustoga straha, a nipošto iz veledušnosti. Njezino se pak blago sastoji iz zalagaonica i štedionica podignutih tuđim novcem, te iz kontribucija i nesnošljivih tereta njezinih podanika.

Drskost nekoje mletačke gospode dospjela je dotle, da zahtijevaju i od neprijatelja čast i poštovanje. Kad je Republika odlučila ne samo da progoni pljačkanje, već da zauzme i nadvojvodina mjesta u Istri, pomnožavši svoje čete, poslala je pukovnika Fabija Galla sa 4 hiljade i više vojnika, s nalogom, ako bi mu se desila prilika da zauzme Trst, neka tu priliku ne propusti. Tad je nadvojvoda bio svojom mišlju toliko daleko od rata, da bijaše zabranio posezati za oružjem, bilo to i za samu obranu zemlje, premda su njegovim ljudima već pune tri godine neprestano bile na doseg oku mletačke galije i oboružani brodovi, što no su svaki čas iskrcavali vojnike, da zakrče sve klance,

da ne budu mogli dobivati živež, da ih izvrgnu smrti od gladi, ili da se pobune protiv svoga vladara.

Poradi toga je nadvojvoda dao dovesti iz Karlovca samo 150 konjanika i 600 pješaka, koji, združivši se s nekoliko Uskoka, isti dan, kada prispješe, izmoreni od puta, izazvani na nepovoljnom mjestu, zametnuše borbu, četiri milje daleko od Trsta, s Mlečanima, i pobijedi ih sjajno uz velike gubitke, natjeraše ih u bijeg. I oni, kukavice u duši i srcu, ali lukavi u domišljatosti, ne htjedoše nastaviti dalje ratovanje u samoj Istri, već uzeše napadati njezine obale, prevozeći vojsku brodovima; a budući da je u toj vojsci bilo i Turaka, lako se je domisliti, koliko je bilo paleža, pljačke, otimačine, svetogrđa i upropašćivanja, pa će one ruševine vječno sjećati na divljačko njihovo krvološtvo. I onda, okrenuvši oružje protiv Furlanske, gdje ne bijaše obrane, i zauzevši skoro čitavo nadvojvodino zemljište do Soče, utvrdiše se u Kormonsu i stadoše opsjedati tvrđavu Gradišku s tolikom brzinom, da su se jedva dospjela zatvoriti na njoj vrata.

Prve poticaje u ovom ratu porodila je pohlepa, pa stoga nije čudo, što su uspjesi bili nepovoljni za mletačku gospodu. Nadvojvoda nije nikad primao ni uzdržavao u svojim zemljama Uskoke, za koje se u manifestu veli da su pljačkaši i infamni lupeži. Oni su podanici carevi, pa neka car odluči glede njihova izгона. Mlečanima nije bilo stalo do izravnjanja, jer kad je car sporazumno s mletačkim poslanikom Soranzom poslao svoje povjerenike u Senj grofa Althana i Marka Becka, da se uskočko pitanje uredi na zadovoljstvo Mlečana, kojima bi se tad bila povratila artiljerija s one osvojene galije, Venecija nije nikad poslala svoje povjerenike, makar da se je to više puta tražilo, pa su se carski povjerenici najzad povratili, a da se nije ništa uradilo. I kad tako stoje stvari, poradi kojih se danas vodi rat u Furlanskoj, to su kršćanski vladari s punim pravom protiv Republike i na strani nadvojvode, makar da su mletačka gospoda nastojala, da im prikažu stvari na sve moguće načine, koje znade izmisliti njihov senat u pitanjima ovolike važnosti, krivo prikazujući i krivo tumačeći stvari. Pa ipak nisu Mlečani dobili za se do li one, koji iz državnih razloga imaju svoje interese

prepletene s njihovima. *Jer kad bi podanici Republike smjeli izraziti svoje osjećaje, i kad bi oni znali da su prisiljeni trošiti svoju krv i imutak za nepravednu stvar, oni bi se bez sumnje samo mrzovoljno mogli sklonuti, da se opru vladaru pravednom u najpravednijoj stvari. Doista je teško narodima, kad su podložni sebi neravnima i kada žive kao robovi gdje samo nekolicina uživa slobodu! Kakva je bila Republika mletačka u svome postanku, takva je bila u razvitku svoje državine, i takva je ona još i danas; i kako se drži starih iskustava, utvrđenih pravila u vladanju i proširivanju svoga imperija, ona se po tim istim pravilima vlada i u današnjem sporu s nadvojvodom Ferdinandom i s austrijskom kućom.*

Neka sad sude sve vlasti svijeta u ovom velikom sporu, koji se je mogao vrlo lijepo riješiti bez prolijevanja krvi, da li su zahtjevi mletačke gospode bili u skladu s pravednošću, ili sa žedom za tuđim! Da su se pak oni poistovetili s dobrom voljom i poštenom nakanom suverena onih mjesta, mogli su, kao što mogu još uvijek, dobiti takve ispravke, da ne bi bili prisiljeni da se uteku sili, koju da budu prije ispitali i prosudili, bili bi se ugnuli onim nepojmljivim nedaćama uskočkim, ne bi bili pružili hrane neugasivom ratnom požaru i ne bi danas spremali nove nevolje za Italiju.

To je u glavnim potezima sadržaj obaju manifesta. U prvom se na prvi mah opaža izvratanje i pretjerivanje poznatih činjenica, dok u drugom izbija s jedne strane mlohava obrana, a s druge cinička ravnodušnost za sudbinu *Uskoka*, koji su jedini čuvali Austriji more, ali koje će, vidjet ćemo, kad nadode čas, ona mirne duše sasvim žrtvovati svojoj i njihovoj neprijateljici, *Veneciji*.

XIV. SVRŠETAK USKOČKOGA RATA.

Nije se ni u srcu zime prekinulo ratovanje. Širile su se svakojake izmišljotine o uspjehu Mlečana. Tako se na pr. u siječnju 1617. u Veneciji razglasilo, da je providur Giustiniani u Bakarcu spalio 150 kuća i odveo 500 glava stoke,¹⁷⁷⁾ dok se

¹⁷⁷⁾ Mon. Uscoch. II., p. 398.

znade da Bakarac, kao ribarsko gnijezdo, nije nikad imao toliki broj kuća, i da ne bi mogli sa njegova teritorija ni njegovi gospodari, knezovi Zrinski, lako odagnati toliko stoke. Bit će jednako pouzdana i druga vijest, da je providur *Zorzi* natjerao u bijeg nadvojvodine čete i da je kod Pazina ulovio nekoliko *Uskoka*, od kojih da je 10 dao odmah objesiti,¹⁷⁸⁾ dok je nekoje pridržao žive, ne bi li od njih što doznao. Ali je kolala i ta vijest, da su *Uskoci* koncem siječnja ulovili četiri mletačka broda krcata drvom, te da su ljude zarobili, a brodove potopili.

Uskok Andrija Frletić,¹⁷⁹⁾ za kojega se je 1616. govorilo, da je bio u Pazinu zatvoren, pa da je pobjegao iz pazinske tvrđave, sad, u zadnjoj godini rata, opet stupa na poprište. Kako su se za *Uskoke* gradili novi brodovi na Rijeci, dvanaest na broju, dok su bila prva dva porinuta, riječki ih je kapetan *Rovere* stavio pod zapovijed *Frletićevu*, i taj je *Uskok* s njima, prema skoro nevjerojatnim vijestima, u vrlo kratkom razmaku potopio, što većih što manjih, 30 mletačkih brodova, i poubijao na njima tridesetak osoba, dok ih se je još toliko podavilo u moru. Povrh toga, *Frletić* je zarobio veći brod pun žita, i doveo na njemu još 40 zarobljenika. Šteta se je računala na 30 hiljada dukata. Sve je to bilo izvedeno blizu Pulja. Gradački nuncij javljajući to dodaje, da nema nade, da bi se mogli spriječiti ovaki naleti, jer *Uskoci vele, da oni ne poduzimaju ništa, što nisu naučili od protivne strane.*

Prilike mletačke vojske u Furlanskoj početkom veljače 1617., kako piše u Rim mletački nuncij, nisu bile sjajne. Broj vojnika bijaše znatno spao. Jedva da je bilo 5 tisuća pješaka i konjanika, i to u velikom neredu, dok su nadvojvodine čete bile malobrojnice, ali hrabrije i s većim ratnim iskustvom.

¹⁷⁸⁾ U istoj se vijesti dodaje, da su među obješenima bila i dvojica njihovih vođa, od kojih jedan da se zvao *Barba d'Oro*, a drugi *Fabri* iz Trevisa, mletački prognanici. Očito je, da se tu radilo o »venturinima«, koje su pravi *Uskoci* bili već dugo isključili iz svoje zajednice i dapače izagnali iz Senja.

¹⁷⁹⁾ Vidi na str. 182. — Mon. Uscoch. p. 369. i 399.

prepletene s njihovima. *Jer kad bi podanici Republike smjeli izraziti svoje osjećaje, i kad bi oni znali da su prisiljeni trošiti svoju krv i imutak za nepravednu stvar, oni bi se bez sumnje samo mrzovoljno mogli sklonuti, da se opru vladaru pravednom u najpravednijoj stvari. Doista je teško narodima, kad su podložni sebi neravnima i kada žive kao robovi gdje samo nekolicina uživa slobodu! Kakva je bila Republika mletačka u svome postanku, takva je bila u razvitku svoje državine, i takva je ona još i danas; i kako se drži starih iskustava, utvrđenih pravila u vladanju i proširivanju svoga imperija, ona se po tim istim pravilima vlada i u današnjem sporu s nadvojvodom Ferdinandom i s austrijskom kućom.*

Neka sad sude sve vlasti svijeta u ovom velikom sporu, koji se je mogao vrlo lijepo riješiti bez prolijevanja krvi, da li su zahtjevi mletačke gospode bili u skladu s pravednošću, ili sa žedom za tuđim! Da su se pak oni poistovetili s dobrom voljom i poštenom nakanom suverena onih mjesta, mogli su, kao što mogu još uvijek, dobiti takve ispravke, da ne bi bili prisiljeni da se uteku sili, koju da budu prije ispitali i prosudili, bili bi se ugnuli onim nepojmljivim nedaćama uskočkim, ne bi bili pružili hrane neugasivom ratnom požaru i ne bi danas spremali nove nevolje za Italiju.

To je u glavnim potezima sadržaj obaju manifesta. U prvom se na prvi mah opaža izvraćanje i pretjerivanje poznatih činjenica, dok u drugom izbija s jedne strane mlohava obrana, a s druge cinička ravnodušnost za sudbinu *Uskoka*, koji su jedini čuvali Austriji more, ali koje će, vidjet ćemo, kad nadođe čas, ona mirne duše sasvim žrtvovati svojoj i njihovoj neprijateljici, *Veneciji*.

XIV. SVRŠETAK USKOČKOGA RATA.

Nije se ni u srcu zime prekinulo ratovanje. Širile su se svakojake izmišljotine o uspjehu Mlečana. Tako se na pr. u siječnju 1617. u Veneciji razglasilo, da je providur Giustiniani u Bakarcu spalio 150 kuća i odveo 500 glava stoke,¹⁷⁷⁾ dok se

¹⁷⁷⁾ Mon. Uscocch. II., p. 398.

znade da Bakarac, kao ribarsko gnijezdo, nije nikad imao toliki broj kuća, i da ne bi mogli sa njegova teritorija ni njegovi gospodari, knezovi Zrinski, lako odagnati toliko stoke. Bit će jednako pouzdana i druga vijest, da je providur *Zorzi* natjerao u bijeg nadvojvodine čete i da je kod Pazina ulovio nekoliko *Uskoka*, od kojih da je ro dao odmah objesiti,¹⁷⁸⁾ dok je nekoje pridržao žive, ne bi li od njih što doznao. Ali je kolala i ta vijest, da su *Uskoci* koncem siječnja ulovili četiri mletačka broda krcata drvom, te da su ljude zarobili, a brodove potopili.

Uskok Andrija Frletić,¹⁷⁹⁾ za kojega se je 1616. govorilo, da je bio u Pazinu zatvoren, pa da je pobjegao iz pazinske tvrđave, sad, u zadnjoj godini rata, opet stupa na poprište. Kako su se za *Uskoke* gradili novi brodovi na Rijeci, dvanaest na broju, dok su bila prva dva porinuta, riječki ih je kapetan *Rovere* stavio pod zapovijed *Frletićevu*, i taj je *Uskok* s njima, prema skoro nevjerojatnim vijestima, u vrlo kratkom razmaku potopio, što većih što manjih, 30 mletačkih brodova, i poubijao na njima tridesetak osoba, dok ih se je još toliko podavilo u moru. Povrh toga, *Frletić* je zarobio veći brod pun žita, i doveo na njemu još 40 zarobljenika. Šteta se je računala na 30 hiljada dukata. Sve je to bilo izvedeno blizu Pulja. Gradački nuncij javljajući to dodaje, da nema nade, da bi se mogli spriječiti ovaki naleti, jer *Uskoci vele, da oni ne poduzimaju ništa, što nisu naučili od protivne strane.*

Prilike mletačke vojske u Furlanskoj početkom veljače 1617., kako piše u Rim mletački nuncij, nisu bile sjajne. Broj vojnika bijaše znatno spao. Jedva da je bilo 5 tisuća pješaka i konjanika, i to u velikom neredu, dok su nadvojvodine čete bile malobrojnije, ali hrabrije i s većim ratnim iskustvom.

¹⁷⁸⁾ U istoj se vijesti dodaje, da su među obješenima bila i dvojica njihovih vođa, od kojih jedan da se zvao *Barba d'Oro*, a drugi *Fabri* iz Trevisa, mletački prognanici. Očito je, da se tu radilo o »venturinima«, koje su pravi *Uskoci* bili već dugo isključili iz svoje zajednice i dapače izagnali iz Senja.

¹⁷⁹⁾ Vidi na str. 182. — Mon. Uscocch. p. 369. i 399.

U Veneciji su priredili početkom istoga mjeseca sjajan doček teško iščekivanom grofu *Vilimu Nassovskom*, koji bijaše rođak princu Vilimu Oranskomu, i njegovim još teže iščekivanim holandeskim vojnicima. Ove je pretekao loš glaš, da će oni, kad se iskrcaju, poći u Loreto i da će opljačkati Svetu kuću lauretansku. —

Istom sad su Mlečani pustili na slobodu zarobljenoga isusovca patra Vileria, izmijenivši ga za jednoga visokog časnika i jednoga korzikanskog kapetana, koje bijahu zarobili nadvojvodini ljudi. Vileria nisu htjeli pustiti na slobodu, kad je to tražio Papa, car i nadvojvoda; ali sad su ga pustili, jer im je car, osim zamjene, izbrojio još 2000 forinti u ime otkupnine.¹⁸⁰⁾

Čarkanja s Uskocima na moru, a jednako i u Istri i Furlanskoj, nastaviše se čitavu zimu, ali bez išta izvanredna. Mlečani su iščekivali s velikom čežnjom dolazak ostalih nizozemskih vojnika i spremali im svečani doček. S grofom Nassovskim bijaše ih došlo tek par stotina. Svetoj Stolicu nije bilo pravo, što je Venecija nasnubila vojnike heretike, i zato je Papa izrazio svoje nezadovoljstvo mletačkomu poslaniku kod Vatikana, na što vele da je poslanik odgovorio: »*S obzirom na nestašicu vojnika, da su ovi baš i sami vragovi, držim da bi ih Republika mogla mirne duše upotrijebiti*«. Dakako, taj se je odgovor u Veneciji vrlo svidio. Odrediše i prirediše sve, da s prvim povoljnim vjetrom isplove u susret Holandezima sedam na novo opremljenih »bertona«¹⁸¹⁾ i dvije jake galijske. Ti su se brodovi pak imali pridružiti ostalim galijskim, koje su stražarile, i brojnim naoružanim manjim brodovima. Bilo je još određeno, da će se opremiti trideset izvanrednih galijskih, za koje je imenovano i trideset zapovjednika; ali, piše mletački nuncij, to su razglasili samo onako, »da ne bi Španjolci doplovili u Jadran«. Međutim prvih pridošlih Holandeza nije bilo više od 200, i oni su se iskricali u Malamoku. Kolao je istodobno glas, da su ostali brodovi s Holandezima pristali negdje u Istri. Prema utanačenju,

¹⁸⁰⁾ Mon. Usc. II., p. 400.

¹⁸¹⁾ »Bertone« se zvao brod velikih dimenzija i visoke konstrukcije.

imalo je doći 4300 ljudi, ali do polovice travnja jedva ih je došlo oko 800.

S dolaskom Holandeza u Veneciju pojavilo se *osam španjolskih »galeona«* na Jadranu, i to većim dijelom kod Korčule.¹⁸²⁾ Mlečani su dugo vijećali, kakav bi stav imala da zauzme Republika pri takvoj pojavi, ali zaključci su, kao i odgovor, ostali tajni. Tek se je govorkalo, da je opći providur *Lorenzo Veniero* dobio nalog, da imade pozvati te napuljske galeone, neka isplove iz Jadrana; a u slučaju da ne bi htjeli, da ima na njih navaliti i silom ih ganjati sve dok se ne poberu iz »gulfu«. Mletački nuncij, koji to javlja u Rim, dodaje, da će galeoni po svojoj prilici biti prisiljeni da popuste, jer će se protiv njih poslati velik broj mletačkih galijskih, osim onih 7 »bertona«, koji raspolazu krasnom artiljerijom, te 34 galijske što će se još sabrati, kao i stotinjak oboružanih brodica. Kolao je Venecijom i taj glas, da je *vojvoda od Ossune dopustio, da dva uskočka broda najprije pristanu uz njegovu obalu*, pa da otplove s plijenom što su imali sa sobom, i da im je obrekao sigurnost i za buduće. Govorilo se sad i to, da je španjolski kralj svoju mjesečnu pripomoć nadvojvodi poviesio od 50 na 70 hiljada forinti. Sve je to ozlojeđivalo Republiku, ali povrhu svega španjolski galeoni, koji su samom svojom nazočnošću osporavali njezino razglašeno gospodstvo nad Jadranom. Nisu Mlečanima ni sami Holandezi bili baš po čudi, jer su se brzo podali piću žestokih talijanskih vina, kojima ne bijahu navikli, pa ih je odmah u početku nekoliko umrlo od pijanstva. Uz to su bile kod njih na dnevnom redu i međusobne kavge. K tomu, oni što se bijahu iskricali u Veneciju, najedared se pobuniše protiv svojih kapetana, jer da ovi dobivaju od Republike za svakoga od njih mjesečno sedam škuda, a plaćaju im samo četiri. Teškom su se mukom primirili; ali su ipak opljačkali na Lidu sve dućane, a bili bi opljačkali i samostan benediktinaca, da ne budu fratri još prije prenijeli svoje srebro i sve skupocjene vrednote u Veneciju. Neugodno se je pak dojmilo i to, što su u Piranu ukona-

¹⁸²⁾ Mon. Usc. p. 408—409.

čili jednu satniju tih vojnika u samostanu o. o. konventualaca, pa je nuncij odlučio da prosvjeduje kod dužda protiv te profanacije katoličkih samostana. Računalo se, da je dotad došlo iz Holandije svega oko 3000 ljudi, i da će svi krenuti odmah u Furlansku. Uza sve prosvjede papinskoga nuncija, Holandezi ne ostaviše samostana u Piranu prije negoli dobiše nalog, da krenu na ratište.¹⁸³⁾

Sa svom tom pomoći holandeskih plaćenika Venecija se još nije smatrala dosta jakom, pa je tražila pomoći od francuskoga kralja. Iz Pariza je dobila negativan odgovor; a kad je ponovila preko svoga poslanika u Parizu tu svoju molbu, dobila je opet odgovor, da kralj ne može poslati pomoći poradi uskih veza s nadvojvodom Ferdinandom.

Mletačko se je brodovlje, *nekoliko puta jače*, bilo usidrilo nedaleko od španjolskoga, ali se nije usudilo da navali, već je čekalo da pridođu još i galije, što su bile pod Kandijom. Vidi se, da providur mletački nije baš ozbiljno uzimao naloge senata. Međutim su se i u Madridu i u Parizu vodili pregovori za mir, i kao da se bijaše dospjelo samo na tu razliku, što je Venecija zahtijevala, da se *najprije uklone svi Uskoci*, pravi i »venturini«, iz Senja i primorja, a ona će tada isprazniti što je zaposjela kod Soče; dok je protivna strana zahtijevala obratno: *da Mlečani najprije isprazne što su nasilno zaposjeli*, pa će onda biti zadovoljeno njihovoj želji glede Uskoka. Zanimljivo je, što piše 6. svibnja 1617. mletački nuncij u Rim: »G. poslanik španjolski mi je povjerio, što je već i predočio Katoličkomu Kralju, *da se podnipošto ne smije poći ususret Republici u pitanju Uskoka*, ako prije ne povрати zauzeta mjesta, i da je osim razloga ugleda i dostojanstva austrijske kuće, naveo i to: *što se ova gospoda, sve da im se u mnogo čemu ugodi, ipak ne bi nikad riješila, da povrate tuđe, pod izlikom da nemaju dovoljne sigurnosti*, pa stoga treba da najprije uslijedi od njihove strane povratak, dok je i Sv. Ocu poznato, da se Republika baš tomu ugiba, pa stoga zasada izgleda, da ne će tako lako doći do izravnjanja.«

¹⁸³⁾ O. c. p. 412.

Dolaskom holandeskih četa Republika je naprtila sebi novih briga: troškovi su se dnevice gomilali, pridošli vojnici iskazivali su se slabo disciplinirani, a španjolsko brodovlje bijaše im avet, od koje nisu imali hrabrosti da se oslobode. Da namaknu novaca, stvorili su osnovu za *novi namet na nekretnine*, dok su časnicima povišili porez na plaću od 10% na 20%. Holandezi u Furlanskoj bili su se dapače pobunili, tako da je vrhovni vojvoda *Giovanni Medici* dao trojicu objesiti. To je izazvalo kod njih još jaču pobunu, pa zamalo te nisu izravno navalili na mletačke čete. Pokazalo se dapače nužnim dovesti konjicu u blizinu holandeskih četa, da ih drži na oku i na uzdi. Glede španjolskoga brodovlja *nije se pak Veneciji nikako dalo zagristi u pomorsku bitku*, i stoga su u senatu zaključili, da će poslati španjolskomu kralju izvanrednoga poslanika, koji će mu se pritužiti, što je njegov namjesnik u Napulju vojvoda od Ossune poslao ratno brodovlje u Jadransko more. Ali, kad se je o prijedlogu vijećalo u »Pregadima«, većina je bila protivna, jer bi se time odala ne samo inferiornost, nego i strah. Stoga odlučise, da će poslati samo napisane razloge, poradi kojih Republika žali taj neprijateljski pokušaj vojvode od Ossune. Uto se je španjolsko brodovlje bilo povuklo u Brindisi, da počeka na pojačanje iz Napulja i Sicilije, pa da opet zaplovi Jadranom. Mlečani pak, dok su doznali, da su se španjolci povukli, stadoše se hvaliti, kako je taj uzmak bio tako naglo proveden, da su jednostavno ostavili u moru dva sidra, koja su vrlo lako tad zaplijenili mletački vojnici. Dakako, sada, kad nije bilo više španjolaca u Jadranu, senatori su počeli zamjerati svome pomorskom zapovjedniku, što se nije upustio u bitku s napuljskim galeonima. Ali zato s onim razlozima, što ih je senat poslao u Madrid žaleći se na postupak vojvode od Ossune, *španjolski je poslanik u Veneciji poslao svome kralju opširan izvještaj, u kojemu je pobijao nazor, što se Mlečani grade gospodarima Jadrana i što oni pobiru namete od svih brodova, koji po njemu plove, a završio ga je ovom značajnom izjavom: to je pravi razlog sukoba, nipošto uskočki naleti.*

Radilo se dakle o pojačanjima za obje armade. Mlečani su izvukli iz arsenala više »tankih« galija da ih opreme, ali nisu smagali potrebite momčadi. Uz to su izvukli i dvije velike galije te jedan »galeone«. ¹⁸⁴⁾ Ali kružila je također vijest, da se oprema i u Napulju i u Siciliji kakvih 28 ili 30 galija i 11 galeona, koji će se pridružiti eskadri u Brindisi i potražiti mletačko brodovlje. Baš je tad boravio u Veneciji jedan francuski pomorski kapetan, prezimenom *Jacopier*, koji je u svoje doba služio pod vojvodom od Ossune, te on, upitan za mišljenje o jednoj i drugoj armadi, izjavi, da su *mletački brodovi dobro građeni i dobro opremljeni artiljerijom, ali na njima da je slaba momčad; dok su španjolski opskrbljeni valjanom momčadi; stoga, dođe li do bitke, po njegovu će mišljenju iznijeti pobjedu španjolci.*

Vojvoda od Ossune kao potkralj napuljski, predviđajući da bi borba na moru mogla biti ipak tvrda kost za Španjolce, odlučio je da Veneciji podmetne nogu, te napisa 10. lipnja 1617. sultanu Muhamedu III. pismo, u kojemu slavi moć i ugled otomanskih careva, koji su uništili najveće države na svijetu, oduzeli carevima krune, kraljevima žezla, a vladarima pokrajine. To da su bili preslavni pothvati, izvršeni na užas čitavoga svijeta, kakve nisu nikad mogli da izvrše kršćanski vladari poradi svoje nesposobnosti. Te slavne pothvate izveli su preslavni i hrabri junaci, kao što bijahu sultanovi predci. Dok bi se prosuo glas, da se oni spremaju na vojnu, bilo na kopnu ili na moru, već je bio poremećen cijeli svijet. Može li dakle biti čovjeka toliko bezumna, koji bi mogao omalovažavati one, koji se mogu pohvaliti prijateljskom vezom s takom velevlasti? Stoga on, *vojvoda, podsjeća velikoga sultana, kako bi mogao sretno i lako podložiti sebi kraljevstvo Kandije, koje nezakonito posjeduju Mlečani. To bi mu moglo lako uspjati, jer su Mlečani zabavljeni čuvanjem ono nekoliko mjesta u Dalmaciji i Hrvatskoj, budući da im neprestano dodijava brodovlje, što ga je on poslao u Jadransko more. To je brodovlje navalilo na njih u njihovim*

vlastitim lukama i sramotno ih odbilo, tako da se je bjelodano utvrdilo, da u pomorskim stvarima oni baš ništa ne vrijede. »Sad je stoga čas — završuje vojvoda —, da sultan prodiči svoju mladost slavnim pothvatom, koji će biti znakom mletačke propasti, a sultanovu će imenu dodati novi sjaj.« On, vojvoda, poduprijet će sultanove armade, a to će za Mlečane biti kobno.

Ne treba ni spomenuti, da je taj korak kod turskoga cara učinio vojvoda od Ossune na svoju ruku, bez znanja svoga vladara. Španjolski je dvor u doba Filipa III. bio još uvijek najkatoličkiji, pa je nemoguće i pomisliti, da bi bio dopustio ikakvo potajno rovarjenje kod Osmanlija protiv jedne kršćanske države baš u doba, kad je taj isti dvor prekinuo dogovaranja za mir između ratujućih stranaka, s jednostavnoga razloga, što je Venecija dovela na ratište »holandeske heretike«.

* * *

Između mnogih Uskoka, koji su se pod konac uskočkoga rata odlikovali hrabrošću, više smo puta spomenuli *Andriju Frletića*. ¹⁸⁵⁾ Kao istaknuta Uskoka, njega su nadvojvodske vlasti, rekosmo, bile zatvorile u pazinsku tvrđu, naravno, Mlečanima za ljubav, i da se ovima i Frletićevom kožom uzmogne dokazati, kako Austrija ne štedi Uskoka. Ali on im je iz zatvora pobjegao, ili su mu omogućili da pobjegne, da ne bi nestanak Frletićev izazvao u Senju kakvu smutnju. Bilo kako mu drago, Frletić je nakon par mjeseci otplovio sa više brodica i sa 73 izabrana druga. Dugo vremena nije bilo o njemu glasa, pa su kolale različne verzije. Nekoji, koji su se bojali da je zaglavio sa svojim drugovima, bili su uvjereni, da je s njihovim nestankom nestalo uopće senjskih Uskoka; a drugi, koji su Frletića bolje poznavali, bili su uvjereni, da on nije zaglavio, već da se je zaklonio u kojoj luci napuljskoga kraljevstva. Ovi su potomji pogodili, jer je koncem travnja došla vijest, da se je Frletić s drugovima zaklonio u Pescaru i da imade sa sobom golem plijen. Mjeseca lipnja prosuo se o njemu drugi glas, koji

¹⁸⁴⁾ Galeone je ratna galija sa više redova vesala.

¹⁸⁵⁾ Vidi na str. 182. i 217.

je samo podigao njegov ugled. *Frletić se je sa svojim brodicama pridružio već spomenutomu velikom španjolskom brodovlju, dapače se je tvrdilo, da je on vodič toga brodovlja na Jadranu.* Ali, kako se je španjolska armada držala ponajviše u južnom Jadranu, Frletićeva sudjelovanja u njoj nije baš trebalo, pa ga stoga nalazimo već 21. lipnja u Trstu, kamo je doplovio s tri brodice. Dvije su bile krcate plijena, što ga je sabrao u samih 9 dana. Javno je u Trstu prodavao fino platno, sukno, slador i vosak. Govorilo se, da je zaplijenio i gotovine. Uz to, on je doveo i osam uglednih zarobljenika, za koje se je nadao dobiti veliku otkupninu. Sam je pripovijedao, da je *u vrlo kratkom razmaku potopio oko 40 brodova različne veličine*, a između tih dva krcata živežem za mletačku vojsku u Furlanskoj. Hvalio se također, da je plovio na dogled mletačkoj armadi, ali da ga *»galije nisu prepoznale«*. Frletić je bio ne samo prepreden čovjek, već i dosljedan, pa stoga i poslije sklopljena mira između Austrije i Venecije, i kad je ona žrtvovala Uskoke ovoj svojoj i uskočkoj neprijateljici, Frletić nije položio oružja, već je nastavio svoje djelovanje protiv Republike. Dapače, on je zadao Veneciji toliko brige, da je ona polovicom travnja 1618. vratila svoju vojsku u stare položaje. Iz jedne isprave¹⁸⁶⁾ znademo i to, da je u Frletićevoj četi bilo i 13 plaćenih senjskih vojnika. Dakako, kad su Uskoci u Senju bili iskorijenjeni, nova se je senjska posada »junački« iskazala time, što je srazila sa zemljom kuću Frletićevu i kuću njegova druga, također glasovitoga Uskoka *Vicka Hreljanovića*, dok su deset žena njihovih drugova također »junački« zatvorili.¹⁸⁷⁾ *To bijaše uzvrat izvjesne velike gospode za skupocjene darove, što su ih od Uskoka primali i kojima su se ta gospoda kitila!*

* * *

Nastavljajući pripovijedanje ratnih događaja, treba istaknuti, da su Uskoci i sad, u zadnjoj godini rata, uprli iz svih sila,

¹⁸⁶⁾ 25. travnja 1619.

¹⁸⁷⁾ Vidi str. 237. — Mon. Uscocch. II. p. 483. Izvještaj građakoga nuncija 6. svibnja 1619.

da protivnicima nanese što više štete, osobito po Dalmaciji. Sad su se oni već utekli i sredstvu paleža, od čega su sve dotle zazirali. Uskočka je odvažnost bila tolika, da joj nije ništa odoljevalo. Mlečani, da im toliku odvažnost ne priznadu, počеше razglašivati, da ih *tajno* pomaže i da im daje zakloništa Crkvena država. Na tu je drskost sam papa bio prisiljen da reagira¹⁸⁸⁾ u nazočnosti mletačkoga poslanika u Rimu *Girolama Soranza* riječima: »Ako ona gospoda (Mlečani) s tolikim brodovljem ne mogu da ih istrijebe, ne znam, na koji bi se način, kako oni zahtijevaju, moglo to uraditi odavle.«

Mjeseca kolovoza 1617. Uskoci su našli na jednoj mletačkoj fregati, koja je kao brzoplovka plovila u Veneciju, velik svežanj pisama pomorskoga općeg providura i različitih mletačkih predstavnika u Dalmaciji. Skoro sva su ta pisma nosila nadnevak 12. kolovoza. U svakom se je pismu tražila od Venecije pomoć u artiljeriji i municiji. Napose je to tražio šibenski knez za tvrđavu Sv. Nikole na ulazu u šibensku luku, uz izjavu: »Ako se izgubi ova tvrđava, odmah je izgubljen i Šibenik i čitav njegov teritorij.« Taj je knez tražio i ljudi vještih ratovanju. Našlo se je u tom svežnju i pisama, što su ti mletački predstavnici izmjenjivali sa susjednim turskim begovima. U odgovorima begova čitalo se ponajviše njihovo ispričavanje, što ne smiju poslužiti Republici bez izričita naloga budimskog paše, i to pod prijetnjom smrtne kazne. Bilo je također i šifriranih pisama od baila u Carigradu, koja se bez ključa nisu mogla odgonetati.¹⁸⁹⁾

Mjeseca lipnja 1617. bojna je sreća u Furlanskoj naginjala Mlečanima. Oni su se tad napinjali da osvoje i Goricu i Gradišku. — Ali s tom se stranom uskočkoga rata ne ćemo dalje baviti, jedno što na tom ratištu nije više bilo Uskoka, a drugo što nas poglavito zanimaju događaji na moru. —

16. lipnja prosula se Venecijom ishitrena vijest, da je mletačko brodovlje potopilo 4 napuljska galeona. *Mletačka je gomila* mislila, da će sad odmah biti i konac rata, pa je dala oduška

¹⁸⁸⁾ O. c. II. p. 441.

¹⁸⁹⁾ Mon. Uscocch. II. p. 440. i 443.

svome raspoloženju time, što je podvečer *demonstrirala* pred stanom španjolskoga poslanika. Međutim je to bilo drukčije, naime, Španjolci su potopili dvije mletačke galijske, a ostale dobro prorošetali. Mletački zapovjednik — ovako pripovijeda naš Anonim — poslao je čamcem u Veneciju izvještaj o tom događaju, i kad je taj čamac pristao u Chioggi, načelnik toga mjesta upita mornare, kakve to vijesti nose, na što oni odvratise, da je mletačko brodovlje potopilo šest »galeona« vojvode od Ossune. Načelnik se nije dosjetio, da glasnici nose u ustima laž a u džepu istinu, dade tim mornarima da jedu i piju, te ih zadrža 2 do 3 sata, da uzmogne izvršiti što bijaše naumio. I doista, on napisu tu vijest za Senat i pošalje je brodicom na 12 vesala, a na adresnoj strani ispisa nekoliko puta: »Pobjeda! Pobjeda!« Budući da svi brodovi, koji dolaze u Veneciju, najprije moraju pristati pod zdravstveni ured, da dobiju dozvolu iskrcanja, to činovnici toga ureda običavaju pitati mornare, da li ima što nova na moru. I kad su vidjeli toliko puta napisano »pobjeda«, te kad su im mornari potvrdili, da su tako iskazali oni u čamcu, odmah se je prosula gradom vijest, pa su na samom trgu Svetoga Marka plemići trkali, kao da su sišli s uma, derući se i oni »Pobjeda! Pobjeda!«, mašući svojim ogrtačima kao da su zastave, i hitajući u zrak one svoje kapice, kako to djeca rade. Dapače nekoji župnici dadoše nerazboriti nalog, neka zvona svečano zvone. Tad bijaše na okupu vijeće »Pregada«. Malo poslije primljene vijesti od strane načelnika Chiozze, prispije u Veneciju i čamac, koji je nosio pravu vijest, naime da su izgubljene dvije galijske, a ostalo brodovlje oslabljeno. Kad se je razišlo vijeće, nekoji razboritiji senatori, slušajući pustu zvonjavu s tornjeva različitih crkava, dadoše dozvati župnike te ih upitaše, čemu ta zvonjava, na što oni uzvratise: »za pobjedu!« Tad su im senatori prigovorili: »Zar vas nije stid, da slavite pobjede nad kršćanima, pa i kad bi bile istinite, dok se je uistinu dogodilo protivno.« Ali našlo se građana i zanatlija, koji su cijelu božju noć slavili tobožnju pobjedu i vatrometima, i sviranjem, i tamburanjem, dapače su davali malomu puku i jesti i piti do mile volje, tako da su nekoji te noći zarajtali 20 do 30 du-

kata. Osim toga uzeli su jedan stari drveni krojački model, iskitili ga onako kako se nose Španjolci, a na prsa mu pričvrstili natpis: »Ovo je vojvoda od Ossune!« Kad se je pak na trgu San Lione sabralo veliko mnoštvo, spalili su ga. Ja sam taj dan — nastavlja naš Anonim — ležao bolestan u Veneciji, pa mi je jedan prijatelj donio s velikim veseljem krivu vijest, na što sam mu izjavio, da mi je to neugodno s više razloga: ponajprije, što ratuju međusobno kršćani; u drugom redu pak, što će se za izgubljene svoje galeone, ako je vijest istinita, vojvoda od Ossune osvetiti sedmerostruko. Ako li pak vijest ne stoji, onda ste se, rekoh, s tim vašim odušcima radosti samo izvrgli smijehu. Danas je petak, pa ne bih rado, da se u ovom gradu ljudi smiju u petak, a plaču u nedjelju. Tako se je i dogodilo. Ali međutim neobuzdani elementi požuriše se i po suhu i po vodi pred stan španjolskoga poslanika, dobacujući svakojake uvredljive izraze; dapače su mu dovikivali, da je poslanik »kralja od ljepenke!« Da se nije vijeće Desetorice požurilo i poslalo dva svoja kaptana s velikim brojem stražara, da zaštite poslanika i njegovu obitelj, rulja bijaše toliko raspaljena, da bi bila provalila u kuću i bacila ga kroz prozor; ako ne bi počinila i što gore. Republika nije protiv izgreznika ništa poduzela, samo da drži pučanstvo raspaljeno protiv Španjolaca.¹⁹⁰⁾

Španjolski je poslanik idućega jutra pošao u senat, da prosvjeduje, pa su mu i dužd i senatori izjavili, da vrlo žale za izgred.

Četiri dana poslije toga mletački je senat svrgnuo s časti zapovjednika brodovlja providura *Belegnija*, što je mogao potopiti kod Pelješca četiri španjolska galeona, a propustio je da to učini. Pismeno su mu još dodali ukor i naložili, da smjesta dođe na opravdanje.

Na veliko mletačko moljakanje preko baila u Carigradu, *Kapudan*-paša odluču da pošalje u pomoć Mlečanima protiv Španjolaca tursko brodovlje, koje je početkom srpnja 1617. doplovilo pred otok Sv. Maure u Jonskome moru. Sad su se Mlečani

¹⁹⁰⁾ Starine IX. pag. 253.

počeli bojati toga prijateljskog iskaza od strane Visoke Porte, pa su stali uvjeravati turskoga admirala, da bi najuputnije bilo, da on učini jednu *diverziju protiv Sicilije i Kalabrije*, na što se admiral nije dao nagovoriti, jer da imade nalog, da se sjedini s mletačkim brodovljem. Međutim iz drugoga izvještaja znamo, da je tursko brodovlje bilo u takom žalosnom stanju, da se nije usudilo da zaplovi u Jadransko more. Možda je baš stoga to brodovlje tako jako i stradalo, kad mu je oluja izbacila tri jedinice na obalu Kalabrije, gdje su ih zaplijenili Španjolci. Mlečanima su pak tada Španjolci oteali tri galije, koje su otpremili u Napulj, a jednu su im *fregatu oteali Uskoci*, na kojoj bijaše neki mletački plemić, kojemu su oni odrubili glavu.¹⁹¹⁾

U to su se doba priveli kraju pregovori za mir, što su se vodili u Parizu, i ugovor su, naglasujemo, u Parizu potpisala dva mletačka opunomoćenika: *Bon*, kao izvanredni, a *Guscioni* kao redovni poslanik Republike. Ti su poslanici poslali ugovor u Madrid, da ga potpiše i poslanik *Gritti*.¹⁹²⁾ Senatu nije preostalo već da prizna ugovor potpisan od ovlaštenih opunomoćenika, premda s njegovim sadržajem mnogi patriciji ne bijahu zadovoljni. Dapače, kad je ugovor došao na dnevni red u vijeću »Pregada«, izbilo je veliko nezadovoljstvo prema opunomoćenicima, s jedne strane, što je u ugovoru bilo prepušteno, da francuski kralj uredi sa španjolskim nekoja viseća pitanja glede mletačke robe, a s druge opet strane, što je ugovor mira potpisan bez obzira na to što su uskratili svoje potpise poslanici vojvode savojskoga, toga mletačkoga saveznika u ratu. *Ogorčenje bijaše toliko, da bijahu nakanili, da na povratku iz Pariza spomenute opunomoćenike čak zatvore*. Dakako, kasnije su se malko ohladili, ali je 56 senatora otvoreno rogoborilo, dok su se ostali, iz obzira prema francuskome kralju, sklonili da priznaju ugovor mira.

Sa svim tim, što je ugovor mira bio potpisan, ipak su se Mlečani napinjali, da zauzmu u zadnji čas makar i samu Gra-

¹⁹¹⁾ Mon. Usocch. II. p. 451.

¹⁹²⁾ To je valjda razlog, zašto se općenito drži, da je uskočki rat svršio mirom u Madridu, mjesto u Parizu. — Mon. Usc. II. p. 453.

dišku, samo da imaju nešto u šaci, da mogu tražiti od Španjolaca, da im u zamjenu povrate njihove galije i zaplijenjenu robu. Dakako, *to je osvojenje ostala mletačka čedna želja*. Ali se zato u vijeću »Pregada« raspravljalo o tome, da se izda generalu Venieru nalog, da osvoji ili barem opljačka Dubrovnik, *da se osvete republici Sv. Vlaha, što je u ovom ratu više naginjala na španjolsku negoli na njihovu stranu*.

Dapače Republika, kao da nije u trajnost mira vjerovala, odlučila je *uzajmi od nekih trgovaca još milijun cekina, a dva druga se nadala ubrati raspisavši nekakve nove poreze*.¹⁹³⁾

Međutim kako su se dalje razvijale stvari na moru, neka nam pripovijeda nepoznati očevdac, koji u uvodu svoga izvještaja naglasuje, da pripovijeda »srcem prostim od svake odaynosti i svake mržnje«. Taj očevdac u uvodu svoga pripovijedanja odmah veli, da *djela Španjolaca ne odgovoriše mišljenju što je vladalo glede njihove valjanštine, a Mlečani da ne izvukuše iz svojih golemih troškova drugo, do li sramotu*. Onda nastavlja: »Najprije se je pojavilo prošloga proljeća devet španjolskih galeona. To bijahu veliki i lijepi brodovi, osobito četiri između njih, dobro opskrbljeni i oružjem i momčadi, a tima bijaše na čelu *Francesco Ribera*, kojega su držali i smjelim i ratobornim čovjekom. U srijedu poslije Uskrsa oni su krstarili neda-leko od Erceg-Novoga, a u petak su spustili sidra kod otočića Koločepa, šest milja od Dubrovnika. U tom su se gradu vidali nekoliko dana redom časnici i momčad španjolska u velikom broju, i tu su bili čašćeni i darivani sve uprkos Mlečanima, koje Dubrovčani mrze od pamćivijeka, dok su Španjolskoj svi odani... Premda su Španjolci prije toga oplijenili u Brindisiju mletački jedan brod na povratku iz Sirije, ipak su plovili Jadrantom vijuču zastave mirnog doba, te su prijateljski pozdravili maleni grad Korčulu, a malo zatim i dvije 'galijace' što su zatekli u luci grada Hvara. Ali, kako se galijace nisu pouzdavale u njih, one pobjegoše, ispalivši prije u najvećoj žurbi svoje to-

¹⁹³⁾ Mon. Usc. II. p. 453.

pove.¹⁹⁴⁾ Bez toga uspjeha galijace bi bile slabo prošle, jer Španjolci, da su ih htjeli progoniti prema Splitu, kamo su one bježale, imali su vjetar u krmu. Iz Hvara su se Španjolci povratili pod Korčulu, gdje su govorili sad ovo sad ono: i da dolaze u pomoć nadvojvodi, i da će zakrčiti Holandezima put, i da će spriječiti pomorsko trgovanje Turcima i Židovima. Ribera je pak pisao dubrovačkomu nadbiskupu, da ga je njegov kralj i gospodar poslao u Jadransko more u interesu mira u Italiji. Ali ipak nije mogao da se suzdrži i bahato ne izjavi jednomu od dubrovačkih poslanika, da bi on mogao sa samim svojim galeonom navaliti na čitavo mletačko brodovlje! Ali djela ne odgovoriše tome hvastanju. Netom je naime doznao, da se je pod Splitom sabralo mnogo mletačkih galija i da će ga one potražiti, u žurbi je ostavio sidra na dnu mora, kao da je njim oblađao panički strah, i pobjegao pod Koločep. A kad je doznao, da mletačko brodovlje nije jošte prispjelo pod Korčulu, poslao je jednu dubrovačku 'tartanu',¹⁹⁵⁾ da mu izvuče ta sidra iz mora. Ali uto nadodše Mlečani, zarobiše 'tartanu', a momčad joj okovaše uz veslo, dok sama sidra kao ratni trofej poslaše u Veneciju.

Podjareni tolikom sramotom — nastavlja 'očevidac' —, ne prođe dugo, a Španjolci se povратиše u Jadran s 15 galeona i 'bertona', 19 galija i 4 uskočka broda, pod zapovjedništvom *Pietra di Leva*, koji pođe da se ogleda s Mlečanima, koji se u luci grada Hvara bijahu utvrdili dvostrukim šancima na kraju, te sa tri galijace i galeonom »Balbi« na ulazu u luku. Ali, jer

194) Francuski poslanik 20. lipnja izvješćuje iz Venecije u Pariz sasvim protivno, *da su Španjolci izazvali Mlečane, ali da se ovi nisu usudili da izađu iz luke*. Mletački pak nuncij 24. lipnja izvješćuje Sv. Stolicu, *da se Mlečani nisu mogli da odluče izaći iz hvarske luke*, jedno što su Španjolci imali povoljan vjetar koji bi njima bio protivan, a drugo, što su čekali na pojačanja. Stoga da su se jedni i drugi ograničili na paljbu iz topova, Mlečani s ulaza u luku, ali bez kakve štete. — »Očevidac« dakle očevidno izmišlja!

195) »Tartana« je manji brod s jednim jarbolom i s jednim latinskim jedrom.

nije mogao da dugo odolijeva paljbi topova sa šanceva i s galijaca, malo po malo stade uzmicati i povrati se u napuljsko krajevstvo, *a da ga nije nitko progonio*. Tu je povećao flotu sa sedam galija i još nekoliko brodova, te se je povratio, da se opet ogleda s mletačkom armadom, koja mu je ovaj put otplovila ususret kao da je voljna boriti se. *Ali prije negoli Mlečani dospješe na topomet, njihov general, okoristiivši se noćnom tamom, pobježe pod Split. Sad Španjolci, ostavši u neku ruku gospodari mora, otploviše žurno put Zadra*, jer su im uhode dojavile, da su dvije trgovačke 'galijace', praćene od šest 'tankih' galija, krenule iz Mletaka put Splita. Plovile su bezbrižno, i pred Biogradom nabasaše na Španjolce. Mlečani su držali, da im je njihova armada obezbijedila plovību. Iznenadene te trgovačke galijace niti su se branile, niti su pomislile da se brane. »Tanke« se galije dadoše odmah u bijeg, a ljudi s 'galijaca' spasiše se čamcima na kopno, ostavivši svu robu Španjalcima, koji s tim bogatim plijenom veselo se povратиše najprije u Messinu, pa odanle u Napulj.

Mletački senat, ozlojeđen na svoga generala, — a to je bio *Giacomo Zane* —, što se nije ogledao sa španjolskim brodovljem i što nije barem pokušao da mu otme plijen, kad mu je na povratku to brodovlje prolazilo pod nosom, svrgne ga s časti i na njegovo mjesto postavi *Lorenza Veniera*, kojemu nije trebalo da se proslavi, nego da zapovijeda ljudima odvažnijim od onih, što je imao pod sobom.

Netom je ovaj nastupio svoju čast, krenuo je s 36 galija, 20 brodova i 6 'galijaca' prema Pulji, ploveći neprestano uz obalu. Zarobio je putem nekoliko Puljiza i po njima poslao vojvodi od Ossune i ostaloj gospodi španjolskoj u Napulju poruke, *ako su vojnici a nisu gusari, neka se sad pokažu, da se ogledaju s oružanim brodovima, a ne da otimlju neoboružane*. A poslije toga, samo da ih jače izazove, pođe da puca na kaštel u Brindisi, čemu se je tamošnja posada tako malo nadala, da su nekoji pomislili, iskrca li on koju četu, lako će osvojiti grad! I kad je tako pokazao Španjalcima svoj prezir, pođe pod Krf, gdje se zadrža nekoliko dana; pa kad se španjolsko brodovlje još ni

tada nije pojavilo, povrati se u Dalmaciju. Da se pak ne bi to tumačilo kao uzmak, izjavi, da je to uradio poradi promjene zraka, budući da mu mnogo momčadi bijaše oboljelo, i *da malko suspregne Uskoke, koji su iz dana u dan bivali sve preuzetniji*, te da bolje opskrbi brodove s momčadi, jer je ne imadaše obilno. Ali na povratku ga zateče tako strašna oluja, da mu je jedan holandeski brod potonuo, a jedna mu se velika galija tako satrla, da ju je morao raspreniti, kao što je rasprenio još sedam 'tankih' galija, da bolje opskrbi s momčadi i vojnicima ostale. U Splitu ukrca pak 3000 ljudi, tako da mu je armada, makar ne bijaše golema, bila vrlo jaka. Imala je jake posade, i to sve ljude navikle moru, kao što su Grci, Dalmatinci, Arbanasi, Englezi i Holandezi. Bijahu na okupu 73 broda, što veća što manja, sjajno opskrbljena artiljerijom od mjedi i svakim drugim oružjem, da je sam pogled nadahnjivao i čuđenje i užas. Pet bijaše »galijaca«, 28 galija, 18 nava, 22 oboružana broda i jedna 'tartana'. Kad je ta armada isplovila iz Splita i spustila sidra pred Dubrovnikom, *Dubrovnik se je smatrao izgubljenim*. Mlečani su sami govorili, da su došli da ga upropaste. Postoji naime od davnine između ovih dviju država mržnja, koja se je u ono doba silno pojačala. *Mlečani su naime držali, da su Dubrovčani dozvali u Jadran Španjolce, i da su od njih dobivali dio plijena*, premda su to samo pusta nagađanja. Doduše, kad su Španjolci pod bedemima dubrovačkim ulovili jedan holandeski teretni brod, na kojemu bijaše 120 što Holandeza što Francuza, koji su dolazili u službu Mletaka, a *Dubrovčani su im se s bedema izrugivali*, to je ranilo Mlečane u srce, kao što ih se je nemilo dojmilo, kad su Dubrovčani predali ključeve grada D. Pietru de Leva prigodom njegova dolaska pod Dubrovnik. Mlečani su se zadržali dobra dva mjeseca (?) pod Dubrovnikom, a u gradu su se kroz to vrijeme osjetile sve neugodnosti, od kojih stradaju opsjedani gradovi. Dubrovnik se je bojao paleža, pljačke i krvi, pogotovo kad su Mlečani presjekli gradski vodovod, i kad su tako krstarili po moru, da se nije mogao približiti ni najmanji brod. Ipak su ostavili netaknute mlinove gradske i nisu zatvorili ceste u zaleđe, odakle je grad dobivao živu, napose ugljen i

drvo, čega ne bijaše u gradu, kad su doplovili Mlečani, niti za šest dana, tako da se je već nakon prvoga tjedna živjelo bez vatre.

Kad su za sve to doznali Španjolci, opremiše 15 krasnih i dobro opskrbljenih brodova *u pomoć Dubrovniku*. Kad ti brodovi dospješe na vidik gradu, mletačko ih je brodovlje moglo zaokružiti, jer je napredovalo u obliku polumjeseca. Ali većina mletačkih plemića, iz mržnje prema svome zapovjedniku, koji bijaše prestrog, ne htjedoše se ogledati s neprijateljem, već su se, ispalivši nekoliko slijepih metaka, povukli postrance, kao da jednostavno promatraju, kako se bore galije 'Generale', 'Cappella' i 'Donata', te galijace 'Morosini', 'Grimana', pa galeoni 'Balbo', 'Delfino' i 'Nano' i još dva bertona, koji se bijahu pograbili sa Španjalcima i borili dva dana i jednu noć (?) navalivši pet puta, ali bez uspjeha. Španjolci su se neprestano povlačili prema Monte Sant' Angelo, ali su bez oduška uzvraćali vatru iz topova i mušketa. Nijedan brod nije nastradao, a malo bijaše mrtvih i ranjenih na obje strane. Mlečani su pucali iz daljega i gađali niže, dok su Španjolci ponajviše gađali u jarbole i križeve Mlečana. Ipak je nevolja Mlečana bila veća, jer dok su slijedili Španjolce, koji su se zaklonili pod Puljom, najedared se je razbjesnila užasna 'garbinata',¹⁹⁶⁾ koja im je raspršila čitavo brodovlje, pa im se je kod jednoga rta otoka Mljeta *pet galija razbilo, i od njih su dvije potonule, te se s njih nije spasilo više od 40 ljudi*, koji su znali dobro plivati. *Ostale su se galije skrhale među grebenima*, ali se je momčad sva spasila.

Prikaz taj,¹⁹⁷⁾ iako odaje da u njem nije baš sve istina, jer ipak izbija piščeva antipatija za Španjolce i Dubrovčane, ipak je zanimljiv, osobito za stručnjake pomorce, a možda je u svojoj vrsti i najstariji što se našega Jadrana tiče.

* * *

Pod konac uskočkoga rata spominje se u ispravama nekakav Englez prezimenom *Vari*, koji vojuje u redovima naših Uskoka.

¹⁹⁶⁾ Jugozapadni vjetar, vrlo opasan na Jadranu.

¹⁹⁷⁾ Mon. Usocch. II. p. 460.—465.

Nešto potanje o njemu ne znamo, pa ćemo samo ovdje prenijeti što se u ispravama o njemu veli. Gradački naime nuncij piše 28. kolovoza 1617. državnom tajniku kardinalu Scipionu Borghese, između ostalog, i ovo: »Tim mi je neugodnije čuti o ispadima Uskoka, koji se umnažaju, a napose o nastranostima, koje u zadnje doba izvađa engleski kapetan...« Imena mu tu nuncij ne spominje, ali u drugom dopisu od 13. studenoga 1617. veli, da u audijenciji kod njeg. veličanstva nije bio spomenut engleski kapetan *Vari*, pa je šutio i on. — U prvom izvještaju nuncij dodaje, da će uznastojati, preko svoga auditora, da se proglasi kakva stroga naredba barem protiv toga Engleza, za koga se veli da će isploviti zajedno s Uskocima, te neka se upozori, da će za sve štete što pretrpe podanici Crkvene Države kao i brodovi, koji plove u njezine luke, odgovarati samo on. — Bit će, da je taj engleski pomorac, diveći se junačkim djelima Uskoka, o kojima je čuo pripovijedati u svome kraju, pohrlio u njihove redove, da se s njima bori, onako kao što je dva stoljeća kasnije slavni lord Byron pohrlio u Grčku, da pomogne Helenima koji su se borili za svoju slobodu.

XV. MADRIDSKI MIR

(26. rujna 1617.)

Iz čitavoga dosadašnjeg razlaganja izlazi samo jedno, da u uskočkom ratu ne bijaše ni pobjeditelja ni pobijeđenih. Mlečanima je rat bio oslabio pomorsku silu, ispraznio blagajne i zatjerao ih u dugove; a nadvojvodi je bilo najžalije, što su mu Mlečani zaposjeli nekoja mjesta, koja je po što po to želio da mu se povrate. Novaca on nije imao ni na početku rata, kamoli sada. Španjolsko se brodovlje nije također moglo da pohvali osobitim vlastitim uspjesima. *Jedini, koji ne bijahu poraženi i koji bi bili do kraja izdržali, bili su Uskoci. Oni su sjajno dokazali, da je naš čovjek na moru nepobjediv!*

Poradi njih je došlo do rata, ali ga oni nisu izazvali. *Izazvali su rat Mlečani, koji su htjeli da postanu jedini gospodari*

na Jadranu, a Uskoci su im bili na putu. I sad se je dogodilo ono najnemoralnije: *nadvojvoda, da spasi nekoliko sela u Furlanskoj, pristao je da žrtvuje Uskoke, a Mlečani opet htjedoše pod svaku cijenu, da im Uskoci budu žrtvovani.* Sporazum između ratujućih stranaka ne bijaše stoga težak, jer ni jedna ni druga moralne razloge nije nikad vagala. Mir je bio uglavljen u Parizu i konačno potpisan u Madridu. Glavne su mu točke bile:

a) Kad nadvojvoda uvede u Senj njemačku posadu, Mlečani će isprazniti u Istri grad najbliži Senju, a taj će grad predložiti car.

b) Imenovat će se četiri povjerenika, dva od careve, dva od mletačke strane. Ti će se povjerenici sastati 20 dana nakon ulaska njemačke posade u Senj, i oni će utvrditi, koji su se *Uskoci i koji plaćenici*¹⁹⁸⁾ bavili gusarenjem, te koji se još sad time bave, i ti će se istjerati iz Senja. Moraju ostaviti Senj i svi bjegunci iz Republike i drugih država.

c) Kada svi ti budu istjerani i kad se spale sve brodice, što su upotrijebljene za gusarenje, ostavit će se samo one, koje služe za trgovinu i promet. Tad će Mlečani isprazniti sva mjesta i sve položaje i sve utvrde, što su za vrijeme rata zaposjeli u Istri, u Furlanskoj i u bilo kojem drugom kraju, što pripada caru ili nadvojvodi.

d) Netom se počne izvršivati ovaj ugovor, ima prestati svako utvrđivanje i svako neprijateljstvo između nadvojvode i Mlečana, i to u trajanju od dva mjeseca; ali obje strane ostaju i nadalje pod oružjem. Kroz ta dva mjeseca ima se izvršiti sve što je utanačeno, a tad će se nastaviti slobodna plovidba i trgovanje, kao što bijaše prije negoli je buknuo rat.

e) Imaju se osloboditi zarobljenici na jednoj i na drugoj strani, i oprostiti krivnja onima, koji su u ratu služili na bilo kojoj strani, te im se ima povratiti imetak.

198) Plaćenici su vojnici na plaći; naime vojnici, uzeti u gradsku posadu, koji su trebali biti plaćeni. Ali jer su im plaće zaostajale po čitave godine, stoga su i oni kojiput sudjelovali u uskočkim naletima.

Nešto potanje o njemu ne znamo, pa ćemo samo ovdje prenijeti što se u ispravama o njemu veli. Gradački naime nuncij piše 28. kolovoza 1617. državnom tajniku kardinalu Scipionu Borghese, između ostaloga, i ovo: »Tim mi je neugodnije čuti o ispadima Uskoka, koji se umnažaju, a napose o nastranostima, koje u zadnje doba izvađa engleski kapetan...« Imena mu tu nuncij ne spominje, ali u drugom dopisu od 13. studenoga 1617. veli, da u audijenciji kod njeg. veličanstva nije bio spomenut engleski kapetan *Vari*, pa je šutio i on. — U prvom izvještaju nuncij dodaje, da će uznastojati, preko svoga auditora, da se proglasi kakva stroga naredba barem protiv toga Engleza, za koga se veli da će isploviti zajedno s Uskocima, te neka se upozori, da će za sve štete što pretrpe podanici Crkvene Države kao i brodovi, koji plove u njezine luke, odgovarati samo on. — Bit će, da je taj engleski pomorac, diveći se junačkim djelima Uskoka, o kojima je čuo pripovijedati u svome kraju, pohrlio u njihove redove, da se s njima bori, onako kao što je dva stoljeća kasnije slavni lord Byron pohrlio u Grčku, da pomogne Helenima koji su se borili za svoju slobodu.

XV. MADRIDSKI MIR

(26. rujna 1617.)

Iz čitavoga dosadašnjeg razlaganja izlazi samo jedno, da u uskočkom ratu ne bijaše ni pobjeditelja ni pobijeđenih. Mlečanima je rat bio oslabio pomorsku silu, ispraznio blagajne i zatjerao ih u dugove; a nadvojvodi je bilo najžalije, što su mu Mlečani zaposjeli nekoja mjesta, koja je po što po to želio da mu se povrate. Novaca on nije imao ni na početku rata, kamoli sada. Španjolsko se brodovlje nije također moglo da pohvali osobitim vlastitim uspjesima. *Jedini, koji ne bijahu poraženi i koji bi bili do kraja izdržali, bili su Uskoci. Oni su sjajno dokazali, da je naš čovjek na moru nepobjediv!*

Poradi njih je došlo do rata, ali ga oni nisu izazvali. *Izazvali su rat Mlečani, koji su htjeli da postanu jedini gospodari*

na Jadranu, a Uskoci su im bili na putu. I sad se je dogodilo ono najnemoralnije: *nadvojvoda, da spasi nekoliko sela u Furlanskoj, pristao je da žrtvuje Uskoke, a Mlečani opet hijedoše pod svaku cijenu, da im Uskoci budu žrtvovani.* Sporazum između ratujućih stranaka ne bijaše stoga težak, jer ni jedna ni druga moralne razloge nije nikad vagala. Mir je bio uglavljen u Parizu i konačno potpisan u Madridu. Glavne su mu točke bile:

a) Kad nadvojvoda uvede u Senj njemačku posadu, Mlečani će isprazniti u Istri grad najbliži Senju, a taj će grad predložiti car.

b) Imenovat će se četiri povjerenika, dva od careve, dva od mletačke strane. Ti će se povjerenici sastati 20 dana nakon ulaska njemačke posade u Senj, i oni će utvrditi, koji su se *Uskoci i koji plaćenici*¹⁹⁸) bavili gusarenjem, te koji se još sad time bave, i ti će se istjerati iz Senja. Moraju ostaviti Senj i svi bjegunci iz Republike i drugih država.

c) Kada svi ti budu istjerani i kad se spale sve brodice, što su upotrijebljene za gusarenje, ostavit će se samo one, koje služe za trgovinu i promet. Tad će Mlečani isprazniti sva mjesta i sve položaje i sve utvrde, što su za vrijeme rata zaposjeli u Istri, u Furlanskoj i u bilo kojem drugom kraju, što pripada caru ili nadvojvodi.

d) Netom se počne izvršivati ovaj ugovor, ima prestati svako utvrđivanje i svako neprijateljstvo između nadvojvode i Mlečana, i to u trajanju od dva mjeseca; ali obje strane ostaju i nadalje pod oružjem. Kroz ta dva mjeseca ima se izvršiti sve što je utanačeno, a tad će se nastaviti slobodna plovidba i trgovanje, kao što bijaše prije negoli je buknuo rat.

e) Imaju se osloboditi zarobljenici na jednoj i na drugoj strani, i oprostiti krivnja onima, koji su u ratu služili na bilo kojoj strani, te im se ima povratiti imutak.

198) Plaćenici su vojnici na plaći; naime vojnici, uzeti u gradsku posadu, koji su trebali biti plaćeni. Ali jer su im plaće zaostajale po čitave godine, stoga su i oni kojiput sudjelovali u uskočkim naletima.

f) I car i nadvojvoda *zadat će svoju vladarsku riječ, da ne će više dati zakloništa rečenim Uskocima, i da ne će dopustiti, da ubuduće budu od Uskoka uznemirivana mletačka gospoda, i to u smislu bečkoga ugovora iz g. 1612. i u smislu izjave, koju je učinio mletački poslanik u Madridu 6. svibnja vojvodi od Lerme, kad je rekao: Republika drugo ne traži, već da budu maknuti iz Senja i onih primorskih strana Uskoci, »venturini« i plaćenici, koji gusare i pljačkaju.*¹⁹⁹⁾

Provedenje tih zaključaka išlo je vrlo lagano. Još u siječnju 1618. bilo je u Kvarneru i mletačko i španjolsko brodovlje. Porodilo se, dapače, pitanje, koje da prvo otplovi. Papa je predlagao, da najprije otplovi vojvoda od Ossune, a onda će se razoružati Mlečani. Španjolci nisu htjeli da na to pristanu. Tad je vojvoda od Ossune predložio, neka Mlečani otpuste Holandeze, pa će Španjolci ostaviti Kvarner.

Republika je istom pod konac siječnja 1618. imenovala svoje povjerenike za *provedenje zaključka o Uskocima*, i to dva senatora: prokuratora *Giustiniana i Antonija Priuli*. Austrijski su povjerenici: grof *Harrach* i *Markard d' Eck* pod konac ožujka bili na Rijeci, gdje su se sastali s mletačkim drugovima u kapucinskom samostanu dne 10. ožujka 1618. Zadnji njihov zajednički sastanak bio je u gradu Krku.²⁰⁰⁾

Mlečani su u smislu ugovora istom u ožujku ispraznili Žmin, premda je 300 njemačkih vojnika još u veljači došlo u Senj.

U lipnju 1618. ostavili su Senj svi Uskoci, koji su to morali učiniti po nalogu grofa Harracha, koji je dao spaliti i dvije uskočke brodice. Ali mletački povjerenici nisu bili tomu nazočni, već ih je grof Harrach o tome pismeno obavijestio. *Isti je taj grof dao spaliti na Rijeci još samo nekoliko uskočkih brodica, jer je ostale, praktičan čovjek, prodao Mlečanima. Dvije od tih,*

199) Mon. Usc. II. p. 459.—460.

200) Biskup senjski *Ivan Agalić* javlja nunciju u Gradac, da je 31. svibnja ostavilo Senj zadnjih 20 Uskoka s obiteljima. — Mon. Uscocch. II. p. 472.—473.

što je trebalo izručiti Mlečanima, a bile su u tršćanskoj luci, *tršćanska je mladež spalila*, samo da ne dođe do sramotnoga izručenja Mlečanima.²⁰¹⁾

*Uskoci su se raspršili iz Senja.*²⁰²⁾ Velik su ih dio otpremili u pogranične tvrđave, a *nekoji su se ukricali na španjolske brodove.* Kad je prispio dio nove senjske posade, odmah je *rulja s pomoću tih tuđih ljudi sravnila sa zemljom Frletićevu i Hreljanovićevu kuću, a deset žena odsutnih Uskoka nova je vlast pritvorila.* Jedini Andrija Frletić sa svojim drugovima nije prešao da vrši stari uskočki zavjet protiv Mlečana. Imao je sa sobom 13 ljudi, koji su prije bili plaćenici u senjskoj posadi. On je Mlečanima i u srpnju 1618. zadavao brige na Jadranu.

Ali vladajući se krugovi nisu ni sada iznevjerili staroj svojoj metodi, da ne plaćaju senjsku posadu. Makar da su sad tu posadu sačinjavali njemački vojnici, plaće su im najednom zastale. Njihov je kapetan u siječnju 1619. prosvjedovao protiv toga i izjavio, da će njegovi ljudi ostaviti Senj, ne budu li točno plaćeni. Pa kad nisu zaostale plaće prispjele ni poslije te izjave, oni su izašli iz grada i krenuli prema Ljubljani. Kad je o tome stigao glas u Gradac, poslaše im ususret povjerenika i tromjesečne plaće, ali se vojnici ne htjedoše povratiti. Na veliko nagovaranje povratilo ih se jedva 80.

U ožujku 1619. Andrija Frletić je još uvijek plijenio mletačke brodove. Jednu mletačku »marcilianu« odveo je krcatu u Brindisi. Kako se činilo, da *on imade pristup na posjede Zrinskoga i Frankopana, to je mletački povjerenik Giustiniani poslao pritužbu samomu caru, neka on to tim hrvatskim velikašima zabrani.* Nato je car izdao novoimenovanomu povjereniku za Senj savjetniku Becku posebnu povelju, kojom ga ovlašćuje, da može vršiti jurisdikciju i u samom Vinodolu, posjedu Zrinskoga. A baš u to doba, kako se razabira iz pisama gradačkoga nuncija 15. travnja 1619., *napuljski je potkralj izdao Frletiću i nje-*

201) Izvještaj gradačkoga nuncija 11. srpnja 1618. — O. c. p. 474.—475.

202) O. c. p. 471.

govim drugovima »salvum conductum« i zajedno mu darovao sav plijen, što ga stekne, i potpunu slobodu da takav plijen rasprodaje.²⁰³⁾

Carev povjerenik Beck pošao je Vinodolom, da dođe u Senj, i u svojem izvještaju veli, da su prognani Uskoci sa svojim obiteljima nastanjeni djelomice na posjedu Zrinskoga djelomice na Frankopanovu; dok oni, koji su bili otpremljeni u različne tvrđave, da su se svi sa svojim obiteljima povratili u Senj. Ni jednoga Nijemca da nije našao u Senju, dok *ono malo vojnika, što je bilo u gradu, u velikoj većini, što je najgore* — quel ch'è peggio — *da su Hrvati!*

U svibnju 1619. kralj je imenovao senjskim kapetanom Hrvata *Gašpara Konjskoga*, koji je u svoje doba vojevao na toskanskim galijama i bio zarobljen. Od njega su se nadali u Gracu, da će uspostaviti u Senju red. Novi je kapetan preuzeo svoju službu koncem istoga mjeseca svibnja. Tad su carski povjerenici krenuli na povratak, *ali su odredili, da se imaju maknuti iz Primorja nekoji svećenici i redovnici, koji su sumnjivi Republici*. Povjerenik Beck dao je prije svoga odlaska sa Rijeke smaknuti dva osuđena Uskoka: nekoga *Granolu* i *Malagrudića*. Sudeći po prezimenu, prvi je bio »venturin«.²⁰⁴⁾

Da su se u Veneciji još uvijek vraški bojali Uskoka, najbolje dokazuje činjenica, što se je mletački poslanik u Madridu u kolovozu 1619. pritužio kralju španjolskomu, da se ugovor mira ne vrši kako bi trebalo, i da mjesto ugovorenih 300 njemačkih vojnika u Senju nema više od 100 vojnika uopće, a i ti da su velikom većinom *negdašnji Uskoci*. Sam pak senat 10. veljače 1620. jadikuje francuskom poslaniku, da se uvjeti mira ne izvršavaju, da se obećanja ne ispunjuju, *a Uskoci da su još uvijek podupirani, osobito iz Napulja*. Dapače sam je

203) Nije isključeno, da mnoge obitelji talijanskog prezimena, koje još danas postoje u hrvatskom primorju, — isključivši Senj, kuda su se, vidjesmo, doseljivali talijanski trgovci, — potječu od »venturina« iz uskočkog doba.

204) Mon. Uscocch. p. 481. i 482.

dužd dodao, da je vojvoda od Ossune izjavio, da nije poduzeo ništa bez naloga iz Madrida, i da on vjeruje, da će se Uskoci povratiti u Senj. Mlečani su se najzad preko svoga poslanika pritužili i Sv. Ocu, »*da Uskoci još imaju svojih brodica*«, a znade se, da su im bile ili spaljene ili prodane Mlečanima, tako da u *Senju nije ostalo do li nekoliko prijevoznih brodica za dovožanje hrane s Rijeke*.

Završit ćemo ovo razlaganje riječima našega priprostoga ali čestitog Anonima: »*Kad su (Mlečani) potrošili dvanaest milijuna zlatniša, nisu dobili niti pedlja zemljišta; dok su neutrođena mjesta, što bijahu zaposjeli, morali povratiti... Potrošili su toliko blaga, koliko bi dostajalo da se istjera Turčin iz Evrope*. I, kako mi je pripovijedao jedan plemenitaš s kopna, kad je posjetio jednoga od najuglednijih senatora, svoga susjeda, u njegovoj vili, taj mu je poslije ručka, dok su ostali članovi obitelji bili još kod stola, pripovjedio, uz mnoge potankosti kojih kao pošten čovjek ne iznosim, *da bi Republika bila platila još dvanaest milijuna zlatniša, da ne bude nikad umiješala ruke u ovakvo tijesto*.«

* * *

S uskočkim je ratom svršio zadnji otpor Hrvata protiv tuđinskog presizanja na Jadranu prije propasti gizdave Venecije. Taj je otpor počeo u prvoj polovici devetoga stoljeća, dok nije premoć otaca naših kulminirala u sjajnoj pobjedi hrvatskoga brodovlja nad mletačkim kod Mikulina Rta na 18. rujna 887. U toj je bitci poginuo i mletački dužd Candiano. Poslije te sjajne pobjede Venecija je plaćala Hrvatima godišnji danak za slobodnu plovidbu našim arhipelagom sve do god. 1000. Tad je domaća nesloga naša usmjerila Veneciju, da uskrati daljnje plaćanje danku. Koncem XI. stoljeća, pod kraljem Zvonimirom, Hrvati kao saveznici Normana još jednom zaratovaše na Mlečane, saveznike istočnoga carstva, god. 1084.—1085. Pobjedničko to ratovanje svršilo je tragično, kad je otrov pokosio život normanskomu vojvodi Robertu Guiscardu. Od tada premoć Venecije nad Jadranom samo je rasla, a komadi našega

narodnog zemljišta počeli se priklanjati Lavu sv. Marka, dok nisu god. 1420. primorski gradovi dalmatinski priznali svi, osim Dubrovnika, mletačko gospodstvo. Što nije tada palo pod Veneciju, palo je malo kasnije pod Turčina.

Senjski su Uskoci bili naši osvjetnici na Jadranu i protiv Turaka i protiv Venecije. Bit će da su pojedinci između njih kojiput zašli predaleko u samoobrani; ali se ne smije smetnuti s uma, da su Mlečani svojim nasiljima i okrutnostima samo izazivali, a Uskok je znao, da ga kod Mlečana čeka ili konopac ili okovi uz veslo. U takvim prilikama osveta, po sebi nedozvoljena, postajala je nuždom, da se spasi pravo na život.²⁰⁵⁾

Uskočka epopeja predstavlja, ponavljamo, zadnji otpor naroda našega protiv tuđinske prevlasti nad Jadranom. Taj je otpor udivljenja vrijedan. Uskočka epopeja svjedoči, koliko je mogla šaka naših ljudi na plavom Jadranu za dugih osamdeset godina!

Senjske Uskoke nije nitko svladao, oni su bili izdani!

K O N A C

²⁰⁵⁾ »Gli Uscocchi non hanno mai danneggiato la Repubblica, se non dopo che da quella (alcuni di loro) furono fatti morire (Uskoci nisu nikad nanijeli štete Republici, osim kad ih je ona dala smaknuti nekolicinu). — Mon. Uscocch. II. p. 248. Iz izvještaja gradačkoga nuncija u Rim 8. siječnja 1616.